DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

Rıfat Ilgaz

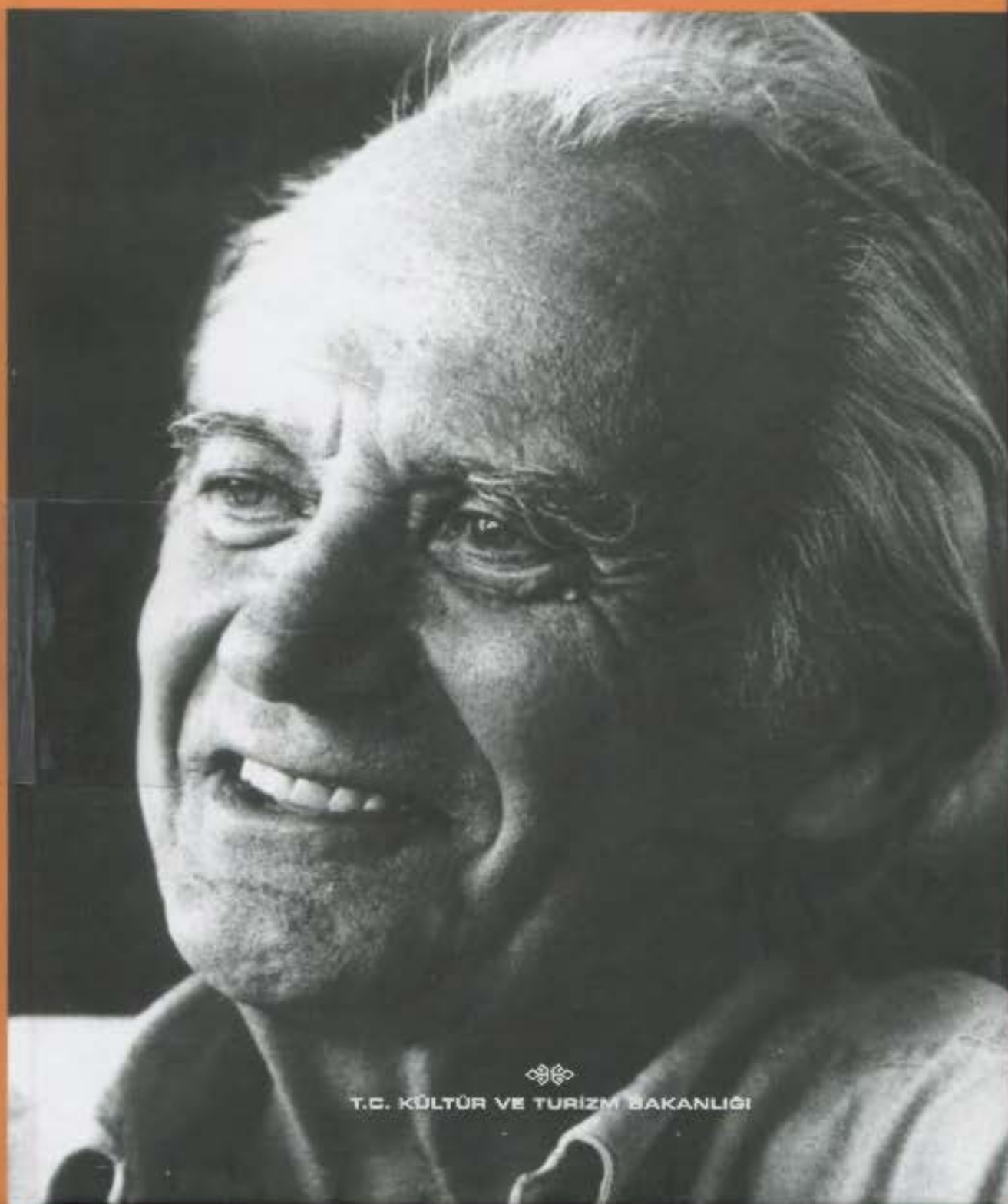

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Rıfat Ilgaz

Editör
Sevengül Sönmez

Bogazici University Library
39001106649141
14

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

© T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
KÜTÜPHANELER VE YAYIMLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
3291

ANMA VE ARMAĞAN KİTAPLARI DİZİSİ
27

ISBN: 978-975-17-3561-4

www.kulturturizm.gov.tr
e-posta: yayimlar@kulturturizm.gov.tr

FOTOĞRAFLAR
Aydın Ilgaz, Kadir İncesu, Hikmet Altınkaynak, Mehmet Saydur, Sevengül Sönmez

ÇİZİMLER
Semih Poroy

TASARIM VE UYGULAMA
Sinan Sungur, Fatma Saltan

YAPIM
Kayıhan Ajans
Adres: Hoşdere Caddesi No: 201/9 Çankaya - ANKARA.
Tel: 0312 442 72 72 • *Faks:* 0312 442 70 81
e-posta: kayihanajans@gmail.com
Baskıya Hazırlık: Reproton
Baskı: Özyurt Matbaacılık Ltd. Şti. Süzgün Sok. No: 6 İskitler/ANKARA
Tel: 0.312 384 15 36
Cilt: Balkan Ciltevi

BİRİNCİ BASKI
2500 adet

BASIM YERİ-TARİHİ
Ankara, 2011

Rıfat Ilgaz / Ed. Sevengül Sönmez.- Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2011.
445 s.: rnk. res.; 21 cm.- (Kültür ve Turizm Bakanlığı yayınları; 3291, Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü anma ve armağan kitapları dizisi; 27)

ISBN: 978-975-17-3561-4
I. Ilgaz, Rıfat, II. Sönmez, Sevengül. III. Seriler
928.9'135

neor
PL
248
.1445
Z68
2011

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

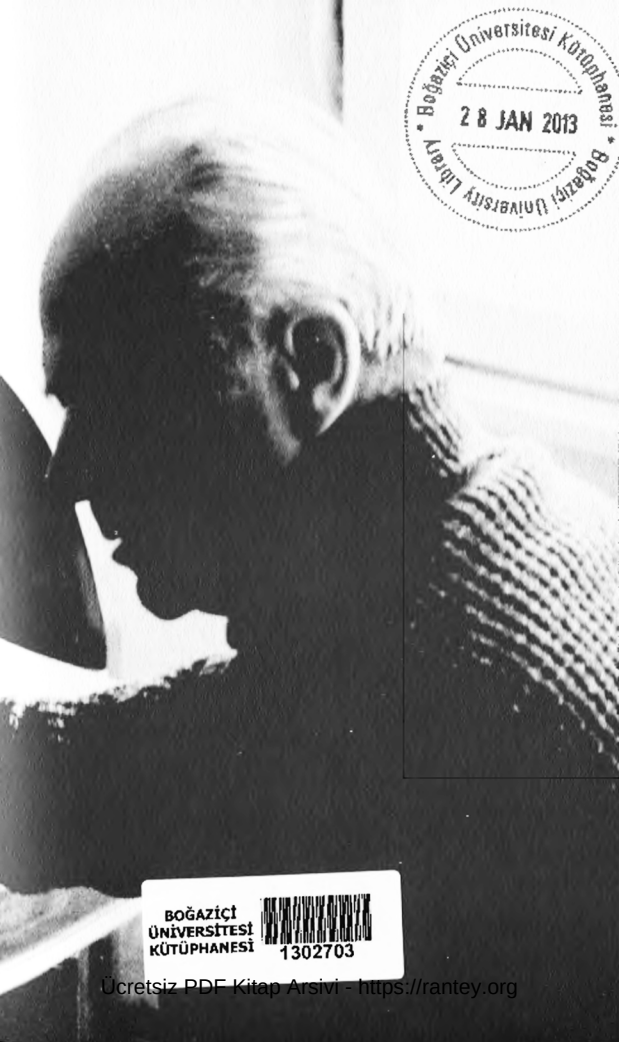

Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi
28 JAN 2013
Boğaziçi University Library
BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ KÜTÜPHANESİ
1302703
Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

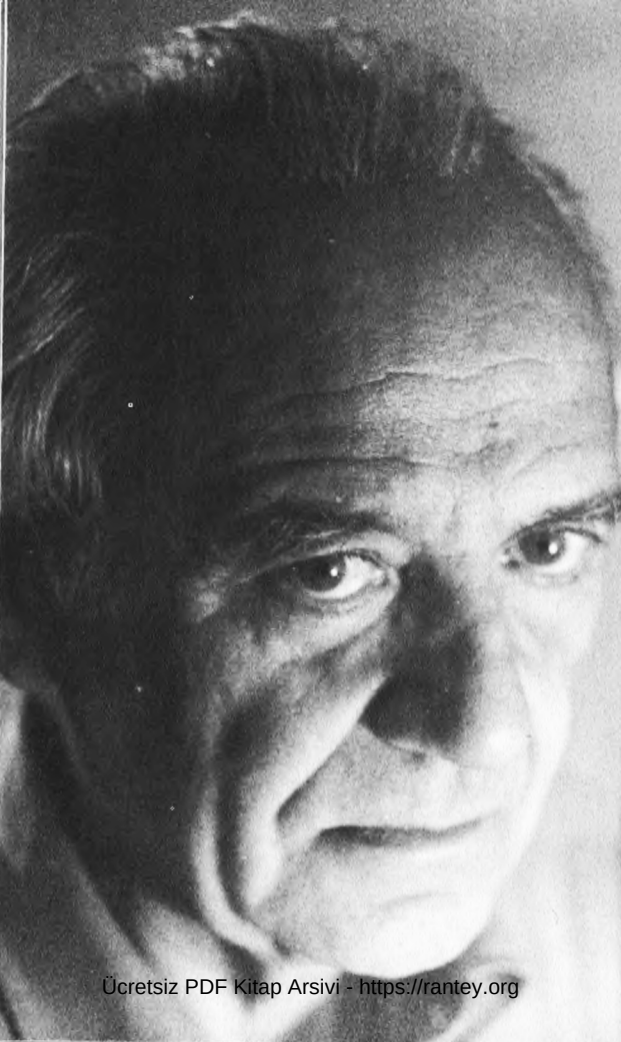

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ÖNSÖZ

Rıfat Ilgaz, (1911-1993) 1934 yılında çıkan "Soyadı Kanunu"na göre ve doğduğu yöreye olan derin sevgisini simgeleyen "Ilgaz" soyadını seçmiştir.

1926'da Kastamonu'da edebiyat dünyasına adım atan Ilgaz, çeşitli dergilerde şiir ve denemeler yazmıştır. Edebiyat öğrenimi gören ve çeşitli illerde öğretmenlik yapan yazarın ilk şiir kitabı "Yarenlik" 1943'ta yayımlanmıştır. Yakalandığı verem hastalığından ötürü, uzun süre tedavi görmek zorunda kalan yazar, birkaç kez sürülmüştür.

İkinci Dünya Savaşı, Ilgaz'ın yaşamı ve edebiyatını önemli ölçüde belirlemiştir. Yazar, toplumsal ve siyasal sorunların yanı sıra, savaşın yol açtığı zorlukları da insani bir duyarlılık ile yazınsallaştırmıştır. Ocak 1944'de yayımlanan "Sınıf" adlı yapıtı nedeniyle, tutuklanmış ve 1947 yılında kesinleşen kararla da öğretmenlik hakkı elinden alınmıştır. Ilgaz'ın "Sınıf" adlı yapıtında suç unsuru bulan bilirkişi ve yargıçları, bugün kimse tanımaz, bilmez, ancak Rıfat Ilgaz'ı ve ölümsüz yapıtlarını herkes bilir.

Yaşamı boyunca baskılar, zorluklar ve yokluklarla boğuşan Rıfat Ilgaz: Aziz Nesin, Sabahattin Ali, Ömer Faruk Toprak, Hasan İzzettin Dinamo ile birlikte, "Markopaşa", "Hür Marko Paşa", "Yedi-Sekiz Paşa" gibi dergileri çıkarmış ve toplumumuzu mizah aracılığıyla bilgilendirmeye çalışmıştır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Yazarın 1966'dan itibaren çeşitli tiyatrolarca sahnelenen "Hababam Sınıfı", sinemaya da uyarlanmıştır. Rıfat Ilgaz, bu yapıtın eleştirel yönleri geri plana itilerek, 'eğlencelik bir komediye' dönüştürülmesinden yakınmıştır.

12 Eylül 1980 askeri darbesinin hemen sonrasında da çeşitli kovuşturmalar geçiren Ilgaz, 1990'lı yılların başına değin çok sayıda söyleşi ve konferansa katılmış ve düşüncelerini toplumla paylaşmıştır. "Sarı Yazma", "Yıldız Karayel", "Halime Kaptan" ve "Karadeniz'in Kıyıcığında" adlı romanlarında, yaşamının son dönemlerini geçireceği memleketi Kastamonu ve Cide'yi konulaştırmıştır.

Rıfat Ilgaz, yetmişli yılların ikinci yarısından itibaren Cide'de ortaöğretim öğrencilerine tiyatroyu sevdirmeye uğraşmıştır. Yazar, bu şirin Karadeniz ilçesinde her yıl 7-9 Temmuz tarihleri arasında "Rıfat Ilgaz Sarı Yazma ve Kültür Sanat Festivali"nde konserler, paneller, dinletiler eşliğinde anılmaktadır.

Bu anma ve armağan kitabının, Türk edebiyatındaki saygın yerini koruyan Rıfat Ilgaz'ın şiirle başlayan ve edebiyatın her türünü kapsayan uzun yazarlık serüvenine tanıklık etmemizi sağlamasını diliyorum. Toplumumuzun her kesiminde zevkle okunan Rıfat Ilgaz'ın, Anadolu'nun bu büyük çınarının yüzüncü yaşını kutluyor, kitabın oluşumunda emeği geçenlere içtenlikle teşekkür ediyorum.

Ertuğrul Günay
Kültür ve Turizm Bakanı

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

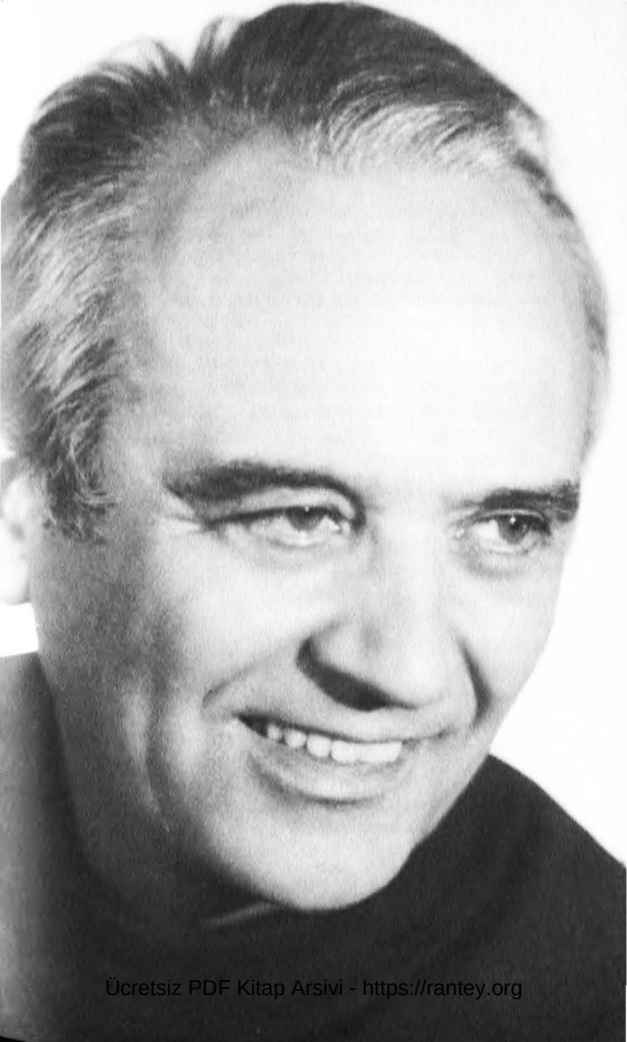

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

SUNUŞ

Türkiye modernleşmesinin 1940'larda aldığı yolu ve hemen ardından İkinci Dünya Savaşı'nın etkileriyle uğradığı sekteyi anlamak için dönemin belli başlı yayın organlarına ve sanatçılarının yaşamöykülerine daha yakından bakmak gerekiyor.

Rıfat Ilgaz 1940'larda ilk eserlerini yazmış, sosyalist düşüncesini eserleriyle dile getirmiş bir aydın olarak Türkiye tarihinin kırılma noktalarında sorumluluk bilincini hiç kaybetmemiştir. Mücadelesine yürekten inanmış, ısrarla sürdürmüş ve eserlerini dünya görüşünün ışığında kaleme almış bir yazar olan Rıfat Ilgaz'ın edebiyat tarihimizdeki yeri oldukça ayrıksı bu yüzden.

Şiirle başladığı edebiyat uğraşısı hemen her türde eser vererek devam etmiş "Sınıf"ın şairi zamanla "Hababam Sınıfı"nın yazarı olarak anılmış ve ünlenmiştir.

Hastahaneler ve hapishaneler arasında geçen yaşamının zorluklarını göğüslemeyi başarmış, yaşamının her döneminde yaşadıklarından ve yaşadığı yerlerden hikâyeler devşirmiş, bu hikâyeleri kendi yaşamıyla birleştirerek eserlerinde anlatmıştır. Bu nedenle Ilgaz'ın eserleri, hem Türkiye tarihine ışık tutmakta hem de hem de yaşamöyküsüne kaynaklık etmektedir.

Rıfat Ilgaz'ın 100. yaşını kutlamak için hazırladığım bu kitap onun yaşamını yıllara ve kavramlara bağlı olarak anlattığım bir yaşamöyküsüyle başlıyor. Kitaptaki diğer yazılar ise onun kişiliğini, dünya görüşünü, sanat anlayışını ortaya koyuyor ve eserlerini inceliyor. Kitabın sonunda ise Rıfat Ilgaz hakkında yazılmış eserlerden ve yazılardan oluşan bir kaynakça yer almakta.

Rıfat Ilgaz denli çok yazmış bir sanatçı için hazırlanacak her kitabın eksik kalacağı, yüzlerce sayfanın bile onun eserlerini incelemek için yetmeyeceği en başta kabul edilmesi gereken bir

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

gerçek. Bu nedenle eksiksiz olması iddiası taşımayan bu kitabın bugüne dek yazılanlara ek ve bundan sonra yazılacaklara kaynak olması tek dileğim.

Kitabın hazırlanması aşamasında pek çok kişinin emeği var. Başta Aydın Ilgaz olmak üzere Çınar Yayınları'nın tüm çalışanlarına, özellikle Kadir Incesu'ya teşekkür etmem gerek. Rıfat Ilgaz'ın biricik dostu Türk edebiyatının çalışkan karıncası Asım Bezirci'nin kitabı olmasa bu kitabın hazırlanması da neredeyse imkânsız olurdu. Bezirci'den bayrağı devralan ve Rıfat Ilgaz'ın yaşamının karanlık noktalarına ışık tutan çalışmalar yapan Mehmet Saydur'un kitapları da temel başvuru kaynaklarım arasındaydı. Kendisi bu kitap için de bir yazı yazarak Rıfat Ilgaz hakkındaki bilgilerimize bir yenisi ekledi.

Rıfat Ilgaz'ı tanımış ya da eserlerini okuyarak onun dünyasına dalmış pek çok yazarın yazılarını bulacağınız bu kitabın en önemli özelliği Rıfat Ilgaz hakkında daha önceden yazmış olanlarla ilk kez yazanları bir araya getirmesi. Ilgaz'ın eserlerinin ölümsüzlüğüne işaret ettiğini düşündüğüm bu buluşma aynı zamanda akademik çalışmalarla yaratıcı çalışmaları da bir araya getirdiği için heyecan verici.

Kitaba yazılarıyla katkıda bulunanlara, düşünceleri ve öneriyle destek olanlara, tüm araştırmalarımda ve kitabın son okumasında bana yardım eden Berfu Durukan'a sonsuz teşekkürler...

Yediden yetmişe herkesi kucaklamış büyük yazar, Anadolu'nun yüce dağı Rıfat Ilgaz'a selamla...

Sevengül Sönmez
Editör

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İÇİNDEKİLER

YAŞAMÖYKÜSÜ

13 BEN, SINIFIN ŞAİRİ RIFAT ILGAZ
Sevinç Sönmez

KİŞİLİĞİ VE SANAT ANLAYIŞI

87 Savaşım Sürüp Gitmektedir

91 ŞAİR RIFAT ILGAZ
Necmiye Alpay

107 RIFAT ILGAZ VE ŞİİRİ
Hikmet Altınkaynak

121 RIFAT ILGAZ: ANADOLU'NUN YÜCE BİR DAĞI
Özer Yağcı

ROMAN/ÖYKÜ/ANI/FIKRA

132 Roman Derken Önce Aklıma Mizah Romanlarım geliyor

137 RIFAT ILGAZ'IN ROMANLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME
Gülsüm Kuzey

161 YAŞAMIN GERÇEĞİ VE ROMANIN GERÇEĞİ
Ora Aykır

187 BİTMEYEN KARARTMA GECELERİ
Arman Kefeoğlu Baki

192 Mizah Hikâyecisi Olmak 'Öykücü' Olmaya Hiç de Engel Değildir

194 Anı Yazmamı İsteyenler Bir Bakıma Haklı

197 RIFAT ILGAZ'IN 12 EYLÜL ANILARI
Kadir İnceya

209 Kendine Özgü Bir Yoğurt Yeme Sanatıdır Fıkracılık

ŞİİR

214 Şiir Anlayışım

217 ÇAĞDAŞ TÜRK ŞİİRİ İÇİNDE RIFAT ILGAZ ŞİİRİ
Turgut Fişekçi

227 RIFAT İLGAZ'DA İNSAN VE HAYAT: ÜÇ ŞİİR ÜZERİNDEN BAZI BELİRLEMELER
Baki Asiltürk

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

237 RIFAT ILGAZ VE ŞİİR KİTABI *"DEVAM"* ÜZERİNE
Tuğrul Akça

ÇOCUK KİTAPLARI

244 Çocuk Yakından Tanıdığım Bir Varlıktır
245 ILGAZ'IN ÇOCUKLARI
Nihat Nihat
249 BACAKSIZ SERİSİ'NİN ÇOCUK EDEBİYATI VE EĞİTİMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ
Kezban Çambel
289 HAYAL Mİ GÜZEL BİR DÜNYA?
Aslı Tuğsuz

TİYATRO VE SİNEMA

300 Çatallardan Biri de Bu
303 OYUNLAR VE DEĞERLENDİRMELER

MİZAH VE ELEŞTİRİ

312 Mizah Dayince Toplumsal Yergiyi Anlıyorum
315 *MARKOPAŞA* VE DEVAMI...
Sevengül Sönmez
331 *SINIF*'TAN *HABABAM SINIFI*'NA
Nadir Ilgaz

BİRLİKTE GEÇEN ZAMAN

353 HABABAM SINIFI GERÇEĞİ...
Mehmet Sular
385 RIFAT ILGAZ VE NURİ İYEM
Sevner Sezer

HAKKINDA YAZILANLARDAN
RIFAT ILGAZ BİBLİYOGRAFYASI

398 KİTAPLAR
399 TEZLER
401 SÜRELİ YAYINLAR

ALBÜM

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

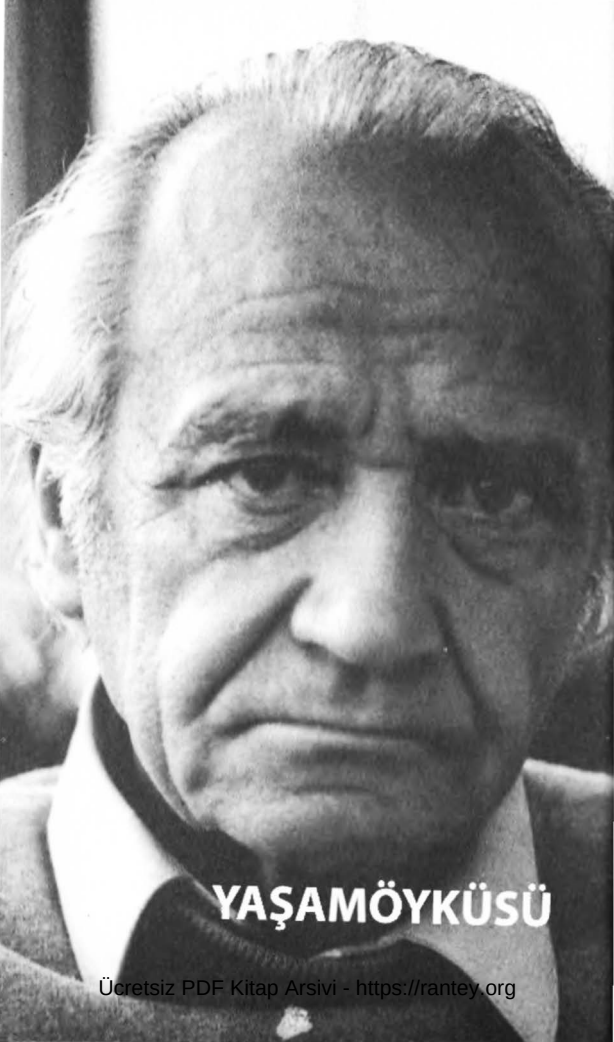

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

BEN, SINIFIN ŞAİRİ RIFAT ILGAZ*

Sevengül Sönmez

1911

Cide'de dünyaya geldi. (7 Mayıs)

Doğumu

"Doğum tarihim nüfus tezkeremde 24 Nisan 1327 (7 Mayıs 1911) diye gösteriliyor. Bu kayda göre benim bahar aylarında doğmuş olmam gerekiyor. Oysa, annemden duyduğuma göre, 'derin kar'da dünyaya gelmişim. Derin kar Karadeniz kıyılarına 1910'da yağmış. Kimi yerlerde evlerin saçaklarına kadar yükselmiş. Annem şubat ayında salı günü doğduğumu söylerdi. Karadeniz şivesine göre salıya 'Saali' dendiği için adımın da Salih olmasını önermiş. Babam, "Hadi ordan! Salı ile Salih'in ne ilgisi var?" demiş. Cide'de Düyûn-ı Umûmiye'de memurmuş. O sıra kendisini denetlemeye gelen müfettişin adını vermiş bana: Mehmet Rıfat.

---

* Tarihdizini ile Rıfat Ilgaz'ın kendi sözlerini iç içe geçirerek maddeler halinde oluşturduğum biyografinin temel kaynağı Rıfat Ilgaz'la uzun bir söyleşi yapan Asım Bezirci'nin, *Rıfat Ilgaz*, 'Çınar Yayınları' İstanbul 1997, adlı kitabıdır. Yararlandığım diğer söyleşilerin kaynaklarını ise dipnotta belirttim.

Aralara koyduğum başlıklarla Rıfat Ilgaz için önemli olan kimi kavramları / durumları / olayları da açığa çıkarmaya çalıştım.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Doğum yerim Cide'dir, ama nüfus kaydım Bartın'dadır. Annemle babam da Bartınlıdır.

Öyle dört başı mamur bir doğumevinde falan doğmamışım. Duvarları deniz kokan ahşap bir evde dünyaya gelmişim. Ebemi sonradan gördüm, okuma yazma bilmeyen zavallının biriydi. Annem sağlığı bozuk, zayıf bir kadınmış. Ben onun yedinci çocuğu oluyormuşum. Beni emzirecek güçte olmadığından, babamın hekim arkadaşının önerisiyle keçi sütüyle büyütülmüşüm. Bundan ötürü, annem bana kızınca, N'olacak, keçi sütü ile beslenmiş, onun için keçi inadı var onda!' dermiş."

Kökeni

"Baba tarafım Karadeniz'de işleyen iki ya da üç direkli gemilerde kaptanlık yapan kişilerdir. Gemiler kendilerinin değillerdir. 'Kâr uşakları' denilen bir ailenin malıdır. Kaptanlık babadan oğula geçer. İlk kaptan olan büyükbabamız Sivastopol'dan gelmedir. Sivastopol bozgununda evsiz barksız, anasız babasız kalan kimsesiz bir çocuk bu kâr uşakları denilen aile tarafından gemiye alınmış, büyütüldükten sonra gemici, daha sonra da kaptan olarak çalıştırılmıştır."

Babası

"Babamın adı Hüseyin Vehbi'dir. 1865 yılında Bartın'da doğmuştur. 1928 Mart'ında Terme'de ölmüştür, 63 yaşında. Sonradan öğrendiğime göre, Terme Camisi'nin avlusuna gömülmüştür. Bugün yeri tam olarak bilinmemektedir. Bundan ötürü, sordukları vakit, 'Terme'de medfundur' derim. Samsun Tiyatrosu iki oyunumu sahneye koyduğunda, karşılık olarak babamın mezarını bulmalarını ve onarmalarını istedim. Çok aradılar, ama bulamadılar.

Babam da, aile geleneklerine uyarak, ilkokul ve biraz da medrese öğrenimi gördükten sonra, gemilerden birine girmiştir. Hem gemicilik yapmış, hem de okuryazar olduğu için gemi kâtipliği işini yürütmüştür.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İstanbul'da, yüklenecek malların hesabını görmek üzere kaldığı bir sırada, bağlı olduğu gemi Rodos açıklarında batmıştır. Bunun üzerine Bartın'a dönmek zorunda kalmıştır. Bu kez yine denizcilikle ilgili bir işe girer: Düyûn-ı Umûmiye kolculuğu. Bir süre görevde kaldıktan sonra, Çatalzeytin'e Düyûn-ı Umûmiye memur stajyeri olarak gönderilir. Asıl memur olunca da Cide'nin Meset nahiyesine verilir. Sonraki memurlukları hep Karadeniz kıyılarında geçer. 63 yaşında öldüğünde 35 yıllık Düyûn-ı Umûmiye memuru idi. Öyleyken bir gemici sağlamlığındaydı. 50-55 yaşlarındayken birlikte denize girerdik, beni sırtına bindirir, saatlerce kulaç atardı. 1928'de ansızın ölümü, Terme yöresinin sıtmalı bir bölge olmasındandır. O yıllarda Terme doktorsuz bir ilçeydi."

Annesi

"Ana tarafımız da Bartın'da yerleşmiş bir ailedir. Bildiğim kadarıyla, Orta Mahalle'de 'Ağalar' diye anılırmış bu aile. Anamın adı Fatma'dır. 1870'te Bartın'da doğmuş, 1952'de Tosya'da ağabeyimin yanında ölmüştür, 82 yaşında. Annemin annesi Rukiye (Bartın ağzıyla, Ürke) de onun gibi uzun yaşamıştır."

Kardeşler

"Annem benden önce yedi çocuk doğurmuş. Ben sonuncusuyum. Kardeşlerimden pek azını görebildim. Ancak, birlikte büyüdüğümüz kardeşlerimden Sıdıka ablam ile Faruk ağabeyimi anımsıyorum. Büyük ağabeyim İsmail'i Çanakkale'de subayken yaralanıp izinli olarak Cide'ye geldiğinde tanıdım. Parlak düğmeli ceketi hâlâ gözlerimin önünde. Beni ikide bir kucağına alır, kesik ceviz ağacının üstüne oturturdu. Gittikten sonra bir daha göremedim onu. Musul taraflarında savaşta yaralanmış. Süleymaniye'de bir hastanede ölmüş.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ablam, Kurtuluş Savaşı yıllarında Kastamonu'da bir telgraf memuruyla evlendi. Ortaokul öğrenimimi onun evinde kalarak tamamladım."

1917

Cide'de ilkokula başladı. (Eylül)

İlkokul

"İlkokulun son sınıfında olan Faruk ağabeyime güvenilerek küçük yaşta okula yazdırıldım. Okulumuz yüksekçe bir tepenin üstündeydi. Yağmurlu günlerde tepeye ağabeyimin sırtında çıkardım. Bunu güzel havalarda da yinelemek isteyince ağabeyim kaşlarını çatardı. Ben de, beş altı yaşında, okula gitmek hevesiyle yokuşlu yolu tırmanmak zorunda kalırdım. O dönemde okullar altı sınıflıydı. Fazladan bir de 'ihzari' sınıf vardı. Ben, doğal olarak, başlangıçta ihzariye gidiyordum. Okula kayıtlı mıydım, değil miydim bilemiyorum, ama kısa sürede birinci sınıfa geçtiğimi anımsıyorum. Okula girdiğim günden başlayarak sınıf birincisi olduğumu da unutmuyorum.

Okula başladığım yıllarda padişahların cülusundan söz edilirdi ve hükümet konağının önünde törenler düzenlenirdi. Törene gidip gelirken konuşmacıların sözlerine uyularak, 'Padişahım çok yaşa!' diye bağırırdı. Padişah Mehmet Reşat'in cülusunda da aynı ünlemle bağırtıldığımızı hâlâ anımsıyorum."

1923

Babası Terme'ye atanınca ilkokula orada devam etti. (Eylül)

"Altı yıllık ilkokulun beş yılını Cide'de, son yılını ise Terme'de okudum. Okulu bitirişim kolay olmadı. Benden önce sınıfın bir birincisi varmış. Benim de ondan aşağı kalmamam gerekiyordu. Çünkü benden önceki sıradan biri değildi, Kelezâdelerdendi. Bu yüzden ben çok çalıştım, başöğretmen de epey sıkıntı çekti.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

11, 12 yaşlarına kadar babamın memur bulunduğu Cide'de kaldık. Cide güzel bir kıyı ilçesidir. Bu ilçeyle ilgili anılarım emekli olduğum zaman da buraya dönmeme neden oldu. Çocukluğumun ilk anılarına midyeler ile çakıl taşları ve uçsuz bucaksız bir kumsal girmektedir. Bir de babamın deniz kıyısında haftanın belli günlerinde açtığı tuz mağazasına gidiş gelişlerim... Mağazadan tuz almaya gelenler ya katırlarla, atlarla gelirlerdi ya da kıyı köylerinden sandallarla. Ara sıra okuldan kaçıp bu müşteriler arasına katılırdım. Bu yüzden başöğretmenimiz Hilmi Bey beni askerce cezalandırırdı. Mütareke yıllarında İngilizlerin Kuleli'yi, Harbiye'yi kapatması üzerine İstanbul'dan ayrılmış, babasının şube reisi olduğu Cide'ye gelmek zorunda kalmıştı."

1924

Terme'de ablasının yanında ortaokula başladı. (Eylül)

Ortaokul

"Ortayı Kastamonu'da ablamın yanında okudum. Yıl 1924. O dönemde Terme'den Kastamonu'ya gitmek 'devriâlem seyahati'ne çıkmaktan daha zordu. Babamın kolcularından birinin yanında, onların bindiği atlardan birine binerek Ünye'ye gitmem gerekiyordu, vapura binmek için. Beş altı saat süren yolculuktan sonra, vapurun Ünye'ye uğradığı bir gün ilk kez yalnız başıma yolculuğa çıktım. Geceyi vapur güvertesinde geçirdim. İnebolu'ya varınca yaylı posta arabasına binerek Kastamonu'ya ulaştım. Bu, Kastamonu'da posta memuru olan enişte mi n babasının himayesinde bir yolculuk oluyordu. Ecevit'te at değiştirerek yolculuğu sürdürdük. On altı saat yolculuktan sonra, Kastamonu'ya girişte, yolumu bekleyen enişteme kavuştum. Ortaokul öğrenimim kolay geçti diyemem. Eniştemin evi okula çok uzaktı. Kastamonu da çok soğuk olduğu için gidiş gelişlerde sıkıntı çekiyordum.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ortaokula yazıldığım yıl ilkokullar beş yıla indirilmişti. Ben altı yıllık ilkokul çıkışlıydım. Bu yüzden, derslerimin arkadaşlarımın önemli bir bölümünden iyi olması gerekirdi. Belirttiğim gibi, tüm altı sınıfı da birincilikle bitirmiştim. O zaman 'birincilik' diye bir paye vardı. Sene içinde iki sınav geçirirdik. Sınav sonuçlarına göre sınıfta yerlerimizi alırdık. Birinci olan en başta oturur, öğretmen sınıfa girince arkadaşlarını ayağa kaldırmak için uyarırdı: 'Dikkat, bak!' diyerek. İlkokulu her sınıfta arkadaşlarımı uyararak bitirdim. Fakat ortaokulda böyle bir görevim olmadı. Kaçıncı olduğumu bilmiyorum. Daha doğrusu, böyle bir ayrım yoktu. Ama sınıflarımı bütünlemeye kalmadan geçtiğimi biliyorum.

Sınıflarımı bütünlemesiz geçtiğim bir gerçekse de, hal ve gidiş hanesinin pek temiz olduğunu söyleyemem. Her dönemde bir ihtar işareti kondururlardı. Bu ihtarların çoğu derste yapılan yaramazlıkların bir sonucuydu. Kötü öğretmenleri hiçbir zaman bağışlamazdım. Bir gülünecek yanını bulur dalına basardım. Sınıfımız yemekhaneye çok yakındı. Bu yüzden kediler gelip ayağımıza dolaşırdı. Bunlardan en toramanını kucağıma aldığım bir gün, öğretmenin birden sınıfa girmesi üzerine, kediyi kapaklı olan sıraların içine kapattım. Ama kedi istediğim biçimde durmuyordu. Acı bir miyavlamadan sonra, Fransızca öğretmeni Hamit Bey masmavi gözlerini açarak üzerime doğru yürüdü. Yerimden biraz sağa kaydım. Kedi, baskıdan kurtulunca, başını çıkarıp dışarı fırladı, sınıfın içinde dolaşmaya başladı. Hamit Bey kediyi bırakmış, beni kovalıyordu. Ben, ondan daha atik davranarak sınıfın kapısını açıp kediyle birlikte dışarıya fırladım. Böylece, disiplin kuruluna verilmiş oluyordum. Nedense, bu, kedi olayı korktuğum kadar bir tehlike yaratmadı. Disiplin kurulu başkanı olan müdür yardımcısı Nuri Bey'in hoşuna gitmişti. Bir ihtarla yakamı kurtardım. Derslerin zorluğu, kolaylığı diye hiçbir zaman bir sorunum olmadı...

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Hiçbir dersten bir sorunum yoktu ama, yazı yazmadaki hünerimi ya da beceriksizliğimi ortaya çıkaran bir ders vardı: Türkçe 'tahrir' dersi, yani bugünkü deyimle kompozisyon. Dilbilgisinden hemen sınıfın en iyilerinden sayılabildiğim halde, nedense tahrirden aldığım not parlak değildi. Yazmak bir yana, okumaktan çok hoşlanıyordum. Yılbaşlarında aldığım ders kitaplarım bile birer ikişer gecede okuyup bitiriyordum. Bu yetmezmiş gibi, kirayla kitap veren kitapçı Emin Efendi'den romanlar alıyor, fazla para ödememek için en kısa zamanda bitirip geri götürüyordum."

Okumak

"Ailemde yazar yoktu, ama okur çoktu. Babam Düyûn-ı Umûmiye memuruydu. Medrese eğitimi görmüş, kitapla yakından ilgiliydi.

Dediğim gibi babam kitaba çok meraklıydı. Sherlock Holmes'ün dedektiflik hikâyeleri, *Kerem ile Aslı*, *Zeycan ile Asuman* gibi halk masallarını her gece babam ya da ağabeyim yüksek sesle okur, bizler dinlerdik. Kurtuluş Savaşı'nın son yıllarıydı. İstanbul ile pek ilişki kurulamıyordu. Telgrafhaneyle ilişkimiz olduğu için gelen gazeteler, dergiler, varsa kitaplar bizim evden geçiyordu, bunlardan yararlanıyorduk, enişte m Kastamonu'ya tayin edilince ağabeyim telgrafçı olmuştu.

Sadık bir dinleyici olarak çok küçük yaştan itibaren okunanları dinledim. Derken okula başladım. Enişteler, ağabeyler de gidince okuma işi bana düştü. Babam işten yorgun geliyor, 'Haydi Rıfat, oku!' diyor, okuma biçimimi düzeltiyor, diyaloglar nasıl okunur öğretiyordu. Daha ikinci sınıftayken Abdülhak Hâmit'in *Tarık* adlı kitabını eski harflerle okumuştum."[1]

1. Ülkü Demirtepe, "Nasıl Yazar Oldular, Rıfat Ilgaz: Her Yazı Yazmasını Bilen Adam Sanatçı Değildir", *Gösteri*, (40), Mart 1984, s.78

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Yazmaya Başlamak

"Kastamonu'ya, ablamın yanına ortaokula geldim. Harçlıklarımı kitaba yatırıyordum, arkadaşlarımdan kitap alıyordum. Yani Cide'deki işime devam ediyordum. Derslerle pek ilgim yoktu. Türkçe dersinden de iyi not almıyordum. Türk edebiyatında yeri olan Zeki Ömer Defne, bize Türkçe öğretmeni olarak geldi. Yazı yazdırmak istiyor bizlere. Ben yazıyorum, ama yazdıklarım kitaplardakine benziyor, okuduğum romanlardaki bir iki cümleyi aktarıyorum. Zeki Bey bir gün bir ödev verdi. Ben de güzelce bir yazı yazmışım. Ödevin altına yazdığı cümle hâlâ belleğimdedir: 'Bu kadar güzel vazifeler yazıyordun da, beni neden ümitsizliğe düşürdün?'

Orta üçteyim, artık yazı yazma eğilimi başlamış bende. Ama şiir nerde... Daha tahrirden sınıfı geçecek notu zor alıyorum. Okumaya devam ediyor, ders kitaplarını bile bir gecede okuyup bitiriyorum. Bu yüzden arkadaşlarım bana 'Romancı' diye takılırlarken, bu bir süre sonra 'Ormancı'ya dönüştü."[2]

1926

TBMM'nin açtığı İstiklal Marşı yarışmasına katıldı.

"Sınıf arkadaşım Hilmi Özgen –sonraları ünlü biri oldu– aruz veznini çok iyi bilirdi. Hem aruzla hem heceyle güzel şiirler yazardı. Hilmi çok sonra *Dost* dergisine 'Ölmeden Önce Bir Şaire Övgü' diye benim için bir şiir yazdı. O yazıda, *'1926 yılında İstiklal Marşı yarışması açıldı. Yarışma liselere de bildirildi, özendirmek istiyorlardı bizleri. Ben yazdım gönderdim. Rıfat da bir şiir göndermiş ama birbirimize söylemiyoruz. Ben bakanlıktan gelen mektubu çıkardım, şiir için teşekkür ediliyordu bana. Rıfat kendisinde de böyle bir mektup olduğunu söyledi o zaman. Baktım onunki benimkinden uzun, başarısı tebrik ediliyor ve bu işe devamı dileniyordu. Ondan*

2 Ülkü Demirtepe, agm., s.78

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

sonra Rıfat Ilgaz'ın gözleri bana zehir yeşili geldi' diyor Hilmi. Ben bu olayı o kadar iyi hatırlamıyorum."[3]

1927

Yazdığı ilk şiir "Sevgilimin Mezarında" *Nazikter*'de yayımlandı. (27 Temmuz)

İlk Şiirler

"1926-1927 yıllarında şiire başladım. 1911'li olduğuma göre demek ki 15-16 yaşlarındaymışım.

Ortaokulun ikinci sınıfındayım, şair arkadaşım 73 Hilmi... Türkçe öğretmenim Zeki Ömer Bey... Şiir dörtlüklerle uzayıp gidiyor... Onları şaşırtmam gerekir; artı, biten şiirimin yayımlanması gerekir, nerde? Dünyam o denli daracık ki... Kastamonu'da yayımlanan *Nazikter* gazetesini biliyorum yalnız... Sahibi babamın arkadaşı... Eski Cide tahrirat kâtibi Yusuf Niyazi Amca... Beni görür görmez tanıyor... Şairliğimden söz ediyorum, babamı sorduğu zaman... Şiirler yazıyorum, diyorum, öğretmenimiz Zeki Ömer Bey... Getir goreyim diyor... Yeniden yazıp getiriyorum, eski harflerle... Yıl 1926... Beni yüreklendirmek için 'Çok güzel!' diyor, 'Her hafta bir tane getir de yayınlayalım!'

O haftadan başlayarak yayımlıyor da: 'Her Hafta Bir Çiçek': Şiirin adı: 'Sevgilimin Mezarında'.

Ben şiir yazmaya başlar başlamaz, şiirlerimi *Açıksöz*'e verdim, *Nazikter*'e verdim, *Güzel İnebolu*, *Güzel Tosya* gazetelerine verdim. Hatta babamın ölümü dolayısıyla yazdığım şiir *Samsun* gazetesinde çıktı.

Az önce de söyledim: 'Sevgilimin Mezarında' benim ilk yayımlanmış şiirim. Şiirin başlığına bakılırsa, benim bir sevgilim olduğu, genç yaşta öldüğü sanılır. Mezarına gitmiş, yüreği kan ağlayarak bu şiiri yazmı-

3 Ülkü Demirtepe, agm., s.78

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

şım... Oysa, ne benim öyle bir sevgilim vardı, ne de o erkenden ölmüştü! Edebiyat kitaplarındaki sevdiğim bazı şiirlere özenerek bu türlü bir manzume yazma gereğini duymuşum demek. Bu, düpedüz Şair Rıza Tevfik'in Tevfik Fikret için yazdığı 'Kabr-i Fikret'i Ziyaret' adlı şiirinin sevgiliye döndürülmesidir."

İlk mizah yazıları *Çalçene* adlı mizah dergisinde yayımlandı.

"Kastamonu'da *Nazikter* ile *Açıksöz*, İnebolu'da *Güzel İnebolu* gazetesi çıkıyordu. Bunların hepsinde şiirlerim yayımlanıyordu. *Nazikter* gazetesini çıkaran ve babamın arkadaşı olan Yusuf Niyazi isimli zat *Çalçene* diye bir de mizah dergisi çıkarmaya başladı. Bu dergiyi görünce özendim. Bir öykü, bir iki fıkra, bir manzum mizah yazısı yazdım."[4]

1928

Faruk Nafiz'le tanıştı. Bu tanışma, şair olarak hayatının ilk önemli olayı oldu. (2 Temmuz)

Faruk Nafiz Çamlıbel

"Faruk Nafiz, Maarif Vekili Mustafa Necati ile Orta Anadolu gezisine çıkmadan önce Kastamonu'ya da uğruyor. Ben hemen çevremdeki tüm gazetelerde şiir yayımlıyorum. *Açıksöz*'de, *Güzel İnebolu*'da... *Güzel Tosya* gazetesinde... *Açıksöz*'e de şiir bırakıyorum, günü gelince yayımlanıyor. Okulumuz tatil, ben ortaokulun son sınıfındayım. Babam Samsun'da memur, Terme kazasında. Aycılar Mahallesi'ndeki arkadaşlarımla kaydırak oynarken okulun hademesi bileğimden yakalıyor beni: *'Yürü!'* diyor. *'Müdür Nuri Bey istiyor seni!' 'Gene ne yaptık da istiyor bu müdür?'* diye düşünüyorum.

Meğer bir akşam Necati inmiş bakanlık kadrosuyla, *Hayat* dergisini çıkaran Şair Faruk da onur konuğu. İlk işleri *Açıksöz* gazetesine göz gezdirmek oluyor ko-

4 Ülkü Demirtepe, agm., s.78

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

nukların. Gazetenin gösterişli bir yerinde uzun bir şiir, adı 'Sazını Çalana', yazan: Mehmet Rıfat... 'Ey sazıyla ağlayan, ey sazıyla ağlatan...'

... Ben de sınıfın değil, okulun da en kısa boylu ufak tefek çocuğuydum. (Boyum santimi santimine 1.54 o yıllarda. Uzun bir süre de böyle kaldı. Bu yüzden ne voleybol takımına girebildim, ne de Kastamonu'nun halk oyunlarının arasına katılabildim. Henüz öğretmen okuluna da girmiş değildim.)

Okul da tatil, koşması rahat olsun diye uzun pantolondan kesilmiş bir kısa pantolon var üzerimde. Bu kıyafetle beni tuttular getirdiler. Faruk Nafiz beni Mustafa Necati'ye şöyle tanıttı: 'Efendim' dedi, 'akşam, bir şairin şiirini okumuştuk ya, işte o şair.' Mustafa Necati'nin güldüğünü hatırlıyorum. Oda kalabalık, umum müdürler hepsi orada, nerdeyse bütün vekâlet bir arada. Faruk Nafiz bu şiiri tekrar okudu, benim de hoşumagitti. 'Senin başka şiirlerin var mı?' dedi. 'Var' dedim, 'evde.' 'Git getir' dedi. Koşarak gidip evden getirdiğim şiir defterimin sonuna şu cümleyi yazdı: 'Kastamonu'dan geçerken tanıdığım genç ve kıymetli Mehmet Rıfat'a takdirlerim ve sevgilerimle...'"

Babası ölünce, ekonomik nedenlerle Muallim Mektebi'ne gitti. (Eylül)

Muallim Mektebi

"Ortaokuldayken 'Liseyi bitirir, edebiyat fakültesine giderim' diye düşünüyordum. Başka hiçbir meslek aklımdan geçmiyordu. O sırada, 1928'de babam ölünce mali durumumuz sarsıldı, Muallim Mektebi'ne gitmek zorunda kaldım. Hatta, lise müdürü Muallim Mektebi'ne geçmemi engellemek istedi. *'Sen yetenekli bir çocuksun, bunlar sönecek orada. Bir ilkokul öğretmeni olup kalacaksın, gelişemeyeceksin. Biz sana lisede okuman için kolaylık gösteririz'* dedi. Ben o zaman yazar olmayı kafama koymuştum. *'Muallim de olsam bu işi sürdüreceğim'* demiştim."

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1929

Nâzım Hikmet'in *835 Satır* kitabını okuduktan sonra şiirlerinde toplumcu bir söyleyişin olanaklarını aramaya başladı.

"Nâzım Hikmet'in *835 Satır*'ı 1929'larda gelmişti Kastamonu'ya. Gayret Kitabevi'nden almış okumuştum, hem de sınıfta, şiire meraklı arkadaşlarımla... Kimseden kuşkulu bir uyarı duymamıştım. Birkaç yıl sonra da Nâzım'ın *Kafatası* adlı oyunu İstanbul'da oynanmıştı. Onun solcu olması, yapıtlarının hemen yasaklanmasını gerektirmiyordu."

İlk Aşk

Benim ilk sevgilim mutlaka olmuştur. Muallim Mektebi'nin dördüncu sınıfındayken, Gazipaşa İlkokulu'nun son sınıfında çocuk yüzlü güzel bir kıza rastlamıştım, bir Cumhuriyet Bayramı'nda. Arkadaşlarıyla birlikte okulun adını taşıyan çiçekli bir panoyla törene gidiyorlardı. Ben de o okulun arkasına takılmıştım. Artık benim de bir sevgilim vardı. Okula giden küçüklerden bu ablanın adını öğrendim. Bir eczacının kızıydı. Adı da Fikret'ti. Artık şiirlerimi yazarken gömülen sevgilileri düşünmeye gerek kalmamıştı. İçimin sıcaklığı dağıldı mı ve bizim Muallim Mektebi'nin durumu elverişli ise Gazipaşa İlkokulu'nun dağılmasını bekleyebilirdim. Böylece, beş on şiir yazdım. Bunlardan hemen hepsi vilâyet gazetelerinde yayımlandı. Muallim Mektebi'nden çıktıktan sonra unutmuştum bu küçük sevgiliyi. Yirmi yıl sonra ben İstanbul'a gelmiştim. *Tan* gazetesinde çalışıyordum. Bir rastlantı sonunda, Fikret'in Rumelihisarı'nda eczacılık yaptığını öğrendim. Artık onu görmem gerekiyordu. Bir Gripin almak için eczanesine giremez miydim? Önce yeniden tanıştık. Bir süre arkadaşlık yaptık, sonra da evlendik. Ne yazık ki 1954'te başlayan evliliğimiz, kayıtlara göre, tam 14 gün sürdü. Gene üzülerek belirteyim, sevgililerimden, eşlerimden ilk öleni (galiba 1986'da) o oldu. Ne yazık ki, mezarının nerede olduğunu bile bilmiyorum."

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1930

Öğretmen olarak Gerede Misak-ı Milli İlkokulu'na atandı. (Ağustos)

Öğretmenlik

"Muallim mektepleri o zamanlar beş yıllıktı. Ben ilkokulu altı yıllık olduğu bir dönemde bitirmiştim. Muallim Mektebi'ni de normal süresi içinde, 1930'da bitirdim. Benimle birlikte üç arkadaşım da Bolu'ya verilmişti. Onlarla yola koyulduk. İlkin İstanbul'a gittik. Hiç görmediğimiz büyük şehri bir iki gün gezip bilgimizi artırmaya çalıştık. Sonra Bolu Maarif Müdürlüğü'ne başvurduk. Reşat adlı arkadaşımla ben 52 lira aylıkla Gerede'ye atandık. Arkadaşımız Hilmi Oran ise Düzce'yi istedi.

Bolu'daki ilkokul öğretmenliğim altı yıl sürdü. Sonra, Gerede'den Akçakoca'ya verildim. Oradan da Gümüşova bucağına başöğretmen olarak gönderildim. Burası Hendek ile Düzce arasında güzel bir köydü. Tatilde Kastamonu'ya giderek Gazi Eğitim Enstitüsü'nün sınavlarına girdim. Edebiyat bölümünü kazandığımı öğrenince, Bolu'dan Ankara'ya geçtim."

1932

Çalıştığı okulda tanıştığı Nuriye Hanım'la evlendi. Gönül adında bir kızları oldu.

1933

Akçakoca'ya atandı. Askere alındı. Adapazarı 68. Alayı'nda çavuş oldu. Yedeksubay Okulu'nda Kemal Tahir'le tanıştı.

Askerlik

"Askerliği çavuş olarak yapmamın nedeni Gerede'deki olaylar olmadığı gibi politik olaylar da değildi, sanıyorum. Piyadecilikten bıraktılar, altı buçuk ay kıta hiz-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

metinden sonra Akçakoca'ya döndüm, yeniden. Belki de disipline riayet etmediğimden olabilir."[5]

1934

Eşi Nuriye Hanım'dan ayrıldı.

Bağlı olduğu askeri alay Ankara'ya gelen İran Şahı'nı karşılamakla görevlendirildi. Arkadaşı Hakem Adil'le buluşup Atatürk Orman Çiftliği'ne gittiler, burada Sabahattin Ali ile tanıştı. (Haziran)

Sabahattin Ali

"34'te benim bağlı olduğum alay İran Şahı'nın Ankara'ya gelişi dolayısıyla görevlendirildi. Atatürk davet etmişti onu ve biz resmigeçit için çağrıldık Adapazarı'ndan. Mürettep bir taburduk ve ben ağır makineli komutanıydım. Bu vesileyle Ankara'ya geldiğimde –tabii asker elbiseleri üzerimde– sınıf arkadaşlarımı gördüm Muallim Mektebi'nden. Gazi Terbiye Enstitüsü'ne girmişler. Çok sevdiğim bir arkadaşım, sonra başmüfettiş oldu; *'Hoş geldin Rıfat'çığım' dedi, 'bu elbiselerle seni her yere çıkaramam, gel gidelim bizim yatakhaneye, sana bir sivil elbise giydirelim'* dedi. Götürdü beni. Asker elbisesiyle girdik, sivil elbisesiyle çıktık Gazi Terbiye Enstitüsü'nden. Doğru çiftliğe gittik. Çiftlikte geziyoruz, karşıda bir grup var, bira içiyorlar ayakta. *'Bak'* dedi, *'şu sarışın, orta boyluca, yakışıklı zat Sabahattin Ali.'* 'Evet' dedim, *'ben yazılarını falan okudum.' Viyolensel* adlı hikâyesini işte o zaman hatırladım okuduğumu. Sene 34, yani ben 28'lerde falan okumuşum, *Meşale* dergisinde ve birkaç yerde de şiirini görmüşüm. Bizim gibi Muallim Mektebi mezunu olduğunu biliyorum. Bir abi o benim için, daha da fazla ünlü değil henüz. *'Biz'* dedim, *'biçimine getirelim, o gruba doğru yaklaşalım.'* Tanıştırılmadan konuştuk o grubun içinde. Böylece tanışmış olduk, o

5 Mehmet Saydur, Rıfat *Ilgaz'ın Yılları*, Çınar Yayınları, İstanbul 1994, s.24

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

benim Rıfat olduğumu bilmiyor, ben onun Sabahattin Ali olduğunu biliyorum. Çok neşeli, gene o günkü konulardan konuşuyoruz."[6]

Askerliği bitince Akçakoca'ya döndü. Soyadı olarak "Ilgaz"ı seçti.

Askerlik

"Soyadı Yasası çıktığında Akçakoca'daydım. Abim ile iletişim sağlayamamıştık. 'Soyadını almayana maaş yok!' dediler. Bizim için 'Ilgaz' Kastamonu ilinin simgesiydi. Ben ki, il olarak Kastamonu'da doğdum ve Kastamonu'da okudum. Böylece dünyaya gözlerimi Kastamonu'da açmış oldum. Öğretmenliğimi, sanatımı, edebiyatımı Kastamonu'da kazandım; orada seçtim. Öyleyse Kastamonu'yu simgeleyen bir soyadı bulmak zorundaydım. Böyle olunca da 'Ilgaz'ı seçecektim. Bakıyorum oğlum, kızlarım ve torunlarım da bu adı çok seviyorlar. Benim için anlamlı olduğu kadar, doğayı da simgelediği için daha da güzel buluyorum."[7]

"Daha önce nüfus tezkeremde şöyle yazılıydı: 'Paçacıoğlu diğer mahdumu Mehmet Rıfat'. Yitirdiğim, askerlik durumumun da yazıldığı hüviyet cüzdanında sadece Mehmet Rıfat yazılıydı. Soyadı da, 1936'da eklendiği gibi 'Ilgaz'dı."[8]

1935

Akçakoca'da hakkında açılan bir soruşturma yüzünden Gümüşova'ya başöğretmen olarak gönderildi.

6 Atilla Özkırımlı, "Rıfat Ilgaz İle Geçmişten Günümüze", *Günümüzde Kitaplar*, (14), Şubat 1985, s.6

7 Mehmet Saydur, *Rıfat Ilgaz'lı Yıllar*, Çınar Yayınları, İstanbul 1994, s.113-114

8 Mehmet Saydur, age., s.23

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1936

Onun adına Gazi Eğitim Enstitüsü'nün sınavına başvuran abisinin yanına Kastamonu'ya gitti.

Gazi Eğitim Ensitüsü

"Abim *'kardeşim bak, artık yaşın yirmi beşe geliyor. İmtihana gir de kazanamazsan zaten ömrü billah ilkokul öğretmeni kalacaksın'* dedi."[9]

"Öğretmenliğim süresince okumayı yazmayı sürdürdüm. Altı yıl öğretmenlikten sonra 1936'da Gazi Eğitim Enstitüsü'nün sınavına girdim, yeniden okumaya başladım. Artık bütün dergilerle yakından ilişkim vardı. *Varlık*'ta, *Çığır*'da şiirlerim çıkıyordu. Ahmet Kutsi Tecer ve Mustafa Nihat Özön öğretmenlerimdi. Mustafa Nihat şiiri fazla sevmezdi; ama Ahmet Kutsi beni teşvik etti.

Çok sonraları liselerde edebiyat kitaplarını hazırlayan Baha Dürder ile Haydar Ediskun okul ve sınıf arkadaşlarımdı. Rüştü Şardağ da sıra arkadaşım.

Gazi Enstitüsü'nde okurken yazı dersi için blok yapmam gerekince, aklıma Nâzım Hikmet'in *Gece Gelen Telgrafı* gelmişti. Önce kâğıdın üstüne serpme olarak telgraf tellerini fincanlarıyla birlikte çizmiştim. Sonra da tellerin arasına şu dizeleri ustaca yerleştirmiştim: *Gece Gelen Telgraf, dört heceden ibaretti/Vefat etti.*

Resim-iş öğretmeni İsmail Hakkı Uludağ, yazıyla resmin olumlu bir uyumu olarak göstermişti arkadaşlarıma. Şiirin altına şairin adının da oluşu yapıtımı gözden düşürmemişti."

9 Mehmet Saydur, age., s.63

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1938

Enstitünün son sınıfında vereme yakalandı. Yakacık Sanatoryumu'na yattı. Başhekim İhsan Rıfat iyileşmeyeceğini düşündüğünden onu "beş numara"lı koğuşa gönderdi.

Verem

"1938'de bitirdim ve Adapazarı'na atandım. Fakat dersegiremedim. Çünkü enstitünün son sınıfındaiken vereme yakalanmıştım. Hastalığım Adapazarı'nda ağırlaşınca rapor aldım. Kendi paramla İstanbul'da Yakacık Sanatoryumu'na yattım."

"'*Vay anasını! Beş numaradan kendi ayağıyla çıkan ilk adam bu!*' Beni yolculuk safhasına geçti (!) diye beş numaralı odaya kapatmışlar. Oradan yolcu edeceklermiş!.. Bir gün tuvalete çıkayım, dedim. Ah!.. Kapının önünde hastalar birbirlerine gösteriyorlar, '*Beş numaradan çıktı!.. Beş numaradan çıktı!..*' diyerek. Çok önemli bir iş yaptığımı anladım... Sonra yanıma geldiler. '*Atlattın, atlattın!*' dediler. Beş numaralı odadan çıkıp tuvalete gidebilmek her kabadayının harcı değil!.. Üç ay sonra taburcu oldum; Adapazarı'na döndüm."[10]

1939

Sanatoryumdan üç aylık rapor alarak taburcu oldu. (Ocak)

"Ekimde yattığım hastaneden 1939 Ocağında çıktım. Üç aylık rapor almıştım. Adapazarı'na döndüm."

Rikkat Hanım'la evlendi. (Şubat)

İkinci Evlilik / Rikkat Hanım

"İkinci eşim Rikkat Hanım'la 1936'da Enstitü'de tanıştım. 8 Şubat 1938'de kendi aramızda nişanlandık.

10 Mehmet Saydur, age., s.154

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Şubatta evlendim. Nisanda derslere girmeye başladım. Ciğerlerime on günde bir pnemoktraks yani hava verme işlemi yapılıyordu. Bunun için sık sık İstanbul'a gidip geliyordum. Tedavimin sürmesi amacıyla İstanbul'a naklimi istedim. Kabul edildi. 1939 Ekim'inde Karagümrük Ortaokulu'na göreve başladım. Eşim Adapazarı'nda kaldı. Bir dersten bütünlemesi vardı. Sınava girdi, kazandı ve ortaokul öğretmeni oldu. Kura ile Eskişehir'i çekti..."

Öğretmenliğe başladı, ancak sık sık ciğerlerine hava verildiği için İstanbul'a gitmesi gerekti. İstanbul'a tayinini istedi. Sanatoryuma gittiği günlerden birinde Nâzım Hikmet'le karşılaştı. (Nisan)

Nâzım Hikmet

"Bir gün yine Yakacık Sanatoryumu'na gittim. Bankların üzerinde Nâzım Hikmet'e benzeyen biri oturuyordu. Yanında koruyanlar da vardı... Nâzım'la fazla bir tanışıklığımız da yoktu. Şöyle bir kestirdim; 'Bu Nâzım'dır' dedim. Yanına gittim, selam verdim, iliştim. Koruyanlar rahatsızlandılar. Ben kayıtsızca, çekinmeden konuşmaya başlayınca benden korkmadılar. Bana, *'Siz ne vesileyle geldiniz?'* dedi. Hava almaya geldiğimi anlattım. *'Yahu çok acaip bir şey'* dedi. Tanışmamız böyle oldu. Derken İstanbul'a geldim. Geçinme sıkıntıları başladı. İkinci Dünya Savaşı'na girdik. Oğlum dünyaya geldi ve beni hapisanede ziyaret etmek zorunda kaldı. İşler gerçekten sıkıştı. Öğretmenlikten de uzaklaştırıldık. İndik Babıâli'ye... *Akbabalar*'da, *Dolmuş*'larda, *Yürüyüş*'lerde yazılar, şiirler yazdım. Öğretmenlik yaşamımız böylece edebiyatçılık, sanatçılık dönemine dönüştü."[11]

Karagümrük Ortaokulu Türkçe öğretmenliğine atandı. Gedikpaşa'da bir pansiyona yerleşti. (Ekim)

11 Mehmet Saydur, age., s.155

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İstanbul

"İstanbul'a gelince Beyazıt'ta Gedikpaşa'da bir pansiyona yerleştim önce. Gedikpaşa'yı seçmemin nedeni şu: Karagümrük'e giden tramvayların Beyazıt'tan kalktığı yere çok yakın. Sabah pansiyondan çıkıyorum, Marmara kahvesine uğruyorum. Orada sabah çayımı içerek tramvayı bekliyorum."

Edebiyatçı Arkadaşlar

"Sanatoryumda tanıştığım Hüseyin Bekâr adlı bir arkadaşım vardı, Bursa Lisesi'nden, felsefe öğrencisi, edebiyatla da yakından ilgili. Beni Niyazi Akıncıoğlu'yla o tanıştırdı. Niyazi de Bursa'dan çünkü. Hüseyin'in çok büyük yeri vardır bizim 40 kuşağında. Nitekim Suphi Taşhan, Celal Vardar, Hilmi Büyükşekerci'yi de onun aracılığıyla tanıdık. Bunlar orada Orhan Şaik'in (Gökyay) öğrencisi. Bazı şeyler zıtlarıyla gelişir derler ya, Orhan Şaik toplumcu gerçekçi edebiyata yakınlık duymuyor, ama iyi bir edebiyat hocası, onlara şiir zevkini aşılıyor.

Ayrıca, Edebiyat Fakültesi'nde tanıdığım Hasan Tanrıkut, Sabahattin Kudret Aksal ve Salâh Birsel de geliyor, Küllük ile Marmara'ya. Ömer Faruk Toprak ve Orhan Murat Arıburnu ile hapisten yeni çıkan Hasan İzettin Dinamo ve A. Kadir'le de o kahvelerde karşılaşıp tanışıyordum..."

"Şu rastlantıya bakın, benim şair olarak arkadaşım daha azdır da öykücü dostlarım daha çoktur. En başta Sabahattin Ali, Sait Faik ve Orhan Kemal. Günlük en yakın arkadaşlarımdır. Anılara geçmeyen öyle günlük, ortaklaşa yaşayışlarımız vardır ki, bunlar öykü konusu olur. Genç öykücülerden de çok arkadaşlarım var, sözgelimi Leyla Erbil, eskilerden kalma arkadaşımdır. Beş altı tane daha sayabilirim. Beni Cide'lerde unutmayan rahmetli Ayhan Bozfırat'ı anmak isterim. Yedi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yıllık uzaklaşma beni arkadaşça ilişkilerden uzaklaştırdı ama şimdi İstanbul'da bunu pekiştireceğim."[12]

1940

Oğlu Aydın dünyaya geldi. (Mart)

Şiirleri *Servet-i Fünun, Çığır, Oluş, Güneş, Yücel, Varlık, Hamle, Yeni İnsanlık* dergilerinde, *Ulus* gazetesinin sanat ekinde yayımlanmaya başladı.

İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümünde öğrenciliğe başladı.

Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü

"İstanbul'da bir yandan öğretmenlik yapıyor, bir yandan da Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'ne devam ediyorum. Hasan Tanrıkut'la orada tanıştım. Salâh Birsel, Sabahattin Kudret Aksal fakülte arkadaşlarımda sağlığım az çok düzelmişti. Fakat bu sefer de İkinci Dünya Savaşı bastırmıştı..."

İkinci Dünya Savaşı

"İkinci Dünya Savaşı başlamış, bütün fecaatıyla, bilhassa kışıyla başlamış, o meşhur kış. Bizim evimizde –şiirimde belirttiğim gibi– perdeler raptiyeyle tuttturulmuş ve ısınma çok önemli bir faktör oldu; odun, kömür yok. Gene şiirimde de geçtiği gibi Bulgarya'dan gelen kömür motorlarından İstanbul'a kömür alınacak, üretimde çalışanlar bu kez tüketime geçmişler, hepsi silah altında. Bizim de en sıkıntılı yıllarımız, tabii şiirlerim de bu yaşama paralel gidiyor, hiçbir uydurma tarafı yok. Sabahattin Ali de bunu eleştirisinde şöyle belirtir: 'Yarenlik isimli kitabını okudum Rıfat Ilgaz'ın. Şiirlerinin konuları kendi küçük dertleri gibi geliyor bize,' diyor. 'Fakat bir de bakıyoruz ki bütün insanlığın, toplumun dertleri... Toplumcu şiir nedir

12 Doğan Hızlan, "Rıfat Ilgaz: Ozan Olarak Toplumla Uzlaşamadık", *Söyleşiler*, Doğan Kitap, Şubat 2001, s.180-181

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

diyenlere bu kitabı salık veririm' diyor. 'Burda hiç zorlanmadan İkinci Dünya Savaşı'nın bütün sıkıntıları dile getirilmiş.' Bizim *Yarenlik* adlı kitabımız 43'lerin ürünü. Sabahattin Ali'nin bu eleştirisi *Yurt ve Dünya* dergisinde çıktı.

1940 toplumcu, gerçekçi kuşağın oluşmasında savaşın büyük etkisi oldu. Savaşı çıkaranlar ırkçılarla faşistlerdi. O dönemin çağdaş aydınları onlara karşıydı. En azdan ırk ayrımına karşıydılar, demokrat ve antifaşisttiler..."

1942

Eşi Rikkat Hanım ve oğlu Aydın Eskişehir'den İstanbul'a taşındılar. Aksaray'da bir ev kiraladılar.

Bş, Bv

"Hayır, iki yıl sonra onu da İstanbul'a aldırdım. Bunun için Ankara'ya gittim, eski öğretmenim Ahmet Kutsi Tecer'den yardım istedim. O sırada Urfa milletvekili olan ve Ankara Halkevi'nin çıkardığı *Ülkü* dergisini yöneten Tecer, elinden geleni yapacağını söyledi. Sözünü de tuttu."

Savaş nedeniyle askere alınmak istendi.

"Doğum yerim Karadeniz seferberlik bölgesi sınırları içinde kaldığından, 1942'de beni de Karagümrük Ortaokulu'ndan alıp yabancı askerlik şubesine götürdüler. Çorlu Tümen Komutanlığı emrine gönderilmek üzere asker elbisesini giydirdiler. Altı saat bu elbisenin içinde İkinci Dünya Savaşı'nda askerlik yapmış oldum. Tam bizi görecekleri sırada, şube reisi albay beni odasına çağırdı: *'Sen ortaokulda öğretmen misin?'* diye sordu. *'Evet,'* dedim. *Üstelik, müdür yardımcısıyım, Karagümrük Ortaokulu'nda.'* Okulun telefon numarasını aldı benden, müdürü aradı, durumumu öğrendikten sonra: *'Ben ortaokul aylığıyla çavuşluk yapacak çok asker bulurum. Seni göndermiyo-*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

rum, burada kal da bizim çocuklarımızı okut!' dedi. O yıl Hasan Âli Yücel yedek subayların askere alınmaması için bakanlar kurulundan karar çıkartmıştı. Ben de yedek subay çavuş olduğum için, böylece, şube başkanının ilgisiyle bu karardan yararlanmış oldum. İkinci Dünya Savaşı'nda en azdan bir milyon insan üretici durumdan tüketici duruma geçtiğinden memleket sıkıntı içindeydi. Ekmeğin karneyle verilmesi bunun açık bir kanıtıdır..."

Yürüyüş dergisinin yönetiminde etkin olmaya başladı. 16. sayıdan itibaren derginin yazışleri müdürlüğünü üstlendi. Dergide Nâzım Hikmet'in şiirlerini "İbrahim Sabri", Raşit Kemali'nin gönderdiği öyküleri ise "Orhan Kemal" adıyla yayımladı. (Eylül)

Yürüyüş

"1940'lardan sonra dergi imtiyazı almak çok zorlaşmıştı. Bu yüzden dergi çıkarmak isteyenler eski imtiyaz sahiplerine başvuruyorlardı. Biz de böyle bir dergi bulmuştuk: Altı sayıdır çıkmakta olan *Yürüyüş*. Sahibi, Fazıl Mahmut Ülküer'di, bir ilkokul öğretmeni. Eğitim sorunlarıyla uğraşan dergiye sanatı da sokmayı önerdik, kabul etti. Yedinci sayıdan başlayarak dergi bizim etkimiz altına girdi. 9 Eylül 1942 tarihli sayısında çıkan 'Şiire Dair' başlıklı yazıda sanat görüşümüzü açıkladım. Dergide önceleri İbrahim Hoyi, Macit Mahmut, Salih Zeki Aktay, Fazıl Mahmut gibi imzalar yer alıyordu. Yedinci sayıdan on sekizinci sayıya kadar benimle birlikte A. Kadir, Cahit Irgat, Hüsamettin Bozok, Sait Faik, Salâh Birsel, Ömer Faruk Toprak, Fethi Giray, Suat Taşer, Samim Kocagöz, Orhan Kemal gibi imzalar yer aldı. Nâzım Hikmet de İbrahim Sabri imzasıyla bize katılmıştı. On beşinci sayıda imtiyaz Ömer Faruk Toprak'a ve yazışleri müdürlüğü de bana geçti. Toplumcu 1940 kuşağının yayın organına dönüşen *Yürüyüş*, 5 Temmuz 1943'te İçişleri Bakanlığı'nın buyruğuyla kapatıldı."

"*Yürüyüş* dergisinde 'İbrahim Sabri' imzasıyla Nâzım'ın yazılarını yayımladım. A. Kadir dergi arkadaşım. Ni-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yazı Akıncıoğlu, Faruk Toprak. Bursa hapisanesine gidip geliyorlar. Nâzım'dan şiirleri alıp bana getiriyorlar. Ben (dergide) sorumlu müdürüm. 'Bunu koyl' diyorlar. A. Kadir *'Sen koy; ben (sorumluluğu) üzerime alıyorum işte!'* diyor. *'Ama sen savcıyla muhatap olmayacaksın ki... Savcının karşısına ben çıkacağım! Seninki kabadayılık değil, bana bakarak kabadayılık yapmak istiyorsun. Zararı yok!..'* (diyordum). Nâzım'ın şiirlerini böylece yayımladık. O şiirler bugün herkesin elinde artık..."[13]

Orhan Kemal

"Orhan Kemal'i ta Kayseri hapishanesinden şiir gönderirken tanıyorum. Derginin sorumlusu, Kastamonu Lisesi'nden arkadaşım Niyazi Ahmet Banoğlu bu şiirleri bana gösterir, seçtirirdi. *Yeni Edebiyat*'ta, *Yürüyüş*'te şiir ve hikâyelerini yayımladık. Bilir misiniz Orhan Kemal adını biz koyduk. Benim, Ömer Faruk Toprak'ın ve A. Kadir'in ortak bir buluşudur bu.

1940 kuşağının bu ustasının eserleri her zaman yaşayacaktır."[14]

1943

İlk kitabı *Yarenlik* kendi çabasıyla yayımlandı.

Yarenlik

"Bunu bir kitabevi bastırmadı. Ben bastırdım, matbaacı olan bir arkadaşımın yardı-

13 Mehmet Saydur, age., s.155

14 Doğan Hızlan, age., s.181

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

mıyla. Sebat Matbaası'nda çalışan ve çıkardığımız *Yürüyüş* dergisini hazırlayan dizgici Avadis Aleksanyan.

Yarenlik oldukça geniş ve olumlu yankı yarattı. Çok eleştiri yazıldı kitap için. Fahir Onger, bir incelemesinde, yazanların adlarını şöyle sıralıyor: *Yarenlik* 1946'da, 'kitap hakkında yazılmış tenkitlerle' ikinci defa basılmıştır. Kitaba tenkitlerinden parçalar alınan yazarlar şunlardır: Asım Akşar, Oktay Akbal, Sabahattin Ali, Özdemir Asaf, Avedis Aliksanyan, Pertev Naili Boratav, Hüsamettin Bozok, Behice Boran, Muzaffer Şerif Başoğlu, Hulusi Dosdoğru, Abdülbâki Gölpınarlı, Kenan Harun, Esat Adil Müstecaplıoğlu, Fahir Onger, Kemal Salih Sel, Refi Cevat Ulunay, Yusuf Ahıskalı, Ömer Bedrettin Uşaklı.

Çeşitli dergilerde ve gazetelerde geniş yer ayrıldığı halde nedense kitaba konulmayan eleştiriler de şunlar: *Akşam*'da Şevket Rado, *Karaelmas*'ta Muzaffer Tayip, *Değirmen*'de Cahit Tanyol, *Vakit*'te Zahir Güvemli."

Yürüyüş İçişleri Bakanlığının emriyle 18. sayısından sonra kapatıldı. (5 Temmuz)

Okulda bir öğretmen kavga edince Nişantaşı Ortaokulu'na gönderildi. (Kasım)

Tosya'da büyük bir deprem oldu. Annesini ve abisini merak ederek Tosya'ya gitti. Karlı ve soğuk günlerin sonunda hastalandı. Tosya'da gördüklerini *Vakit* gazetesinde dizi yazı olarak yayımladı. (Aralık)

"Bir öğrenciye haksız yere sıfır veren matematik öğretmeni Sabri Bey'le kavga etmiştim. Bu yüzden, 1943 Kasım'ında 'görülen lüzum üzerine' Nişantaşı Ortaokulu'na gönderilmiştim. Benim için bir çeşit cezaydı bu: İşyerine giderken iki kez tramvay parası ödüyordum. Aralıkta Tosya'da deprem oldu. Annemle ağabeyim oradaydı. Telgraf çektim, cevap alamayınca hemen izinsiz Tosya'ya gittim."

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1944

İkinci kitabı *Sınıf* yayımlandı. Ancak, kısa bir süre sonra toplatıldı. Rıfat Ilgaz komünist olmak gerekçesiyle aranmaya başlandı. Okula gidemediği için bakanlık kendisini istifa etmiş saydı. (Ocak)

Sınıf

"1944 yılının başlarında yayımlanan *Sınıf* ancak 25 gün satışta kaldı. Şubat ayında sıkıyönetimce toplatıldı. 9 Mart'ta beni Emniyet Müdürlüğü'ne götürmek için gelen polisleri eve dönerken kapının önünde görerek uzaklaştım. İki buçuk ay kaçak yaşadım."

Teslim olmaya karar verdi. Birinci Şube'ye gitti. İki hafta kadar Sansaryan Han'da tutuklu kaldı. O günlerde Sansaryan'da Orhan Şaik Gökyay ve Hamza Sadi Özbek de tutuklu olarak alıkonulmuştu. Tophane Askeri Cezaevine gönderildi. Burada da Turancı subaylarla aynı koğuşa kondu. (24 Mayıs)

Tutuklanma

"Tosya'dan dönüşte otobüste üşütmüşüm. Zatülcenp oldum. Okula gelince doktordan iki ay rapor aldım. Kıştan yeni çıkmıştık. Ciğerlerim su toplamıştı. Bu durumda içeri düşmem doğru değildi. Bundan dolayı kaçıp gizlendim. Yetmiş beş gün polisle köşe kapmaca oynadım. Muternet gösterdiğim eşimin yardımıyla aylığımı aldım. Fakat raporumun süresi dolunca, devamsızlıktan işime son verildi. 19 Mayıs'ta İsmet İnönü'nün Irkçı-Turancılara çatan konuşmasını duyunca biraz ferahladım. Mayısın 24'ünde gidip Birinci Şube'ye teslim oldum. On üç gün Sansaryan Han'da

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

kaldım. Tabutluklar doluydu. Beni bir büro odasına kapadılar (Hamza Salih Özbek adlı bir Turancıyla birlikte). Oradan Tophane'deki askeri cezaevine gönderildim. Tutuklanmıştım.

İstanbul 1. No'lu Orfi İdare Mahkemesi'nde yapılan yargılama 10 Ağustos 1944'te altı aya hüküm giymemle sonuçlandı. Oysa, bilirkişi raporunda kitabımda suç bulunmadığı belirtilmişti.

Tophane Askeri Cezaevinde, Irkçı ve Turancılarla birlikte... 13 kişilik bir koğuştaydım. Bulunduğum yerden hapishanenin kapısı görünüyordu. Ve Turancılardan kimisi gelip buradan bakıyorlardı."

"... Almanlara karşı savaş açtığımız günlerdeydi. Hükümet ne de olsa belki Almanlardan bir tepki gelir diye hazırlıklar yapmıştı. Hapishanenin etrafı da tahkim edilmişti. Bir gece yarısı alarm çaldı. Makineli tüfek sesleri geliyordu. Askerler bizi ite kaka süngülerle avluya çıkardılar. Hiç unutmam, o katiller filân nasıl korkudan titriyorlardı. İnsanın içinde bir ülkü olmazsa hayvan gibi nasıl korkuyor. Köpeğinki gibi bir korku. Hapishanede bir de Sami adında 17 yaşında ve İstanbul Erkek Lisesi son sınıftan bir çocuk vardı. Alpullu'da tatil sırasında çalışırken Nâzım Hikmet'in bir şiirini tape ediyormuş. Bir arkadaşı ihbar etmiş. (Sonunda bir yıla mahkûm oldu.) Biraz sonra ikişer ikişer dizdiler bizi. Cezaevi müdürü Yüzbaşı Reşat Bey tabancasını takmış geldi, 'Vur emri var, kim intizamsızlık yaparsa vururum' dedi.

Biraz sonra bir şangırtı ile bir zincir getirildi. Biz, acaba bu ne olacak, diyoruz. Zincirin boyunca sağlı sollu kelepçeler var. Bizlerden önce 40-50 kişiyi buraya bağladılar. Daha başka gruplar da oldu. Sami yanımda idi, biri itti, bir sıra geriye kaldı.

Cezaevinde tutuklu Turancı subaylar da vardı. Bunları zincire vurmayıp başımıza komutan yaptılar. Türkeş,

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Tevetoğlu. (Hatta Tevetoğlu cezaevinde, üsteğmenken yüzbaşı olmuştur.)

Gece yarısı bizleri mahalle aralarında dolaştıra dolaştıra sığınağa götürdüler. Yani sığınak gibi bir yere. Bu zincire vurulma olayı birkaç kez daha oldu..."[15]

İstanbul I. Nolu Örfî İdare Mahkemesinde yargılandı ve altı ay hapis cezasına çarptırıldı. Cezasının kalanını çekmesi için Sultanahmet Cezaevine gönderildi. (10 Ağustos)

Tahliye oldu. Ancak bu arada üniversiteden de kaydı silindi. (24 Kasım)

1945

Verem nüksetti. Heybeliada Sanatoryumu'na yatırıldı. (Eylül)

Aziz Nesin'in yayımlayacağı *Cumartesi* dergisi için "Sanatoryumdan Mektuplar" başlığıyla dizi yazılar hazırlamaya başladı. (Ekim)

Heybeliada Sanatoryumu

"Altı ay sonra, Kasım'ın 24'ünde cezamı bitirip çıktığımda ne öğretmenliğim kalmıştı, ne de sağlığım. Felsefedeki öğrenciliğim de sona ermişti. Zor günler geçirdim. 1945 Eylül'ünde Heybeliada Sanatoryumu'na yattım. Orada hem tedavi oluyor hem de çalışıyordum. Şiirin yanı sıra düz yazıyla da uğraşıyordum. Aziz Nesin'in iki ortağıyla çıkardığı *Cumartesi* adlı magazine "Sanatoryumdan Mektuplar" gönderiyordum. Bir dizi yazı."

Sekreterliğini yaptığı *Gün* dergisi haftalık olarak yayımlanmaya başladı. Dergi dönemin sol görüşlü aydınlarını bir araya getiren bir platforma dönüştü. Sabahattin Ali ile dostluğu ilerledi. (3 Kasım)

15 Çetin Yetkin, *Siyasal İktidara Karşı Sanat*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.140

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Gün

"*Gün*'ün sekreterliğini yapıyorum. Esat Adil Müstecaplıoğlu çıkarıyor. İmtiyaz Hasan Tanrıkut'taydı, *Gün*'ün imtiyazı. Felsefe'den okul arkadaşım, dostum Hasan Tanrıkut'la. Bu derginin imtiyazı elinde, çıkaramıyor. Daha önce de bir iki dergide birlikte yazı yazdık: *Yeni İnsan*, *Hamle* vb... O sıralarda Esat Adil müfettişlikten ayrılmış, dergi çıkarmak istiyor, biliyorum. İmtiyaz yok elinde. Hasan'da imtiyaz var, dergi çıkaramıyor. Ben ikisini tanıştırdım, böylece *Gün* dergisi çıktı. *Gün*'ün de düzenlenmesini ben yapıyordum, ayakçılığını da yapıyoruz; yazı topluyorum. Bu arada Sabahattin Ali'den de hikâyeler alıyorum. Birçok hikâyesini ben almışımdır. Hatta, bu arada aramızda şöyle bir olay da geçti: 'Millet Yutmuyor' isimli bir hikâye verdi bana, ben dizdirdim, kapağa yazarların ve yazıların ismi konuyor ya, ben, 'Türk Milleti Yutmuyor' diye yazmışım. 'Rıfat'çığım biraz dikkatli ol bu konularda, önemlidir,' dedi. Ben, ciddi mi söylüyor, şaka mı söylüyor falan derken, gülmeye başladı. 'Yahu, nerde o günler?' dedi, 'Allah vere de Türk milleti yutmasa!' dedi. Öylece de tatlıya bağladık işi."

Sanatoryumdan çıktıktan kısa bir süre sonra sağlığı yeniden bozuldu. Tedavi olabilmek için öğretmenliği dönmekten başka çaresi kalmamıştı. (Aralık)

"Heybeli'de biraz düzelen sağlığım, 4 Aralık 1945'te oradan ayrılınca, yeniden bozuldu. Sanatoryuma yatabilmek için öğretmenliğe dönmem gerekiyordu. Milli Eğitim Bakanlığı'na Reşat Şemsettin Sirer getirilmişti. Ankara'ya giderek öğretmenlik için başvurdum. Aradan iki yıla yakın bir zaman geçmişti. Onların deyimiyle, 'müstafi' idim, yeniden görev alabilirdim. 1946 Kasım ayı başında Boğazlayan (Yozgat) Ortaokulu'na atandım. İki ay kadar öğretmenlik yaptıktan sonra, raporlu olarak İstanbul Validebağ Sanatoryumu'na gönderildim. Beş ay orada yattım. O sırada Hasan Ali Yücel-Kenan Öner davası gündemdeydi. Kenan Öner, Hasan Ali'nin solcu öğretmenleri

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

koruduğunu öne sürmekteydi. Bu arada beni de buna örnek göstermekteydi. Oysa ben Hasan Ali'nin zamanında görevden uzaklaştırılmış, Reşat Şemsettin zamanında işe alınmıştım. Bunu bir mektupla mahkemeye bildirdim. Böylece, Yücel'den yana çıkmış, Sirer'i güç duruma düşürmüş oluyordum. Sirer olayı araştırdı, doğru söylediğimi ve kimliğimi öğrenince kızdı, hemen işime son verdi. 1947 Haziran'ında öğretmenlikten ve sanatoryumdan çıkarıldım. Tedavim yarım kaldığı gibi, bir daha da çok sevdiğim öğretmenliğe dönemedim."

1946

"Sanatoryumdan Mektuplar" *Cumartesi*'de yayımlandı. Aynı günlerde kızı Yıldız dünyaya geldi. (Şubat)

Türkiye Sosyalist Partisi kuruldu. Bir toplantıda işçiler bir dergi yayımlamak istediklerini söyledi. *Markopaşa*'yı yayımlama fikri böyle doğdu. (Mayıs)

Türkiye Sosyalist Partisine üye oldu. Kısa bir süre sonra öğretmenliğe dönebilmek için istifa etti. (Ağustos)

Öğretmenliğe dönüş başvurusu için Ankara'ya gittiğinde Sabahattin Ali, Cahit Sıtkı, Sabahattin Eyüboğlu ve Necati Cumalı'yla buluştu. Sabahattin Ali, yemekte *Markopaşa*'nın hazırlıklarına başladıklarını söyledi. (Eylül)

Esat Adil ve Adil Yağcı'yla *Yığın* dergisini yayımlamaya başladı. (Ekim)

Öğretmenliğe döndü ve Yozgat Boğazlıyan Ortaokuluna tayin edildi. *Markopaşa*'nın ilk sayısı yayımlandı. (Kasım)

Markopaşa

"14 Mayıs 1946'da Türkiye Sosyalist Partisi açılmış. Başkanı, biliyorsunuz, Esat Adil Müstecaplıoğlu. Parti binası Taksim'de, Sıraselviler'de. Aziz Nesin'le yayan olarak gidip geliyoruz. İkimizde de metelik yok o gün-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

lerde. Parti üyesi işçiler uyanık, bizim yazar olduğumuzu biliyorlar, benim şiirleri biliyorlar. Bir gün dediler ki, 'Markopaşa adlı bir mizah dergisi çıkaralım!' Bize bunu öneren ilk önce işçiler. Markopaşa adını bulanlar onlar. Dokumacı Rıza'lar, elektrikçi Zeki'ler, Hüsamettin'ler Markopaşa adını onlar koydular. Aralarında para bile topladılar. Hemen partinin toplantı odasına duvar yazılan, duyurular yazıldı, 'Markopaşa çıkıyor!' diye.

Sabahattin Ali o sıra Ankara'ya gelip gidiyor, sık sık karşılaşıyoruz. Daha partiye kayıtlı değil. Biz de, çok sonraları Aziz'le girdik partiye. Kısa sürdü benimki, sonra öğretmenlik için başvurdum ve resmen istifa ettim, öğretmen oldum. Dönüşümde de *Markopaşa*'ya katıldım, hepsi bir-iki ay içinde oldu.

Markopaşa'nın ilk sayısı 25 Kasım 1946'da çıktı. Sahibi ve sorumlusu Sabahattin Ali idi.

Markopaşa gazetesi 1947-48'lerde 60.000 basılıyordu, *Cumhuriyet* 17.000 basıyordu. *Markopaşa*'yı o makinelerle, bir haftada basardık. Büyük satışlar 3.000-4.000 o sıralar; 1947-48'deki 60.000, günümüzde 500.000 sayılır.

29 Ekim 1948-30 Ocak 1949 tarihleri arasında gazetenin sorumlu müdürlüğünü ben üstlendim. Sonra hapse girdim..."

1947

Fahir Onger'in maddi desteğiyle üçüncü şiir kitabı *Yaşadıkça*'yı yayımladı. (Ocak)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Hastalığı ilerleyince Validebağ Sanatoryumu'na gönderildi. Sanatoryumdayken *Markopaşa*'da yazmaya başladı. (Ocak)

Hasan Âli Yücel-Kenan Öner davasında mahkemeye şahit olarak çağrıldı. Ancak hastalığı nedeniyle gidemeyince bir mektup gönderdi. (Şubat-Mart)

Markopaşa sıkıyönetim tarafından kapatılınca Sabahattin Ali *Merhumpaşa*'yı yayımlamaya başladı. (26 Mayıs)

Hasan Âli-Kenan Öner davasına gönderdiği tanıklık mektubu yüzünden öğretmenlikten ve yattığı Validebağ Sanatoryumu'ndan atıldı. (Haziran)

> "Boylece, Yücel'den yana çıkmış, Sirer'i güç duruma düşürmüş oluyordum. Sirer olayı araştırdı. Doğru söylediğimi ve kimliğimi öğrenince kızdı, hemen işime son verdi. (...) Öğretmenlikten ve sanatoryumdan çıkarıldım. Tedavim yarım kaldığı gibi, bir daha da çok sevdiğim öğretmenliğe dönemedim."

Sabahattin Ali daha hapisteyken Haluk Yetiş aracılığıyla hazırlığına başladığı *Malumpaşa*'yı yayımlamaya başladı. (8 Eylül)

Markopaşa 25. sayısıyla yeniden okurlarına ulaştı. (10 Ekim)

Ortalığı paşalı dergiler sarınca isim değiştirmenin iyi olacağını düşünene Sabahattin Ali *Alibaba*'yı yayımlamaya başladı. (25 Kasım)

> "Mim Uykusuz'a resimler, yazılar ısmarlandı. Sabahattin Ali masanın üzerine otururak 'hadi, seninle bir manzume yazalım. Kırk haramilere karşı olsun!' dedi. İki kıtasını ben yazdım, bir iki kıtasını da o çırpıştırdı. 'Tamam' dedi. 'Bu manzumenin adını birinci sahifeye manşet vereceğiz.' Bir iki defa okudu, çok beğenmişti..."

Alibaba'nın sahip ve yazı işleri yönetmenliğini üstlendi. (16 Aralık)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1948

Faiz Turhan'la *Pınar* dergisini çıkardı. (Şubat)

Yaşadıkça Bakanlar Kurulu kararıyla toplatıldı. (Eylül)

> "Bir şairin kendinden bahsetmesi kadar tabii ne olabilir. Veremim, hastaneden bahsediyorum suç oluyor; Öğretmenim, çocuklarımdan bahsediyorum suç oluyor, tutuyorlar cezaevine atıyorlar. Mapushaneden bahsediyorum, suç!.. Rahatça yaşatın bizi de rahatladığımızdan bahsedelim! Vatandan, Milletten bizim kadar candan söz eden olmadığı halde onların dilinde Vatan haini, Millet haini oluyoruz."[16]

Aziz Nesin'le birlikte *Markopaşa*'yı yeniden yayımlamaya başladılar. Gazetenin sorumlu müdürlüğünü üstlendi. (29 Ekim)

> "Ben doğma büyüme Kastamonuluyum. Yani o güne kadar İstanbul'da kentsoylular tarafından çıkarılan mizah dergilerinde alay konusu olan Kastamonululardan biriyim. Karagöz'de ortaoyunlarında adımız geçer. Hüseyin Rahmi eserlerinde dara geldi miydi, bizlere 'hödük' demekten geri durmaz. İstanbul sokaklarında yolunu yitiren, tünellere, tramvaylara korku ile binip inen hödüklerdeniz biz. İşte böyle bir anlayışta olan İstanbul'un kentsoylularını karşımıza almanın tam zamanıydı. Biraz da bizler, Anadolu'dan gelenler, hödükler bu kentsoylulara takılmalıydık. Yani onların silahını ellerinden alıp onlara çevirmekti benim mizah anlayışım. Alay edenlerle alay etmek biraz da. Bizleri küçük görenlere karşı, çekişmemizi sürdürmek için mizah yazarıyız..."[17]

14. sayısından itibaren *Başdan*'ın yayın yönetmenliğini üstlendi. (Kasım)

16 "Kitabı Toplatılan Şair: Rıfat Ilgaz.", *Başdan*, (6), 14 Eylül 1948, s.2

17 Alpay Kabacalı, *Edebiyatımızın Koca Çınarı: Rıfat Ilgaz*, Tüyap Fuarcılık, İstanbul 1993, s.52

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Markopaşa soruşturması yüzünden Cerrahpaşa Hastanesi'nden atıldı. (Aralık)

> "...Yalnız şu var ki, *Markopaşa* yüzünden Cerrahpaşa'dan atılınca bu kazancımızın kırıntılarını bir araya getirerek Heybeli'ye taksit yatırdık..."[18]

1949

İngiltere, Mısır ve İran elçilikleri *Markopaşa*'nın 5/35. sayısında yayımlanan "Krallar" başlıklı yazısında devlet başkanlarına hakaret edildiği gerekçesiyle Dışişleri Bakanlığına başvurunca Dışişleri Bakanlığı'nın haberdar etmesi üzerine İstanbul C. Savcılığı dava açtı. Tutuksuz olarak 7. Asliye Ceza Mahkemesinde duruşmaya çıktı. (5 Ocak)

Markopaşa'nın kapatılması ihtimaline karşı önlem olarak *Markopaşa*'nın tıpatıp aynı olan *Hür Markopaşa*'yı yayımlamaya başladılar. Aziz Nesin'in başladığı ve birlikte bitirdikleri, Tahtakılıç'ın mecliste yediği tokadı konu alan yazı yüzünden *Markopaşa* toplatıldı. (7 Ocak)

> ***Hür Markopaşa***
>
> "Gerçi dergi Raci'nin üstünde görünüyordu, ama aslında onu çıkaran, yazıları yazan bendim. Cezaevinden bir yıl raporlu olarak salıverilmiştim. Kendi adımla dergi falan çıkarmama olanak yoktu. Bildiğiniz gibi, sonra seçimler oldu. 14 Mayıs 1950 seçimini ezici bir çoğunlukla Demokrat Parti kazandı. 15 Temmuz'da Af Kanunu'nu çıkardı. Bu kanundan ben de yararlandım. Hastaneye yatmam gerekiyordu. Üstelik, artık mizah gazetesiyle muhalefet yapmaya da ihtiyaç kalmamıştı. Çünkü halkımız umudunu Demokrat Parti'ye bağlamıştı. Bu sırada *Gazap Üzümleri*'ni çeviren arkadaş, Rasih Güran, 'Rıfat'çığım sen bu gazeteyi bana bırak,

18 Kemal Bayram Çukurkavaklı, *Sabahattin Ali Olayı*, Yenigün Yayınları, Ankara 1978, s.24

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

nasılsa çıkaramayacaksın, çünkü Heybeli'de sıran geldi, sanatoryumdan' dedi. O vakit tedavi olmak için sırayla yatılırdı. Üç ay hastanelerde yatma hakkımız vardı. Hem sıram geldihem de 1950'nin Mayıs'ı falan oldu, yani seçimler bitti. Devrettim Rasih'e. Aslında, *Markopaşa* devrini tamamlamış, tarihsel eylemini yapmıştı. Bugün bile o *Markopaşa*'yı çıkarsak müşterisini bulamaz. O belli bir tarihsel dönemin, çağın ürünüydü. Cumhuriyet Halk Partisi'ne karşı ilk gerçek muhalefet örneklerini vermişti. Halkın umudunu, isteklerini dile getirmişti. Kısaca, üzerine düşen işi yapmıştı..."

Markopaşa'da yayımlanan "Al Sözünü Geriye" başlıklı yazısı nedeniyle açılan soruşturma dosyası Ağır Ceza'ya gönderilince parasını ödeyerek Heybeliada Sanatoryumu'na yattı. Sanatoryum'dan *Gelincik* dergisine yazılar göndermeye başladı. "Krallar" yazısı nedeniyle tutuklanmasına karar verilince sanatoryumdan alınarak Sultanahmet Tevkifhanesi'ne götürüldü. (27 Ocak)

Tutuklanma

"*Markopaşa*'da çıkan bazı yazılar dolayısıyla kovuşturma açılmıştı. İngiliz Kraliçesine, İran Şahına ve Cumhurbaşkanına hakaretten. Eylül-Kasım 1948 tarihleri arasında iki buçuk ay kadar Cerrahpaşa Hastanesi'nde yatmıştım. Ardından, 1948 Aralığında parayla Heybeli Sanatoryumu'na geçmiştim. Adli Tıp doktoru Sultanahmet Cezaevi'nin müdürüyle konuşmuş ve benim oranın revirinde kalıp kalamayacağımı sormuş. Olumlu cevap alması üzerine, beni 1949 Ocağında hastaneden cezaevine götürdüler. Revir çok ilkeldi. Hastalığım iyice artabilirdi. Hapishane müdürüne dilekçe verdim. Guraba Hastanesi'nde muayene oldum. Ahmet Kıcıman bana bir yıllık hava değişimi raporu verdi. Böylece, 1949 Temmuz'unda dışarı çıktım. İkinci Ağır Ceza Mahkemesi'nde yapılan yargılama 5 yıl, 5 ay, 25 gün mahkûmiyetimle sonuçlandı. Mahkeme başkanı Salim Başol'du."

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Beraat etti. Kısa bir süre sonra Orhan Mustecaplı'nın çıkardığı *Yedi Sekiz Paşa*'da yazmaya başladı. (Mart)

Orhan Erkip'in çıkarmaya başladığı *Hür Markopaşa*'nın sahipliğini ve yazılışleri yönetmenliğini üstlendi. (Haziran)

Sultanahmet Cezaevi'nde karantina bölümüne atıldı. Bir hafta sonra daha önce verdiği dilekçe üzerine savcılıktan Guraba Hastanesi'ne gönderildi. (Temmuz)

Yeniden özgürlüğüne kavuşunca Mim Uykusuz ve Fikret Uray'la birlikte Taksim'de bir ev kiraladılar. Bu arada eşi Rikkat Hanım'dan boşandı. (Ağustos)

> "Benim yüzümden işinden olmaması ve çocuklarımızın bundan zarar görmemesi için anlaşarak ayrıldık. Öğretmenlikten çıkarılmıştım, ikide bir kovuşturmaya uğruyordum. Adım komüniste çıkmıştı. İzleniyordum. Yerim yurdum, ne olacağım belli değildi. Üstelik, verem gibi bulaşıcı bir hastalığım vardı. Bütün bunların eşime de zarar vereceğini, bir gün onun da işinden atılabileceğini düşünüyor, çocukların için de kaygılanıyordum."

İzmir Tepecik Hastanesinde sırası gelince kışı geçirmek ve bozulan sağlığını düzeltmek ve kışı geçirmek için İzmir'e gidip hastaneye yattı. (Eylül)

1950

Bir kez daha Heybeliada Sanatoryumu'na yattı. Bu arada raporunun süresi dolunca cezasının af kanunuyla ertelendiğini öğrendi.

1951

Orhan Kemal, Arif Damar, Şevki Akşit, Şükran Kurdakul, A. Kadir ile *Yeryüzü* dergisini yayımlamaya karar verdiler. Bu dergide şiirleri yayımlandı. (Ağustos)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1952

Adembaba adlı dergide yazmaya başladı. Bu dergideki yazıları nedeniyle pek çok kez yargılandı. Bu arada yeniden yayımlanan *Tan* gazetesinde imzasız fıkralar da yazdı. *Beraber* dergisinde şiirleri yayımlandı.

Gazetelerde

"*Adembaba*'nın sahibi ve sorumlu müdürü Necati Sözen'di. Dergi yedi sayı çıktı. Haziranda yayımlanan birinci sayısının fiyatı bir kuruştu, 40 bin basmıştık. O günkü iktidar muhalefet yapan mizah dergilerine kızıyordu. Meclis'teki bir konuşmasında Adnan Menderes bu kızgınlığı açığa vurmuştu. Ardından da bizim dergi için 'hükümete hakaretten' dava açıldı. Beş altı dava birden. Birinci Ağır Ceza Mahkemesi'nde yargılandık. Başkan Nef'i Demircioğlu idi. Yazılarda amaçlanan hükümetin şimdiki hükümet olmadığını söyledim. Sonunda aklandık."

1953

Kendi olanaklarıyla *Devam* adlı şiir kitabını yayımladı. Kitap bir ay içinde toplatılıp hakkında kovuşturma açıldıysa da, Nisanda yapılan mahkemede ceza almadı. (Ocak)

1954

Adembaba'daki yazıları nedeniyle hakkında açılan davalardan beraat etti. *Üsküdar'da Sabah Oldu* adlı şiir kitabı Tan

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Yayınları'ndan çıktı. Gençlik aşkı İffet Hanım'la evlendi. Bu evlilik sadece iki hafta sürdü.

1955

Tan gazetesinde düzeltmen olarak çalışmaya başladı. Ardından da sekreter yardımcısı oldu.

1956

İlhan Selçuk'un yönettiği haftalık *Dolmuş* mizah gazetesinin yazı kadrosuna katıldı. Derginin yazarları "Vites", "Dişli" gibi takma adlar kullandıkları için Ilgaz da "Stepne" adını seçti. Dergide başka adlar da kullanarak çok sayıda mizah yazısı yazdı. (23 Şubat)

Dolmuş mizah dergisindeki yazılarını haftada bir hikâyeye dönüştürdü. İlk üç yazı çok beğenilince yazmaya devam etti. Bu öykülerin adı *Hababam Sınıfı*'ydı. (Temmuz)

Hababam Sınıfı

"*Hababam Sınıfı*'nda üç şeyin yergisi yapılmıştır. Kopyanın, ezberin, uydurma saygının. (...) Ezberleten hocayla alay edilmiştir. Bugün bunları yapan hesap makinaları var. (...) Ezberin eğitim değeri yoktur. Bellekten kopya çekmektir. Ezber kopyayı körükler. Savunma mekanizması gibi. (...) Kopya çekmek ezberlemekten daha eğitseldir. Biraz yaşantı vardır hiç olmazsa."[19]

Dolmuş / Stepne

"İlhan Selçuk ile Turhan Selçuk'un 1957'de birlikte çıkardıkları *Dolmuş* dergisinde imzasız ya da 'Stepne'

19 Mehmet Saydur, "Rıfat Ilgaz'la Eğitim Üzerine", *Öğretmen Dünyası*, (107), Kasım 1988

imzasıyla yazdım. "Hababam Sınıfı" ile "Bizim Koğuş" bu dergide yayımlandı ve büyük ilgi gördü. 1958-1959 yıllarında Semih Balcıoğlu'nun çıkardığı *Taş* dergisinde Rıfat Ilgaz imzasıyla göründüm."

1957

"Hababam Sınıfı" yazılarının bir bölümünü İlhan Selçuk'un önerisiyle kitaplaştırdı. Turhan Selçuk'un çizdiği kapakta adı Stepne olarak yer aldı. Kısa bir süre sonra "Dolmuş" imzası ve "Hababam Sınıfı'nın Muharriri" başlıklı bir yazıyla dizinin ve kitabının yazarının Rıfat Ilgaz olduğu açıklandı. Bundan sonra kendi adıyla yazılar yazmaya başladı. (Haziran)

Turhan Selçuk'un çizdiği *Abdülcanbaz*'ı yazmaya başladı.

Radarın Anahtarı adlı öykü kitabı Düşün Yayınevi Mizah Serisi'nden yayımlandı.

Don Kişot İstanbul'da adlı öykü kitabı yayımlandı.

1958

İlhan Selçuk'un yayın yönetmeni olduğu bir spor gazetesinde düzeltme servisi bölümünde yönetici olarak çalışırken Orhan Kemal'i işe aldı. (Ocak)

RIFAT ILGAZ

BİZİM KOĞUŞ

Hikâye-Roman

1959

Büyük Gazete adında yeni çıkan bir dergiye yönetici oldu. Dergi için Orhan Kemal'den bir roman istedi; *Eskici ve Oğulları* bu dergide yayımlandı.

Hababam Sınıfı öykülerinin bir bölümünü Tan Basımevinde kendi adıyla bastırdı.

Arkadaşı Suavi ile Gar Yayınlarını kurdu ve *Bizim Koğuş* adlı hastane anılarını Mizah Serisi'nin ilk kitabı olarak yayımlandı.

1960

Şube'den çağrıldı. Seçeceği bir şehre sürgün gönderileceğini öğrendi. Adapazarı'na gitmek istediğini söyledi. 27 Mayıs devrimi ile birlikte sürgünden kurtuldu. (Mayıs)

27 Mayıs 1960

"27 Mayıs'tan bir hafta önce Birinci Şube'den çağrıldık. Başka bir kente sürgüne gönderilecektik. Benimle birlikte birçok ilerici, solcu şair ve yazar arkadaşa nereye gitmek istediğimiz soruluyordu. Ben vaktiyle öğretmenlik yaptığım Adapazarı'nı seçtim. Onlar da uygun gördüler. Yolculuk için hazırlanmamı söylediler. Vakti gelince beni evden alacaklardı. İstanbul'dan bir semt-i meçhule götüreceklerdi. Bu korkulu günü beklerken 27 Mayıs geldi, biz de kaygı ve gerilimden kurtulduk.

Toplumda az çok bir açılım başladı. Basında ve çevrede bize gösterilen ilgi arttı. Bazı dergi ve gazeteler bize sayfalarını açtılar. Örneğin, 1961'de *Demokrat İzmir* gazetesinde Naci Sadullah'ın yerine fıkralar yazmaya çağrıldım. 1963'te *Akbaba* dergisinin sürekli yazarları arasına katıldım. Daha sonra *Vatan* gazetesinde fıkralar, pazar yazıları yayınladım. 1967'de *May*, 1968'de *Türk Solu* ve 1970'te *Yeni Dergi*'de şiirlerim basıldı."

Külah gazetesinde yazmaya başladı. (17 Haziran)

1961

Demokrat İzmir gazetesinde yazmaya başladı.

Köşe Yazarlığı

"Köşe yazarlığım, İzmir'de çıkan *Demokrat İzmir* gazetesinde. Adnan Düverci'nin gazetesinde, her gün köşe yazısı yazdım. İstanbul'da çıkan *Vatan* gazetesinin birinci sayfasında kısa yergiler ve "Pazar Yazıları". (Bu yazıları ilerde Meşrutiyet Kıraathanesi kitabımda topladım.) Daha sonra, 1971'de *Yeni Gazete*'de, 1971-1973'te *Yenigün*'de, 1974'te *Yeni Ulus*'ta, 1975-1981'de Cide'de, 1975-1981'de Bartın'da yazdım."

1962

Saksağanın Kuyruğu, Nerde O Eski Usturalar, Kesmeli Bunları adlı öykü kitaplarıyla Soluk Soluğa adlı şiir kitabını kendi parasıyla yayımladı.

Soluk Soluğa (1962)

"Şiire ara vermedim, ama yazdıklarımı kitaplaştırma olanağı da bulamadım. *Soluk Soluğa*'daki yeni şiirlerin çoğu daha önce dergilerde yayımlanmıştır. Fakat onları kitap halinde basan bir

yayımcı çıkmamıştır. Nitekim, Soluk Soluğa'yı da ben kendi paramla bastırmışımdır.

Oradaki aşk şiirleri Balıklı Rum Hastanesi'nde yatarken yazılmıştır. Yeni evliliğimle ve eşimle bir ilgisi yoktur. Hapishane görüşmeleri gibi, hastane görüşmeleri de hastaları çok etkiler. Ziyaretçi beklemek, gelince onunla konuşmak çok önemlidir. Yaşayamadıklarımızı, özlemlerimizi, beklentilerimizi, hayallerimizi anlatıyorum o şiirlerde."

1963

Yusuf Ziya Ortaç'ın çıkardığı *Akbaba* dergisinde yazmaya başladı.

1964

Vatan gazetesinin 1. sayfasında kısa yergiler, pazar yazıları ve "Meşrutiyet Kıraathanesi" anılarını yazdı.

1965

Şevket Usta'nın Kedisi adlı öykü kitabı Kitapçılık Servisi'nce yayınlandı. *Geçmişe Mazi* adlı öykü kitabının birinci basımı da Toplumsal Mizah Yayınları dizisinin birinci kitabı olarak Fahir Onger tarafından yapıldı.

"...Yalnızca *Şevket Ustanın Kedisi*'ni Kitapçılık Servisi yayımladı. Bu yıllarda yayınevleriyle ilişkilerim iyi değildi. Oysa, eskiden Babıâli'de matbaacılarla sıkı ilişkilerim vardı. İçli dışlıydım onlarla. (...) Bu yüzden, matbaacı arkadaşların da yardımıyla birtakım kitaplar çıkarmıştım. Fakat sonradan koşullar değişti. Bir süre kitaplarımı kendim bastırmak zorunda kaldım."

Mehmet Ali Aybar senato seçimleri için aday olmasını önerdi. Parlamenter olmak istemediğini söyleyerek teklifi reddetti.

Hababam Sınıfı romanını piyese dönüştürdü. Daktilosu olmadığı için bir köy kâtibi ile dilekçe fiyatı üzerinden (5 lira) anlaştı. Biri okudu, diğeri yazdı. Yazıları okumadan Ulvi Uraz'a verdi.

1966

Orhan Günşiray ile Atıf Yılmaz'ın sahibi olduğu Yerli Film Yapımevi *Hababam Sınıfı*'nın çekim hakkını satın aldı. Ancak senaryo sansür engelini aşamadı.

Bir yıl önce tanıştığı Dr. Günsel Koptagel ile evlendi.

Evlilik / Günsel Koptagel

"1965'te *Hababam Sınıfı*'nın oynandığı günlerde tanıştık. 1966'da evlendik. 1968'de birlikte Paris'e gittik. Tıp kongresine katılmak için. Eşim doktordu. Dönüşte Yugoslavya'dan geçtik, Pula şehrine uğradık. 1969'da ayrıldık."

1967

May dergisinde şiirleri yayımlandı.

1968

Türk Solu dergisinin sanat-edebiyat sayfası yönetmenliğini yapmaya başladı.

Oktay Akbal ile Asya-Afrika Yazarlar Birliğinin üyesi olarak Özbekistan'ın Taşkent şehrinde düzenlenen toplantıya katıldı. Moskova Yazarlar Birliğinin yeni binasında bir toplantıya katıldı. Başkan Konstantin Simenov'dan sonra bir konuşma yaptı. Konuşmasını Türkolog Radi Fiş çevirdikten sonra "Aydın mısın" şiirini okudu. Sovyetler Birliği'nden dönerken Sofya'da "Şairler Bayramı"na katıldı. Şairler bayramının ertesi günü konuk olarak Yazarlar Birliğine çağrıldı. (Eylül)

Yazarlar Birliği

"Oktay Akbal'la birlikte Özbekistan'a gittik. Yazarlar Birliği'nin çağrılısı olarak. Önce trenle Moskova'ya ulaştık. Bir iki gün Moskova'da kaldık. Sonra uçakla Taşkent'e vardık. On gün kadar orada konuk olduk."

1969

Karakılçık adlı şiir kitabı ile *Garibin Horozu* adlı öykü kitabı Öncü Yayınları; *Karadenizin Kıyıcığında* romanı da Cem Yayınevi tarafından yayımlandı.

"İkinci romanım *Karadenizin Kıyıcığında*. Bunu da aynı yıllarda, 1968'de yazdım. Akçakoca'da ilkokul öğretmenliği yaptığım yıllara dayanıyor. Romanda oradaki değişim anlatılıyor."[20]

Hababam Sınıfı Sınıfta Kaldı Oğuz Aral'ın yönetiminde İstanbul Tiyatrosu'nda sahnelendi.

Çatal Matal Ankara Sanat Tiyatrosu'nda sahnelendi.

"*Hababam Sınıfı* 1966'da Ulvi Uraz Tiyatrosu'nda sahneye kondu. 1969'da İstanbul Tiyatrosu'nda. Büyük ilgi gördü, 1969'da *Çatal Matal* Ankara Sanat Tiyatrosu'nda sahnelendi."

Dördüncü eşi Günsel Koptagel'den ayrıldı.

20 Atilla Özkırımlı, "Rıfat Ilgaz İle Geçmişten Günümüze", *Günümüzde Kitaplar*, (14), Şubat 1985, S.7

"Ayrılmalar, yaşamımızın değişmesinden, bozulmasından ileri geliyor. Yani dengeli bir yaşama kavuşamamaktan. (...) Yaşamım daha çok hastanelerde, hapishanelerde, otellerde geçiyor. En çok otellerde. Ayrıca, yaş ilerledikçe insan daha çok geçimsizleşiyor, daha çok özgürlüğe düşkün oluyor. Ekonomik, toplumsal koşullar bile bunların yanında insanı fazla düşündürmüyor..."

Yazmayı düşündüğü *Halime Kaptan* romanı ile ilgili anıları yenilemek, toparlamak amacıyla Cide'ye gitti. Romanına kaynaklık eden Rahime Kaptan'ı tanıyanlarla görüştü, olayları ve anıları derledi.

1970

Yazar Afet Muhteremoğlu ile evlendi.

1971

Ercüment Behzat, A. Kadir, Fahir Onger, Hasan Hüseyin, Bedrettin Cömert, Asım Bezirci, Metin İlkin, Aydın Hatipoğlu, Tekin Sönmez ile *Gelecek* dergisini yayımlamaya başladı. (Mayıs)

Defne adında bir kızı dünyaya geldi.

> "1970'te yazar Afet Hanım'la evlendik. Bir yıl sonra Defne adında bir kızımız oldu. 1974'te ayrıldık."

Uzak Değil adlı şiir kitabı May Yayınları'ndan çıktı. Ankara'da çıkardıkları *Yenigün* gazetesinde yazmaya başladı. Derginin yazı kadrosunda Orsan Oymen, Sevgi Soysal, Mehmet Kemal, Talip Apaydın, Fakir Baykurt, Dursun Akçam, H. Hüseyin Korkmaz-

gil, Varlık Özmenek ile çizerler Turhan Selçuk, Yalçın Çetin de vardı.

12 Mart 1971

"Çoğu kimseye dokunması, bir bakıma, bana da dokunması demektir. Kaldı ki, fırtına bana da dokunmadı değil: 1971 Mayıs'ında toplumcu arkadaşlarla *Gelecek* adında bir dergi çıkarmıştık. Kurucuları Ercüment Behzat, A. Kadir, Fahir Onger, Hasan Hüseyin, Bedrettin Cömert, Asım Bezirci, Metin İlkin, Aydın Hatipoğlu ve Tekin Sönmez'den oluşuyordu. İçinde benim de şiirlerim yayımlanan dergi altı sayı çıkabildi. Ekim sayısından sonra sıkıyönetimce kapatıldı. Derginin sahibi Metin İlkin ile sorumlusu Güngör Gençay için soruşturma açıldı, ama bundan bir sonuç çıkmadı."

1972

Yansıma dergisinde yazmaya başladı. (Ocak) Sınıf Yayınları'nı kurdu ve kendi kitaplarını yayınlamaya başladı.

Bir yıl içinde *Halime Kaptan, Palavra, Tuh Sana, Çatal Maral, Bunadı Bu Adam, Keş, Al Attım, Altın Ekicisi, Bizim Koğuş, Hababam Sınıfı Baskında* ve *Hababam Sınıfı* adlı kitaplarını yayınladı.

Sınıf Yayınları

"Yeni eşim Afet Hanımla kitaplarımızı yayımlamak istiyorduk. Ben eski bir dizgici, düzeltici, mürettiptim. Basım yayım konusunda epey bilgim vardı. Yayınevini birlikte kurduk. İşe bir çocuk dizisiyle baş-

ladık. Önce Afet'in *Annem Annem*'i ile benim *Halime Kaptan* yayımlandı. Sonra mizah hikâyelerim basıldı. Dağıtımı Milliyet yapıyordu. Durum iyi gidiyordu. Fakat Milliyet Yayınları'nın arkadaş saydığımız müdürü bizi rakip gibi gördü. (O da çocuk kitapları çıkarıyordu.) Dağıtımı etkiledi. Yayınlarımız piyasadan toplanıp bize geri verildi. Bu olay bizi üzdü. Neyse ki Yeni Büyük Dağıtım adlı bir kuruluş kitaplarımızı aldı. Dağıtıp tüketti, ama bizim heyesimiz kırılmıştı. Yayıncılığı bıraktık..."

1974

Karartma Geceleri romanı kendi olanaklarıyla yayımlandı.

"Benim değer verdiğim eserlerimin başında *Karartma Geceleri* gelir. *Sınıf* isimli kitabımın toplatılmasından sonra tutuklama emri çıktı. Hastayım o sıralar ve Nişantaşı Ortaokulu Türkçe öğretmeniyim. Tutuklanma emrimin çıkacağını da biliyorum. Kitap toplatılmış çünkü, sıkıyönetim dönemi. Onun için bir süre saklanmak gereğini duydum, kaçma değil. Hastayım, bir sorgu, sıkıntılı bir sorguya katlanmak zor. İki buçuk aylık bir saklanma dönemim oldu İstanbul'un içinde. Polis tarafından arandığımı biliyorum, eve gelmişler, ev aranmış falan. İşte *Karartma Geceleri* bu iki buçuk aylık dönemin romanıdır ve o günlerin sorunları da paralel olarak gelişir o romanda. Ama çok sonra yazılmıştır. Bu roman nedense Konur Ertop tarafından şöyle değerlendiril-

> miştir: 'Bu yılların romanları içinde modaya uygun olarak Rıfat Ilgaz'ın da hapishane romanları çıkmıştır.' Halbuki o yıllarda yazılmadı o, 68 yılında yazıldı, 68 yılında da birkaç kitabevi gördü. Gün Kitabevi'nin sahibi Mehmet Ali Ermiş aldı ve o öldükten sonra bu kitap onda kaldı. Neyse uzatmayalım... *Karartma Geceleri* roman türü olarak da bizde az rastlanır türdendir. Biraz anı olabilir ama anı romanı değildir. Olaylar ayıklanmış, romanlaştırılmıştır."[21]

Ertem Eğilmez, Umur Bugay'a ısmarladığı *Hababam Sınıfı* senaryosunu sansürden geçirdi. Film görülmemiş gişe başarısı sağladı. Bunun üzerine 6 film daha yapıldı. *Hababam Sınıfı, Hababam Sınıfı Sınıfta Kaldı, Hababam Sınıfı Uyanıyor, Hababam Sınıfı Tatilde, Hababam Sınıfı Güle Güle, Hababam Sınıfı Doksa Doğuruyor...*

Yenigün çalışanı olarak SSK'dan emekli olduktan sonra *Yeni Ulus*'ta yazmaya başladı.

Güvercinim Uyur mu adlı şiir kitabı Onger Yayınlarından çıktı.

Meşrutiyet Kıraathanesi romanı Doyuran Yayınlarından çıktı.

1975

Hababam Sınıfı Sınıfta Kaldı adlı kitabı yayımlandı.

> "Yan tutma niteliği vardır mizahın. Biri şu taraftandır, biri bu taraftandır. Birinin güldüğüne öbürü gülmez, ağzı kapanır, yüzü mahkeme duvarına döner. Biz sandelyesi çekilenden yana mıyız, sandelyeyi çekenden yana mıyız?.."

İstanbul'dan ayrılıp Cide'ye gitti. (25 Eylül)

---

21 Atilla Özkırımlı, "Rıfat Ilgaz İle Geçmişten Günümüze", *Günümüzde Kitaplar*, (14) Şubat 1985, s.7

GÜVERCİNİM
UYUR MU?
RIFAT ILGAZ
ŞİİRLER

"Sosyal Sigortalar Kurumu'ndan emekli olduktan az sonra, 1975'te İstanbul'dan ayrılıp Cide'ye gittim. Köşe yazarlığına biraz ara vermek, yaşamımı bölümlere ayırarak romanlaştırmak istiyordum. Bunun için de en uygun yer de Cide'ydi. Orası doğduğum ve sevdiğim yerdi. Anılarımı orada daha kolay tazeleyebilirdim. Nitekim, yanılmadığımı anladım. Bu güzel dinlenme yerinde dilediğim gibi çalıştım. *Sarı Yazma* ile *Yıldız Karayel*'i orada yazdım. *Yıldız Karayel* 1982'de Orhan Kemal ve Madaralı roman ödüllerini kazandı.

Özel İdare'nin yaptırdığı Uzunkum Oteli'nde kaldım. Yapılalı iki yıl olmuştu. Karadeniz'e bakan güzel bir moteldi. İşleten (Mehmet Toker) de çocukluk arkadaşımdı. Motelin önünde uçsuz bucaksız bir kumsal uzanıyordu"

Cide Postası ve *Kastamonu* gazetelerinde yazmaya başladı.

"Avukat Fuat Nazlı çıkardığı *Cide Postası*'nın sayfalarını bana açtı. Ardından, Esen Aliş, *Bartın* gazetesinde banaköşeverdi. Her iki gazetede de 1981'e değin güncel konuları, yerel sorunları işleyen yazılar yazdım. "

1976

Kaymakam Sudi Kocaimamoğlu, Orman işletme Müdürü İbrahim Tekinok ile birlikte başlattıkları köy gezilerinde köylerin ve köylülerin sorunlarını ve çözüm yollarını yerinde incelediler.

"Cide'de ailem yok ama çocukluk arkadaşlarım var, anılarım var. Konuşacak insanları ancak orada bulabilirim. Bence yazar için gerekli olan anı ve dil zenginliğidir. Cide'de ikisini de her gün daha da zenginleştiriyorum. Bazı örnekler vereyim: 'itişken' kelimesi 'mücadeleci' anlamına kullanılıyor. Denizin ve akarsuların kıyılara bıraktığı döküntülere gene Cideliler bir sözcük bulmuşlar: 'selinti'. Çocukken kullandığım

kelimelerin bilincine şimdi varıyorum. Kendi sözlüğümü geliştiriyorum."[22]

Sarı Yazma romanı Altın Kitaplar Yayınevince basıldı. (Haziran)

> "*Sarı Yazma* Cide'deki çocukluk yaşamımı alıyor. Kurtuluş Savaşı'ndan 1950'ye kadar. Üç roman olarak düşünülmüştür. Altın Kitaplar'la anlaşmıştık. Üçünü de basacaktı. Oysa *Sarı Yazma*'yı bastı, ötekilerini basmayacaklarını söylediler. Böylece hevesim kırıldı."[23]

Kumdan Betona adlı çocuk romanı yayınlandı.

1977

Çatal Matal oyununu "Uzun Eşek Oyunu" adıyla yeniden yazdı. Cide'de sahnelendi, büyük ilgi ve sevgiyle karşılandı.

> ***Çatal Matal***
>
> "O oyunu yeniden yazdım. Cide'de *Uzun Eşek Oyunu* adıyla sahneye konuldu. İlgi ve sevgiyle karşılandı."

1978

Bartın gazetesinde yazmaya başladı. İlk yazısının adı "Eski Bartın'dan, Yeni Bartın'a"dır. (10 Şubat)

22 Doğan Hızlan, "Bir Sanatçının 24 Saati: Rıfat Ilgaz", *Cumhuriyet*, 20 Ağustos 1977, s.6

23 Atilla Özkırımlı, "Rıfat Ilgaz İle Geçmişten Günümüze", *Günümüzde Kitaplar*, (14), Şubat 1985, s.7

Cide Lisesi Müdürü Zekeriya Kaya ile işbirliği yaparak Cide folklorundan öğrencilere yaptırdıkları derlemeleri "Sarı Yazma" gösterilerine dönüştürdüler. (Aralık)

Sarı Yazma Geleneği

"Cide'de Zekeriya Kaya tiyatroyla uğraştığımdan yararlanarak 'Hocam, lise çocuklarımızla oyunlar sergileyelim' dedi. Sarıyazmalıların yaşamını oyun haline getirdik. Cide kızları Zekeriya'nın edebiyat dersinde mahallelerde, köylerde incelemeler yaptılar. Folklor malzemesini toplayıp bana getirdiler. Ben de, bu Cide oyunlarından bir senaryo ortaya koydum. Çocuklarımız oynadılar. Kaymakam Bey Kastamonu'dan gelirken onları İnebolu'ya götürmüş, orada da oynamışlar, *İnebolu* gazetesi 'Rıfat Ilgaz'ın piyesini çok beğendik' diye yazdı. Gelenekler, görenekler piyes haline gelmiş, benim oyunum olmuş... Çok sevindim. Sevdim ayrıca. Oysa, oyun değil, Sarıyazma geleneğiydi Cidemizin şimdi kendiliğinden benimsenmiş bir oyunu oldu. Turistik bir oyun haline geldi."[24]

1979

Halit Çapın ve Mete Akyol'un çıkardıkları *Çivi* dergisinde Babıâli anılarını yazdı.

Basın Yayın Genel Müdürlüğünce düzenlenen "Anadolu Basını Özendirme Yarışma"sında *Bartın* gazetesindeki yazılarıyla özel ödüle değer görüldü. (8 Mart)

Cide Belediyesi bir arsa armağan etti. Ilgaz burayı kütüphane olarak yaptırıp, ölünce Cide'ye bırakmak istiyordu. Demirtaş Ceyhun inşaat planını hazırladı. Temel atıldı. Sonra Muzaffer Ece'ye sattı.

"Cide'de tapusu çıkarılmış tepe üzerinde yedi yüz metrekarelik bir toprağım var. Yetmiş metrekaresin-

24 Mehmet Saydur, *Rıfat Ilgaz'lı Yıllar*, Çınar Yayınları, İstanbul 1994, s.165

de Demirtaş Ceyhun'un cetvelinden, pergelinden çıkmış bir planla temeli atılmış bir tepekondum var. (Tepekondu deyimi Mehmed Kemal'indir.) Yalnız temelde kaldı işimiz. Ben bu işe girişir girişmez çimento fiyatları, demir fiyatları olağanüstü bir yükselme gösterdi. Ortaya koyduğum para yetersiz kalınca tepekondumun yapımını ister istemez erteledik. Harç bitti, yapı bitti."[25]

Cideli balıkçıların ve motorlu taşıyıcıların kooperatif kurmalarına yardımcı oldu. (Ağustos)

Öksüz Civciv adlı çocuk romanı yayımlandı. *Küçükçekmece Okyanusu* adlı çocuk romanının ilk basımı Kültür Bakanlığı tarafından yapıldı. (*Cankurtaran Yılmaz* ile bir arada.)

1980

Darbe sırasında Cide'deydi. (12 Eylül)

12 Eylül Darbesi

"Çevremle, çocuklar ve gençlerle olan ilgim, özellikle tiyatro alanındaki yardımlarım birtakım tutucu, gerici kişileri tedirgin etmiş olmalıydı. Yurt ölçüsünde terörist olayların yayılması bunları da harekete geçirdi. Bana karşı bazı kımıldanışlar başgösterdi. Örneğin, oğlum Aydın'ın beni görmeye geldiği 31 Ağustos 1980 günü oturduğum evin karşısındaki yıkıntıya sabahleyin bir pankart asılmış. Üzerinde, 'Rıfat Ilgaz'ı evden atmazsanız burayı tarayacağız!' yazılıymış. Beni sevenlerden biri pankartı görmüş, alıp hemen yırtmış. Olayı oranın büyüklerine anlatmış. Ben bunları son-

25 Doğan Hızlan, "Bir Sanatçının 24 Saati: Rıfat Ilgaz", *Cumhuriyet*, 20 Ağustos 1977, s.6

radan öğrendim. Bir gün de İmam Hatip Okulu'nun önünde bir dinamit patladı. Fakat pankartı asanlar gibi bunu yapanlar da araştırılıp yakalanmadı."

Çocukların çok sevdikleri "Bacaksız" serisini yayımlamaya başladı. *Bacaksız Kamyon Sürücüsü, Bacaksız Okulda, Bacaksız Tatil Köyünde* ve *Bacaksız Sigara Kaçakçısı* Cem Yayınları tarafından yayımlandı.

1981

Gözaltına alınıp gözleri bağlanarak Kastamonu'ya götürüldü, sorguya çekildi. (29 Mayıs)

Gözaltı

"Cide'de gerilim gittikçe artıyordu. Mavi bereliler, komandolar bazı gençleri alıp götürmüşlerdi. Bir gün sıranın bana da geleceğini seziyordum. Yanılmamışım, 28 Mayıs Cumartesi gecesi mavi bereliler oturduğum evi sardılar. Odama girdiler, her yanı aradılar. Masanın üstünde *Yıldız Karayel* adlı romanımın müsveddeleri duruyordu. Buldukları dergiler, kitaplar için tutanak düzenlediler. İmzalattılar bana. Astsubay hazırlanmamı söyledi. Albaya gidecektik. Önce pijamalarımı, üstüne elbiselerimi giydim. Aşağı indik. Gözlerimi bağlamışlardı. Cide'den Kastamonu'ya götürüldüm. Mezbahadan bozma cezaevine kapatıldım. Üç gün sonra gözlerimdeki bağı açtılar. Beni Albayın yanına götürdüler. Bir komiser beni sorguya çekti.

Yaşamımı, niye Cide'ye geldiğimi, ne işle uğraştığımı falan soruyordu. Beni belli bir şeyle suçlamıyordu. Zaten ortada suçlanacak bir şey de yoktu. Bilinen şeyleri anlattım. Bu arada İmam Hatip Okulu'nun önünde patlatılan dinamitten de söz ettim. Pek oralı olmadı."

1981, Kastamonu'ya götürüldü. Sorgusunun ardından Et Balık Kurumunun mezbahasına götürüldü. (30 Mayıs)

Hastalığı nedeniyle tutuklu olarak Ballıdağ Sanatoryumu'na gönderildi. Tutukluluğun sona erdirilmesinin ardından İstanbul'a gelerek oğlu Aydın Ilgaz'la birlikte yaşamaya başladı. (1 Haziran)

Ballıdağ Sanatoryumu

"Dönünce hasta olduğumu söyledim. Bir doktor geldi, beni muayene etti. Hastalığım sabit oldu. Bir ciple beni Daday yolu üzerindeki Ballıdağ Sanatoryumu'na götürüp yatırdılar. Hastanede kapıda ve odada iki jandarma nöbet tutuyordu. Hâlâ gözetim altındaydım."

Gözaltından serbest bırakıldı. (29 Haziran)

"17 gün sonra jandarma komutanı geldi, gözetimin sona erdiğini, serbest olduğumu bildirdi. Fakat ben hastaneden çıkmadım. Başhekim Yakup Bey de iki ay daha kalmam gerektiğini söyledi. Kaldım. Tedaviye ihtiyacım vardı. Bu arada kızımla oğlum beni görmeye geldiler. 1981 Ağustos'unun başında oğlum Aydın gelip beni aldı. Önce Cide'ye gittik. Emekli aylığımı bankadan almak istedim, ama vermediler. Bunun üzerine, Bartın'a gidip Esen Aliş'e bir gece konuk olduk. Ertesi gün

İstanbul'a doğru yola koyulduk. Avcılar'daki evimize vardık..."

Yıldız Karayel, Yokuş Yukarı, Rüşvetin Alamancası, Garibin Horozu, Radarın Anahtarı, Palavra, Hababam Sınıfı Yalçın Yayınları, *Bacaksız Paralı Atlet* Cem Yayınları tarafından yayımlandı.

İstanbul Şan Müzikholü'nde "55. sanat ve 70. yaş günü" kutlandı. (6 Aralık)

"Anma gününü *Cumhuriyet*'teki arkadaşları ile *Hababam Sınıfı*'nın müzikalini sahneleyenler düzenlediler. İlhan Selçuk, Şükran Kurdakul, Leyla Erbil, Atilla Dorsay, Doğan Hızlan konuştular. Ahmet Gülhan, Suzan Ustan, Ali Yalaz şiirlerini okudular. İlgi büyüktü. Coşkulu bir hava vardı. Salon iyice dolmuştu. Gelenlerden bir bölümü yersizlikten dışarıda kalmıştı."

1982

Yıldız Karayel romanıyla Orhan Kemal Roman Armağanı'nı ve Madaralı Roman Ödülü'nü aldı.

"Ben Cide'yi değil tüm Karadeniz'i, tüm deniz kıyılarını, tüm insanları, bu koşullar içinde doğup büyüyen, gelişen insanların ortaklaşa toplumsal kaderini, yorulmazlığını, itişkenliğini anlatmak istiyorum. İyi bir Cideli olabilirsem yapıtımda iyi bir yeryüzü ozanı olabilirim, diyorum."[26]

Yokuş Yukarı adlı anı kitabı yayımlandı.

1983

Kitaplarını yayımlamak için oğlu Aydın Ilgaz'la Çınar Yayınları'nı kurdu. *Kulağımız Kirişte* adlı şiir kitabının ilk basımı Çınar Yayınları tarafından yapıldı.

26 Sefa R., "Rıfat Ilgaz'la Söyleşi, *Yazko Sanat*, 11 Kasım 1983

Adam Yayıncılık'tan *Bütün Şiirleri* kitabı yayımlandı. (Ekim)

Bütün Şiirleri

"Memet Fuat'ın bu *Bütün Şiirleri* dizisi oldukça başarılı oldu. Özellikle kâğıdın böylesine kıt olduğu bir dönemde, son derece kaliteli bir kâğıda yine son derece özenli bir basımla gerçekleştirilen bu diziyi gerek şair gerekse şiiri çok sever biri olarak övgüyle karşılıyorum.

Benim yıllardır arzulayıp da bir türlü başaramadığımı başardılar ve tüm şiirlerimi aynı kitapta topladılar. Bu çalışmanın başarıyla gerçekleşmesinde yardımlarını gördüğüm Memet Fuat ve İlhan Özdemirci'ye teşekkürlerimi iletmek isterim."[27]

Sosyal Kadınlar Partisi, *Çalış Osman Çiftlik Senin* ve *Küçükçekmece Okyanusu* Çınar Yayınları tarafından yayımlandı.

1984

Apartman Çocukları, *Hoca Nasrettin ve Çömezleri* adlı çocuk romanları Çınar Yayınları'ndan yayımlandı.

Cide Postası gazetesi ve Çınar Yayınları katkılarıyla "Rıfat Ilgaz-Cide Edebiyat Ödülü" düzenlendi. Şiir dalındaki ilk ödülü *Sekizinci Renk* adlı kitabıyla Seval Esaslı kazandı.

27 Semih Güner, "Rıfat Ilgaz ile Söyleşi", *Günümüzde Kitaplar*, (2), Şubat 1984, s.67

Cart Curt, Nerde Kalmıştık adlı köşe yazılarını kitaplaştırdı.

1985

Kitaplarını imzalamak üzere Kastamonu'ya gitti. Kitabevlerinin imzaya yaklaşmadıklarını öğrendi. Daha sonra Gayret Kitabevinde sivil polis kontrolünde kitaplarını imzaladı. (Nisan)

75. yaşı dolayısıyla İstanbul Harbiye'deki Konak Sinemasında bir kutlama gecesi düzenlendi. (28 Nisan)

> "...Polisten geç ve güç izin alınmıştı. Bu yüzden basında fazla bir haber çıkmadı. Gecede Kemal Sülker, Ilhan Selçuk, Şükran Kurdakul, Ali Sirmen, Raif Ertem konuştular. Deniz Türkali ile Ali Yalaz şiirlerini okudular. Cide'den ve yaşamından bazı slaytlar gösterildi İsa Çelik tarafından..."

"Rıfat Ilgaz-Cide Edebiyat Ödülü"nün "Mizah Hikâyesi" dalındaki 2. yarışmasında Muzaffer Abayhan birinci oldu.

1986

Kırk Yıl Önce Kırk Yıl Sonra adlı anı kitabı Çınar Yayınları tarafından yayımlandı.

Rauf Denktaş'ın daveti üzerine imza için gittiği Kıbrıs'ta trafik kazası geçirdi. Bir süre Lefkoşe'de hastanede kaldı. Sonra Cerrahpaşa Hastanesine getirildi. Kalça kemiği zedelenmesi ve buna bağlı kireçlenme nedeniyle sağ ayağını basamaz duruma geldi. (Eylül)

1987

Hababam Sınıfı İcraatın İçinde Çınar Yayınları tarafından yayımlandı. (Ocak)

Ocak Katırı Alagöz adlı şiir kitabının ilk basımı ve Hababam Sınıfı'nın tekrar basımları Çınar Yayınları tarafından yapıldı.

Ocak Katırı Alagöz kitabıyla Ömer Faruk Toprak Şiir Ödülü'nü aldı.

Ödül

"En büyük ödülü halkımdan, okurlarımdan aldım. Ondan sonra 1982'de *Yıldız Karayel* romanıma Madaralı ve Orhan Kemal ödülleri, 1987'de *Ocak Katırı Alagöz*'le Ömer Faruk Toprak Şiir Ödülü verildi."

1989

Sınıf adlı şiir kitabının yeni basımı 45 yıl sonra Çınar Yayınları tarafından yapıldı.

1990

Türkiye Yazarlar Sendikası Karaca Tiyatrosu'nda "Ustalara Saygı" gecesi düzenledi. Candan Sabuncu'nun sunuculuğunu üstlendiği gecede İlhan Selçuk, Ferruh Doğan, Ahmet Oktay, Cengiz Bektaş konuşma yaptılar. Haldun Ergüvenç, Aytaç Öztuna ve Ömer Özgeç şiirlerini okudular, İsa Çelik dia ve Aydın Ilgaz video gösterisi yaptılar. Rahmi Saltuk türküler söyledi. (12 Mart)

Şeker Kutusu adlı kitabı Çınar Yayınları tarafından yayımlandı. *Karartma Geceleri* romanının filmi Yusuf Kurçenli tarafından çekildi. Film sansür kuruluna takıldı. Üst kurul kararıyla gösterime girebildi. (Mayıs)

Son eşi Afet Hanım'dan boşandı.

Evlilik ve Yazarlık

"Evlilikler benim yazarlık yaşamımı etkilememiştir. Evlilik kurallarını gerektiğinde çiğnedim. Hanım benim yaşamıma uyum göstermemişse ben kendi yaşamımda değişiklik yapmadım, alıp başımı gittim. Herkes koca olabilir, bu zor bir iş değil. Ben bu işi başarılı bir biçimde yapamadım. Böyle bir iddiam da yoktu zaten. Çünkü evliliğin yazarlığa ters düşeceğini biliyordum. Nitekim öyle de oluyor."[28]

1991

Kastamonu Belediye Encümeni tarafından adı öğrenciyken oturduğu Gırçeşme Mahallesi'nin Karaağaçlık Sokağı'na verildi. "Rıfat Ilgaz Sokak" levhası Ilgaz'ın da katıldığı bir törenle yerine çakıldı. Kendisine uzatılan mikrofona şunları söyledi:

"Şöyle kasılalım biraz!.. Artık, bir sokak sahibi olarak!.. Bir dikili çöpüm yok... Evim, köyüm yok ama, artık bir sokağım var... Mülkiyet duygusu güzel şeymiş!.."[29]

Son şiirini kaleme aldı. (19 Kasım)

28 Ülkü Demirtepe, "Nasıl Yazar Oldular, Rıfat Ilgaz: Her Yazı Yazmasını Bilen Adam Sanatçı Değildir", *Gösteri*, (40), Mart 1984, s.79

29 Mehmet Saydur, *Rıfat Ilgaz'lı Yıllar*, Çınar Yayınları, İstanbul 1994, s.127

Elim birine değsin,
Isıtayım üşüdüyse
Boşa gitmesin son sıcaklığım!

Yaşamın Muhasebesi

"Yazı yazmak, şair, romancı olmak, yazar olmak... Ben o kadar küçük yaşta düşündüm ki bunları... Yazar olmak amacıyla giriştim işe. İlerde bir muhasebe yapmayı düşünmedim. Yazmaya başladığımda babam henüz sağdı, yazı yazdığımı görmüştü. Sonradan, bir mektubunda dedi ki: *'Oğlum, ben senin mühendis, doktor olmanı düşünüyordum. Sen kalktın şair oldun, yazar oldun. Ne istersen ol, karışmam, ama neyi iyi yapacağına aklın yatıyorsa onu yap. İstersen zurnacı ol, ama zurnayı en iyi biçimde çal!'* Gelgelelim, ben o zamanlar en iyisini yapmayı değil, yalnızca yazmayı düşünüyordum. Yazdıklarım dergilerde çıkacak, halk okuyacak, arkadaşlarım okuyacak, hoşlarına gidecek... Bu amacıma erken kavuştum, ilkgençliğimi yaşarken tattım bunu. Fakat hâlâ kendime sormadan edemiyorum: Acaba, babamın istediği gibi iyi zurna çalabiliyor muyum, çalabildim mi? Buna karar vermek zor...

Hababam Sınıfı'nın iyi oynandığı ve ilgiyle karşılandığı günlerde bunu biraz gördüm. Bütün salonun içtenlikle sevindiğini (güldüğünü demeyeceğim, çünkü amacım güldürmek değildi), düşündüğünü, coştuğunu, mutlu olduğunu sezdim. Herhalde, dedim, yazarlık budur. Şimdi bundan fazlasını düşünmüyorum."

Türkiye Yazarlar Sendikası ve PEN Yazarlar Derneğince 80. yaşını kutlamak amacıyla ortak etkinlikler düzenlendi. (11-19 Aralık)

Ankara Kızılırmak Sineması'nda 80. yaş kutlama töreni yapıldı. Jülide Gülizar'ın sunduğu programda Uğur Mumcu, Mustafa Ekmekçi, Radi Fiş, Asım Bezirci, Atilla Özkırımlı, Kemal Bayram Çukurkavaklı, İlyas Salman birer konuşma yaptılar. Gülsen Tuncer şiirlerini okudu, İsa Çelik dia gösterisi sundu. Büyükşe-

hir Belediye Başkanı Murat Karayalçın bir plaket sundu. Kültür Bakanı Fikri Sağlar kaldığı otele gelerek kutladı ve bir plaket verdi. (13 Aralık)

İzmir İsmet İnönü Kültür Merkezi'nde düzenlenen 80. yaş törenine katıldı. Torende Radi Fiş, Asım Bezirci, Konur Ertop, Sennur Sezer, Adnan Özyalçıner, Alpay Kabacalı konuştular. Gülsen Tuncer şiirler okudu. İsa Çelik dia gösterisi sundu. Güzel Sanatlar Fakültesi'nden bir grup öğrenci bir öyküsünü sahneye koydular. Büyükşehir Belediye Başkanı Yüksel Çakmur bir plaket sundu. (15 Aralık)

İstanbul Cemal Reşit Rey Konser Salonu'ndaki 80. yaş törenine Nurettin Sözen, İlhan Selçuk, Doğan Hızlan, Atilla Özkırımlı, Radi Fiş, Tevfik Melikov, Tarık Akan, Suzan Ustan katılarak konuştular, İsa Çelik dia gösterisi, Gülsen Tuncer de şiirlerinden örnekler sundu. (17 Aralık)

> "İnsan, düşlemediği bazı olayları görünce başka türlü bir mutluluğa kavuşuyor. 1940 yıllarında benim için de geceler düzenleneceğini, hele sağlığımda anılacağımı hiç düşünmemiştim. Bu yüzden mutlu oldum, sevindim. Ve hep geçmiş yıllarımı düşündüm. Acılı yıllarımı..."

Kastamonu'da Özkan Kitabevi'nin üstlendiği 80. yaş kutlaması yapıldı. Kutlamaya Asım Bezirci, Radi Fiş, Bayan Fiş, Ruhan ve Konur Ertop, İsa Çelik, Refik Durbaş, Faruk Şüyun, Cemal Şenal, Nilgün-Aydın-Anıl Ilgaz, Gülsen Tuncer, Ömer Özgeç de katıldı. (19 Aralık)

"Özkan Kitabevi'nin sahibi Metin Özkan her tür etkinliği Kastamonu'ya taşıyan bir kardeşimizdi. (...) Parasal kâr düşünmüyordu. (...) Telefonda şöyle diyordu:

'Neye patlarsa patlasın, Kastamonu'da da kutlamalıyız. Aydın Ilgaz'a bildirdim ve her şeyi kabul ettim...'"[30]

1992

Bakırköy Belediyesi tarafından yapılan kültür merkezine "Rıfat Ilgaz Kültürevi" adı verildi.

Dördüncü Bölük adlı öykü kitabı Çınar Yayınları tarafından yayımlandı.

Karartma Geceleri Yunancaya çevrildi.

1993

"Rıfat Ilgaz Kültürevi"nin adı "Necip Fazıl Kısakürek Kültürevi" olarak değiştirildi. Bu olaya basın, yazarlar ve aydınlar büyük tepki gösterdiler. (17 Ocak)

Kültür Bakanlığı tarafından Bakırköy Kütüphanesine Rıfat Ilgaz'ın adı verildi. (6 Nisan)

Nâzım Hikmet Kültür ve Sanat Vakfı öncülüğünde düzenlenen "Nâzım Hikmet'e Yurttaşlık" yürüyüşüne tekerlekli sandalyede katıldı. (13 Nisan)

Edebiyatçılar Derneği Onur Ödülü'nü Ankara'da bir törenle aldı. (Haziran)

14 Eylül 1980'de yazarak *Bartın* gazetesine yolladığı "TÜSİAD Hükümeti" başlıklı yazı, 12 Eylül koşulları nedeniyle yayınlanamamıştı. Bu yazı, Bartın gezisinde Ilgaz'ın onayı alınarak gazetenin 30 Haziran 1993 günlü sayısında yayımlandı. Yazı, hayattayken yayımlanan son yazısı oldu. (30 Haziran)

30 Mehmet Saydur, *Rıfat Ilgaz'lı Yıllar*, Çınar Yayınları, İstanbul 1994, s.130

Sivas olaylarını kaba çizgileriyle akşam öğrendi. Olayları izlemeye başladı. Yaşanan felaket ve yakın arkadaşları hakkında gelen bilgiler moralini ve sağlığı belirgin biçimde bozdu. (2 Temmuz)

En yakın arkadaşlarından biri olan Asım Bezirci'nin ölümünü öğrendi. Üzüntüsü dayanılmaz bir hal aldı. (4 Temmuz)

Sabah beş dolaylarında yaşama veda etti. Ölüm nedeninin akciğer embolisi olduğu anlaşıldı. (7 Temmuz)

"40 Kuşağı" arkadaşı Şükran Kurdakul tören için Aydın İlgaz'la görüştü. Nâzım Hikmet Vakfı'ndan Kıymet Coşkun'la birlikte bu üçlü biraraya geldi. Cenazenin kaldırılmasında Nâzım Hikmet Vakfı önemli görevler üstlendi. Kültür Bakanlığı Müsteşarı Emre Kongar'a ulaşıldı. Böylelikle tören için Atatürk Kültür Merkezi kararlaştırıldı. (8 Temmuz)

Bir gün önce gömülen Asım Bezirci'nin ayakucundan bitişik yer Rıfat Ilgaz'a ayrıldı. (9 Temmuz)

Saat 10:00'da Atatürk Kültür Merkezi'ndeki tören başladı. Ilgaz'ın tabutu Cide'den getirilen Sarıyazma üzerine kondu. Kendi sesinden şiirleri verildi. (10 Temmuz)

Aydın Hatipoğlu'nun sunduğu törende İlhan Selçuk, Şükran Kurdakul, Zeki Alasya ve Metin Akpınar birer konuşma yaptılar. Şoför İdris'ler, Hamal İbrahim'ler, Minibüsçü Süleyman'lar başta olmak üzere tanıştığı, tanışmadığı dostları saygı duruşunda bulundular.

Cenaze törenine Kaya Erdem, Ercan Karakaş, Yaşar Kemal, İlhan Selçuk, Şükran Kurdakul, Rasih Nuri İleri, Tarık Dursun K., Cideli, Bartınlı, Kastamonulu hemşerileri Süleyman Salcı, Ramazan Tuğtepe, Fuat Nazlı, Ramazan Çalım, Sıtkı Kesedar, Esen Aliş ve eşi, Metin Özkan, Mehmet Saydur, Emin Değer, Hüseyin Özbek, Kemal Özkan, Ekrem Alparslan, H. Tahsin Yılmaz ve kalabalık halk topluluğu katıldı.

Son Yapıtım Bir Tiyatro Ürünü Olsun İsterim

"Görüyorum ki, devlet tiyatroları kapılarını yavaş yavaş bizlere de açmaya başladı. Bu durumda, toplumumuzdan bir kesit olarak, oyunlarımın sergilenmesini isterim. Sık sık konuşuruz. Türk tiyatrosu Türk yazarıyla başlar, diye. Türk yazarı rahatça Türk tiyatrosuna girememiş olacak ki, bu iş geciktikçe gecikti. Bunun için de, demokrasiyi beklememiz mi gerekiyor? Özel tiyatrolar da, nedense, devlet tiyatrolarının davranışı ile kendilerini yönlendirmeye çalışıyorlar. Bu olanağın, yurdumuzda da yürürlüğe girdiğini görsem, ilk işim oturup bir oyun yazmak olacak... 'Efendim, siz yazın da sonra oynanır!..' Çağının tanığı olmak böyle mi olur? Bu tanıklığı da sağlığımızda yapamazsak ömür boşa gitmiş olur. 80 yılımıza oturup ağlayalım mı? Şunu demek istiyorum: Son yapıtımın, bir tiyatro ürünü olmasını isterim kısaca..."[31]

Esenyurt Belediyesi, kentlilerden gelen istek üzerine, 4.500 kişilik anfitiyatroya "Rıfat Ilgaz" adını verdi. (26 Eylül)

Oğlu Aydın Ilgaz tarafından Beyoğlu Küçükparmakkapı Sokak'ta satın alınan bina Rıfat Ilgaz Kültür Merkezi olarak açıldı. Aydın Ilgaz, binanın Rıfat Ilgaz'la ilgili her tür belge, fotoğraf, film vb.'nin sergileneceği; video gösterimlerinin yapılacağı; konuşma ve panellerin düzenleneceği bir kültür kurumu olarak örgütlendiğini açıkladı. (15 Ekim)

TÜYAP'ın düzenleyeceği 12. İstanbul Kitap Fuarı'nın "Onur Yazarı" seçilmişti. Ilgaz'ın ömrü "Onur Yazarı" olduğu fuara katılmasına yetmedi. Fuar süresince anıldı, adına etkinlikler yapıldı. (6-14 Kasım)

Alpay Kabacalı tarafından hazırlanan *Edebiyatımızın Koca Çınarı Rıfat Ilgaz* adlı kitap TÜYAP tarafından yayınlandı.

31 Yılmaz Uçar, "Rıfat Ilgaz İle Sanatı ve Yaşamı Üstüne", *Varlık*, (979), Nisan 1989, s.20

Atatürk Kültür Merkezi'nde düzenlenen bir gecede anıldı. Geceye Emre Kongar, Şükran Kurdakul, Mücap Ofluoğlu, Yunanistan Yazarlar Birliği Başkanı Tanasis Valtinos, Nurettin Sözen, Ali Talip Özdemir, İlhan Selçuk katılarak konuşma yaptılar. (8 Kasım)

Kastamonu'da Hükümet Binası'nın bitişiğinde bulunan ve restore edilen eski cezaevi binası kültür merkezi olarak düzenlendi. Kastamonuluların önerisi ile Kültür Bakanlığı tarafından "Rıfat Ilgaz" adı verildi: "T.C. Kültür Bakanlığı Kastamonu Rıfat Ilgaz Kültür Merkezi"

Fedailer Mangası Kırk Kuşağı Anıları kitabı Öner Yağcı tarafından hazırlandı ve Çınar Yayınları'nda yayımlandı.

1994

Cide'de "Rıfat Ilgaz Gecesi" düzenlendi. Aydın Ilgaz, Öner Yağcı ve Mehmet Saydur'un konuşmacı olarak katıldığı gecede video ve dia gösterisi yapıldı. Fuat Nazlı, Ramazan Çalım, Ramazan Tuğtepe anılarını anlattılar. (2 Şubat)

Esenyurt Belediyesi tarafından yaptırılan ilköğretim okuluna Ilgaz'ın adı verildi: "T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Rıfat Ilgaz İlköğretim Okulu" (Ekim)

1995

"Cide Sarıyazma Rıfat Ilgaz Kültür Sanat ve Turizm Şöleni" yapıldı. (7-9 Temmuz)

Antalya Çağdaş Eğitim ve Kültür Vakfı (ANTÇEV) tarafından "Rıfat Ilgaz Aranızda Gecesi" düzenlendi. Geceye Aydın Ilgaz, Emin Değer ve Mehmet Saydur konuşmacı olarak katıldılar.

Ilgaz'la ilgili dia gösterisi sunuldu. Şiirlerinden örnekler okundu. (13 Ekim)

İzmir'de Evrensel Rıfat Ilgaz Kütüphanesi açıldı. (21 Kasım)

1996

Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Bakırköy Şubesi tarafından Rıfat Ilgaz'ın 85. Yaş Töreni yapıldı. İstanbul Atatürk Kültür Merkezi'ndeki gecede Türkan Saylan, Şükran Kurdakul, Dr. Atıf Uğurlu, Suzan Ustan ve Aydın Ilgaz birer konuşma yaptılar. (24 Nisan)

Asım Bezirci Kitaplığı Evrensel Kültür Merkezinde anma toplantısı yapıldı. (8 Temmuz)

2001

Dördüncü Bölük İngilizceye çevrildi ve Milet Publishing tarafından yayımlandı.

Rıfat Ilgaz'ın adını yaşatmak ve onu gelecek kuşaklara aktarmak amacıyla Kastamonu-Rıfat Ilgaz Şiir Ödülü verilmeye başlandı. İlk ödülü Betül Dünder kazandı.

2006

Rıfat Ilgaz'ı bilimsel yönden ele almanın, günümüz aydınlarına bağımsız kalmanın ipuçlarını vereceği düşüncesiyle, Kastamonu Meslek Yüksek Okulu'nda bir sempozyum düzenlendi. Çınar Yayınları ve Rıfat Ilgaz Kültür Merkezi tarafından düzenlenen Rıfat Ilgaz Sempozyumu'na sunulan bildirileri aynı adla kitaplaştırıldı. (10-12 Mayıs)

Bacaksız serisi Almancaya çevrildi ve Edition Orient-Berlin tarafından yayımlanmaya başladı.

2007

Rıfat Ilgaz Sarı Yazma Kültür ve Sanat Festivali'nde Rıfat Ilgaz'ın doğduğu ev Rıfat Ilgaz Kültür ve sanat Evi olarak açıldı. (6 Temmuz)

2008

T.C. Kastamonu Üniversitesi Cide Rıfat Ilgaz Meslek Yüksekokulu açıldı. (21 Ekim)

Çınar Yayınlarının 25. Kuruluş Yıldönümü'nde Rıfat Ilgaz Çocuk Edebiyatı Öykü Yarışması düzenlendi. Hüsnan Şeker ve Dursun Ege başarı ödülü kazandı.

ESERLERİ

Şiir

Yarenlik (1943)
Sınıf (1944)
Yaşadıkça (1947)
Devam (1953)
Üsküdar'da Sabah Oldu (1954)
Soluk Soluğa (1962)
Karakılçık (1969)
Uzak Değil (1971)
Güvercinim Uyur mu (1974)
Kulağımız Kirişte (1983)
Bütün Şiirleri (1983)
Ocak Katırı Alagöz (1987)
Bütün Şiirleri: 1927-1991 (2004)

Roman

Hababam Sınıfı (1957)
Bizim Koğuş (1959)
Karadenizin Kıyıcığında (1969)
Halime Kaptan (1972)
Meşrutiyet Kırathanesi (1974)
Karartma Geceleri (1974)
Sarı Yazma (1976)
Yıldız Karayel (1981)
Hababam Sınıfı İcraatın İçinde (1987)

Öykü

Radarın Anahtarı (1957)
Don Kişot İstanbul'da (1957)
Kesmeli Bunları (1962)
Nerde O Eski Usturalar (1962)
Saksağanın Kuyruğu (1962)
Şevket Usta'nın Kedisi (1965)
GeçmişeMazi (1965)
Garibin Horozu (1969)
Keş (1972)
Tuh Sana (1972)
Bunadı Bu Adam (1972)
Al Atını (1972)
Altın Ekicisi (1972)
Palavra (1972)
Hababam Sınıfı Baskında (1972)
Hababam Sınıfı Uyanıyor (1972)
Hababam Sınıfı Sınıfta Kaldı (1975)
Rüşvetin Alamancası (1981)
Çalış Osman Çiftlik Senin (1983)
Sosyal Kadınlar Partisi (1983)
Şeker Kutusu (1990)
Dördüncü Bölük (1992)

Anı
Yokuş Yukarı (1982)
Kırk Yıl Önce Kırk Yıl Sonra (1986)
Fedailer Mangası / Kırk Kuşağı Anıları (Haz. Öner Yağcı) (1993)

Fıkra
Nerde Kalmıştık (1984)
Cart Curt (1984)

Tiyatro Oyunları

Karadenizin Kıyıcığında (1965)
Hababam Sınıfı (1967)
Hababam Sınıfı Sınıfta Kaldı (1971)
Çatal Matal Kaç Çatal (1972) / Uzun Eşek adıyla (1976)

Çocuk Kitapları

Kumdan Betona (1976)
Öksüz Civciv (1979)
Cankurtaran Yılmaz - Küçükçekmece Okyanusu (1979)
Bacaksız Kamyon Sürücüsü (1980)
Bacaksız Okulda (1980)
Bacaksız Tatil Köyünde (1980)
Bacaksız Sigara Kaçakcısı (1980)
Bacaksız Paralı Atlet (1981)
Küçükçekmece Okyanusu (1983)
Apartıman Çocukları (1984)
Hoca Nasrettin ve Çömezleri (1984)
Çocuk Bahçesi (1995)
Durmak Yok (Çocuklar ve Gençler için Şiirler) (2009)

ÖDÜLLERİ

1982 *Yıldız Karayel*, Madaralı, Roman Ödülü
1982 *Yıldız Karayel*, Orhan Kemal Roman Armağanı
1987 *Ocak Katırı Alagöz*, Ömer Faruk Toprak Şiir Ödülü
1993 Edebiyatçılar Derneği Onur Ödülü

YURTDIŞINDA YAYIMLANAN KİTAPLAR

ΝΥΧΤΕΣ ΣΥΣΚΟΤΙΣΗΣ (Karartma Geceleri), (Çev. Panaiot Abacı), ΟΕΜΕΔΙΟ, 1992

Forth Company, (Çev. Damian Craft)Milet Publishing, İstanbul 2001

Der Dreikäsehoch und die Riesenmelone, (*Bacaksız - Der Dreikäsehoch 1*), (Çev. Patrick Bartsch), Edition Orient, Berlin 2006

Der Dreikäsehoch auf der Polizeiwache, (*Bacaksız - Der Dreikäsehoch 2*) (Çev. Patrick Bartsch), Edition Orient, Berlin 2007

Der Dreikäsehoch in der Schule, (*Bacaksız - Der Dreikäsehoch 3*) (Çev. Patrick Bartsch), Edition Orient, Berlin 2008

SİNEMAYA UYARLANAN ESERLERİ

- *Hababam Sınıfı* (1975)
Yönetmen: Ertem Eğilmez, Senaryo: Umur Bugay,

- *Hababam Sınıfı Sınıfta Kaldı* (1975)
Yönetmen: Ertem Eğilmez, Senaryo: Rıfat Ilgaz

- *Hababam Sınıfı Tatbiru* (1975)
Yönetmen: Hulki Saner, Senaryo: Rıfat Ilgaz

- *Hababam Sınıfı Uyanıyor* (1976)
Yönetmen: Ertem Eğilmez, Senaryo: Rıfat Ilgaz

- *Hababam Sınıfı Tatilde* (1977)
Yönetmen: Ertem Eğilmez, Senaryo: Rıfat Ilgaz

- *Hababam Sınıfı Dokuz Doğuruyor* (1978)
Yönetmen: Kartal Tibet, Senaryo: Rıfat Ilgaz

- *İbişko* (1980)
Yönetmen: İhsan Yüce, Senaryo: İhsan Yüce

- *Hababam Sınıfı Güle Güle* (1981)
Yönetmen: Ertem Eğilmez, Senaryo: Rıfat Ilgaz

- *Karartma Geceleri* (1990)
Yönetmen: Yusuf Kurçenli, Senaryo: Yusuf Kırçenli

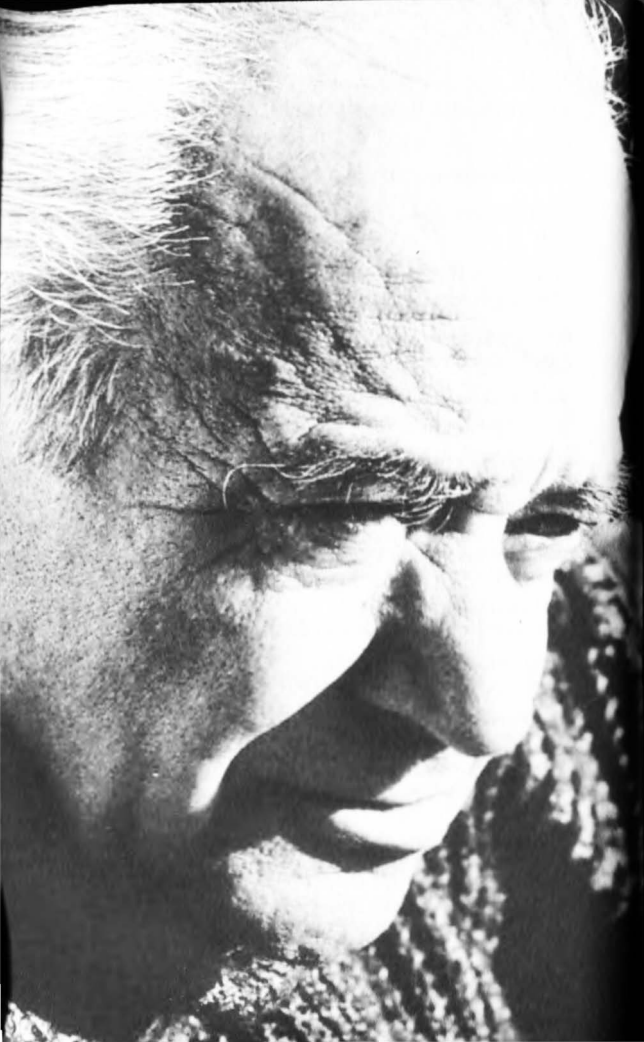

KİŞİLİĞİ VE SANAT ANLAYIŞI

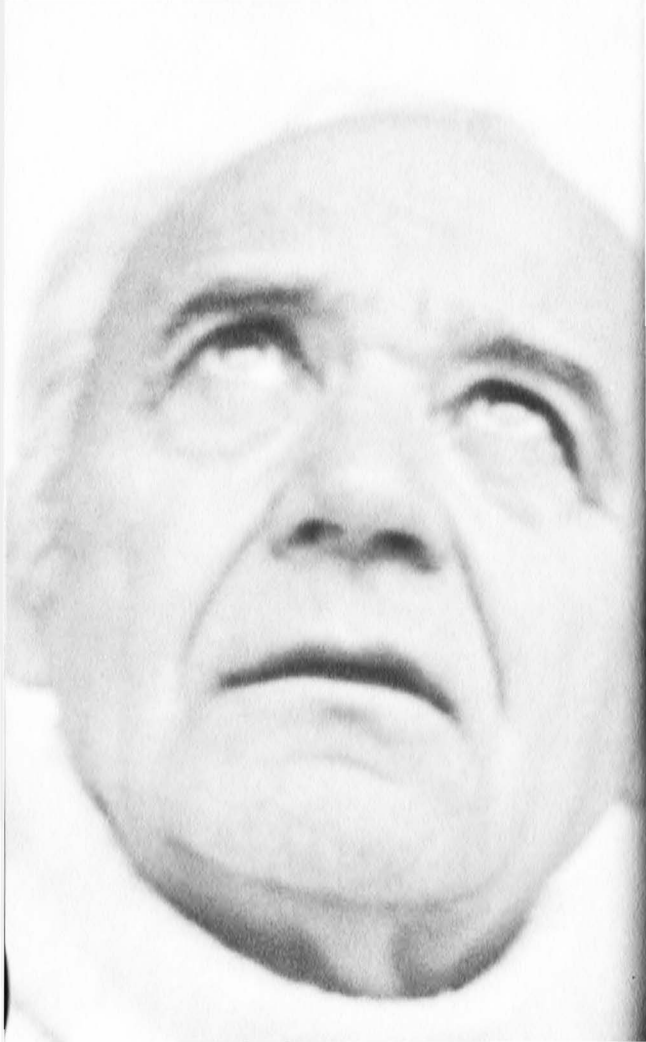

Savaşım sürüp gitmektedir*

"Bu kovuşturmalar sanırım ilkin 1940'larda başlıyor. 1940'ların siyasal ortamını çizer misiniz? Günümüzle benzeşen yanları var mıdır?

1940 Kuşağı durup dururken, yılları ondalık bölümlere ayırmak için çıkmamıştır. Avrupa'yı saran Nazizm ve Faşizm, Milli Şef hükümeti olarak da Türkiye'yi saran ırkçılık, Türkçülük, Turancılık, memleketimizde baskısını adamakıllı gösterdiği, Alman ordularının kapımıza dayandığı bir dönemde bilinçli, olumlu, gerçekçi, toplumcu sanatçıların çıkışı atılımı, direnişi. Alman orduları sınırda. Ebüzziyazade Velit, Peyami Safa korkunç fıkra yazar. Sonra Cihat Baban ve Bozkurt dergisi etrafında toplanan genç ırkçılar Nihal Atsız, Reha Oğuz (bugün ABD tabiyetinde), Fethi Tevet, Hamza Sadi ve buna benzeyen bir sürü ırkçı, Turancı, Türkçü adıyla bir sürü manzumeci, fıkracı, makaleci yazar (1940'ın faşist cephesi). Ayrıca militanlar, tabanca üzerine yemin edenler. 1944'te Sıkıyönetim Mahkemesi'nin dosyalarına göre Türkçüler, Bazumanlar, Hocaoğulları vb... iki üç prof. daha eklenebilir, ama bunlar öldüler bugün.

---

* Hikmet Altınkaynak, *Edebiyatımızda 1940 Kuşağı*, TYS Yayınları, İstanbul 1977, s.139-148

Gelelim 1970'lerin fikir, sanat ortamına. Ölenler bir yana kalanları gözden geçirelim. Ortada değişen ne var: Alman faşizmi gitmiş de yerine Amerikan emperyalistlerinin uyguladığı metotlarla başta, gene eski Türkeş olmak üzere faşist fikir adamları, sanatçılar (hiçbir zaman sanatçılar olamamışlardır) örgütlenmiş komandolar, yerli yabancı sermayeden beslenen, gariban halk çocukları. Ortam (1940'ların ortamı) aynı olunca, her zaman bunların karşılarında dimdik ayakta duran, direnen (o zamanlardan beri) toplumcu, gerçekçi ve antifaşist kuşak neden eylemini sürdürmesin? 1940 koşulları Alman ordularının sınıra dayanması hariç, Amerikan politikacısının üslendiği memlekette toplumcu gerçekçi kuşak, yalnız şiiriyle değil, bu kez hikâyesiyle, romanıyla, tiyatrosuyla, hatta sinemasıyla onların karşısındadır.

Savaşım sürüp gitmektedir, aynı şekilde.Onlar güçlendiyse, bizler de güçlendik. Bugün övünerek şunu belirteyim. 1948-49 yıllarında çıkardığımız toplumcu dergilerin karşısında tümüyle üniversitelileri görürken (pek az istisna), bugün toplumcu gerçekçi dergileri yürütenler arasında çoğunlukla üniversiteliler de vardır.

Genç arkadaşlarımdan istediğim savaş dönemini, yani faşizmi iyice incelemeleri her iki cepheyi sanat ve fikir toplumsal bakımdan saptamalarıdır, o kavganın yeni metotlarla sürdürüldüğünü, yani Alman faşizminin bugün artık Amerikan faşizmi haline geldiğini, sömürünün ve savaşımın, belki de içimize sızdıkları için daha da şiddetli sürdüğünü, genç kuşakların bilmeleri...

Kimler var sizin kuşakta? 1940 Kuşağı deniliyor, neden?

Beş on sanatçının bir kuşak olabilmesi için önce bu sanatçıların hangi çağda, hangi dönemde yaşadıklarını bir araya gelip saptamaları gerekir. 1940 kuşağı biziz. Yani toplumcu ve gerçekçi kuşak. Bunun dışında birçok kuşak varsa, bunlar toplum sorunlarına eğilmemişler, gerçekleri yansıtmamışlarsa, bunlar kuşak değildirler. Bizim amacımız, önce içinde bulunduğumuz çağın, dönemin sorunlarını Marksist bir gözle inceleyip, topluma sunmak ve Türkiye Cumhuriyeti Kanunu olanakları içerisinde çözümlemelere gitmek. O dönemde dergi imtiyazı alırken bile, derginin siyasi mi olup olmadığının kaydını almak gerekirdi. Bütün bunları sanat dergisi çerçevesinde vermek zorundaydık. İster istemez toplumsal, gerçekçi ve bilimsel gerçekçilik açısından vurgulamak zorundaydık. Böylece yazılarımızın siyasal ağırlığını da göstermek olanağını kazanmak için uğraşacağız.

Şiirinizin Nâzım Hikmet şiiri içindeki ya da 1940 Kuşağı içindeki yeri nedir?

Benim 1940 toplumcu kuşağına bağlı bir şair olarak ayrıca yapmak istediğim, Nâzım Hikmet akımı içinde yeni, kişisel bir değişimin olmasıdır. Dize kurmayı günlük konuşma diline oturtup geliştirmek, diri Türkçeyi, biçimini bulmuş söz dizileriyle pekiştirip bu şiir diliyle de halka yaklaşmak, şiirin özünü özüne, sözünü sözüne uydurmak, konusuna yakışır söyleyiş biçimleri getirmek."

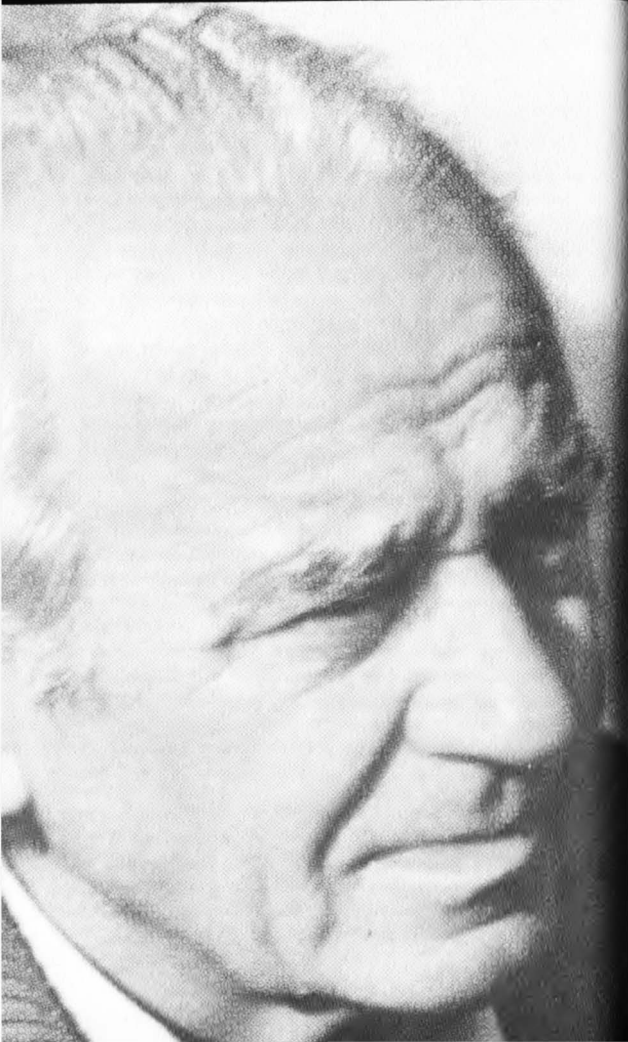

ŞAİR RIFAT ILGAZ

Necmiye Alpay

Rıfat Ilgaz için "şair" sıfatını kullanmanın bir eksiklik duygusu uyandırması beklenebilir, çünkü yazarlığının bütününü kapsamıyor bu sıfat. Olağanüstü bir popülerliğe ulaşmış olan "Hababam Sınıfı" nedeniyle mizah ustalığı her an ağırlığını hissettiriyor. Yine de, yakından bakıldığında, şair sıfatının da en az, öykü yazarı, oyun yazarı, romancı, köşe yazarı sıfatları gibi, Ilgaz'ın yazarlığında vazgeçilmez bir yer tuttuğu ortaya çıkıyor. O bir şairdir, belirli bir süre şiir yayımlaması engellendiyse de ömrü boyunca şiir yazmıştır ve şiirleri hatırı sayılır bir bütün oluşturmaktadır.[1]

Ilgaz'ın edebiyatının, bir birleşip bir ayrılan ana çizgileri şunlar: 1) Toplumsal yergi içerikli delişmen mizah duygusu; 2) Sınıf temeline dayalı bir toplum ilgisi. Şiirde, bu iki ana çizgiye, ağırlıklı bir sorumluluk ve görev duygusu ile, 'ben/beden ilgisi' adını vereceğim bir boyut da ekleniyor.

Memet Fuat, Ilgaz'ın şiirleri konusunda şairin ölümünden üç gün sonraki 10.7.1993 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde ve Ekim 1998 tarihli *Adam Sanat* dergisinde yayımlanmış yazılarında, tez denebilecek önemde değerlendirmelerde bulunur.[2] Kabaca özetlersek, şöyle der Memet Fuat: 1) Rıfat Ilgaz başlangıçta, özellikle ilk iki kitabında, kimselere benzemeyen ve benzemeye de çalışmayan "başına buyruk" bir şairdi; 2) Ancak, şiirlerinden ötürü "susturulmak, ezilmek, yok edilmek" istendi, bir

1 Rıfat Ilgaz, *Bütün Şiirleri*, Çınar Yayınları, İstanbul, 2010, 3.Baskı

2 Ayrıca bkz. Memet Fuat, *Aydınlar Sözlüğü*, (Rıfat Ilgaz maddesi) Adam Yayınları, Şubat 2001, s. 368-377

süre şiir yayımlaması yasaklandı, şiir dünyasında olup bitenlere uzaktan bakmakla yetinmek zorunda kaldı. Bu da onun özgün tavrını ketleyen bir etken olarak rol oynadı. Daha sonraki şiirleriyle "artık öbür şairler arasında bir şair"di Rıfat Ilgaz; "ortak toplumsalcı şiir anlayışı içinde" yer alıyordu. Memet Fuat'a göre, "onu yolundan çevirip ortak havanın içine... uçlardan ortalara doğru" çeken, giderek son yıllarında "korkulu ustalığa" sığınmasına neden olan etken, o sırada yürürlükte olan Garip ve diğer şiir anlayışlarından çok, onun "şiir kamuoyundan koparılmış" olmasıydı, çünkü "Rıfat Ilgaz yepyeni bir şiirle ortaya çıkmıştı, ama kendine çok güvenen, yargıları kendi kendine yeten bir bilge sanatçı değildi"...

Memet Fuat, burada verdiği 'kendine güvensizlik' hükmüne dayanak olarak, Ilgaz'ın, *Yarenlik* adlı kitabı ikinci baskısını yaparken kitabın başlangıç kısmına tam on altı sayfalık bir övgü yazıları derlemesi (ilk baskı için çıkmış olan övgülerden alıntılar) koymuş olmasını göstermektedir.

Memet Fuat böylece, Ilgaz'ın şiirini bir yandan dönemselleştirirken, bir yandan da yaşamı ile şairliği arasındaki bağlantılara işaretle belirli bir açıklama önerimiş oluyor. "Susturulmak" dediği olay, devletin Ilgaz'ı şiirlerinden ötürü kovuşturmuş, mahkûm etmiş, zaman zaman da hapse atmış ve öğretmenlik mesleğinden uzaklaştırmış olmasıdır. Buna kitap ve dergi yayımcılarının baskılar nedeniyle Ilgaz'dan uzun süre (en az beş yıl) uzak durmuş olmalarını da eklemek gerekiyor. Aynı zamanda, onların başı belaya girmesin diye, Ilgaz'ın da yayımcılardan uzak durmuş olduğunu.

Memet Fuat'ın bu "susturulmuş"luk konusunda yazdıkları, onun Ilgaz'la ilgili değerlendirmelerinde mihenk taşlarından biri olan Nâzım'ın deneyimlerini akla getiriyor: Ne de olsa hem Nâzım'ın hem de Ilgaz'ın yaşadıklarına yakından tanıklık etmiş ve Ilgaz'ın toplu şiirlerine editörlük yapmış bir eleştirmenden söz ediyoruz. Onun "bilge"lik konusundaki yargısını da Nâzım'la Rıfat Ilgaz arasında örtük bir karşılaştırma olarak yorumlayabiliriz.

Dönemdaşları arasında, kendisini 'toplumcu gerçekçi' olarak tanımlayan tüm şairler gibi Ilgaz için de Nâzım'dan özerkleşmek, onun bir kopyasına dönüşmemek gibi bir kaygı vardır. Bunu Ilgaz'ın kendi yaşam ve şiir deneyimlerine ilişkin anlatısında Nâzım'a az yer vermesinden anlayabiliriz[3]. Ayrıca bu zorlanmayı kendisi de açıkça dile getirmiştir:

> "Biz toplumcu-gerçekçi şairler Nâzım gibi şiirler yazmamak için direniyorsak onun şiirimize getirdiği içerikten değil, biçimden, ses uyumundan, yapısallıktan ötürüdür. Yeni toplumcu kuşaklar Nâzım'ın etkisinden sıyrılıp yepyeni taptaze seslerle, biçimlerle, hatta biçemlerle durmadan oluşmakta, gelişmektedir. Toplumcu-gerçekçi şiirin amacı yapay sesler, tempolar aramak değil, çağının, uygarlığın, geniş anlamda demokrasinin gereklerini yerine getirmek, ona insanca katkılarda bulunmaktır. Eğer şiirin bireyselliği söz konusuysa ileri topluma yakışır bireylerin şiirini yaratmaktır çağının sanatçısına yakışan."[4]

Bu uzunca alıntı bize şairin yalnızca Nâzım konusundaki tavrını değil, Asım Bezirci'ye bunları söylediği 1980 sonlarındaki poetikasını da özetliyor: Ilgaz'ın ikinci dönemdeki poetikası, "demokrasinin gerekleri", "insanca katkı" ya da "çağının sanatçısı" gibi, daha çok 'toplumcu' ahlakla ilgili (idealize edilmiş: "insanca" vb) görev tanımlarında kullanılan kalıpsözlere dayanmaktadır. Bu kalıpsözler, özgün haliyle temelde tam da idealizasyon karşıtı, "bütünüyle kuşkuda" bir düşünce sistemi olan Marksizmi savunma iddiasına dayanması açısından, 'toplumcu-gerçekçi' sanat anlayışının bence en sorunlu yanlarından birinin işaretleri.

Memet Fuat'ın yaptığı dönemselleştirme Ilgaz'ın kendi şiiri konusundaki dönemselleştirmesine[5] çok ters değildir. Ancak, iş

3 Bkz. Asım Bezirci'nin Ilgaz'la konuşması. A. Bezirci, *Rıfat Ilgaz*, Çınar Yayınları, İstanbul 1997, s. 13-60.

4 age., s. 36.

5 age., s. 32 vd.

değerlendirmeye gelince, eleştirmenin görüşü ile şairin görüşü farklıdır ve bir noktadan sonra birbirine yüz seksen derece terstir. Eleştirmene, yani Memet Fuat'a göre, Ilgaz'ın şiiri üçüncü ve özellikle dördüncü kitaplardan itibaren, kötüleşmiş diyemesek de, "kendine özgülüğünü yitir"miştir. Ilgaz'a göre ise bu dönem, şiirinin kendini bulduğu dönemdir.[6] Son yıllarında da böyle düşünmeyi sürdürmüştür Ilgaz: *"Yanlış yolda olmadığımı görüyorum ve kendime güvenim artıyor."*[7]

Memet Fuat'ın, yukarıda değindiğim "kendine güven" tezi yersiz olmasa da ben Ilgaz'ın poetikasına bu "kendine güven, bilgelik" ölçütlerinden çok, 'etik/ahlak' kavram çiftiyle bakmayı öneriyorum. Ilgaz bu kavramların üzerinde dolaysız olarak durmuş değil. Ancak, yukarıda da değindiğim poetikası ve bilinen yaşam süreçleri güçlü bir biçimde bu kavramları çağrıyor bence. Gerçekte Ilgaz'da belki en iyi örneklerinden birini bulan, yaygın bir olgudan söz ediyorum.

Memet Fuat'la ilgili bir yazımın sonunda şöyle demiştim: *"Memet Fuat'ın romanına ve sözünü ettiğim öykülerine etik egemen. Diğer yazılarına egemen olan ise, bazen etik, bazen ahlak."*[8] Bu önermeyi yalnızca Memet Fuat'ı düşünerek yazmıştım. Zaman içinde, bunun Nâzım başta olmak üzere Rıfat Ilgaz ve 'toplumcu gerçekçi' diye nitelenen şair ve yazarlara da genellenebilir bir vargı olduğunu fark ettim. Bu yazarlarda, ahlak ağır bastığı

6 Şair, 1926 yılından 1939 yılına kadar yazıp gazete ve dergilerde yayımladığı, ancak kitaplarına almadığı şiirlerin, "emekçileri, memleketini seven halkımızı, işçimizi, aydınımızı, gerçek aydınımızı ama, ilgilendirmediğini" gördüğünü özellikle söyler. Edebiyat ve sanatın 'kitaptan değil, yaşamdan öğrenildiği' biçimindeki, kitabı yaşamdan dışlayan o yaygın tezi savunur (Asım Bezirci, age., s. 33-34).Memet Fuat'ın, kitap öncesi şiirlerden söz etmediğini, onun değerlendirmesinin kitaplarla sınırlı olduğunu eklemeliyim.

7 age., s. 34.

8 Bkz. "Yaşadığımız, Bir Ayrılığın Öyküsü" başlıklı yazım. *Milliyet Sanat* (517), Nisan 2002; ya da *Yaklaşma Çabası*, Kanat Yayınları, İstanbul 2005, s. 354.

ölçüde yaratıcılık zayıflamakta, etik ağır bastığı ölçüde ise yaratıcılık güçlenmektedir. Tersi de geçerli: Yaratıcılığın zayıfladığı yerlerde ahlakın egemenliğini, güçlendiği yerlerde etiğin egemenliğini bulup çıkarabiliyoruz. Burada "ahlak" dediğimde XX. yüzyılın olgularından biri olan reel marksizmin ezberlerini, "etik" dediğimde ise, yapıttaki işleyişin temelinde yatan özgül ve özgür seçişleri, tavırları ve özellikle sorguları kastediyorum; bunların şiirin zihni açısından dış kaynaklı olsalar bile dışsal değil, içsel oluşunu. Aşağıda Ilgaz'ın şiirlerine böyle bir açıdan bakmaya çalışacağım.

En sondan başlıyorum, şu üç dizeden:
Elim birine değsin,
Isıtayım uşüdüyse
Boşa gitmesin son sıcaklığım!

Ilgaz'ın *Bütün Şiirleri*'nde kendi elyazısıyla yer alan bu dizelerin hem sağ üst köşesine hem de sağ alt köşesine şu tarih atılmıştır: "19-XI-1991"[9]. Üstteki tarihin üstünde "Son Şiirim" sözü okunmaktadır ve her iki sözcük de büyük harfle başlatılmıştır. Dolayısıyla, bu sözü şiirin adı gibi düşünebiliriz.[10]

Yeri gelmişken, büyük harf konusunda Ilgaz'ın şiirinde Memet Fuat'ın dikkatinden kaçmayan bir olguya daha değinmeliyim: Ilgaz, ilk kitaplarında bazı dizeleri küçük harfle başlatmaktan çekinmemiş, tıpkı Nâzım gibi o da şiirlerinde büyük harf kullanırken düzyazıya özgü kurallara uymuştur: Büyük harflerin yeri başlangıçta onda da eski şiirden farklı olarak, dize başları değil, cümle başlarıdır. Ancak, üçüncü kitaptan itibaren bu tavrında değişiklik yapıp, cümle başı olsun olmasın her dizeyi büyük harf-

9 Rifat Ilgaz, *Bütün Şiirleri*, age., Çınar Yayınları İstanbul 2010, 3.baskı, s. 295.

10 Türkçe dilbilgisi, son birkaç yıla kadar, yazı başlıklarında da tıpkı kitap adlarındaki gibi her sözcüğün büyük harfle başlatılmasını öngörüyordu. Son birkaç yıldır uygulamada bu kurala son verildiği, gazete ve dergilerdeki yazı başlıklarında büyük harften vazgeçildiği görülüyor.

le başlatmaya koyulmuştur. Memet Fuat'a göre bu olgu, Ilgaz'ın "ortak yaratıcılığa çekiliş"inin göstergelerinden biridir.[11]

Ilgaz, büyük harf politikasında bu değişikliği yaparken, dize başlarında küçük harf görmeye alışkın olmayan okurun yabancılık çekmemesi gibi bir kaygıyla hareket etmiş olabilir. Gerçi, hece ölçüsünden ve dizenin bütünsel yapısından vazgeçtiği halde her dizeyi büyük harfle başlatma geleneğini sürdüren tek şair Ilgaz değildir: Ahmet Muhip Dıranas, Cahit Külebi, Can Yücel vb. pek çok şair dizelerini hep büyük harfle başlatmışlardır. Behçet Necatigil'in 1972 tarihli "Göz" adlı şiirinin bir dizesi, 'de' bağlacıyla, "Da" biçiminde büyük harfle başlar örneğin. Eski dize 'kırılmış', ama kırıldığı yerde büyük harften vazgeçilmemiştir; kırma edimi iyice mutlaklık kazansın istercesine. Necatigil, bütünüyle farklı bir biçimde düzenlediği "Kareler" dizisi dışındaki şiirlerinde her dizeyi büyük harfle başlatmayı sürdürmüştür. Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın da bu bapta çok az istisnası vardır ("Şeyh Galip Çiçekleri" vb.). Edip Cansever ve Cemal Süreya gibi İkinci Yeni'ler bile büyük harften vazgeçmemişlerdir. Turgut Uyar küçük harfe 1962 tarihli *Tütünler Islak* adlı kitabında geçmiştir, vb. Sözün kısası, Rıfat Ilgaz büyük harf açısından yalnız değil. Ancak, onun ayırt edici yanı, başlangıçta küçük harften kaçınmayıp bu konuda Nâzım'a uymuşken sonradan bundan kaçınmış olmasında yatıyor. Memet Fuat, Ilgaz'ın bu tavrını kervana katılma eğilimine bağlıyor...

Şimdi "Son Şiirim"e dönelim:

Elim birine değsin,
Isıtayım üşüdüyse
Boşa gitmesin son sıcaklığım!

11 Memet Fuat, age.

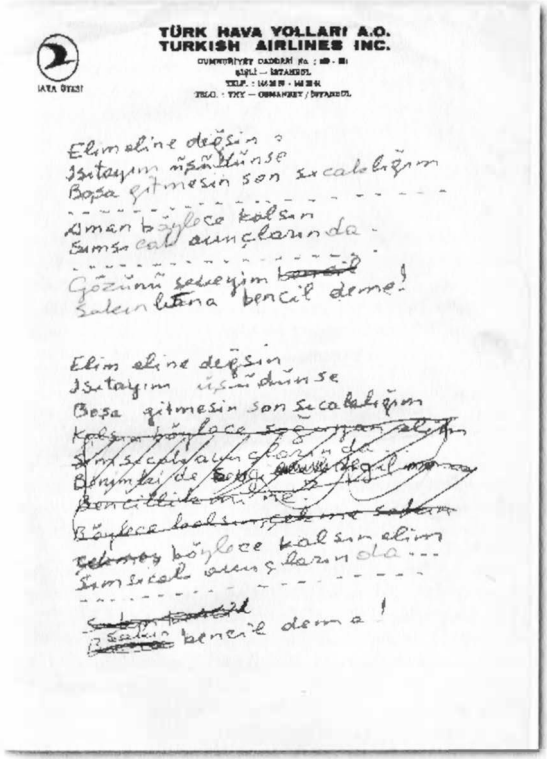

TÜRK HAVA YOLLARI A.O.
TURKISH AIRLINES INC.
CUMHURİYET CADDESİ No. : 66 - 68
ŞİŞLİ — İSTANBUL
TELEF. : 46 88 70 - 46 88 60
TELEX. : TKY — OSMANBEY / İSTANBUL

HAVA ÖZLÜ

Elim eline değsin
Isıtayım üşümüşse
Boşa gitmesin son sıcaklığım
.....
Aman böylece kalsın
Sımsıcak avuçlarında
.....
Gözünün sekeyim ~~bencil~~
Selam'lı'na bencil deme!

Elim eline değsin
Isıtayım üşümüşse
Boşa gitmesin son sıcaklığım
~~Kalsın böylece sıcak avuçlarında~~
~~Sımsıcak avuçlarında~~
~~Benim'ki'de bencil~~
~~Bencillikle~~
~~Böylece kalsın gitmesin selam~~
~~Selamın~~ böylece kalsın elim
Sımsıcak avuçlarında...
.....
~~Selamın bencil~~
~~Selamın~~ bencil deme!

Bu şiir, açık bir biçimde, bir başka şiiri çağrıştırmaktadır: Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın (Ilgaz'ın "Son Şiirim"inden daha eski olan) "Ölü" adlı şiirindeki o ünlü bölümü:

Hiçbir dua yerine getiremez,
Benim kâinatlardan uzaklığımı.
Yıkamasınlar vücudumu, yıkamasınlar,
Çılgınca seviyorum sıcaklığımı...

İki şiir arasındaki benzerlik ve farklılık çarpıcıdır. Her iki şiir kişisi de, ölüm uğrağında dikkatlerini bedensel sıcaklıklarına yöneltmişlerdir. İkisinde de, konuşan kişi, bedenine ve sıcaklığına birer bilinç nesnesi olarak, dışardan bakmaktadır. Ancak, Ilgaz'ın şiirinde, Dağlarca'nınkinden farklı olarak belirgin bir yararlı olma duygusu vardır: Son sıcaklığını boşa harcamayıp, üşüyen birini ısıtmak için kullanmak isteyen biridir orada konuşan: Son nefesinde bile başkalarını düşünmeyi önemsemektedir.

Dağlarca gibi Ilgaz da ölümün gelişini en somut göstergesiyle, sıcaklığın yittiği an olarak düşünüyor ve bize de öyle hissettiriyor. Ancak, Dağlarca belki bir canlı için düşünülebilecek en kritik an olan o anı bütün yoğunluğu ve gücüyle 'ben'e odaklanarak dile getirirken, Ilgaz anın kritikliğini şiirin ikinci katmanına yerleştirmeye ve bu çabasını neredeyse ironik bir ortamın parçası kılmaya çalışıyor. Gündelik dilde, 'adam ölüyor, hâlâ başkasını ısıtmak derdinde!' diye anlatabileceğimiz bir tavır sergileniyor Ilgaz'ın şiirinde.

İmdi, eğer bu şiir kişisi son anında yakınlarıyla çevrili olsaydı, şiirdeki anlam yükleri de farklı olacaktı. Ancak, yakınlarından söz etmiyor şiir kişimiz; "biri" diyor. "Biri", özel olarak belirtilmediği sürece, herhangi biridir. Dolayısıyla, bu üç dizeye egemen olan ilkenin, özgül bir yakınlık değil, düpedüz genel bir ilke, bir yarar ilkesi olduğunu söyleyebiliriz. Yararlı olmak duygusu, ölmekteyim duygusuna bitiştirilmiş, hatta onun önüne geçirilmiştir.

Dağlarca'nın dizelerine egemen olan ilke için ne diyebiliriz peki? O şiirde kişi olarak, 'ben' ile 'onlar' vardır; "yıkamasınlar"daki 'onlar'. Ölüm anındaki şiir kişimiz, bütünüyle kendi dirimselliğinde yo-

günlaşmıştır ve dirimselliğini "onlar"ın müdahalesinden uzaklaştırmak için çırpınmaktadır. Ölünün yıkanması gibi katı bir törel zorunluluğu, yani başkalarının kaçınılmaz beklentilerini araya sokmaksızın, kendi arzusunu, kimsenin cesaret edemediği kadar açık, yalın, çıplak, kararlı ve çok güçlü bir sözle duyurmaktadır bize. Diyebilirim ki, ölümü yenen, ölüm ânının olabildiğince ötesine geçmeyi başaran bir dirimsellik derecesinde seyretmektedir bu arzu, dolayısıyla bu şiir.

Dağlarca'nın dizelerindeki dirimsellik ile Ilgaz'ın dizelerindeki ilişkisellik, böylece, boy ölçüşüyor demesek de, karşılaştırılmayı talep ediyor.

Ne diyebiliriz bu iki şiiri bir arada aldığımız zaman? İkisinden birini seçmek gereğini duyar mıyız? Dağlarca'daki kişiyi 'bencil' ya da 'benmerkezci', Ilgaz'dakini 'ahlaklı' ya da 'erdemli' olarak niteleyebiliriz miyiz? Ya da tersine, ilkini 'açıksözlü', ikincisini 'gösterişçi' bulur muyuz? Etik, bu zihin durumlarını nasıl etkilemektedir? Soruları soranın ve sorabilecek olanların zihin durumları dahil? Peki, bu soruların gölgesi şiirlerde nereye ne kadar düşmektedir?

Okur olarak, Ilgaz'ın "Son Şiirim"ine inanmayı bütün kalbimizle istiyoruz, Dağlarca'nın "Ölü"süne bütün kalbimizle inanıyoruz.

II

Yukarıdaki iki şiirin ortak özelliği, açık bir biçimde 'ben/ beden' odaklı oluşlarıdır. Bu özellik Ilgaz'ın şiirlerinde nadirattan değil; tam tersine en baştan beri var ve yer yer, zaman zaman öne çıkıyor. 1940 tarihli "Ayna Karşısında" adlı şiirinden tutun, 1953 tarihli "Bilsem ki..."ye, oradan ölüm izlekli şiirlerine ve yukarıda gördüğümüz "Son Şiir"ine kadar, kendine mesafe almayı önemseyen bir bakışın belirlediği bu tür odaklanmalar önem kazanıyor. Şairin reel Marksizmi, bu ben/beden odağını yok etmiyor, ancak, açık bir toplumsal sorumluluk ve görev duygusuyla iç içe geçiriyor.

Sözün 'gerçek' anlamıyla 'tepeden tırnağa' hem görev duygusunu anlatan, hem de "ben"in kendi bedenine odaklandığı ve onu tarassut ettiği bir şiir olarak, "Bilsem ki..."ye bakalım[12]:

Bu ayaklar benden hesap soracak,
Bir düşüncenin peşinden dolaştırdım
Sokak sokak.
Bu baş, bu eğilmez baş da öyle...
Bazı sarhoş, bazı yorgun
Her zaman bir yastığa hasret!
Bu ciğer de hesap soracak,
Esirgedim güneşini, havasını.
Bu ağız, bu dişler, bu mide...
Ne ikram edebildim ki bol keseden!
Bu bilekler de hesap soracak,
Göz yumdum çektikleri eziyete.
Bilsem ki kimsenin parmağı yok
Bu sürüp giden işkencede;
Kılım bile kıpırdamadan bir sabah
Çekerdim darağacına kendimi,
Bilsem ki suç bende!...

Burada şiir kişisi kendi kendini âdeta ikiye ayırarak yargılamaktadır. 'Ben', bedeninin her organına ayrı bir dikkat yöneltmekte, "Bir düşüncenin peşinden" giderken o organın çektiği çileleri, dolayısıyla gösterdiği özveriyi özgül olarak belirtmektedir. Böylelikle burada da yukarıdaki etik sorulara benzer soruların yolu açılmış oluyor: "Bu sürüp giden işkence"yi çeken kişi sonuçta sayılıp dökülen organların ait olduğu 'ben' olduğuna göre, oluşturulan özveri listesiyle öne çıkan duygu nedir, övünme mi, adalet duygusu mu? Şiirin sonundaki, ahlaki bir perdeye benzeyen adanmışlık ile, organların çektiklerine odaklanan dizelerdeki özveri sıralamasından doğan övünmecilik olasılığı arasında bir uyuşmazlık yok mu? Yanıtlanması kolay olmayan sorular bunlar. Aynı ölçüde de, meşru.

12 Rıfat Ilgaz, age., s. 129.

III Aynı çerçevede, 1961 tarihini taşıyan, "Utancımı Anlatıyorum" adlı şiirine bakalım şimdi[13]. Bu şiir, devrimci ruhun ben/beden ve dirimsellik ilişkisini sorunsallaştırması açısından özel bir önem taşıyor:

Ölüm hiç özenilecek şey değil
Sevgilim ölümün güzeli yok
Bir çirkin oluyor insan görme
Sevmeyi düşünmeyi unutuyor
Ölecek misin ya bir meydanda öl,
Ya da dağ başında kavgan için
Böyle yatakta miskince ölme

Önce ellerden başlıyor ölmek
Hiç yarım kalmış bardak gördün mü
Kurulmuş kol saati komodinin üstünde
Kitap gördün mü az önce okunmuş
Görmedin değil mi ben çok gördüm
Bu yüzden ölemiyorum kolay kolay
...
Sana beğendirmek zorundayım kendimi
Bilmiyorsun direnmek zorundayım
Utanırım karşında ölmekten
Yaşıyorum böyle daha iyi

Buradaki şiir kişisi, seslenme kipinde konuştuğu yerlerde ya kendi kendisine ya da benzerlerine seslenmektedir. Şiirin odağında ise kişinin kendisi vardır ve konuşan kişi, ölüm ile yaşam arasında yapılabilecek bir seçimi tartışmaktadır.

İmdi, bu tartışmada, ölüm seçilecekse bunun "dağ başında kavgan için" olmasını öğütlemek, başlı başına bir etik sorunun kapısını açıyor; bu şiiri aşan, genel ve daha geniş bir sorunsalın kapısını. 'Kavga için ölmek' motifi, rahatlıkla militan bir söylemin malzemesi olabilecekken, burada neredeyse kendi kendine

13 age., s. 203.

konuşmak düzeyindeki bir sadeliğe indirgenmiş ve belki de bu sayede, şair istemiş olsun ya da olmasın, bu sözün sorgulanırlık kazanması sağlanmıştır.

'Kavga için ölmek', 'toplumcu gerçekçi' şiirin ve sosyalist söylemin en yaygın motiflerinden biridir. Bu motifle ilgili sorun, özellikle devrimci bağlam içinde ölmeyi göze alır ve önerirken, aynı 'kavga' için başkalarını öldürmenin de gerekip gerekmeyeceği fikrine ya hiç ulaşılmaması ya da yer verilmemesidir. Bunun yalnızca 'toplumcu gerçekçi' şiire ve devrimci söyleme özgü bir sorun olduğu da söylenemez. Ölümü göze almaktan söz eden her dava için geçerli bir sorudur buradaki. (Elbette, 'düşmana ölüm' fikrini açıkça ve bilinç düzeyinde içerip ilan eden söylemler hariç.) Etik sorun, "kavga" gibi durumlar için ölmekten söz edildiğinde gerçekçi bir olasılık olan öldürme olasılığına ait yerin boş bırakılmasıyla, sezdirme düzeyinde, geliştirilmemiş bir dolayım olarak kalıyor. Yukarıdaki şiirde ölüm fikriyle art arda, birbirinden farklı bağlamlardan geçiliyor. Bu farklı bağlamların içinde, sessiz bir bölge olarak kalan, bilinç düzeyine bile çıkmayabilen "öldürme" alanı ile ölümün Freudcu alegori içinde düşünülmesine elveren bağlam da var.

Ölüm, beden ve ölümü göze almak fikrinin 1961 yılında İlgaz'ın zihnini kurcalayan motifler olması tarihsel açıdan da önemlidir. Aynı yılın tarihini taşıyan "Gidenleri Anlatıyorum" adlı şiirde de, "insanca" gibi bir ahlaki kalıpsözün yanı sıra, bunun ötesine geçme, dolayısıyla bir etik alan açma çabasını görüyoruz[14]:

İştahının gücünden arta kalan
Yarım dilim ekmekten utanıyorum
Açların boyun büktüğü memlekette
Kişi özgürlükten laf etmemeli

14 age., s. 202. Atao Behramoğlu'nun 1977 tarihli "Yaşadıklarımdan Öğrendiğim Bir Şey Var" adlı şiiri, "Gidenleri Anlatıyorum"la kardeş gibidir.

Sevince alabildiğine sevmeli
Yoksun sevgilerle değil böyle
Bir elmayı dişler gibi diri diri
Ama geniç ama ak saçlısın
Evrene birşey katmalı sevdin mi

İnsan içince tam içmeli
Sıyrılmalı bozukdüzenliğinden
Mutluluktan bir şeyler getirmeli

Sıra sıra yataklardan utanıyorum
Umutsuz sönüp gidenlerden
Gözler bakarken ateş böcekleri
gibi
Mayıs gecelerinden ses vermeli

Kişi ölecekse insanca ölmeli
Böyle tutsak böyle utanç içinde değil
Bir sedyede boylu boyunca uzatılmış
İki eli iki yanında gitmemeli

IV

Ilgaz'ın şiirlerinde etik ile ahlak arasında gidip gelme özelliği, öğretici şiirlerinde de öne çıkıyor. Öğretmenlik mesleğinin etkilerini de taşıdığı düşünülebilecek bu şiirler, şairin bir fikri yüklediği taşıtlar gibidir. "Türkçemiz" adlı şiir bunlardan biri[15]:

(...)
Her sözün en güzeli Türkçemizde,
Diline takılanları ayıkla,
Yabancı sözcükleri at!
Bak, devrim ne güzel!
Barış, ne güzel!
Dayanışma, özgürlük...
Hele bağımsızlık!

15 age., s. 287.

En güzeli, sevgi!
Sev Türkçeni, çocuğum,
Dilini sevenleri sev!

Baştan sona akıl ve öğüt veren bir şiirdir bu. Ancak, şiirin son bölümünü okurken, hafiften bir tuhaflık, daha doğrusu farklılık sezeriz. Her ne kadar ilk bölümlerdeki öğütçü ton yine egemense de, bu son bölüm onların devamı gibi değildir tam olarak. Biraz dikkat ettiğimizde, tersliğin yalnızca ünlem ve güzelleme fazlalığında olmadığını fark ederiz. İşin püf noktası şudur ki, üçüncü bölüm yapısal açıdan ilk ikisinden farklıdır. Bu bölümdeki 'devrim, barış, dayanışma, özgürlük, bağımsızlık ve sevgi' sözcüklerinin tek işlevi bize alışılmış derin yapılarını göstermek değildir; kendilerini, kendi sözcük yapılarını göstermektedirler aynı zamanda. Şair bize bu sözcüklerin Türkçe köklerden başarıyla türetilip tutunmuş birer birim olarak taşıdıkları yapısal ve sessel güzelliği göstermektedir, bunu böylece dolaysız olarak söylemeyip, okurun anlamasını isteyerek... Bu arada, derin yapıda gösterilenler de (devrimin, barışın, dayanışmanın, özgürlüğün, bağımsızlığın ve sevginin kendisi de) güzellenmiş olmaktadır. Böylelikle 'devrim, barış, dayanışma, özgürlük, bağımsızlık ve sevgi' sözcükleri, şiirde hem dilsel birim olma özellikleri vurgulanmış olarak, hem de belirli toplumsal değerlerin gösterenleri olarak yer bulmaktadır. Teknik terimle söyleyecek olursak, son bölümdeki yapı iki katmanlıdır. Bize hafiften bir burgaç hissettiren de budur.

İşin içine mizahı da katması açısından temsil niteliği en yüksek Ilgaz şiirlerinden biri de, şaire beş yıl hapse mal olan *Sınıf* adlı kitabıyla aynı adı taşıyan 1943 tarihli şiirdir. Daha sonra ünlü "Hababam Sınıfı" kurmacasını doğuracak olan yapıttır bu. Tek sözcük, iki olgu: "Sınıf" sözcüğü, hem okullardaki sınıfları anlatır, hem de toplumsal sınıfları. Ilgaz'ın, birincisini öğretmen olarak, ikincisini ise Marksist olarak yakından tanıyıp önemsediği bu iki kategori, yapıtlarında boydan boya, birbirine koşut olarak yer almıştır. "Sınıf" adlı şiir, bu anlamda kusursuz bir başarıdır. Şair, "Türkçemiz" adlı şiirdekinden farklı olarak "Sınıf"ta paça-

sını dolaysız bir öğreticiliğe ya da ahlakçılığa kaptırmamıştır.

Bizim kadar Feyzi Hoca da
yaka silkerdi Kadıoğlu'ndan;
kime çekmiş, derdi, bu yezit!..
Öyle ya, iyi adamdı babası,
kapısı açıktı otuz Ramazan
memleketin ileri gelenlerine...
Alıkıran baş kesendi sınıfta,
lafı ağzımıza tıkar
zorla dinletirdi ineklerinin
kaç kova süt verdiğini,
ve motorlarının Gülcemal'i[16]
nasıl geçtiğini Çaltıburnu'nda.
Ve sen, gözünü budaktan esirgemeyen Halil'im,
kıyı kıyı kaçardın Kadıoğlu'ndan.
Yemek paydosunda bizden saklı
bir baş soğanı yoldaş ederdin
sacda pişmiş mısır ekmeğine.
Her salı
sergi açardın cami önünde,
tuz satar, yumurta toplardın
gümrükçünün hesabına.
Biz aynı gün hesaplardık hocamızla
şu kadar bin liranın ne getirdiğini,
yüzde beşten şu kadar senede.
Ertesi gün karşımızda kıvırırdın
yarım ekmekle çarşı helvasını.
Benim yumruğuna sıkı Halil'im
çekerdin sineye Kadıoğlu'nun
yakası açılmadık küfürlerini;
tuhaf gelirdi uysallığın,
nerden bilecektim onların çiftliğinde
babanın yanaşma olduğunu.

*

16 Gülcemal: Karadeniz'in ef sanevi vapurunun adı.

Ilgaz'ın yazarlık özellikleri şiirlerinde temsil edildiği gibi, şairin kendi yaşamını en iyi anlatan da yine şiiridir diyebilirim: 1954 tarihli *Üsküdar'da Sabah Oldu* adlı şiir kitabı, şairin Asım Bezirci'ye anlattığı yaşamından öğeler içeren, bütünlüklü ve tek şiir niteliğini taşıyan bir yapıt. Kitabın başkişisi, anlatıcının "Karabiber" adını verdiği bir eşektir. Ilgaz'ın Aziz Nesin'i aratmayan mizahçılığına ve öykücülüğüne yakın, eşine az rastlanır alçakgönüllülükte, bilge bir yapıttır bu. Okuma hazzının yanı sıra, şairin dünya görüşü, bakış açısı ve kendi çağının edebiyat yapıtlarına ilişkin değer yargıları konusunda fikirler de ediniriz bu yapıttan.

Ilgaz'ın edebiyatı, şiiri dahil, açık bir biçimde döneminin ve reel Marksizmin damgasını taşıyor. Ancak, bu damga onun hiçbir döneminde edebiyatının da şiirinin de tek belirleyicisi değil. Yazı boyunca belirtmeye çalıştığım gibi, Ilgaz'ın edebiyatı ve şiiri, yaratıcılığın durmadan parlayıp sönen ışıklarıyla dolu. Bu ışıklardan biriyle, "Bilmeyecekler" şiiriyle bitireyim[17]:

Geride kalanlara ne bırakacağım,
Çocuklarıma,
Onların da çocuklarına?
Olsa olsa
Karadeniz'den payıma düşeni...
Beş on evlek yer gökyüzünden.
Ne vermek istedimse sağlığımda,
Ne veremedimse,
Gizlenip kaçışlardan...
Biliyorum bu yüzden
Yokluğumu çekmeyecekler,
Hep yaşıyormuşum gibi gelecek onlara,
Biraz ötelerde, uzaklarda.
Babamız diyecekler, dedemiz,
Dur durak bilmezdi.
Dert nedir, tasa nedir bilmezdi...
Neyi bildiğimi bilmeyecekler.

17 Rıfat Ilgaz, age, s. 271. Bu şiir, Ilgaz'ın 1983'te yayımlanan *Kulağımız Kirişte* adlı kitabında yer almıştır.

RIFAT ILGAZ VE ŞİİRİ

Hikmet Altınkaynak

Rıfat Ilgaz, çağdaş Türk şiirinin kurucularından ve ilk ustalarındandır. Rıfat Ilgaz için 10-12 Mayıs 2006'da Ankara Üniversitesine bağlı Kastamonu Meslek Yüksekokulunda yapılan Rıfat Ilgaz Sempozyumu'nda edebiyat, sanat ve bilim insanları, yirmi iki ana başlık altında doksan altı bildiri sundu. Açılışta yöneticiler konuştu, öğrenciler ve halk, tüm oturumları yoğun bir ilgiyle izledi.

Rıfat Ilgaz'a olan bu ilgi ve sevgi yeni değildir. Onun okurla bağı 1940'lı yıllarla başlar. 1940'lı yıllarda yazdığı şiirleriyle, Sabahattin Ali, Aziz Nesin'le birlikte çıkardıkları *Markopaşa* dergileriyle, daha sonra yazdığı *Hababam Sınıfı* romanıyla bu bağı pekişir. Rıfat Ilgaz edebiyata sağlam adımlarla başlangıç yapar. Yolunu yürüyüşünü de hiç değiştirmeden yaşamının sonuna kadar sürdürür. Bu durum sempozyumun sonuç bildirgesine de şöyle yansır: "Rıfat Ilgaz, 1940'lardan başlayıp aramızdan ayrıldığı 1993 Temmuz'una kadar laik ve etik duruşunu değiştirmemiş, dil, eğitim ve kültürün yozlaşmasına yaşamı ve yapıtlarıyla karşı çıkmıştır. Toplumcu, özgürlükçü, yurtsever savaşımcılığını Anadolu'nun binlerce yıllık kültür kaynağından beslenerek gerçekleştirmiştir. Kültürsüzleştirme konusundaki iç ve dış saldırıların doruğa ulaştığı günümüz Türkiyesinde, sanatçı, aydın kişiliği ve sorumluluk bilinciyle bizlere güç vermektedir."[1]

Rıfat Ilgaz'ın şair, yazar, öykücü, romancı, eğitimci kimliğinden en önde geleni şairliğidir. Gerçi onu ünlendiren *Hababam Sınıfı* romanı olsa da, toplumcu işlev açısından şairliği önce gelir.

1 "Rıfat Ilgaz Sempozyumu Sonuç Bildirgesi", *Rıfat Ilgaz Sempozyumu*, Çınar Yayınları, İstanbul 2007, s.903

Rıfat Ilgaz'ın şairliğini belirlemek içinse, önce ilk şiirlerini yazdığı çocukluk yıllarının ve daha sonra 1940'lı yılların siyasal/kültürel yapısını irdelemek, dönemin edebiyat coğrafyasını ortaya koymak gerekir.

Siyasal yapı

Edebiyatımızda *Kırk Kuşağı* adlı kitapta Rıfat Ilgaz'ın dile getirdiği gibi o, şiirde ve mizahçı üslûbuyla yazdığı öyküleri, romanları ve tiyatrolarıyla da güçlüdür.[2] Toplumcu/gerçekçi bir yazardır. DP döneminde Menderes Hükümeti, hükümet programına "mizah dergileriyle uğraşacağız" maddesini Rıfat Ilgaz ve diğer mizahçılarla mücadele için alır. Mizahta Ilgaz "Stepne" takma adını kullanır.

1940 Kuşağı'nın önde gelen şairlerinden A. Kadir, 1940 Kuşağı'nı üç grup olarak tanımlar: Bağımsızlar, Garipçiler ve Toplumcular. Bu gruplamadan yola çıkarak, Rıfat Ilgaz'ın yeri 1940 Toplumcuları'dır. Rıfat Ilgaz, 7 Mayıs 1911 doğumlu olduğuna göre, önce Balkan Savaşı (1912-1913) ardından Birinci DünyaSavaşı (1914-1918), yine ardından İkinci DünyaSavaşı'nı (1939-1945) yaşadı. Böylece 20. yüzyılın başındaki kıtlıkları, yoksullukları Osmanlı'nın son döneminin çalkantılarını, Kuvayi Milliyecilerin vatanı kurtarmak için oluşturdukları büyük ruhu, hepsini yaşadı. Bütün bunlar çocukluğunu ve gençliğini sarstı. Ama kendisine de gideceği yolu gösterdi. Gittiği yol Cumhuriyet yoluydu. Cumhuriyet'i kuran, Cumhuriyet'in birinci kuşak aydını, şairi, yazarı oldu. Ama savaşlar bitmiyordu. Özellikle 1 Eylül 1939'da Hitler'in Polonya'ya saldırısıyla başlayan II. Dünya Savaşı tüm Avrupa'yı sarınca, Nazizm ve Faşizmden Türkiye de etkilendi. Türkçüler ve ırkçılar demokrat düşünen aydınlara baskı yapmaya çalıştılar. Buna karşı da 1940 Toplumcularını karşılarında buldular. Bu ortamı Rıfat Ilgaz yukarıdaki söyleşide şöyle vurguladı: *"Alman ordularının sınıra dayanması hariç, Amerikan politikacısının üslendiği memlekette, toplumcu gerçekçi kuşak, yal-*

2 Hikmet Altınkaynak, "Rıfat Ilgaz", *Edebiyatımızda 1940 Kuşağı*, TYS Yayınları, İstanbul 1977, s.139-148

nız şiiriyle değil, bu kez hikâyesiyle, romanıyla, tiyatrosuyla, hatta sinemasıyla onların karşısındadır."[3] Bu durumda siyasal örgütler yanında dergiler de birer liman olur.

Dergiler

Siyasal ortam edebiyat dergilerine yansır. Cemal Süreya'nın yıllar sonra 'Edebiyatın nabzı dergilerde atar' demesi boşuna değildir. Çünkü 1940'lı yılların dergileri değişen değerleri, sosyoekonomik, siyasal ve kültürel ortamı topluma yeterince yansıtmakta bugünlere taşımaktadır.

1940 Toplumcuları bugün olduğu gibi o yıllarda da o dönemin dergilerini okudular, hepsinden yararlandılar. Ama kendileri de bir dergide buluştular. O dönemin dergileri başta *Varlık* (ilk sayı: 15 Temmuz 1933 - yayını sürüyor) olmak üzere, *Yeni Edebiyat* (8 Ocak 1937 başlar 11 sayı, daha sonra 5 Ekim 1940-15 Kasım 1941 arasında 26 sayı), *Oluş* (1 Ocak 1939-Eylül 1939, 36 sayı), *Sokak* (6 Mart 1940-12 Nisan 1940) 2 sayı ve *Ülkü* (Halkevleri dergisiydi, Şubat 1933-Aralık 1949) dergileriydi.

1940 Toplumcularının düşünce yapıları bu dergilerle biçimlendi. Dönemin etkin dergilerinden biri *Yurt ve Dünya*'ydı, 1 Ocak 1941'de yayım hayatına başladı ve 42 sayı çıktı. Bir başkası da *Yürüyüş* dergisiydi.

Yürüyüş ve diğer dergiler

Yürüyüş, 1940 Toplumcularının kenetli bir biçimde bir araya geldiği en etkili dergi oldu. İlk sayısı 5 Temmuz 1941'de çıkan derginin sahipliğini emekli bir öğretmen olan Fazıl Mahmud Ülküer, 16. sayıdan başlayarak da Ömer Faruk Toprak, yazışleri müdürlüğünü de Rıfat Ilgaz yaptı. A. Kadir de yönetime yardımcıydı.

Yürüyüş'ün şair kadrosu hemen hemen 1940 Toplumcularının tamamını oluşturdu: Rıfat Ilgaz, A. Kadir, Cahit Saffet, M. Niya-

3 Hikmet Altınkaynak, age., s.140

zi Akıncıoğlu, Orhan Kemal, Sait Faik, Çaloğlu, Ömer Faruk Toprak, Sabri Soran, Suat Taşer, Halil Aytekin, Fethi Giray, Fehmi Yazıcı vb. Ayrıca dergide Walt Whitman'dan çeviri ve Nâzım Hikmet'ten İbrahim Sabri takma adıyla şiirler de yer aldı.

Yürüyüş, Temmuz 1943'te 18. sayısında İçişleri Bakanlığınca kapatıldı. *Gün* dergisi (3 Kasım 1945-14 Aralık 1946) 30 sayı çıkarılabildi.

Sabahattin Ali, Aziz Nesin ve Rıfat Ilgaz'ın çıkardıkları *Markopaşa* (25 Kasım 1946-19 Mayıs 1947) 22. sayıdan sonra, Orhan Erkip adlı biri düzmece belgelerle *Markopaşa*'nın imtiyazını kendi adına çevirdi ve haftalık mizah gazetesini tam tersi bir anlayışla 7 sayı (23 Kasım 1947, sayı 30) çıkardı. *Markopaşa* 29 Ekim 1948'de Aziz Nesin ve Rıfat Ilgaz'ca yayımına yeniden başladı. Bu da 14 sayıyla 30 Ocak 1949 tarihine dek sürdü.

Yığın (1 Ekim 1946-1 Aralık 1946), *Ant*, *Söz* ve *Ses* dergileri de 1945-1950 arası yayın hayatına katılarak, toplumcu kavgada görev yaptılar, 1940 Toplumcularının ürünlerini sergilediler.

Bu arada toplumculuğa karşı ırkçı, Turancı dergiler de yer aldı: *Büyük Doğu* (1943-1944) ve *Çınaraltı* (1941-1944) en önde gelenlerdendi.

1940 Toplumcuları

Yalnızca A. Kadir değil, bu kuşağın neredeyse tüm şairleri yanı sıra, bu dönemi çok iyi değerlendiren eleştirmenler de şu kanıyı paylaştılar: 1940 Kuşağı denilince, o dönemde "Bağımsız Adlar" olarak şiire emek veren Fazıl Hüsnü Dağlarca'dan Behçet Necatigil'e, Sabahattin Kudret Aksal'dan Cahit Külebi'ye kadar uzanan şairleri; Garipçiler ya da Birinci Yeni olarak adlandırılan şairleri; 1940 Toplumcuları deyince de yaş sıralamalarına göre, İlhami Bekir (Tez), Mustafa Seyit Sütüven, Hasan İzzettin Dinamo, Rıfat Ilgaz, İlhan Berk, Cahit Irgat, Niyazi Akıncıoğlu, A. Kadir, Fethi Giray, Suat Taşer, Vedat Türkali, Mehmed Kemal,

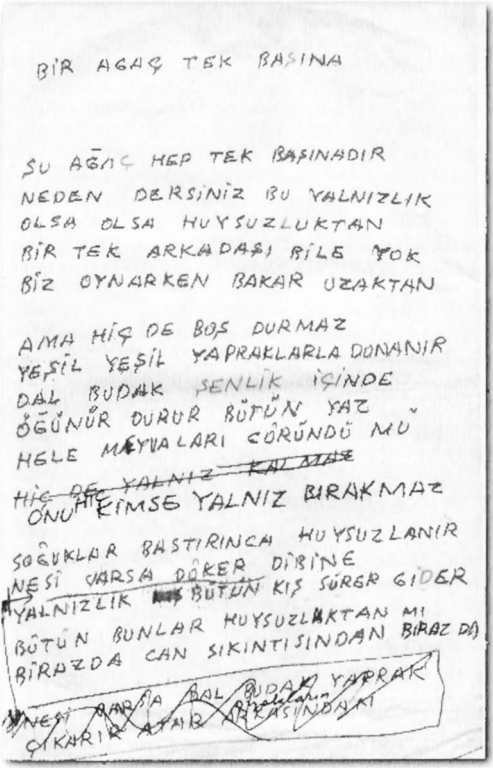

BİR AĞAÇ TEK BAŞINA

ŞU AĞAÇ HEP TEK BAŞINADIR
NEDEN DERSİNİZ BU YALNIZLIK
OLSA OLSA HUYSUZLUKTAN
BİR TEK ARKADAŞI BİLE YOK
BİZ OYNARKEN BAKAR UZAKTAN

AMA HİÇ DE BOŞ DURMAZ
YEŞİL YEŞİL YAPRAKLARLA DONANIR
DAL BUDAK ŞENLİK İÇİNDE
ÖĞÜNÜR DURUR BÜTÜN YAZ
HELE MEYVALARI ÇÖRÜNDÜ MÜ

HİÇ DE YALNIZ KALMAZ
ÖNÜ KİMSE YALNIZ BIRAKMAZ

SOĞUKLAR BASTIRINCA HUYSUZLANIR
NESİ VARSA DÖKER DİBİNE
YALNIZLIK BÜTÜN KIŞ SÜRER GİDER
BÜTÜN BUNLAR HUYSUZLUKTAN MI
BİRAZDA CAN SIKINTISINDAN BİRAZ DA

NESİ VARSA BAL BUDAK YAPRAK
ÇIKARIR ATAR

Enver Gökçe, Ömer Faruk Toprak, Ahmed Arif, Attila İlhan, Arif Damar, Şükran Kurdakul anlaşılmalıdır.

Mehmed Kemal bu şairlere "Acılı Kuşak" dedi. Çünkü siyasal iktidarla kalem mücadelesi veren bunlardı. Acılı tarihlerini kendileri yazdılar.

Sıralanan bu adlar arasında kuşkusuz ki 1940'lı yılların bir araya getirdiği toplumsal ve siyasal yapı değiştiği için, şiiri de değişen ve dönüşen şairler vardı. Şiir yazmayı bırakıp bir başka türde yapıtlar ortaya koyan edebiyatçılar da vardı. Ama büyük çoğunluğu dönemlerinde ve sonrasında şiirimizin en usta kalemleri arasında yer aldılar.

Kuşağın içinden bir şair, edebiyat tarihçisi Şükran Kurdakul, 1940 Kuşağı tartışmalarına açıklık getirdi: *"1940 Kuşağı'nın en belirgin özelliği değerinin ve sorumluluklarının bilincinde olmayı başarabilmesidir"* dedi. Dönemin eskiye bağlı şiir beğenisini Yahya Kemal'in belirlediğini, bunu 1940'tan hemen sonra da *Çınaraltı* dergisinde Orhan Seyfi ve Yusuf Ziya ikilisinin ırkçı ve Turancı amaçlara göre yönlendirmek istediği hececi anlayışın etkili olduğunu yazdı. Kurdakul 1940 Kuşağı başarısını, *"en önemli etkilere karşın çağının insanına özgü düşün ve beğeni dünyası yaratabilmiş olmasıdır"* diye vurguladı.[4]

Görüldüğü gibi, 1940 Toplumcuları, düzenle bütünleşmeden sürekli muhalefet yapan bir muhalefet edebiyatı yapmaya kalktı, şiire bir işlev yükleyen şairlerin oluşturduğu bir grup oldu.

Her şeye karşın muhalefet görevini yürüttüler, özgürlüğün, kardeşliğin, emeğin ve insanseverliğin ilk öğretmenliğini yaptılar.

1940 Toplumcuları, çağdaş Türk şiirinin Nâzım Hikmet'ten sonra Bağımsızlar ve Garipçiler yanı sıra gelen bir halkası, kendilerinden öncekilerden güç alarak gelişti, kendilerinden son-

4 Şükran Kurdakul, "1940 Kuşağı Tartışmaları", *Bilim ve Sanat*, İstanbul 1984

rakilere güç aktarması yaptı. Can Yücel'e göre de "Genel olarak Nâzım'a bağlı bir kuşak"[5] oldu.

1940 Toplumcuları içinde Rıfat Ilgaz

Bu başlık altında Rıfat Ilgaz'ın elbette mizah yazarlığını, öykücülüğünü, romancılığını, oyun yazarlığını değerlendirmek gerekir. Ama burada ele alınan Rıfat Ilgaz'ın 'şairliği' ve özellikle '1940 Toplumcu şairliği'dir.

Rıfat Ilgaz, 15'inde şiire başladı. 1939'a kadar bireyci şiirler yazdı. Bunları hiçbir kitabına almadı. Bu şiirlere 2003'te oğlu Aydın Ilgaz'ın hazırladığı *Bütün Şiirleri 1927-1991* adlı kitapta yer verildi.6

Rıfat Ilgaz'ın ilk şiirleri

Rıfat Ilgaz'ın ilk şiiri 27 Temmuz 1927 tarihli Kastamonu'da yayımlanan *Nazikter* adlı gazetede çıktı. "Sevgilimin Mezarında" adını ve "Bedbaht bir âşığın defterinden" üst başlığını taşıyordu. Daha sonraki şiirleri Çığır, Oluş, Servetifünun-Uyanış dergilerinde basıldı. Böylece kendisi "Gözleri kapalı yaşadığım zamanların yazıları"7 diye tanımladığı bu şiirlerinden sonra ancak ilk kitabı Yarenlik yayımlandı. Kitabın yayımlanış tarihi 1943 olmasına karşın ilk toplumcu şiirlerini 1939'dan itibaren yazdığı görülüyor. Yarenlik'in ilk şiiri "Bu Saatte" şöyle:

Pencereler bizimdir bu saatte,
Uykumuzu işçilere bıraktık
uyandırmayın erken kalkacakları.
Sahibiyiz bu saatte denizin,
Gökyüzünü genişletmek elimizde

5 Doğan Hızlan, "Yaşadığım Hayatımın Değişimleri Şiirimi Etkiledi", (Can Yücel ile Söyleşi), *Hurriyet Gösteri*, (10), Eylül 1981

6 Rıfat Ilgaz, *Bütün Şiirleri 1927-1991* (Yay. haz. Aydın Ilgaz), Çınar Yayınları, İstanbul 2003, s.39

7 Rıfat Ilgaz, *Güvercinin Uyur mu?*, Doyuran Matbaası, İstanbul 1974, s. 33

Çıkmaz yıldızlar sözümüzden.
Herkes yatağından memnun bu saatte,
Her zamanki ziyaretinde ölüler
-düşünmüyoruz onları şimdilik-,
Başka şeyler düşünülür bu saatte,
Daha açık bahsedilir yaşamaktan.

Rıfat Ilgaz tüm şiirlerinde, insanı ve toplumu ele alır. Amacı "İnsanlığın dertleri"yle savaşmaktadır, onları dile getirmektedir. Zaman zaman da kendi hayatında iz bırakan olayları irdeler. Bunlardan biri sanatoryum, öteki cezaevidir. Ama her ikisinde de yalnız Rıfat Ilgaz'ı değil toplumu ilgilendiren sorunlar yat-

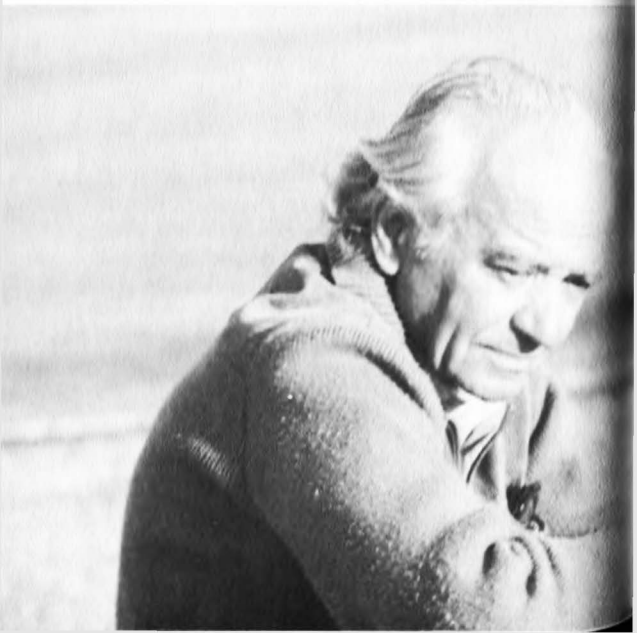

maktadır. Yoksulluğun, iyi beslenememenin, hastalanmanın, sanatoryumda yatmanın nedenini

Seferberlik ekmeğiyle büyüyen..

dizesinde özetler.

Bu dönemin sorunları elbette yalnızca bunlar değildir. Ama hepsi ekonomik sorunda düğümlenmektedir.

Günümüzü gün etmek için
Şöyle bir demlenelim deriz,
dert olur bize,
meyhanecinin kazanç vergisi
ve Garson Nuri'nin
nüfustaki işi...

Ekonomik sorun üst yapıda kendini gösterir. Hükümetler her türlü baskı yöntemlerini kullanmaktadır. Bunlara paralel olarak da gazete ve dergi sahipleri Rıfat Ilgaz'a yazı yazdırmazlar. Ama o, arkadaşlarıyla *Yürüyüş* dergisini çıkarır. Hatta Rıfat Ilgaz yazılarını 1960'a kadar "Stepne" ve "Remzi Işık" adlarıyla yayımlamak zorunda kalır. Bir şiirinde bu durumu şöyle dile getirir:

Kapandı yüzümüze dergi kapakları
Bir varmış bir yokmuş olduk sağlığımızda

Rıfat Ilgaz, tüm yapıtlarında çağdaşlıktan, demokrasiden, özgürlükten, emekten, çalışandan, yurtseverlikten yana bir yazar olduğunu sergiledi. Ne var ki yaşananlar hep bu değerlerin kötüye kullanılmasıyla geçen olaylarla doluydu. Son olarak da Sivas Madımak Otelinde 34 aydının yakılmasına dayanamayan duyarlılığı 7 Temmuz 1993 günü aramızdan ayrılmasına neden oldu.

1940 Toplumcuları için önce eleştiri, ifade özgürlüğü, faşizme tepki önem taşıdı. Bu kuşağın en yaşlısı, yol göstericisi durumunda olan Hasan İzzettin Dinamo şöyle diyordu: *"1940'larda Türkiye'de her çağda olduğu gibi pek çok şair yaşıyordu. Ancak, bun-*

ların arasında kellesini koltuğuna almış devrimci şairler birdenbire önem kazandılar."[8]

Yine bu kuşağın içinden Ömer Faruk Toprak, bu kuşağa karşı olanların niyetini şöyle açıklıyordu "Edebiyat evreninde Toplumculuğa karşı çıkmak, moda yapılmak istendi."[9]

Oysa bu kuşağın en gençlerinden Attila İlhan, bu kuşağa "Fedailer mangası", Rıfat Ilgaz'a da "Fedailer mangasının demirbaşı" adını verdi, bu kuşağın daha sonraki kuşaklara etkisini Kemal Sülker ve birçok yazar dile getirdi.

Rıfat Ilgaz'ın 1960 sonrası şiirleri

1940 Kuşağı'ndan 1960 Kuşağı'na bir paralellik de kuruldu. Çünkü her ikisi de siyasal içeriği baskın bir şiir anlayışıydı. 1940 Kuşağı olmasa, belki 1960 Kuşağı, bu kuşağın içinde yer alan Ataol Behramoğlu, Süreyya Berfe, Aydın Hatipoğlu, Sennur Sezer, Refik Durbaş, Egemen Berköz, Eray Canberk, Ozan Telli ve başka şairler olmayacaktı.

Kemal Sülker, "Ataol, o büyük şairler soyundan... Dinamo'lar, A. Kadir'ler, Taşer'ler ünlerini yaptıkları yıllarda daha doğmamıştı Ataol. Bugün 35'inde bir sağlam şair. Asım Bezirci'nin yazdığı gibi Ataol "bireysel yaşantısı ile toplumsal davranışı birlikte yansıtıyor ve şu inatlı, akıllı, duygulu inanç dile geliyor"[10] diyordu.

Belki 1970'li yılları şiirinin "Militan şiir"e dönüşmesinin gerisinde kuşkusuz ki ülkenin içinde bulunduğu siyasal yapının "MC Hükümetleri"nin etkisi vardır. Şiirin burada da işlevine siyasal görev yüklenmiş,1940 Kuşağı geleneğinden yararlanılmıştır.

---

8 Hasan İzzettin Dinamo, "Okuduğum Kitaplar/Son Seçim", *Vatan*, 21 Haziran 1977

9 Ömer Faruk Toprak, "Toplumcu Şiir İçin", *Cumhuriyet*, İstanbul, 18 Eylül 1976

10 Kemal Sülker, "Pazar Söyleşisi/Şiirimizden Alıntılar", *Vatan*, 22 Mayıs 1977

Dolayısıyla bu dönemde 1940 Kuşağı'nın etkisi görülür. Bu durumu Samim Kocagöz, "1940 Kuşağı'ndan sonra 1950 kuşağı, 1960 kuşağı vb. dendi. Ne var ki hiçbiri 1940'lılar denli etkili olamadı. Nedeni, bu kuşakların 1940 Kuşağı'nın uzantısı oluşudur"[11] diye özetledi.

1961 Anayasası yürürlüğe girdikten sonra kendi adıyla yazı ve şiir yayımlama özgürlüğüne kavuşan Rıfat Ilgaz *Demokrat İzmir*, *Akbaba*, *Vatan*, *Yeni Gün*, *Yeni Ulus* gibi yayın organlarında ve kimi edebiyat dergilerinde yazı yazabildi. Sınıf Yayınlarını kurdu ve kendi kitaplarını yayınlayabildi. 1970'te Basın Şeref Kartı'nı aldı. 1974'te emekli oldu. Daha sonra doğum yeri olan Cide'ye yerleşti.

1940 Kuşağı'nın etkililiğini 1960 Kuşağı'nda olduğu gibi, 1970 Kuşağı'nda da görüldü. Kazandığı ödül nedeniyle kendisiyle söyleşi yapılan Ozan Telli, tıpkı Samim Kocagöz gibi, 1940 Kuşağı'nın önemine dikkat çekerken, şairliğini bu kuşağın şiirine borçlu olduğunu söyledi.[12]

Bir döneme, bir şiir hareketine aradan geçen 60 yıldan sonra bakmak, elbette o dönemi yaşayanlardan farklı olur, ne kadar nesnel olursa olsun, kimi öznellik ögeleri de taşır.

Rıfat Ilgaz özetle şunları vurguladı: "1940 Kuşağı'ndan olmak, zaman zincirinde yer tutmak, yaşam koşulları içinde İkinci Dünya Savaşı'nın yoksunluklarını, acılarını, baskısını, bunalımlarını yaşayıp günü gününe yansıtmak demektir. Bir çağı tümüyle değerlendirmek, yarına yine o dönemde belgesel olarak aktarmak demektir."[13]

---

11 Samim Kocagöz, "Kırklılar Kırk Yaşında", *Türk Dili*, (374),Şubat 1983

12 Kürşat Başer, "Ozan Telli: 1940 Kuşağı Toplumcu Gerçekçi Ozanlarına Selam Olsun", *Hürriyet Gösteri*, (35), Ekim 1983

13 Rıfat Ilgaz, "Demek 1940 Kuşağı Var", *Hürriyet Gösteri*, (37), Aralık 1983, s.37

Millî Edebiyat döneminin hemen ardından gelen Cumhuriyet dönemi, hiç kuşkusuz ki geleneksel şiirin değişim yaşadığı yıllardı. Rıfat Ilgaz'ın şiirleri önce ilk kitabı *Yarenlik*'in çıkışına kadar "Kitaplardan Öncesi" diye ayrı bir başlıkta değerlendiriliyor. Sonra, başta *Yarenlik* (1943) olmak üzere *Sınıf* (1944) ve *Yaşadıkça* (1948) yayımlandı. *Sınıf* 25 gün satışta kaldı, Sıkıyönetim kararıyla toplatıldı. *Yaşadıkça* ise, toplatılması Bakanlar Kurulu kararıyla oldu (Eylül 1948). Rıfat Ilgaz'ın "1940 Kuşağı'nın Ulu Çınarı" unvanını kazandığı böylece kendiliğinden ortaya çıkıyordu. Toplumcu gerçekçi sanat anlayışı bu kitaplardan doğdu. Bu kitaplar Rıfat Ilgaz şiirinin temel taşlarını oluşturdu.

Siyasal iktidar, çok partili yaşama geçildikten sonra ilk yıllarda takındığı demokrat tavrını zamanla bir yana itip şair, yazar ve aydınlara baskı yaptı. Ama Rıfat Ilgaz, bu baskıcı siyasal ortamın geri dönmesine de aldırmayarak, şiirinde hiçbir imge değişikliğine gitmeden, açık seçik yazarak, baskıya karşı, demokratik haklar için 1950'li yıllarda da şairliğini sürdürdü. *Devam* (1953) dedi, ardından *Üsküdar'da Sabah Oldu* (1954)'yu, *Soluk Soluğa* (1962)'yı yayımladı. *Soluk Soluğa* 1960'ta ulaştığı özgürlük 1970'te boğulmak istendi. Bunun için de memleketin hâlini ortaya koyan şiirler kaleme aldı: *Karakılçık* (1969), *Uzak Değil* (1970), *Güvercinin Uyur mu?* (1974)..

Rıfat Ilgaz'ın 1980 sonrası şiirleri

Rıfat Ilgaz, 12 Eylül 1980 döneminde gözaltına alındı. Tutukluluğu sona erince İstanbul'da oğlu Aydın Ilgaz ile birlikte yaşamaya başladı. Bu dönemi *Kırk Yıl Önce Kırk Yıl Sonra* adlı kitabında anlattı.

Özetle Rıfat Ilgaz'ın şiirlerinde akan, gelişen, değişen bir halk insanının yaşadığı toplumun dünyası vardır. Kimi zaman bunu taşlamalı bir üslupla aktarır. Ama çoğunluğunda başvurduğu halk söyleyişi, 1940 Kuşağı'nın öteki toplumcularında yoktur. Hatta Orhan Veli'nin Garip'inden öncedir. Şiirden şaireneliği attığı gibi, Orhan Veli'den ayrı olarak da şiirine toplumcu bir öz

de koymuştur. İlk kitabı *Yarenlik*'in incelenmesi bile bize bunu kanıtlayacaktır.

Yoksul halkın, sevgisinin, ümidin, güzelin şairi Rıfat Ilgaz, 1940 kuşağı içinde "Nâzım Hikmet'ten çok Orhan Veli'ye yakın düşer. Ama bu yakınlık dıştadır, özde değil, biçimdedir. Nitekim, Orhan Veli'nin "başlangıçta" toplumcu bir kaygusu yoktur: Ilgaz ise belirli bir inancın adamıdır. Onun için, O. Veli'de kendinden başka amacı olmayan mizah, Ilgaz'da toplumsal taşlamaya destek olur."[14]

Rıfat Ilgaz, 1980 sonrası büyük sorunlarla karşılaştı. *Kulağımız Kirişte* (1983)'yi, *Ocak Katırı Alagöz* (1987)'ü yayımladı. Yolun sonunda "Son Şiirim"i Ataköy'de 19 Aralık 1991'de yazdı. Oğlu Aydın Ilgaz'a verdi:

"Elim birine değsin
Isıtayım üşüdüyse
Boşa gitmesin sıcaklığım"

Böylece 65 yıllık şiir yolculuğunu noktaladı. Ama bir yandan da bir başka serüven başladı. Şiirleri yaşama daha etkin karıştı, yeni Rıfat Ilgaz'lar yetiştirme serüvenine girdi.

O, yoksul halkın, sevginin, ümidin, barışın, güzelin şairi Rıfat Ilgaz'dı, insanların güzel bir dünyada yaşaması için savaşım verdi. Bunun içindir ki çağdaş Türk şiirinin kurucularından, ilk ustalarındandır ve 1940 Kuşağı'nın Ulu Çınarı'dır.

14 Asım Bezirci, *On Şair On Şiir*, May Yayınları, İstanbul 1971

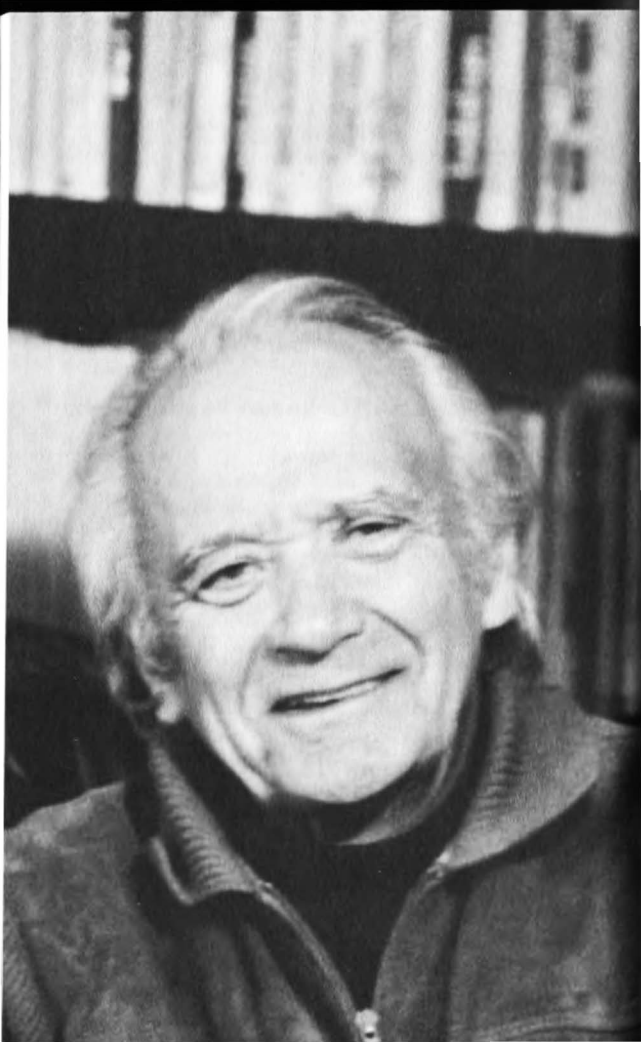

RIFAT ILGAZ: ANADOLU'NUN YÜCE BİR DAĞI

Öner Yağcı

7 Mayıs 1911'de soluk almaya başlayıp 7 Temmuz 1993, saat 05.05'te susan bir yürek işçisi; *Sınıf*'ın mimli ozanı, *Hababam Sınıfı*'nın ünlü yazarıdır Rıfat Ilgaz.

Kaynağı insan, halk, Anadolu olan bir yazarımızdır.

Kaynaklarına hiç ihanet etmemiş, bu kaynaklardan aldığı esinle yaşamın aydınlatılması ve güzelleştirilmesi kavgasının ölümsüz yazarlarından biri olmuştur.

Onun yurtseverliği, sosyalistliği, eğitimciliği, insan sevgisi kitaplarında buram buram tüter. Onun tüttürdüğü, Anadolu'da yüzyıllardır süren aydınlanma kavgasına bağışlanan güzelliklerdir.

"Dünü bugüne, bugünü yarına bağlama"nın ustalarından biri olan Rıfat Ilgaz, Anadolu'nun aydınlanma savaşımının ölümsüzlük bayrağını taşıyanlarındandır.

Rıfat Ilgaz'ın yaşamının aynası kitapları, kitaplarının aynası yaşamıdır.

Onun aynasında insanların serüvenlerini, romanlarını; öyküleştirilen yaşam kesitlerini, aydınlığa uzanan, karanlığın perdelerini yırtmaya çalışan ellerini,görürüz. Yaşamın ve yanlış yaşatılmanın günlük keşmekeşine indirdiği darbeleri gazete ve dergi yazılarında okuruz. Yeni kuşaklara deney aktarma kaygısını içeren anılarında yaşamdan damıttıklarını buluruz.

Onun aydınlık ırmağımıza akmaya başlamasının ürünleri olan, "insanın yaşamı şiire yetmiyor" düşüncesiyle çoğalan şiirlerini görürüz; "halkımca sevdim" diyen bir şairi; onun hiçbir şey yapamıyorsan "aç iki kolunu iki yanına korkuluk ol" diyen sitemini...

"Yaşamak bir yürek işçiliği günümüzde" diyen bir sanat ve yaşam anlayışıyla, aynaya yaşamı sanatlaştırarak yansıtan bir yazardır o.

O, halk ve insan kaynağına sosyalist, yurtsever, halkçı, Cumhuriyetçi, özgürlükçü, demokrat, laik, devrimci, aydınlanmacı bir aydın olarak eğilmiş, eğitimciliği ve insan sevgisiyle de, Can Yücel'in dediği gibi, "Anadolu'nun yüce bir dağı" olmuştur, "eteklerinde kitaplar."

"Yaşamak bir yürek işçiliği" düşüncesiyle yaşamı sanatlaştırarak aynaya yansıtan bir edebiyatçıdır o.

Rıfat Ilgaz nasıl böyle bir edebiyatçı olmuştur, onu Rıfat Ilgaz yapan etkenler nelerdir sorusunun karşılığı onun yaşamında ve edebiyat anlayışındadır.

Rıfat Ilgaz "gerçekçi" bir edebiyatçıdır.

Onun gerçekçiliği, yaşamı sanatlaştırmadaki seçtiği yöntemdir. İnsani gerçekçilikten sosyalist gerçekçiliğe uzanır. İnsanın, "insan emeğinin en yüce değer" olduğu; insanın doğaya egemen olarak yaşamı değiştiren bir varlık olduğu; yaşamı değiştirirken kendisinin de değiştiği; tek birey olarak değil de toplumsal ilişkiler içinde yaşayan bir varlık olduğu; doğayla ve başka insanlarla ilişkilerindeki duygularının, düşüncelerinin, davranışları-

nın çelişkilerle dolu olduğu; bu çelişkilerin ortadan kaldırılması için de insanın uğraş vermesi gerektiği; doğasında özgürlük ve ölümsüzlük arayışı olan insanın bu arayıştaki savaşımının onu asıl kimliğine ulaştırdığı. düşünceleri Rıfat Ilgaz'ın yaşamına da, sanatına da yön veren ilkelerdir.

Rıfat Ilgaz, bu düşüncelerle doğmamıştır elbette; bu düşünceler ona içinde bulunduğu yaşamın kattığı duşüncelerdir. Rıfat Ilgaz'ın ömür aynasında Anadolu'ya emeklerini ve güzelliklerini katanların geleneğini görürüz ilkin.

Rıfat Ilgaz, aydınlık ırmağımıza önce şiirle akmaya başlar. "Yeni anlayış"taki şiirlerini aldığı, daha önceki dönem şiirlerine yer vermediği ilk şiir kitabı *Yarenlik*'i 1943'te yayımlar. Kitap yayımlandığında Sabahattin Ali dönemin önemli solcu dergisi *Yurt ve Dünya*'da şunları söyler:

> "Sosyal şiir nedir diyenlere bu kitabı göstermek lazım. Onun asıl kudreti, ferdilikten kurtulup cemiyetin malı olabilmesinde, kendi küçük dünyasındaki bütün şahsi meselelerin sosyal mahiyetini kavramasında ve bunları üçüncü şahsın bitaraflığı ile anlatabilmesindedir... *Yarenlik* bize, bir sanatkârın fildişi kuleye kapanmadan da kendisini verebildiğini, hatta daha fazlasını yaparak kendisiyle beraber bütün bir cemiyet parçasını da eserlerinde aksettirmek sureti ile sahici bir sanatkâr, halk sanatkârı mertebesine ulaşabileceğini göstermiştir. Bana sanat heyecanı ile dolu saatler yaşatan, insanların dertleri hakkında gözümde yeni ufuklar açan şaire bütün kalbimle teşekkür ederim."[1]

Yarenlik'te, yokluk ve yoksulluk içinde yaşayan kent insanlarının sıkıntılarını ve acılarını şiirleştiren Rıfat Ilgaz, böylece kendi şiir serüveninin ilk örneklerini oluştururken, günlük yaşamın kahredici gerçeklerini insani değerleri savunarak sunan bir şairi de edebiyat dünyamıza katmış olur. Günlük yaşamın çarpıcı tabloları, örneğin kolunu makineye kaptıran bir işçinin dramını aktardığı "Alişim" adlı şiirdeki şu çarpıcı bitiş, Rıfat Ilgaz şiirinin habercisidir:

1 Sabahattin Ali, "Rıfat Ilgaz ve Son Yirmi Yılın Türk Şiiri", *Yurt ve Dünya*, (28), Mart 1943

Sağ yanın yastık ister Alişim
Sol yanın sevdiğini..
Kızlar da emektar sazın gibi
Çifte kol ister saracak.

Böyle çarpıcılıklarla uç veren Rıfat Ilgaz şiirinin yeni örnekleri 1944'te *Sınıf* adlı kitapla karşımıza çıkar. Kitap, Bakanlar Kurulu kararıyla hemen toplatılır ve Rıfat Ilgaz tutuklanıp yargılanır. Sevgi ve insancıllık dolu dizelerle oluşan şiirlere, kent insanlarının ve çocukların duygu yüklü, çıplak bir gerçeklikle yerleştirildiği görülür.

Sınıf, edebiyat çevrelerince övgülerle karşılanır. Pertev Naili Boratav, kitapta yer alan "Tosya Zelzelesi" adlı şiir için *Yurt ve Dünya*'da "İnsanlık duygularının en yüksek noktalara yükseldiği şiir." deyip şunları ekler:

> "Yeni Türk şiirine inanmayanlara Rıfat Ilgaz'ın kitabını okuyup anlamalarını dilemekten başka yapılacak bir şey yoktur."[2] Gerçekten de yalnızca "Tosya Zelzelesi" şiiri bile, yaşama ve insana sahiplenişin bir örneği olarak Rıfat Ilgaz'ın şairliğinin kanıtı olmaktadır.

Artık kuşağının önde gelen şairlerinden biri haline gelen Rıfat Ilgaz, *Yaşadıkça* (1948) adlı kitabında, kitabında yer alan şiirleriyle, yoksul insanların günlük yaşam kesitlerini, acı gerçekliği konuşma diliyle vermeyi sürdürür. Şiirlerinde çocuklar, hastalar, hapistekiler vardır. Örneğin "Parmaklığın Ötesinden" adlı şiiri:

İnsanları alabildiğine sevmeyi,
Bırakmazlar yanına.
Böyle çekersin cezasını
Üçduvar bir kapı arasında:
Onlardan ayrı
Böyle onlardan uzak.

2 Pertev Naili Boratav, "Rıfat Ilgaz, Sınıf", *Yurt ve Dünya*, (40), 15 Mart 1944

Yasak sana, boylu boyunca sokaklar,
Bahçeler, yalı kahveleri.
Dostlara şimdi bir mektup değil,
Bir selam yasak!..
dizeleriyle başlar ve şu dizelerle sürer:
Bizim de bir çift sözümüz vardı
Nar çiçeği, gül dalı üstüne,
Dudaklarımızda kaldı.
Göremedik sıkıntısız yaşandığını
Rahatın şiirini yazamadık...

Nâzım Hikmet, "Gençlerin içinde çok beğendiğim şairler var..." diyerek Rıfat Ilgaz'ın da adını sayarken; Orhan Kemal'e "Kendi sesini bul!" deyip Rıfat Ilgaz'ı da örnek gösterirken; Behice Boran, yine o dönemin ünlü solcu dergilerinden *Adımlar*'da şu düşüncelerle selamlar Rıfat Ilgaz'ı:

> "Rıfat Ilgaz, müreffeh bir zümrenin değil, fakat bir günden öbürüne yaşayabilmek için didişen, böyle üzüntülü günlerin akşamında, bazan 'gününü gün etmek için şöyle bir demlenen' halkın şairidir..."[3]

...Özgürlük şarkısıdır söylenen Volga boylarında.
Ne Taif'tesin ne Magosa zindanında
Yalnız namı kalmıştır kaleme alanın Vatan Kasidesi'ni.
Seviyoruz her zamandan fazla Fikret'i
Yeni anlaşıldı manası Millet Şarkısı'nın,
Aynı Sis'tir memleketin üzerindeki...

dizeleriyle İkinci Dünya Savaşı'nın son günlerine gönderme yapılan "Bu da Bir Özgürlük Şiiri" adlı şiir, Ilgaz'ın ölümsüz şiirlerinden biridir.

Bilsem ki suç bende
Çekerdim darağacına kendimi

3 Behice Boran, "Rıfat Ilgaz Üzerine", *Adımlar*, (1), Mayıs 1943 / *Militan*, (6), Haziran 1976

dizeleriyle biten "Bilsem ki" şiirini de içeren ve ilk basımı 1948'de yapılan *Devam* adlı kitabıyla çizgisini sürdürür Rıfat Ilgaz. Kuşaktaşı A. Kadir'e ithaf ettiği "Şiirde" adlı şiirinde, *"Önce şiirde sevdim kavgayı/ Özgürlüğü kelime kelime şiirde..."* der.

Usküdar'da Sabah Oldu (1954), *Soluk Soluğa* (1962), ünlü "Aydın mısın?" şiirinin de yer aldığı *Karakılçık* (1969) ve *Uzak Değil* (1971) daha sonra yayımladığı şiir kitaplarıdır Rıfat Ilgaz'ın.

Kilim gibi dokumada mutsuzluğu
Gidip gelen kara kuşlar havada
Saflar tutulmuş top sesleri gerilerden
Tabanında depremi kara güllelerin
Duymuyor musun?

dizeleriyle başlayan ve "Ses ol, ışık ol, yumruk ol..." dizelerini de içererek,

Yollar kesilmiş alanlar sarılmış
Tel örgüler çevirmiş yöreni
Fırıl fırıl alıcı kuşlar tepende
Benden geçti mi demek istiyorsun
Aç iki kolunu iki yanına
Korkuluk ol.

dizeleriyle biten *"Aydın mısın?"* şiiriyle bir çağrıya dönüştürür şiirini.

Güvercinim Uyur mu? (1974), yine Rıfat Ilgaz'ın yaşamıyla ve anılarıyla örülen şiirlerden oluşur. O, umut dolu bir soluk olur şiirleriyle. İnsani ve toplumsal halkayı sımsıkı tutmuş şiirlerdir bunlar. İlk okuduğumda beni çarpan "Bir Sınavsa Eğer" adlı şiirini, 12 Mart döneminin bunguluğunu aşmaya çalıştığımız

günlerde *Yeni Adımlar* dergisinde Mayıs 1973'te okumuştum. Coşku ve umut olmuştu,

Girdiğim çıktığım yerler tanığımdır
Kapımı çalanlar gece yarılarında
Okunan kararlar yüzüme karşı
Korkmuyorum duygusal bitişlerden
Tükenen kurşun kalemler tanığımdır...
dizeleriyle başlayan ve
Ölümle burun burtna bir gençlik boyu
Sıtmasında vereminde Anadolu'nun
Dönülmez bekleme kamplarında
Suçsa suç, sorguysa sorgu, hapisse hapis
Yaşamak gezin gözün arpacığın ucunda
Elimde hep böyle tükenen bardak...

dizeleriyle devam eden bu şiir.

1983'te onuncu şiir kitabı *Kulağınız Kirişte* yayımlanır. "Ormanız Biz" şiirinde Nâzım Hikmet'e bir gönderme yapar:

Nedemiş büyük ozanımız
Neden kulak vermiyorsunuz sesine
Bir ağaç gibi hür yaşayın dememiş mi,
Ve bir orman gibi kardeşcesine?

Yayımlanan son şiir kitabı *Ocak Katırı Alagöz*'de (1987), şiirinin ayırt edici özelliğinin, özgünlüğünün toplumsal yaşamdaki adaletsizliklere, eşitsizliklere karşı öfkeyle dolu olduğunu bir kez daha kanıtlar. Okutma Üzerine" ve "Türkçemiz" adlı şiirlerinde çocuklara yaşam dersleri verir şiiriyle. *"Kim ne derse desin/ Çocuklar için yazdım hep."* der. Türkçeyi sevmelerini ister çocuklardan. "Her sözün en güzeli Türkçemizde." der.

Server Tanilli, Rıfat Ilgaz'ın şiirini değerlendirdiği yazısında, onu, "Çağdaş şiirimizin en onurlu seslerinden biri..." olarak tanımlayıp şunları söyler:

> "Nâzım Hikmet'in arkasından, Türkiye'de İnsan Manzaraları'nı Rıfat Ilgaz'dan daha hünerli sürdüren ve zenginleştiren bir başka şair çıkmadı, diyebiliriz..."[4]

Attilâ İlhan şöyle değerlendirir onun şiirini:

> "Rıfat Ilgaz, o dönem toplumcu şairlerinin en 'nevi şahsına münhasır olanı'dır. Şiirlerini sanki dudaklarından eksik olmayan acı bir tebessümle yazardı; ilk bakışta masum, hatta basit sanabilirdiniz; etkisi sonra sonra derinleşiyor, anlamı ya da mesajı, sonra sonra insanın içine işliyordu."[5]

Şükran Kurdakul, *Çağdaş Türk Edebiyatı*'ndaki değerlendirmesinde şöyle der:

> "Nâzım Hikmet'in şiirimizi büyük ölçüde etkilediği 1940'lı yıllarda, Rıfat Ilgaz yapıtlarıyla kendi kişiliğini ortaya koyarak, toplumcu gerçekçi anlayışa yeni olanaklar kazandırdı. Özellikle tabana yakın kesimin güncel yaşamına egemen olan acıları, sıkıntıları, yoksunluğu ince yergi öğeleriyle yansıtarak lirizme ulaşmış bir şiirdi bu..."[6]

Şiirlerinde, romanlarında, oyunlarında, öykülerinde, gazete yazılarında hep düşündükleri doğrultusunda insan manzaralarından ve durumlarından yola çıkarak kendi kendine bir toplumsal görev üstlenen bir yazardır Rıfat Ilgaz. Bu görevini yazdıklarında da başarıyla yerine getirmeye çabalayan, insanları eğitmeyi, insanlara öğretmeyi, insanları güzelleştirmeyi, aydınlatmayı, uyarmayı asıl sorumluluk belleyen bir yazardır. Toplumcu ve gerçekçi bir anlayışla yarattığı yapıtlarında sımsıcak insanın bulunduğu bir yazardır. Son sıcaklığını bile insana el uzatarak aktarmak isteyen bir yazardır.

---

4 Server Tanilli, "Rıfat Ilgaz'ın Şiiri", *Rıfat Ilgaz. Bütün Şiirleri 1927-1991*, Çınar Yayınları, 2003, s. 9

5 Atilla İlhan, "Fedailer Mangası'nın Demirbaşı: Rıfat Ilgaz", *Hangi Edebiyat*, İş Kültür Yayınları, İstanbul 2002, s.53

6 Server Tanilli, age., s.351

İnsana güvenen, insanın insanca yaşaması için yüzyıllardır sürdürülen özgürlük ve eşitlik savaşımına aydın ve yazar olarak ömrünü veren, özgürlük âşığı olarak yaşamanın erdemini bilen ve böyle yaşayan, inandığı doğruları savunarak, doğrularında direnerek ve bu davranışının bedellerini ödeyerek yaşayan Rıfat Ilgaz'ı, "Bir Sınavsa Eğer" adlı şiirinin son bölümüyle analım:

Yaşamak bir yürek işçiliği günümüzde
Ölümün anlamı değişti birden
Eskiden yataklarda beklerdik
Ders mi sınav mı görev mi belli değil
Gelecekse ayakta bulsun dimdik
Açılan bir sorumsuz yaylım ateş
Bir top karanfildir göğsümüzde.

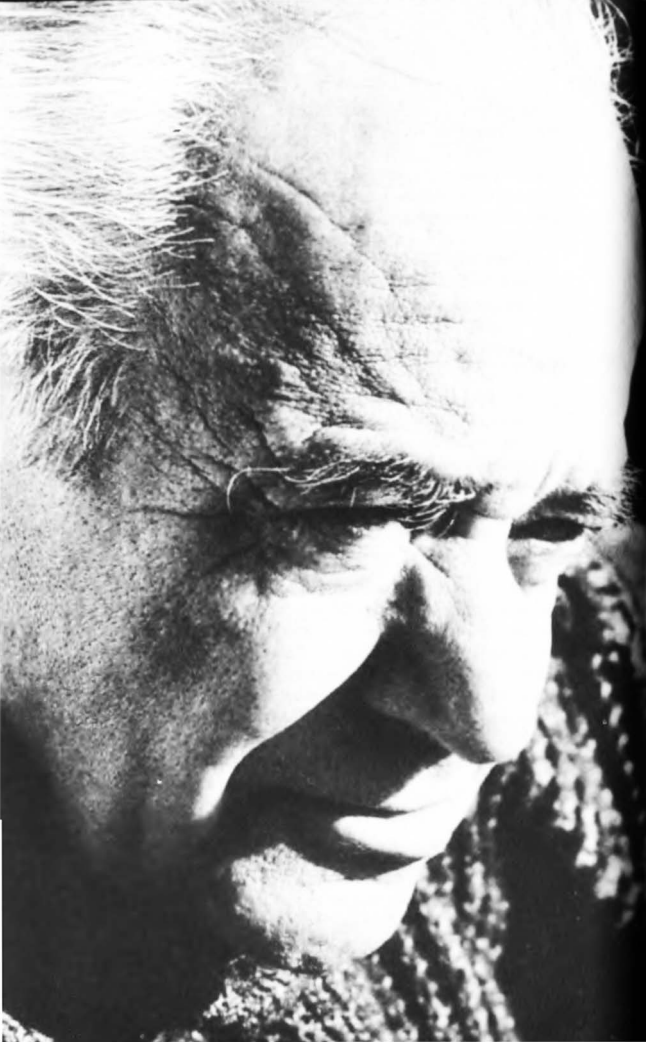

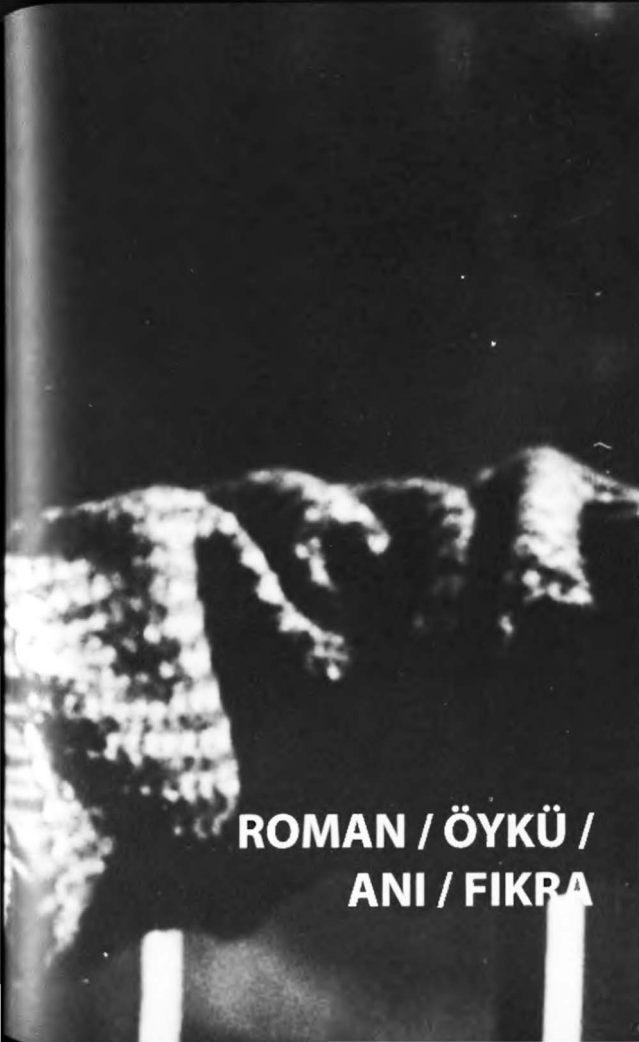
ROMAN / ÖYKÜ /
ANI / FIKRA

...rım geliyor. ...hanesi ...malılar (*Bizim* ... bu sorunu mizah ...anları kavra- ...k bularak yanıtlayayım. ...ma Geceleri, *Karadeniz* ...yıklarında ve *Sarı Yazma*'dan sonra *Yıldız* ..., dördüncü romanım diyebilirim. Hemen hemen bundan önceki değerlendirmeler anı roman olarak nitelemişti. Daha çok Mukaddes Kimi soruşturmacılar da romanın bölümlere ayrılmasının yersiz olduğunu belirtmişti. Bir yapıt ya romandır ya değildir. Bu yanıtım köy romanları olgusu için de geçerlidir. Emile Zola'ya *Döl Bereketi*, *Toprak* romanlarından ötürü köy romancısı mı diyeceğiz? Bu son romanımda Karadeniz kıyılarındaki son beş altı yıllık anılar birikiminden yararlanıyorum doğal olarak. Kişi olarak romanımın içinde görülmeyişim eleştirmenleri ve okurları şaşırtabilir. Bundan önceki romanlarımda benim adımla sanımla romanlarımda oluşum ve bu romanda hiç

* Tanju Cılızoğlu, "Rıfat Ilgaz'la Daday Balıbağ Sanatoryumu'nda Romanımız Üstüne", *Sanat Edebiyat 81*, (3), Ağustos 1981

görülmeyişim bilmem onları nasıl düşünmeye götürecek? Dediğim gibi, öbürleri ne kadar anı romanı değilse, bu romanım (*Yıldız Karayel*) da o kadar anı romanı değil. Koşulla, romanın içinde benim görülmeyişimden ötürü bir kargıya varmış değilim. Bu da öteki romanlar türünden bir roman.

Beş anı romanı derken biyografik ya da otobiyografik romanları tanımlamak istedim.

Kurguda otobiyografide egemen olan zaman planı, yani kronoloji dir. Bu bakımdan bu tür yapıtlara roman demek bile gelmez. Oysa benim anı romanı olarak eleştirmenlerin incelediklerini romanlarımı kendimden soyutladığım halde; amacım, yaşamımı saptamak değil. Bu anıları malzeme olarak romana yakışır biçimde kullanmak. Şu halde, *Sarı Yazma*'yı bir anı romanı olarak ele almaktansa, roman olarak incelemek bence daha da uygun olacak.

Türkiye'de roman sosyal yaşantının önünde gitmekte midir sizce? Yaşadığımız karmaşanın romanı var mıdır görünürde?

Bu soru ve bu yargı için zaman erken, ama bugünü yaşayanların içinden bugünün romanını sıcağı sıcağına istememek mümkün mü? Roman röportaj değildir. Yaşananın bir birikimi ve tortusudur. Günübirlik yazılan romanlar, romanın niteliğini zorlayıp coşku ürünü olmasına neden olurlar. Tekniği zorlayıp içeriğin abartılmasına yol açarlar. Romanın en karşısında olan şey abartmadır. 'Roman yaşamın ta kendisidir' savı da yanlıştır bence, 'Sanatın gerçeği yaşamın gerçeği değildir' savını da yabana atmamalıyız. İşi yalnız ceza kanunundaki birkaç maddeyi göz önünde tutarak cevaplandırdığım da sanılmasın. Romanın yaşamı geri itmeyen, ama yaşamı da bir şablon gibi yansıtmayan bir yanı vardır."

"Roman denince -özellikle Rıfat Ilgaz için- mizah romanları geliyor akla. Böyle ayrımlara ne dersiniz? Bildiğim kadarıyla siz böyle ayrımlara, sınıflamalara karşısınız?[2]

Mizah romanlarım deyince akla, *Hababam Sınıfı*, *Bizim Koğuş*, *Meşrutiyet Kıraathanesi*, *Pijamalılar* gibi romanlarım geliyor. Oysa bu *Karadeniz'in Kıyıcığında*, *Karartma Geceleri*, *Sarı Yazma* türünden bir roman. Ben böylesi bölünmelere, sınıflandırmalara karşıyım. Köy romanı, kent romanı, mizah romanı gibi bölünmeler eskimiştir. Roman, romanın kurallarına uygun olarak yazılmışsa romandır. Roman, bütün tekniği, ölçüleri içinde, kompozisyonuyla romansa romandır. Ama anı romanıdır, köy romanıdır, kent romandır, tarihsel romandır.

Sizin için de anı romanı yazıyor dediler.

Evet, beni anı romanı yazmakla suçladılar. Diyelim ki *Sarı Yazma* bir anı romanıydı, son romanım *Yıldız Karayel* de bir anı romanı olması gerek. Yetmiş yaşına gelmiş bir yazar ister istemez anılarını malzeme olarak kullanacaktır. Benim romanlarımda adı geçen kişiler, tipler 'gerçeğe uymuyor' sözünü kullanmamışlardır. 'Sen bu olayı öyle anlatmışsındır,' deyip geçmişlerdir. *Hababam Sınıfı*'nın kahramanlarından Kel Mahmut (Nihat Dicleli), televizyonda bu diziyi izledikten sonra bana mektup yazdı, memnun olmuş. Ama Kel Mahmut tıpatıp aynı mıdır? Hayır. Anlattığım kişiler de böyle anlatılmaktan tedirgin değiller."

2 Doğan Hızlan, "Rıfat Ilgaz", *Cumhuriyet*, 26 Ağustos 1981

"Romanlarınızın dilini oluştururken nasıl bir çalışma içindeydiniz?[3]

Önce yazarın kendi dili, kendi sözlüğü, yazınsal sözlüğü olmalı. Hemen her yazınsal türün de ayrı bir sözlüğü, ayrı bir biçemi... Roman dilini sorduğunuza göre yanıtımı daraltayım. Romanda geçen her kişinin yetişip gelişmesi, dünya görüşü, insan anlayışı doğrultusunda bir anlatı biçimi geliştirilmeli. Öyle bir anlatı biçimi ki buna biçem de diyebiliriz. Başka dile çevrilse bile özelliğinden, özgünlüğünden çok şey yitirmesin..."

3 Mustafa Şerif Onaran, "Konuşma: Rıfat Ilgaz'la", *Türk Dili*, (366), Haziran 1982

RIFAT ILGAZ'IN ROMANLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME[1]

Gülsemin Hazer[2]

Toplumcu gerçekçi sanat anlayışının önemli isimlerinden biri olan Rıfat Ilgaz, sanat yolculuğuna bireysel duyarlılıkla kaleme aldığı şiirlerle başlar. 1940'lardan itibaren de toplumu ve toplumun meselelerini ele alan toplumcu sanat anlayışına yönelir.[3] Yazarlık yolculuğuna on iki şiir kitabı, on roman, dokuz çocuk romanı, on sekiz hikâye kitabı, altı oyun, iki anı kitabı sığdıran Ilgaz, köşe yazılarını da iki kitapta bir araya getirir.

1 Bu inceleme, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yapılan "Rıfat Ilgaz'ın Romanları Üzerine Bir İnceleme" adlı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır.

2 Sakarya Üniversitesi

3 Ilgaz, sanat anlayışındaki değişimi şöyle değerlendirmektedir: "Bu (ilk) şiirler daha ziyade aylak sınıfın, geçim derdinden azade insanların hoşuna gidiyordu. Bizden olmayanların zevkine gayri şuuri olarak yaptığım hizmetin reaksiyonunu geç de olsa anlayabildim. Artık kimin için ve niçin şiir yazdığımın farkındayım." Bkz. Asım Bezirci, *Rıfat Ilgaz*, Çınar Yayınları, İstanbul 1992, s.27

Rıfat Ilgaz'ın roman ve hikâye ile tanışması *Sınıf* (1944) adlı şiir kitabının neden olduğu bir tutuklama ve öğretmenlik görevinden uzaklaştırılmasıyla olur. Başlarda geçimini sağlamak amacıyla edebiyat dergilerine yazdığı mizah yüklü hikâyeler, kısa sürede bir mizah ustası olarak tanınmasını sağlar.[4] Bu dizi yazılardan biri, daha sonraları roman formunda yayımlanan *Hababam Sınıfı*'dır.

Ilgaz'ı roman, şiir gibi edebi türlerde eser vermek için harekete geçiren itici güç; içinde yaşadığı toplumda gördüğü sosyal adaletsizliğe, cahilliğe, geriliğe, egemen sınıfın yoksul yığınları ezmesine duyduğu tepkidir. Sanatını toplumu hizmet etmek için kullanan yazar, kurmaca metinler aracılığıyla ezilen sınıfları uyarmak, olumsuzlukları göstermek istemiştir. Ilgaz'a göre, sanatçının öncelikle toplumsal bir görevi vardır ve sanat toplum için yapılmalıdır. Bu bağlamda, yazarın roman aracılığıyla okura şu iletiyi vermek istediği anlaşılmaktadır:

"İçinde yer alınan toplumsal düzen adil değildir. Bu nedenle bütün olumsuzluklardan, haksızlıklardan ve eşitsizlikten bir an önce kurtulmalıyız. Böyle bir amacı gerçekleştirebilmek için de bu yönde çaba harcayabilecek *bireylere*[5] ihtiyacımız vardır. Ancak bu yolla özlem duyduğumuz bir ve adil bir dünyaya kavuşabiliriz."[6]

İfade edilmeye çalışılan değerlendirme, romanlarının yazılış gayesini de açıklamaktadır. Ilgaz, söz konusu ideali gerçekleştirebilmek için roman aracılığıyla okura örnek modelini sunar. *"Toplumu ve onun idealini temsil eden, geleceğe yönelik örnek kahraman. Yükselen ve ilerleyen sınıfın temsilcisi olarak olumlu kahraman. Sos-*

4 Asım Bezirci, *Rıfat Ilgaz*, Çınar Yayınları, İstanbul 1992, s.27

5 Sennur Sezer, Ilgaz'ın romanlarında "koşulların biçimlendirdiği insana karşı olması gereken insanı savun(duğunu)" dile getirirken bir anlamda yukarıda tanımlanmaya çalışılan romanlardaki olumlu tipi ifade etmektedir. Bkz. "Karadeniz'in Anatomisi: Yıldız Karayel", *Yazko Edebiyat*, (29), Mart 1983, s.143

6 Rıfat Ilgaz'ın konuyla ilgili açıklama ve yorumları için bkz. Asım Bezirci, age., s.64-72

yalist Realizmin benimsediği bir roman ve dram kahramanı"[7] olarak da tanımlanan bu tip, Ilgaz'ın romanlarına olumlu tip olarak yansır.

"Toplumcu gerçekçi sanat anlayışının egemen olduğu eserlerde, edebi eser aracılığıyla toplumsal meselelere sosyal ve siyasi anlamda eleştiri getirmek, çözüm önerilerinde bulunmak hedeflenir".[8] *"Toplumcu sanatçı emekçi sınıfın, kapitalizmi yenecek, sınıfsız bir toplumu geliştirecek, insan kişiliğini özgürlüğe kavuşturacak her türlü üretim güçlerini geliştirecek, tek değilse bile, başlıca güç kaynağını görür".*[9] Rıfat Ilgaz'ın da kapitalizmi yenecek sınıfsız bir toplum geliştirmeyi arzuladığı, emekçi sınıfın haklarını, problemlerini dile getirmeyi ve bütün çarpıklıklarıyla sosyal düzeni gözler önüne sermeyi ilke edindiği ve kaleme aldığı bütün edebi türlerde bu ilkenin öncelenmiş olduğu belirtilmelidir.[10]

Ilgaz'ın, toplumsal duyarlılıkla kaleme aldığı romanlarında yapısal olarak iki yöntemden yararlandığı görülmektedir: Birinci grupta klasik roman anlatımıyla kaleme alınmış olan *Karadenizin Kıyıcığında (1969), Yıldız Karayel (1981), Karartma Geceleri (1974) ve Sarı Yazma (1976)* yer alır. İkinci grup olarak sayılabilecek olan *Hababam Sınıfı (1957), Meşrutiyet Kıraathanesi (1974), Pijamalılar (1959)* gibi romanları ise bazı ortak belirleyicilerden -mekân, kişiler gibi- hareketle yarı bağımsız hikâyelerden oluşurlar. Bu romanlar ya ortak mekânın ortadan kaldırılması ya kişilerin hepsinin veya birinin bu mekândan ayrılışı ile son bulur.[11]

7 Gürsel Aytaç, *Genel Edebiyat Bilimi*, Papirüs Yayınları, İstanbul 1999, s.235

8 Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, Cem Yayınları, İstanbul 1994, s.48

9 Ernest Fischer, *Sanatın Gerekliliği*, (Çev. Prof. Dr. Cevat Çapan), V Yayınları, Ankara 1994, s.109

10 Asım Bezirci, age., s.64

11 Bkz. Sennur Sezer, "Rıfat Ilgaz'ın Şiiri ve Romanı", *Varlık*, (1011), Aralık 1991; Sulhi Dölek, "Mizahın ve Hayatın Ustası", *Varlık*, (979), Nisan 1989

Romanlar bir çatışma ekseninde doğup gelişir. Karadeniz'in Kıyıcığında romanında kasabalı-ağa çatışması, Yıldız Karayel'de iki ağanın çıkar çatışmasından doğan köylü-ağa çatışması, Karartma Geceleri'de birey ve düzen arasındaki ideolojik tutum çatışması romanların gelişme eksenini belirler. Sarı Yazma'nın çıkış kaynağı bir kenara bırakılacak olursa, bu romanın da bir şairin elli yıllık hayat kesitinde yaşadığı değişik boyuttaki çatışmalar üzerine kurulduğu görülür. Meşrutiyet Kıraathanesi'nde düzen ile yoksul yığınlar, Hababam Sınıfı'da öğrenci ile otorite, Pijamalılar'da hasta ile sağlık sistemi arasında gelişen olaylar kurgulanır.

Toplumcu Gerçekçilikten Eleştirel Gerçekçiliğe Uzanan İki Roman: *Karadenizin Kıyıcığında - Yıldız Karayel*

Roman yazmaya 1968'de geçtiğini belirten Ilgaz, o yıl öğretmen olarak bulunduğu fındık bölgesinin ekonomik, sosyal sorunlarını dile getirmek için Karadenizin Kıyıcığında adlı romanını kaleme alır.12 Karadenizin Kıyıcığında, romancının kendisinin de dile getirdiği gibi, klasik roman kurgusuna sahip ilk eseridir. Doğup büyüdüğü ve her defasında özlemle hatırladığı, anılarında derin izler bırakan Kastamonu, Cide, Bartın bölgeleri böylece romanlarındaki yerlerini almaya başlar.

Karadeniz'in Kıyıcığında romanında, 1935 –1940'lı yıllar13 arasında Bolu'nun Akçakoca kasabasında, kasaba insanının günlük hayatı içinde gelişen bir dizi olayın, geçim sıkıntısı, toprak sahibi olma arzusu ve bu durumun ortaya çıkardığı çatışmaların yanı sıra, Recep ile Güllü arasında doğup gelişen aşk serüveninin trajik sonu anlatılmaktadır.

12 Asım Bezirci, age., s.165

13 Rıfat Ilgaz, 1930'da Muallim Mektebi'ni bitirdikten sonra aynı yıl Bolu'ya öğretmen olarak atanmış, 1936'da da Akçakoca'da bir yıl öğretmenlik yapmıştır. Daha sonra kendisiyle yapılan bir söyleşide bu yıllarda bu bölgede tanık olduğu yaşantıyı anlattığını dile getirmiştir. Bkz. Asım Bezirci, age., s.29

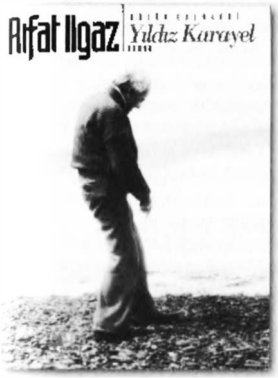

Kurgunun birinci ve büyük halkasını oluşturan toprak sahibi olma arzusu, güçlü ve varlıklı olanla, yoksul köylüyü karşı karşıya getirir. Topraksız Karadeniz köylüsünün, geçim kaynağı olarak gördüğü fındık tarımı, ormandan arazi (açma) elde etmeyi gerektirir. Akçakoca'da birçok köylünün bu yolla toprak sahibi olması, değirmenci Ahmet ile arabacı Hamit'i de harekete geçirmiştir. Kurgunun dar halkasını oluşturan Recep - Güllü aşkı da, "ezen-ezilen" bağlamında ortaya çıkan çatışmanın gölgesinde gelişir ve yine gücü elinde bulunduranın baskılarıyla sona erer.

Ekonomik yetersizliğe bağlı olarak yaşanan sıkıntıların kurgulandığı romanda temel tema, sosyal düzendeki adaletsizliktir. Yazar, ezilenlerin yanında yer alarak, düzeni eleştirir. Bir başka söyleyişle, romanda meselelere ekonomik yeterlilik ya da yetersizlik açısından bakılır ve bu duruma neden olan zenginlerle, yoksul yığınları karşı karşıya getirilir. Fındık fabrikasının varlığı dolayısıyla açığa çıkan işçi sorunsalı, toplumcu gerçekçi anlayışa göre çözümlenmeye çalışılır.

Yıldız Karayel'de, 1960'lı yıllarda Cide'nin Çamalan bucağına bağlı Akpelit köyünde, köy insanının günlük hayatı içinde gelişen bir dizi olay anlatılır. Köylünün topraklarını korumak isteği, geçim sıkıntısı, deniz yoluyla yapılan kaçakçılığın gölgesinde gelişen ilişkiler ağı içinde bir genç kızın geleneklere karşı aldığı evlilik kararı ve aşkı anlatılmaktadır.

Rıfat Ilgaz, Karadeniz'in Kıyıcığında romanında olduğu gibi Yıldız Karayel'de de Karadeniz bölgesinin insanını ve onların

ekonomik meselelerini anlatmayı sürdürür. Kastamonu'nun bir köyünde gelişen olayların anlatıldığı roman, yöre insanının gündelik hayatı içindeki ilişkiler ağını dikkatlere sunar.

> "Konu, deniz taşımacılığı ufak oranda da olsa, Karadeniz'in bünyesine girmiş kaçakçılık da sonunda var. Hiç kuşkusuz hepsinin ötesinde, olayların altında yatan insan ilişkileri, sevgiler, evlenme zorlukları, sevişme olanaksızlıkları, bunalımlar ve başlık parası karabasanı".[14]

> Yazarın, konusunu böyle özetlediği Yıldız Karayel, *"Zola'nın 1870'lerdeki Fransız köyünü anlatan Toprak adlı romanıyla koşutluk içindedir. Bu romanda da köyün çevresinden geçecek bir yolun güzergâhı köylüleri çıkar kavgalarıyla birbirine düşürür ve onların seçimlerdeki tutumlarını da etkiler"*.[15] konu Yıldız Karayel'de de benzer biçimde gelişir. Demokrat Parti'nin iktidarda olduğu yıllarda, bir seçim öncesinde Akpelit köyünün sakinleri de böyle bir çatışmanın içinde bulurlar kendilerini. Meseleyi çözebileceğine inandıkları adayı, seçimde destekleyeceklerdir.[16]

Romanda, Akpelit Köyü'nün gündelik hayatı içinde gelişen olaylar ve insan ilişkilerinden doğan çatışmalar konu edilir.

Kaplan, köy romanlarını değerlendirirken, bu romanların birçoğunda kurgunun çatışan taraflar üzerine kurulduğunun altını çizer ve çatışma halindeki tarafların güçlerinin genellikle dengesizlik gösterdiğini belirtir.[17] Ilgaz da Karadeniz'in Kıyıcığında ve *Yıldız Karayel*'de kurmaca kişileri "ezen-ezilen", "sömüren-sömürülen", "köylü-ağa", "işçi-patron" karşıtlıklarına göre belir-

14 Asım Bezirci, age., s.161

15 Taner Timur, *Osmanlı- Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik*, İmge Kitabevi, Ankara 2002, s.401

16 Taner Timur, age., s.401

17 Ramazan Kaplan, *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997, s.279

lemiş ve romanlarını bu karşıtlıktan doğan çatışmalar üzerine kurgulamıştır.

Ilgaz'ın roman kişileri yaşadıkları olumsuzluk içinde, iç dünyalarındaki değişime değil, olaylara odaklı yaşarlar. Onu roman yazmaya yönelten durum da bu konuda belirleyici olmuştur. Yazar, söz konusu iki romanında da Karadeniz insanının ekonomik ve toplumsal problemlerini dile getirmeyi önceledığini belirtir.[18] Dolayısıyla bu romanlarda yazarın amacına uygun tipler ve olaylar öne çıkar.

Toplumcu Söylemle Buluşan Özkurmaca: *Karartma Geceleri - Sarı Yazma*

Karartma Geceleri'inde, toplumcu gerçekçi sanat anlayışını benimsemiş ve bu anlayışa uygun olarak *Sınıf* adlı bir şiir kitap çıkarmış olan şair-öğretmen Mustafa Ural'ın, bu şiir kitabı dolayısıyla yaşadıkları anlatılmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı Türkiye'sinin ağır şartları altında, hakkında çıkarılan tutuklama emrinden kaçan, aynı zamanda yoksulluğa ve vereme karşı da direnen genç bir şairin hikâyesidir anlatılan. Romanın arka planı, karartmalı İstanbul geceleridir. Bekçi düdüklerinin belirlediği bir çemberin içinde dönüp duran kaçağın amacı, sivil polislere yakalanmamaktır.

> İlk baskısı 1974'te yapılan eser, birçok eleştirmen tarafından günün modasına uygun olarak kaleme alınmış, sıradan bir "12 Mart" dönemi romanı olarak değerlendirilmiştir. Ilgaz, bu konuda *"Karartma Geceleri, 1944'lerin İstanbul'unda (geçer), yani benim hayatımdan kesitler veren bir anı romanıdır. Konur Ertop, benim romanımı nasıl sıradan bir 12 Mart romanı olarak nitelendirebilir?"* açıklamasına yer vererek, romanının 1944'lerde yaşanmış özyaşamsal bir anıya dayandığına vurgu yapar.[19]

18 Asım Bezirci, age., s.165

19 Asım Bezirci, age., s.166

Rıfat Ilgaz, 1944 yılı başlarında *Sınıf* adlı bir şiir kitabı çıkarmış, kitap yirmi beş gün satışta kalmış, daha sonra da sıkıyönetimce toplatılmıştır. 9 Mart sabahı evinin önünde polisleri gören şair, yakalanmamak için iki buçuk ay süren bir kaçış dönemi yaşamıştır.[20]

Ilgaz, *Karartma Geceleri*'nde anılarını ayıklayarak romana taşıdığını dile getirir[21] ve sanatçının hammadde olarak anılarından yararlanmak gibi bir hakkı olduğunu vurgular.[22]

Şu halde romancının, kişisel tarihinden yararlanarak bir "özkurmaca" kaleme almaya çalıştığı ifade edilebilir. "Özkurmaca-da vurgulanan en önemli nokta metnin hem kurgusal hem de özgöndergesel olması gerekliliğidir".[23] Gérard Genette'e göre, "Açıkça ya da kapalı bir şekilde otobiyografik öğeler taşıyan, ama yazarın biyografisiyle az çok fark edilebilecek uyumsuzluk görebildiğimiz metinler"[24] olarak tanımlanan özkurmaca "autofiction" Karartma Geceleri romanın da gerçek ile kurmaca arasındaki yerine açıklık getirmektedir.

Romanda "kurmacasal bir sözleşme"[25] yapılmış ve ana karaktere de yeni bir isim verilmiştir. Dolayısıyla yazarın kişisel tarihiyle ne kadar örtüşürse örtüşsün, Karartma Geceleri'ni otobiyografik bir metin "anı roman" olarak değerlendirmek mümkün değildir. Yazarın, kendinden kopardığı parçalarla oluşturduğu bu yenidünyanın roman ibaresi taşıması 'özkurmaca'ya işaret etmektedir.

Ilgaz, hayatının bir kesitini, kendisinin yerine koyduğu Mustafa Ural adlı roman kişisine yaşatmıştır. Kahramanın polisten kaçı-

20 Asım Bezirci, age., s.37

21 Asım Bezirci, age., s.166

22 Behzat Ay, "Rıfat Ilgaz'la", *Militan*, (6), Haziran 1976, s.24-26

23 Sanem Timuroğlu, "Kurmaca İle Otobiyografi Arasında Bir Kavram: Özkurmaca", *Varlık*, (1175), Agustos 2005, s.70-74

24 Sanem Timuroğlu, agm., s.73

25 Sanem Timuroğlu, agm., s. 71-72

şı, yakalanması ve sorguya çekilmeyi beklediği süreç içerisinde çevresindekilerle girmiş olduğu değişik boyuttaki ilişkiler ağı, kurmaca metnin bütününü oluşturmaktadır.

Sarı Yazma romanında, yazar- anlatıcının çocukluğundan başlayarak, 1950'lere kadar hayatından kesitler sunulur. Yıllar sonra Cide'ye dönüşle başlayan mazi yolculuğu yazar-anlatıcıyı, Kurtuluş Savaşı döneminde geçen çocukluk yıllarından başlayarak, muallim mektebi anılarına, fakülte ve öğretmenlik günlerine, 1940'lı II. Dünya Savaşı Türkiye'sinde geçen işsiz ve sıkıntılı yıllara ve nihayet veremle savaşılan hastalıklı dönemlere götürerek mazi koridorlarında dolaştırır.

Anıları romanlaştırmak hem dünya edebiyatında hem de Türk edebiyatında sıklıkla başvurulan bir yöntemdir. Ancak anıların kullanılma biçimi ve romana yansıma oranı şüphesiz romancının belirlediği bir ölçüdür.

Sarı Yazma üzerine değerlendirme yapan birçok eleştirmen, eserin otobiyografik yönüne vurgu yapmaktadır. Mutluay, yazarı "yaşadığı, hatırladığı kendinde iz bırakmış -gerekli, gereksiz- anı ve izlenimleri anlatırken bilerek düş gücünden yararlanmamış olmakla eleştirir ve roman yazmaya kendi kendini değerlendirme isteğiyle giriştiğine vurgu yapar".[26]

Romancının, anılarını romana dönüştürme uğraşında, kendini gizleyemediği noktasında Mutluay'a katılmamak imkânsız. Sarı Yazma'da "özkurmaca" oluşturulurken, anlatıcının dikkati çoğunlukla yaşanmışlıklar üzerine yoğunlaşmıştır. Eserin "roman" ibaresi taşıması onu zorunlu olarak kurmaca bir metin olarak değerlendirmeyi gerektirse de bu konudaki kusurları göz ardı edilemez.

26 Rauf Mutluay, Sarı Yazma", *Cumhuriyet*, 5 Ağustos 1976

Ilgaz'ın söz konusu iki romanında da özkurmaca; "biyografik özkurmaca"[27] olarak nitelendirilebilir. Görülmektedir ki, romancının arzusu anılarını anlatmak yerine, onlardan yararlanmaktır. Ancak, yaşanmışlığın ya da gerçekliğin romana dönüşmesi sürecinde, okura "Ilgaz" olduğunu unutturmaması dikkat çekicidir. Bu da *Sarı Yazma* için "otobiyografik roman" tanımının yapılmasını kolaylaştırmaktadır.[28]

Gerçekçi bir yazar olan ve hayata hep bu perspektiften baktığı yazılarında kolaylıkla görülebilen Ilgaz, *Sarı Yazma*'da zamanda ve mekânda yaptığı yolculuğun hikâyesini naklederken, kendisini merkeze alarak aslında, bütün olumsuzluklara rağmen direnen ve hiç vazgeçmeyen, inandığı ve doğru bildiği yolda sabırla, umutla ilerleyen insanın hikâyesini anlatmak ister. Yazarın hayatından, kurmaca metne sürekli yansıyan anıların iyimser ve içten sunulmuş olması, okura da samimi gelecek güçtedir.

Toplumcu Mizah ve Roman

Hababam Sınıfı romanında 1950'lerde, İstanbul da adı verilmeyen bir parasız yatılı okulda, yoksul ailelerden gelen bir grup lise öğrencisinin, iki eğitim-öğretim yılı içinde kendi aralarında ve öğretmenleriyle yaşadıklarının hikâyesi anlatılır.

Güncel yerine, evrensel olanın öne çıktığı *Hababam Sınıfı* romanı, her dönemin okurunu yakalayabilecek bir hikâyeyi naklet-mektedir. Şüphesiz *Hababam Sınıfı*'nda dile getirilen "çelişki ve çarpıklıkların bir bölümü (bugün) ortadan kalkmıştır. Çünkü insan toplumları sürekli değişir ve gelişir. Gelişme bazı sorunları ortadan kaldırır. Bazı yeni sorunlar getirir".[29] Eğitim – öğretim dünyasında da bugün için birçok değişme olmuştur. Ancak

27 Sanem Timuroğlu, agm., s.73

28 Ilgaz, anılarını anlattığı *Yokuş Yukarı* adlı kitabında da *Sarı Yazma*'da anlatılan pek çok durum ve olayı aynı biçimde kaleme almıştır. Bkz. *Yokuş Yukarı*, Çınar Yayınları, İstanbul 1996

29 Sulhi Dölek, "Çalış Usta Yarınlar da Senin!", *Varlık*, (1011), Aralık 1991, s.41-42

Ilgaz, bu romanında evrensel duygu ve düşünceleri yakalamış ve bunları bilgiç bir sunumla değil, gülmecenin sıcaklığıyla sunmayı başarmıştır:

> "Mizahın ve taşlamanın sanatsal biçimleme ilkelerinde belli ortak yanlar vardır. Komik öğe çoklukla, karakterlerin davranışlarında ve dışsallıklarında, yani görünüşlerinde, tavırlarında, üsluplarında, tepkilerinde ve konuşmalarında dile gelir. Gerek mizahçılar, gerekse taşlamacılar, dışsal ayrıntılardaki, yüz çizgilerindeki ya da bireysel konuşmanın belli özgül niteliklerindeki, "komik" i özellikle güçlendirip öne çıkarırken, kahramanların iç dünyalarına pek girmezler"[30]

değerlendirmesinden yola çıkılarak *Hababam Sınıfı*'na bakılacak olursa, Ilgaz'ın da kişilerin komik özelliklerini güçlendirerek romana yerleştirdiği ve bunlar üzerinden doğru ve olumlunun görülmesini sağlamayı amaçladığı anlaşılır.

Hababam Sınıfı romanının, Türk okuyucusunun belleğinde yer edinmesinde, tiplerin neredeyse karikatürize edilen abartılı sunumları etkili olmuştur denilebilir. Yazar, bu tiplerin komik kusurlarından yararlanmakta ustadır. Evrensel olma niteliği kazanan konu ve tipler, her dönemin okuyucusunu yakalayabilecek güçtedir. Okur, içinde yer almak isteyeceği bu komik dünyanın düş evrenine kolaylıkla dâhil olacaktır.

Hababam Sınıfı'nın yapısal özelliğini, daha önce *Dolmuş* dergisinde yazı dizisi olarak yayımlanmış olması belirler. Küçük hikâyecikler biçiminde yayınlanmış olan eser, sonradan bir araya getirilerek romanlaştırılmıştır.[31]

---

30 Gennadiy Pospelov, *Edebiyat Bilimi*, (Çev. Yılmaz Onay), Evrensel Kültür Kitapları, İstanbul 1995, s.163

31 Ilgaz'ın 1950'li yıllarda *Dolmuş* dergisinde "Stepne" takma adıyla küçük hikâyeler şeklinde yazmaya başladığı yazılar, Turhan Selçuk tarafından resmedilir. Bu hikâyeler 73 sayıya ulaşınca da romanlaştırılır. Bkz. Asım Bezirci, age., s.147-148

Hikâyelerin her birinin konusu kendi içinde açılıp gelişen ve genellikle etkili bir sonla biten bir yapıya sahiptir. Eserin böyle bir kurguya sahip olması, *disiplinli bir roman yapısına* sahip olmadığını da göstermektedir. Hikâyeler arasındaki birliği ise mizahi anlatım biçimi, *mekân ve kişilerin ortaklığı* belirler.[32] Yer bir yatılı okuldur ve bu okuldaki öğrencilerle öğretmenler, öğrencilerle öğrenciler arasındaki ilişkiler ağı kurguyu meydana getirir.

Ilgaz, "*Hababam Sınıfı*'nın bir eğitim yergisi olduğunu belirttikten sonra, romanda 'kopyanın, ezberin ve uydurma saygının' yergisinin yapıldığının altını çizer.[33]

Belirlediği bu üç unsura göre hikâyeleri kaleme alan yazar, çatışma noktalarını, temaları ve kişilerin "tematik rol"lerini de buna göre belirler. Eğitimin yergisi yapılırken, kara mizaha kaçmayan anlatım tutumu, kahkahayla güldürmeyi de hedeflemez, amaç daha çok düşündürmektir. Ezberin eğitim değerinin olmadığına dikkat çeken yazar, yaptığı mizahın düşündürmeye dayandığını özellikle belirtir.[34]

Ilgaz, eğitim dünyasındaki çelişkiyi görür ve bu çelişkiyi ortaya çıkaracak mizah yüklü küçük hikâyeler kurgular. Amaç, olumsuz, yanlış ve yetersiz olanı gösterip öğrenci merkezli, yapıcı ve yaratıcı olan eğitim anlayışının gerekliliğini ortaya çıkarmaktır. Hikâyelerde kimi zaman kişilerin büyük zararlar görmesini engelleyen iyimser bir tutuma karşılık, kimi zaman da yanlış yapanın cezalandırıldığı olur.

Pijamalılar (Bizim Koğuş)'da,[35] 1950'li yılların İstanbul'unda, kanamalı bir verem hastasının, bir hastaneye yatma çabası ve yattıktan sonra bu hastanede tanık olduğu sağlık hizmetlerinin,

32 Sulhi Dölek, "Mizahın ve Hayatın Ustası", *Varlık*, (979), Nisan 1989, s.27

33 Asım Bezirci, age., s.151

34 Asım Bezirci, age., s.151

35 *Bizim Koğuş*, 1957 yılında küçük hikâyeler biçiminde *Dolmuş* dergisinde yayımlanmış, 1959'da da kitap haline getirilmiştir.

doktorların, görevlilerin ve devletin ilgisizliği içinde iyileşmeye çalışan hastaların yaşanmışlıkları konu edilmektedir.

Ilgaz'ın bu romanında da hayatından kurmaca metne yansımaların olduğu görülür. Bu noktada, yazarın amacının, sadece yıllarca sıkıntısını çektiği bir dertten duyduğu huzursuzluğu ve acıları okuyucusuyla paylaşmak olmadığı belirtilmelidir. *Pijamalılar*'da yoksul bir verem hastasının yaşadıkları anlatılırken, hastalığa toplumsal bir mesele olarak bakılır. Yalnızca romanın başkahramanının değil, bu dertten mustarip olan bir yığının dertlerini dile getirmenin amaçlandığı ortadadır.

Yazar, verem hastalığına bireysel değil toplumsal açıdan bakar ve yığınların ortak derdi olarak gördüğü sistemi eleştirir. Kurmaca metinde, açığa çıkarılmaya çalışılan temel iletinin; hastalar arasındaki tedavi eşitsizliği ve yoksul verem hastalarının savaşmak zorunda kaldıkları haksızlıklarla dolu sağlık sisteminin eleştirisi olduğu görülür.

Hastaneye yatma serüveninin ayrıntılı bir biçimde verilmiş olması, yalnız ve zor durumda olan bir verem hastasının önüne çıkarılan bürokratik engeller dizisini de eleştirel bir tavırla ortaya koymaya imkân tanır. Yazar, her ne kadar bakış açısındaki aydınlık mizahı korumaya çalışsa da durum trajikomiktir.

Romanın geneline hâkim olan iyimser tutum, kurgunun sonu için geçerliliğini kaybeder. Sosyal güvenceden yoksun olan birey, gücü elinde bulunduran doktor ve yöneticinin isteği ve onların çıkarlarını koruyacak yönde işleyen çarkın kurbanı olur. Böylece hem başkahraman hem de diğer verem hastaları kaderlerine terk edilmiş olurlar.

Meşrutiyet Kıraathanesi (Geçmişe Mazi)[36] romanında konu, 1960'lı yıllarda İstanbul'da bir kıraathanede, bir grup emekli ve / veya çalışan erkek arasında geçer. Romanda gündelik hayatın yansıtıldığı olaylar bütünü, kıraathanenin kapatılmasıyla son bulur. Bu grupta yer alan diğer romanlar gibi kısa hikâyelerden oluşan eser, sosyal konulu bir roman olarak nitelendirilebilir.

Meşrutiyet Kıraathanesi romanında toplumda görülebilecek her tür yaşanmışlık, olumsuzluk, aksaklık, terslik, çarpıklık konu olarak ele alınır. Eserde demokrasiden işçi haklarına, batıl inançlardan rüşvete, ekonomik problemlerden toprak ve ağalık meselesine, sinemadan teknolojiye varıncaya kadar birçok meselenin ele alınmış olması, herhangi bir konunun öne çıkmasına ve derinlik kazanmasına da imkân vermemiştir.

Hemen her hikâye bir gazete haberi üzerine gelişir. Okurun hiç şaşırmadan okuyacağı bu haberler, roman kişilerinin trajikomik hatıralarıyla renklenir. Her gün yaşanmış olmaktan kaynaklanan bir aşinalıkla karşılanan gündelik olaylar, karikatürize edilmiş tipler aracılığıyla ironik bir dille anlatılır

Hababam Sınıfı İcraatın İçinde romanı 1980'li yıllarda, İstanbul'da yatılı bir okulda, bir eğitim-öğretim dönemi içerisinde, öğrencilerle öğretmenler arasında gelişen olayları konu almaktadır.

36 Ilgaz, İstanbul'da çıkan *Vatan* gazetesinin birinci sayfasında kısa yergiler ve "Pazar Yazıları" olarak yayımlanan yazılarını daha sonra *Meşrutiyet Kıraathanesi* adlı kitabında bir araya getirdiğini belirtir. Bkz. Yılmaz Uçar, "Rifat Ilgaz İle Sanatı ve Yaşamı Üstüne", *Varlık*, (979), Nisan 1989, s.19

Hababam Sınıfı ile *Hababam Sınıfı İcraatın İçinde* romanları arasındaki zaman farkı, birbirinin devamı olan bu iki eser arasında büyük ayrımların oluşmasına neden olmuştur.

1945'in ikinci eğitim - öğretim döneminin sonunda çıkan bir kavgayla bitirilen *Hababam Sınıfı* romanı, kişi kadrosuna bazı eklemelerle 1980'li yıllara taşınır ve ikinci roman bu yeni zamanda kurgulanır.

Hababam Sınıfı'nın öğrencileri, kendi ruhsal ve fiziksel yapılarına uygun, komik, hatta biraz çocukça oyunların içinde tasvir edilirken; *Hababam Sınıfı İcraatın İçinde* romanında, ilk gençlik yıllarının biraz havai neşesinin yerini, ağır siyasi bir yergi alır. Zamandaki akış, aynı roman kişilerinin küçük ve komik dünyalarından çıkıp, dönemin karmaşık siyasi yapısı içine girmelerine neden olmuştur. Bu nedenle, lise öğrencisi gençler, *Hababam Sınıfı*'ndaki çocuksu saflıklarını yitirerek ağır bir bilgiçliğe bürünürler. Romancı, bu devam romanında popüler bir romanın bazı özelliklerine yaslanarak, siyasi bir yergiye girişir. *Hababam Sınıfı*'nın sevilip benimsenmiş yüzleri, yazarın eleştiri getirmek istediği 1980'li yılların eleştirmenleri oluverirler.

Romanın sonunda, parçalanmış olan sınıf, okulun karşısındaki muhallebicide yeniden "Bilâ tefrik-i cins ü mezhep" (H.S.İ.İ s.180) bir araya gelir. Yazar, siyasi yapıya ve toplumsal meselelere eleştiri getirdikten sonra dağıttığı bütünü toparlar. *"Ne sert yöneticiler, ne kötü niyetli gruplar, Hababam Sınıfı'nı birbirinden ayıramaz. Ne düşünürlerse düşünsünler, hangi görüşte olursa olsunlar"* (H.S.İ.İ s.180). Yazar, çeşitli dönemlerde siyasi ve politik söylemlerin etkisinde kalan gençlerin aslında bir bütün olduğunu ve o bütünün sağduyulu davrandığı sürece parçalanamayacağını da dile getirmiş olur.

Apartıman Çocukları romanı, 1950'lilerin İstanbul'da, bir apartmanda ev sahibi ile kiracıları arasında gelişen ve yaklaşık on üç yıllık bir zamanı içine alan yaşanmışlıkları, çatışmaları dile getirmektedir. Olaylar bütünü, ev sahibinin trajik ölümü ile son bulur.

Toplumu sınıflardan oluşmuş bir yapı olarak kabul eden anlayış, farklı kesimlerden gelen bireyleri, varlık durumlarına göre apartmanın dairelerine yerleştirir. Bu yolla onların hem kendi dünyaları hem de yaşadıkları toplumda, karşılıklı ilişkilerden doğan çatışmalar dile getirilmiş olur.

Apartman Çocukları romanı kimi eleştirmenler tarafından çocuk romanı kategorisinde değerlendirilmiştir. Asım Bezirci, söz konusu romana, Ilgaz'ın çocuk romanları arasında yer veren araştırmacılardandır. Ancak roman hem işlediği konu ve temayla hem de roman yoluyla sunulan iletiler açısından bizce çocuk okura yönelik değildir. Yukarıda dile getirilen sosyal ve politik yergilerin ötesinde, ahlaken düşkün bir kadın olan Suzan'ın evini bir kumarhane gibi işletmesi, namuslu geçinen ev sahibinin maddi gerekçelerle bu duruma ses çıkarmaması, zaman zaman onun da ahlaken olumsuz tavır ve tutumlar sergilemesi, apartmanda yaşanan yasak aşk ilişkileri ve argo yüklu konuşmaların varlığı, eserin çocuk romanı kategorisinde değerlendirilmemesini gerektirir.

Alangu'nun, *"Türk edebiyatında özellikle 1940'lardan sonra, 'mizahlık küçük hikâye akımı'nın gerçekçi öyküleri de etkileyerek gelişimi, öykü ve romana büyük kenti dolduran her kesimden insanın yaşayışlarının girmesini sağlamıştır"*.[37] değerlendirmesi genel anlamda hem *Apartman Çocukları*'nın hem de anlatım tutumunu mizahın belirlediği diğer romanların konu, tema ve kurgusuna açıklık getirecek niteliktedir.

Aziz Nesin'i "mizahlık küçük hikâye akımı" nın öncüsü, Rıfat Ilgaz'ı da onun en başarılı takipçisi sayan Alangu, bu tür eserler yoluyla, "Millî yeni mizah yolu" nun açıldığı tespitini yapmaktadır.[38] Ilgaz da, "Nesin (gibi) eserlerinde güncel olan,

37 Tahir Alangu, *Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman (1940-1950)*, İstanbul Matbaası, İstanbul 1965, s.650

38 Tahir Alangu, age., s.652

toplumsal meseleleri ele alarak, okurun bu meseleler üzerinde düşünmesini amaçlamıştır"[39] denilebilir.

Ilgaz, mizahın edebi bir tür olarak algılanmasını eleştirerek, mizahın "bir bakış, bir görüş, bir yorumlayış, çelişkiler, zıtlıklar, sürprizlerle gerçeği avlayış, göremeyenlerin görmek istemeyenlerin gözlerine sokuş" olduğunu dile getirir. [40]

Mizahın belirleyici unsur olduğu *Pijamalılar* ve *Meşrutiyet Kıraathanesi* gibi romanlarda açıkça bir meddah hikâyesi anlatım tutumu vardır. [41] Alangu, Rıfat Ilgaz'ın dilini ve mizah tutumunu değerlendirirken bu özelliğin altını çizmektedir:

> "Onun kullandığı Türkçe'nin, gerçeği anlatışında, kıvrak, akıcı, dokunduğu temalara can getiren bir çizgiye ulaştığı görülür. Ahmet Rasim'in eski fıkralarına yerleşen, meddah ağzının o tatlı, kıvrak sohbet dilinden gelen anlatımını andıran bu hikâyeler "yerli mizah" anlayışının ölçülerine kavuşmuş, doğrudan "öğreti"ye gitmeden etkili olabilen, belli belirsiz bir "toplumcu satire"e ulaşabiliyor".[42]

"Toplumcu satir" Ilgaz'ın yapmaya çalıştığı, mizahı oldukça iyi tanımlamaktadır. Çünkü onun ele aldığı konular bireysel değil, toplumsal kaynaklıdır. İlk bakışta bireyi ilgilendiren, basit ve sıradan konularmış gibi dursalar da, yazar bireyden yola çıkarak

---

39 Tahir Alangu, age., s.652

40 Rıfat Ilgaz, "Türk Hikâyeciliği Üzerine Düşünceler", *Yansıma*, (6), Haziran 1972, s.161-162

41 Ilgaz, "Bizim başarılı yerli roman örneklerimizde masalcı ve meddah kahve konuşmacılığının büyük etkileri vardır" diyerek, kendi hikâyelerinde de bu anlatımdan yararlandığını dile getirir. Bkz. M. Şerif Onaran, "Rıfat Ilgaz'la", *Türk Dili*, (44), Haziran 1988, s.359

42 Tahir Alangu, 1965'te Roman ve Hikâyemiz, (Geçmişe Mazi)", *Varlık Yıllığı 1966*, Varlık Yayınları, İstanbul 1966, s.67-68

yığına ulaşmayı başarır" ve "çoğu ince bir alayla ya da taşlamayla birleşen anlatım, okurda bir isyan duygusu da uyandırmaz".[43]

Ilgaz, "*mizah yoluyla okuyucuyu uyuşturup yatıştırmayı değil, tedirgin etmeyi istediğini söyleyerek, bu tür mizahın, olumsuz olayları, yararsız kişileri, görüşleri konu edinip, izleyene olumlunun, yararlının, doğru davranışın ve sağlam tutumun ne olduğunu gösterdiğini* belirtir".[44]

Hababam Sınıfı, Pijamalılar ve *Meşrutiyet Kıraathanesi* gibi anlatım tutumunu mizahın belirlediği romanlarda, uyarıcı güldürü yapmayı hedefleyen Ilgaz'ın seçtiği olay, durum ya da kişilerin gülünç ve mizahi oluşu, okuru kahkahalarla güldürmek yerine, daha çok buruk bir gülümsemeyle derin derin düşündürür.

Çocuk Romanları

Ilgaz, 1970'lerin sonlarına doğru, toplumcu duyarlılıktan hareketle yılların kendisine kazandırdığı deneyimleri ve on beş yılı bulan öğretmenlik kazanımlarını çocuk okuyucu ile paylaşmak ister ve çocuklar için yazmaya başlar. Genç yaşta öğretmen olan Ilgaz, çocuk dünyasını yakından tanır ve onların beğenilerini, özentilerini, serüvenci yanlarını kurmaca dünyalara yansıtır.[45]

Ilgaz, farklı yaş grubundaki çocuklara yönelik olarak, dokuz çocuk romanı kaleme almıştır. Bunların dışında tutulmakla birlikte, Kurtuluş Savaşı sırasında bir Anadolu kadının kahramanlığını anlatan *Halime Kaptan* romanı da kurgu, ileti ve anlatımıyla 13-15 yaş grubu çocuk okurun kolaylıkla okuyabileceği bir metin içermektedir.

İlkokul dönemindeki çocukların seviyelerine uygun olan ve toplam beş ayrı kitaptan oluşan Bacaksız Bahri'nin başından geçenleri anlatan dizi romanların yanında, *Cankurtaran Yılmaz*,

43 Asım Bezirci, age., s.51

44 Sulhi Dölek, "Çalış Usta Yarınlar da Senin!", *Varlık*, (1011), Aralık 1991, s.41

45 Asım Bezirci, age., s.185

Kumdan Betona, Küçükçekmece Okyanusu ve Öksüz Civciv adlı romanları da genel olarak 9-12 yaş grubu çocuklar için kaleme alınmış romanlardır.

Yazarın toplumsal yapıda görmeyi arzu ettiği olumlu değişikliğin ilk basamağında toplumcu düşüncenin ışığında yetiştirilen çocukların yer aldığı söylenebilir. Bu anlamda yazarın, "olumlu kahraman" sunma ilkesini çocuk romanlarına da uyguladığı görülmektedir. Romanlarının olumlu kahramanı olan tiplerin; özgür, sorumluluğunun bilincinde, haksızlıklara boyun eğmeyen ve dayanışma içinde olan tipler olmaları dikkat çeker. Ilgaz'ın olumlu çocuk tipi, aciz ve duyarsız değildir. Yaşadığı problemlere çözüm üretebilmektedir. Ancak, çocuklara yönelik olarak yazılan romanların genel olarak basit bir anlatıma sahip olmaları, roman kahramanlarının da derinlikten yoksun, tek boyutlu sunulmasına yol açmıştır.

Olumlu özelliklere sahip tipin başkahraman olarak yer aldığı çocuk romanlarında kurgu serüven ağırlıklıdır. Özellikle gerçekçi çizgide kalma çabası, yaşanan dünyanın gerçekliğini gözler önüne sererek, çocuğu hayata hazırlamaya yardımcı olur. Ancak yalnızca gerçekçi çizgide kalmış olmak, çocuğun hayal dünyasını harekete geçirmesine de kısmen sınırlama getirmektedir. Hatırlanmalıdır ki, "erken yaştan başlamak üzere, çocukta duygu düşünce ve hayallerin gelişmesinde çocuk edebiyatı eserlerinin büyük payı vardır".[46]

Ilgaz'ın benimsediği toplumcu anlayışın yıllar içinde kendisinde oluşturduğu birikimi ve evrensel değerleri içine alan bir anlatım tutumuyla kaleme aldığı çocuk romanlarında, olumladığı çocuk tipi aracılığıyla okura; sevgi, kardeşlik, barış, paylaşım, yardımlaşma, inanç, kararlılık, azim gibi temel ve değişmez pek çok doğruyu verme çabasında olduğu görülür.

46 Alemdar Yalçın – Gıyasettin Aytaç, *Çocuk Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2002, s.35

Sonuç

Eserlerinde genel olarak toplumsal konuları ele almış ve bunları toplumcu sanat anlayışıyla değerlendirmiş olan Ilgaz'ın romanları iki ortak paydada birleşirler: Birincisi; romanlar konularını gerçek hayattan alırlar. Bir başka söyleyişle yazar, konularını ya kişisel tarihinden yararlanarak ya da gördüğü, duyduğu gerçek bir yaşanmışlıktan yola çıkarak kurgulamıştır. İkincisi; romanların bütününde, toplumsal düzenin neden olduğu olumsuzluklardan yola çıkılmıştır. Yazarın söylemiyle "emekçi", "işçi" sınıfının bir biçimde yaşamak durumunda bırakıldığı olumsuzluklar konu edilerek, toplumsal sınıf farkının neden olduğu olumsuzluklar gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. Söz konusu ortak paydalar, romanların kurgu, zaman, mekân, kişiler gibi bütün yapı ögelerinin seçim ve niteliğini de doğrudan etkilemiştir.

Ilgaz'ın romanlarının diğer ortak noktası, kurgunun eyleme yaslanmasıdır. "Sosyal fayda"nın öncelendiği romanlarda tarafları; "ezen-ezilen", "sömüren-sömürülen", "işçi-patron" karşıtlıklarına göre belirleyen yazar, kurmaca kişiler arasında gelişen çatışmaya odaklanarak, olay ağırlıklı metinler kaleme almıştır. "Tez" unsurunun öne çıktığı bu romanlarda yazarın karakter var etmede de bir tür klişeden yararlandığı dikkat çeker. Ezilen ve haksızlığa uğrayan roman kahramanlarının yanında yer alan yazar, olumlu özelliklerle yüceltiği bu kurmaca kişiler aracılığıyla iletilerini sunar. Bu noktada yazarın dikkatinin kurmaca kişiler ve onların ruhsal değişim ve gelişimleri yerine, toplumsal probleme odaklandığı görülmektedir.

Romanlarının tamamında iyimser bakış açısının yönlendirdiği kurgu, şiddete dayanmadan, yasal yollarla yeni bir düzen kurmayı amaçlar. Bir gözlemci olarak kendisini olayların uzağına çeken yazar, mizahla bezediği yergiyi gerçekleştirir. Bu bağlamda, özellikle eleştirel mizahi anlatım tutumuyla kaleme alınan romanların, birçok evrensel değeri ve doğruyu okuruyla paylaştığı ifade edilmelidir.

Ilgaz'ın romanlarında dil ve anlatım tutumunda da bir birlik görülmektedir. Romanların başarılı tarafı kullanılan dilde ve anlatım tutumunda yatar. Akıcı ve temiz bir dil kullanan romancı, konuşma dilinin canlılığını ve yalınlığını yakalamış, sanatlı söyleyişten özellikle kaçınmıştır.

Yaşadığı bütün olumsuzluklara rağmen, içinde bulunduğu toplumla sıcak ve samimi bir ilişki kurmayı başarabildiği kaleme aldığı eserlerde açıkça kendini gösteren Ilgaz'ın, toplum adına konuşması insana verdiği değerle doğrudan ilgilidir. Hayatı boyunca veremle, yoklukla mücadele eden, düzenle çatışan ve bu uğurda bedeller ödeyen yazarın, romanlarında birey yerine toplumu öne çıkarmış olması ve onun adına konuşması bu bakımdan anlamlıdır.

Toplumdaki olumsuzlukları gidermek adına harekete geçen yazar, estetiği öncelemeden, söylemesi gerekeni bir an önce dile getirmek, hayatı kısa dönemde değiştirip, dönüştürmek kaygısıyla yazmıştır. Ilgaz'ın romanları için söylenebilecek son söz, toplumcu anlayışla yazılmış ve toplumsal meseleleri öne çıkarmayı amaçlayan romanlar olduklarıdır.

KAYNAKÇA

İncelenen Eserler

Ilgaz, Rıfat, *Hababam Sınıfı*, Ak Kitaplar, 11. baskı, İstanbul 1976, (1.bsk 1957)

——, *Pijamalılar (Bizim Koğuş)*, Çınar Yayınları, 13. baskı, İstanbul 2000, (1.bsk 1959)

——, *Karadenizin Kıyıcığında*, Çınar Yayınları, 7. baskı, İstanbul 2003 (1.bsk 1969)

——, *Halime Kaptan*, Çınar Yayınları, 8. baskı, İstanbul 2002, (1.bsk 1972)

——, *Meşrutiyet Kıraathanesi (Geçmişe Mazi)*,Çınar Yayınları, 6. baskı, İstanbul 2000, (1.bsk 1974)

——, *Karartma Geceleri*, Çınar Yayınları, 12. baskı, İstanbul 2002, (1.bsk 1974)

——, *Sarı Yazma*, Çınar Yayınları, 9. baskı, İstanbul 2000, (1.bsk 1976)

——, *Yıldız Karayel*, Çınar Yayınları, 7. baskı, İstanbul 1999, (1.bsk 1981)

——, *Apartman Çocukları*, Çınar Yayınları, 14. baskı, İstanbul 2003, (1.bsk 1984)

——, *Hababam Sınıfı İcraatın İçinde*, Çınar Yayınları, 6. baskı, İstanbul 2000, (1.bsk 1987)

——, *Kumdan Betona*, Çınar Yayınları, 7. baskı, İstanbul 2000, (1.bsk 1976)

——, *Bacaksız Kamyon Şöförü*, Çınar Yayınları, 12. baskı, İstanbul 2000, (1.bsk 1977)

——, *Cankurtaran Yılmaz*, Çınar Yayınları, 7. baskı, İstanbul 2003, (1.bsk 1979)

——, *Öksüz Civciv*, Çınar Yayınları, 7. baskı, İstanbul 2003, (1.bsk 1979)

——, *Bacaksız Sigara Kaçakçısı*, Çınar Yayınları, 13. baskı, İstanbul 2003, (1.bsk 1980)

——, *Bacaksız Okulda*, Çınar Yayınları, 12. baskı, İstanbul 2000, (1.bsk 1980)

——, *Bacaksız Paralı Atlet*, Çınar Yayınları, 13. baskı, İstanbul 2003, (1.bsk 1980)

——, *Bacaksız Tatil Köyünde*, Çınar Yayınları, 13. baskı, İstanbul 2003,(1.bsk 1980)

——, *Küçükçekmece Okyanusu*, Çınar Yayınları, 8. baskı, İstanbul 2003, (1.bsk 1983)

Yararlanılan Kaynaklar

Aktaş, Şerif, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara 1991

Akyüz, Gülsüm. "Rıfat Ilgaz'ın Çocuk Romanları", *Varlık*, (979), Nisan 1989

Alangu, Tahir, *Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman (1940-1950)*, İstanbul Matbaası, İstanbul 1965

——, "1965'te Roman ve Hikâyemiz, (Geçmişe Mazi)", *Varlık Yıllığı 1966*, Varlık Yayınları, İstanbul 1966

Ay, Behzat, "Rıfat Ilgaz ile", *Militan*,(6), Haziran 1976

Aytaç, Gürsel, *Genel Edebiyat Bilimi*, Papirüs Yayınları, İstanbul 1999

Bezirci, Asım, *Rıfat Ilgaz*, Çınar Yayınları, İstanbul 1992

Dölek, Sulhi, "Rıfat Ilgaz, Mizahın ve Hayatın Ustası", *Varlık*, (979), Nisan 1989

——, "Çalış Usta, Yarınlar Senin!", *Varlık*, (1011), Aralık 1991

Forster, E. M, *Roman Sanatı* (Çev. Ünal Aytür), Adam Yayınları, İstanbul 1991

Ernest Fischer, *Sanatın Gerekliliği*, (Çev. Prof. Dr. Cevat Çapan), V Yayınları, Ankara 1994

Genette, Gerard, *Fictional Narrative* (2009), boks. google. com. tr/ boks?isbn = 0801480868, Erişim,21.08.09

Güngör, Necati, "Gece Karanlık, Gündüz Kara", *Cumhuriyet Kitap*, (5), 9 Mart 1990

Hazer, Gülsemin, *Rıfat Ilgaz'ın Romanları Üzerine Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2005

Hızlan, Doğan, "Rıfat Ilgaz", *Cumhuriyet*, 26 Ağustos 1981

Ilgaz, Rıfat, "Türk Hikâyeciliği Üzerine Düşünceler", *Yansıma*, (6), Haziran 1972,

——, *Cart Curt*, Çınar Yayınları, İstanbul 1984

——, *Kırk Yıl Önce, Kırk Yıl Sonra*, Çınar Yayınları, İstanbul 2000

——, *Yokuş Yukarı*, Çınar Yayınları, İstanbul 1996

Kaplan, Ramazan, "Köy Romanı", *Hece/ Türk Romanı Özel Sayısı*,(65-67), Mayıs-Haziran-Temmuz 2002

——, *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997

Lukacs, Georg, *Avrupa Gerçekçiliği*, (Çev. Mehmet H. Doğan), Payel Yayınları, İstanbul 1987

Moran, Berna, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, Cem Yayınları, İstanbul 1994

——, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış II*, İletişim Yayınları, İstanbul 1994

Mutluay, Rauf, "1969'da Roman ve Hikâyemiz, (Karadeniz'in Kıyıcığında)", *Varlık Yıllığı 1970*, Varlık Yayınları, İstanbul 1970

——, "Sarı Yazma", *Cumhuriyet*, 5 Ağustos 1976

Oktay, Ahmet, *Toplumcu Gerçekçiliğin Kaynakları*, Tümzamanlar Yayınları, İstanbul 2000

Onaran, Mustafa Şerif, "Konuşma, Rıfat Ilgaz'la", *Türk Dili*, (366), Haziran 1982

Pospelov, Gennadiy N., *Edebiyat Bilimi*, (Çev. Yılmaz Onay), Evrensel Kültür Kitapları, İstanbul 1992

Sezer, Sennur, "Rıfat Ilgaz'ın Şiiri ve Romanı", *Varlık*, (1011), Aralık 1991

——,1983), "Karadeniz'in Anatomisi: Yıldız Karayel", *Yazko Edebiyat*, (29), Mart 1983

——,"Rıfat Ilgaz'ın Şiiri. Hüzün ve Alay", *Varlık*, (979), Nisan 1989

Sınar, Alev, *Hikâye ve Romanımızda Çocuk* (1972 – 1950),, Alfa Yayınları, İstanbul 1997

Taner Timur, *Osmanlı- Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik*, İmge Kitabevi. Ankara 2002

——, *Türk Devrimi ve Sonrası*, Ankara: İmge Kitabevi, Ankara 2001

Sanem Timuroğlu, "Kurmaca İle Otobiyografi Arasında Bir Kavram: Özkurmaca", *Varlık*, (1175), Ağustos 2005,

Uçar, Yılmaz, "Rıfat Ilgaz'la Sanat ve Yaşamı Üstüne", *Varlık*, (979), Nisan 1989

Yalçın, Alemdar – Aytaç, Giyasettin, *Çocuk Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2002

YAŞAMIN GERÇEĞİ VE ROMANIN GERÇEĞİ

Oya Aşkır

Roman nasıl bir gerçekliği yansıtır? Roman hayatın kopyası mıdır? Olayları aynen yansıtsa bile, romanın kendine özgü bir tekniği, düzenlemesi, hayatı kendi gerçekliği üzerinde yeniden kurgulama yöntemleri var mıdır? Öyle ise, "belgesel roman" "özyaşamöyküsel roman" kavramları ne ölçüde kabul edilebilir tanımlamalardır? Romancının yaptığı, "insan ve serüveninin" toplumsal-çevresel bağlamdaki oluşum ve değişkenlerini, romanın bize sunduğu yaşamsalı yapılandırma olanaklarını kullanarak tanıma, anlama, yorumlama ve değerlere göre sürdürülen yaşamı kurgulamak mıdır?

Rıfat Ilgaz, *Sarı Yazma* adlı yapıtında yaşamının gerçekliğini, romanın gerçekliğiyle nasıl örtüştürmektedir? Onu, yazarının öz yaşamını yansıtan bir belge olarak mı ele almalıyız? Burada amaç, serüven peşinde koşmak, okuyucuyu değişik merak olgusuyla heyecanlandırarak onun macera arzusunu kamçılamak mı? Öyle olsaydı, yazar kendi hayatından çok daha renkli, çok daha hareketli olaylar bulabilir veya kurgulayabilirdi. Yine amaç bir belgesel meydana getirmek olsaydı, bunun için roman değil, anı kitabı veya bir özyaşamöyküsel yapıt hazırlanabilirdi.

Yazarın romanda gerçekliği yansıtma niyetini, kendi ifadesiyle belirleyelim: *"1940'lardan beri belli bir sanat anlayışını sürdürüyorum: Toplumcu gerçekçilik. Kendimden söz açsam bile, çevremi ön plana alırım. Hep çevreyle ilgiliyimdir. Çevremdeki insanları, sorun-*

Mutluay, Rauf, "1969'da Roman ve Hikâyemiz, (Karadeniz'in Kıyıcığında)", *Varlık Yıllığı 1970*, Varlık Yayınları, İstanbul 1970

——, "Sarı Yazma", *Cumhuriyet*, 5 Ağustos 1976

Oktay, Ahmet, *Toplumcu Gerçekçiliğin Kaynakları*, Tümzamanlar Yayınları, İstanbul 2000

Onaran, Mustafa Şerif, "Konuşma, Rıfat Ilgaz'la", *Türk Dili*, (366), Haziran 1982

Pospelov, Gennadiy N., *Edebiyat Bilimi*, (Çev. Yılmaz Onay), Evrensel Kültür Kitapları, İstanbul 1992

Sezer, Sennur, "Rıfat Ilgaz'ın Şiiri ve Romanı", *Varlık*, (1011), Aralık 1991

——,1983), "Karadeniz'in Anatomisi: Yıldız Karayel", *Yazko Edebiyat*, (29), Mart 1983

——,"Rıfat Ilgaz'ın Şiiri, Hüzün ve Alay", *Varlık*, (979), Nisan 1989

Sınar, Alev, *Hikâye ve Romanımızda Çocuk* (1972 – 1950),, Alfa Yayınları, İstanbul 1997

Taner Timur, *Osmanlı- Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik*, İmge Kitabevi. Ankara 2002

——, *Türk Devrimi ve Sonrası*, Ankara: İmge Kitabevi, Ankara 2001

Sanem Timuroğlu, "Kurmaca İle Otobiyografi Arasında Bir Kavram: Özkurmaca", *Varlık*, (1175), Ağustos 2005,

Uçar, Yılmaz, "Rıfat Ilgaz'la Sanat ve Yaşamı Üstüne", *Varlık*, (979), Nisan 1989

Yalçın, Alemdar – Aytaç, Gıyasettin, *Çocuk Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2002

YAŞAMIN GERÇEĞİ VE ROMANIN GERÇEĞİ

Oya Aşkar

Roman nasıl bir gerçekliği yansıtır? Roman hayatın kopyası mıdır? Olayları aynen yansıtsa bile, romanın kendine özgü bir tekniği, düzenlemesi, hayatı kendi gerçekliği üzerinde yeniden kurgulama yöntemleri var mıdır? Öyle ise, "belgesel roman" "özyaşamöyküsel roman" kavramları ne ölçüde kabul edilebilir tanımlamalardır? Romancının yaptığı, "insan ve serüveninin" toplumsal-çevresel bağlamdaki oluşum ve değişkenlerini, romanın bize sunduğu yaşamsalı yapılandırma olanaklarını kullanarak tanıma, anlama, yorumlama ve değerlere göre sürdürülen yaşamı kurgulamak mıdır?

Rıfat Ilgaz, *Sarı Yazma* adlı yapıtında yaşamının gerçekliğini, romanın gerçekliğiyle nasıl örtüştürmektedir? Onu, yazarının öz yaşamını yansıtan bir belge olarak mı ele almalıyız? Burada amaç, serüven peşinde koşmak, okuyucuyu değişik merak olgusuyla heyecanlandırarak onun macera arzusunu kamçılamak mı? Öyle olsaydı, yazar kendi hayatından çok daha renkli, çok daha hareketli olaylar bulabilir veya kurgulayabilirdi. Yine amaç bir belgesel meydana getirmek olsaydı, bunun için roman değil, anı kitabı veya bir özyaşamöyküsel yapıt hazırlanabilirdi.

Yazarın romanda gerçekliği yansıtma niyetini, kendi ifadesiyle belirleyelim: *"1940'lardan beri belli bir sanat anlayışını sürdürüyorum: Toplumcu gerçekçilik. Kendimden söz açsam bile, çevremi ön plana alırım. Hep çevreyle ilgiliyimdir. Çevremdeki insanları, sorun-*

larıyla birlikte tanımak isterim."[1] Ilgaz'ın, insan algısı, çevresiyle bir bütün olan, tüm sorunlarıyla, varlığının tüm oluşumlarıyla yer alır romanında. Dolayısıyla bu, konkre bir varlıktır; duyan, düşünen, çevresiyle ilgilenen, direnen insanın öyküsüdür. *"Kendisini merkeze alarak, bir romanın bütünlüğü içinde direnen insanın öyküsünü ustaca veriyor Rıfat Ilgaz."*[2] Yazar birinci ağızdan, olaylara tanıklık etmek ve insan-toplum-çevre bağlamındaki oluşumları, romanın sunduğu olanaklarla yoğurup, okuyucuyu yeni hayatlarla karşı karşıya getirmek istiyor. "Ben"den yola çıkarak "biz"in romanını yazmak, onu yeniden yaratmak. Yine Bezirci'ye verdiği bir mülakatta amacının yaşamını saptamak olmadığını, bu anıları malzeme olarak romana yakışır biçimde yazmak olduğunu belirtmektedir. Romanının ise bir anı-roman olarak değil, roman olarak incelenmesi gerektiğini bildirir. *"Roman bir röportaj değildir; yaşananın bir birikimi ve tortusudur. Roman, yaşamın kendisidir, savı da yanlıştır. Sanatın gerçeği, yaşamın gerçeği değildir, savını da yabana atmamalıyız."*[3] Bizim de amacımız, yapıtı roman olarak incelemektir.

Peki nasıl bir tutumdur o, sanatın gerçekliğine nasıl yansır? *"Yaşam ve yazarlık deneyinin içinde yoğrulmuş Rıfat Ilgaz'ın anlatımı rastgele bir tutum değildir. Sarı Yazma, Rıfat Ilgaz'ın yaşam öyküsüdür ama objektifinde yalnızca gerekli yüzleri belirleyerek, geri kalanları sanatın sisiyle örtüp belirsizleyen bir fotoğrafçı ustalığıyla anlatıyor Rıfat Ilgaz'ın yaşamını. Yaşamın gerçeğini, romanın gerçeğiyle kesiştirerek."*[4] Ilgaz'ın gerçekliği bir anı, bir röportaj, bir belgesel değil de romanın içinde eriterek yeniden kurgulayarak ele aldığı yaşamlar, değerler, tespitlerden oluşmaktadır. *Sarı Yazma*'nın bizim içimizden olması, bu kadar bizden olmasında yazarının objektifine takılanların, romanın değerleri içinde ustaca sindirilmesinin payı büyüktür. Şimdi *Sarı Yazma*'da bu varoluşun anlatılışında hangi değerlerin öne çıktığını, yapıtın

1 Asım Bezirci, *Rıfat Ilgaz*, Çınar Yayınları, İstanbul 1989, s.40

2 age., s.40

3 age., s.119

4 age., s.157

omurgasını oluşturan gerçekliğin hangi anlayış, davranış ve tutumları yansıttığını inceleyelim.

Roman, çeşitli "anlayış, yaşayış, tutum ve davranışları" içeren bir yapı sunmaktadır okuyucuya. Bu bağlamdaki gerçeklik; eğitim-öğretim anlayışıyla ilgili değerler, toplumsal sorunlar ve aydın yaşayışıyla ilgili tutum ve davranışlar, sanat ve gazetecilik yaşamı, siyasal yapılanma ve yönetimle ilgili tutumlar olarak romana yansımıştır.

Eserde eğitim-öğretim sistemi ve onunla ilgili olarak yansıtılan değerler, "Öğretmen tutumları, öğrenciler, aile, yönetim anlayışı ve eğitim yönetimi" başlıkları altında toplanabilir. Öğretmen tutumları incelendiğinde, öğretmenlerin ölçme ve değerlendirmede yanlı tutumları, derslere isteksizce girip çıkmaları, mesleki yetersizlikleri dikkati çekmektedir. Öte yandan, öğretmene dayatılan yaşamın çıkmazları, baskı ve ekonomik sorunlar da toplumsal bir gerçeklik olarak yansıtılır.

Rıfat Ilgaz, özne anlatıcı ya da birinci kişi anlatıcı konumundaki kişi olarak öz yaşamını anlattığı bu romanında dar bir alanda dolaşmıyor. Olayları ve dünyayı daha dıştan ve daha geniş bir alandan kuşatıyor. Burada genel anlamda özne anlatıcı kalıplarını da kırıyor. Roman başkişisi "ben" olarak sadece kendi duygu, düşünce ve izlenimleriyle sınırlı bir bakış açısı getirmiyor. Onun hikâyeci bakışı, içten dışa doğru ancak iç ve dış dengeleri gözlemci gibi aktarabilen bir anlatı açısıdır. Yazarın Türkçe öğretmenliği yaptığı yıllarda tanık olduğu öğretmen davranış ve tutumları, öznenin dar bir bakış açısıyla ele aldığı, öznel bir tutumu yansıtmaz; aksine anlatıcı kendi serüveninin odağındaki diğer yaşam alanlarını da aynı genişlikte aktarır okuyucuya. Bu, giderek toplumun ve insanlığın bir serüveni olur artık. Örneğin, öğretmenlerle ilgili birimlerde bakış açısı, kendisinin ideal öğretmen olduğu yönünde değil, tüm öğretmenlerin genel tutumu ve onlara sistemin içinde nasıl davranıldığı, onların bu sistemi nasıl algıladıkları hakkındadır. Öğretmenler, ölçme ve değerlendirmede yanlı bir tutum içindedirler. Bu yanlı tutum,

"düzensiz değerlendirme ve özel davranma" anlayışıyla karşımıza çıkmaktadır. "Demek sıfır verene kadar uğraşacaktı." (s.124) İsteksizlik, genel bir öğretmen tutumudur neredeyse:

" Tatil kopardı kaymakamdan! Gerede çocukları cahil kalacakmış kimin umurunda. Öğretmenler poker için bol zaman bulsunlar da..." (s.194) Burada anlatıcı yazarın seçerek bize sunduğu değerler, "iş ciddiyeti olmaması, öğretmenler arasındaki eşitsizlik, torpil" gibi mesleki ülkuden yoksun anlayışı yansıtan değerlerdir. Mesleki yetersizlik, sınıf yönetiminde aksaklıklar yaratmıştır. "Bu kalabalığın, ellerindeki ders kitaplarında geçen konulardan başka hiçbir alanda ne görüşleri vardı ne de bilgileri." (s.38) "Bu öğretmende okuyan kızımın Türkçesine nasıl acımazdım!" (s.303) cümlelerinde beliren değerlendirmeler, mesleği yaşayan biri olarak yapılmış tespitlerdir ve eğitim bilimleri açısından oldukça yoğun bir malzeme sunar incelemeciye.

Öğretmene baskı, özellikle çalışkan, mesleğini seven öğretmenler üzerindeki baskı, mesleğe saygı gösterilmemesi, haksız yere yapılan sürgünler, görevden almalar ve tüm bunları yaşayarak mesleğine saygısızlığa tahammül edemeyen öğretmen tutumu da eserde önemli bir gerçeklik olarak yer almaktadır. Öğretmenin başarılı olup olmaması önemli değildir. Hatta başarı cezalandırılır. Başarılı ve halkla yakından ilgilenebilen bir öğretmen olan roman kahramanının tayini çıkarılmıştır. Sözde ödüllendirilmiştir ancak gerçek niyet öğretmeni edilginleştirmektir. Öğretmenlerin ekonomik sorunları da genel bir sorun olarak yer alır romanda. Neredeyse açlık sınırındadırlar. *"Aldığım para tramvaya yetmiyor..."* (s.237) *"İkinci Dünya Savaşı'nın kıtlığı, yokluğu, yoksulluğu bütün çilesiyle binmişti benim de omuzlarıma. Yeniden palto, pardösü, pantolon dersi başlamıştı. Giyim zorluğundan sınıflara pardösüyle girmek zorunda kalıyordum."* (s.237)

Romanda sayıları çok az olan öğretmenler, kitap okuma alışkanlığı kazandıran, öğretim materyallerinden yararlanan, insanca davranan, halka inebilen, siyasi kukla olmayan, dilini iyi kulla-

nan, öğrencilerin sorunlarıyla ilgilenen ve öğretmenliği özveriyle yapan anlayışa ve davranışa sahiptirler. Onlar da sistemin içinde değil, biraz da kendi kendilerini yetiştirmişlerdir. İdeal öğretmen nitelemesine uygun davranan roman kahramanlarından birisi özne anlatıcı olan Rıfat Ilgaz, diğeri Zeki Ömer Defne'dir. Romanda geçen kişi, çevre, yer adları kısmen değiştirilmiştir. Zeki Ömer Bey de gerçek hayatta, Ilgaz'ın öğretmeni olan kişidir. Görülüyor ki Ilgaz, yaşadıklarını romana aynen aktarmakta hiçbir engel görmemiştir. Olaylar arasında sadece seçme ve düzenleme yapmıştır. Bu seçicilik de toplumun temel dinamiklerini ve kurumsal kimliğini oluşturan değerler dizgesini oluşturmaktadır. Dolayısıyla seçimini rastgele değil, bilinçli yapmıştır. Okuyucuyu birçok alanda düşündürmeye çalışırken gerçeği ona açıkça göstermeye kararlıdır.

Öğrenciler de köy, kasaba ve şehir çocukları olarak yer alırlar romanda. Bu öğrencilerin ortak yanı "yoksulluktur." Romanda yoksulluk, öğretimi aksatan bir sorun olarak karşımızdadır. O yıllarda, Türkiye'de ister köyde olsun, ister şehirde işçi, memur ve köylü çocukları yoksuldurlar. Okuldan önce onların yaşama tutunma sorunları vardır. Palto ve ayakkabı yokluğu yüzünden okula gidemeyen, çalışmak zorunda olan öğrenciler, sık sık devamsızlık yaparlar. Öğrenci sayısının çokluğuna rağmen, onlarla ilgilenmeye çalışan öğretmen duyarlıdır; öğrencilerinin daha iyi bir yaşama kavuşmalarını ister. Onların öyküsünü şiirleştirir; sanatı onlara ses yapmaya çalışır. Bu sorumlu aydın insan, şiirleri yüzünden hakkında tutuklama kararı çıkartılan Rıfat Ilgaz'dır.

Sanatçı, her şeyi önceden görüp düzenlerken odak noktasına yerleştirilecek olayları ve değerler dizgesini oluştururken ya da ikinci planda kalması gerekenleri belirlerken çok seçici davranmak zorundadır. Bu seçme ve ayıklama, hayatın ayrıntılarla dolu kulfetli ortamından ayrılan ama gerçeklikten de uzaklaşmayan bir yeni yaşam kurgusuyla karşımızda belirir. Romanda olaylar, gerçek hayatta olduğu gibi karmakarışık olarak verilmez. Böyle

bir düzenleme olmazsa eylem karışıklığı içinde bir izlek bağlamında geliştirilip roman gerçekliği yansıtılamaz.

Anlatıcının objektifinden romana yansıyan diğer bir gerçeklik, "aydın tutumudur". Öğretmen-gazeteci Rıfat Ilgaz, bu eserinde de aydın kimliğiyle çıkıyor karşımıza. Öğretmenlikten atılan, şiirlerinden dolayı cezaevlerine tıkılan, hakkında çıkarılan beraat kararlarından sonra yeniden yeniden tutuklanan yazarla, roman kahramanı ortak kimlikle ve davranışla belirirler romanda. Verem hastası olan kahramanımız bunu şöyle ifade eder: *"Asker oldum subay yapmadılar. Öğretmen oldum, şair oldum hapislere attılar, adembaba koğuşlarına, taş odalarına. Daha önce hep halk okullarında okudum. Öğretmenliğim de öyle geçti... En çok kaldığım yer kentlerden İstanbul. Hiçbir İstanbullu kendinden saymaz beni. Bunu da açıkça yüzüme karşı söyleyen İstanbul Belediyesi olmuştu... Hayır demişti, bu hastanelerde kalamazsın sen, bunlar İstanbullular için."* (s.394) Tüm baskılara rağmen, bir öğretmen olarak çocuklarına okuma sevgisini aşılamak isteyen, onlarda ulusal değerleri tanıma ve onlara sahip çıkma ülküsüyle donatılmış bir aydındır. Çocukların yalnız dersleriyle notlarıyla değil, üstleri başları, yemeleri ve içmeleriyle de uğraşır. Öğretmenliğin yalnız istiare ile teşbihi öğretmek olmadığı, öğretmenin yaşayışıyla da öğrencisine örnek olabilmesini savunur. Bunca yıllık öğretmenlik yaşamında gözlemlediği öğretmen davranışları onda şöyle bir yargı oluşturur: *"Öğretmen olarak kimleri tanımıştım? Bilgime, sanat yeteneğime katkıda bulunan bir Zeki Ömer Bey vardı ortaokulda... İnsanca davranışlarıyla bir de Behcet Bey. Bir, bir de Şakir Bey mi Fransızcayı sevdiren? Gerisi hep benim kendi çabam, kendi direnişim. Babamdan, annemden, ağabeyimden, başöğretmenim Hilmi Bey'den edindiklerim."* (s.178)

O, kendi kendini yetiştirmiştir, eğitiminde Cide'de geçen çocukluk yıllarının öğretileri, Samsun'da ilk kez soluduğu matbaa havası ve roman yazma girişimi, babasının Tevfik Fikret'ten okuduğu şiirler ve ağabeyinin hakkaniyet duyguları son derecede etkili olmuştur. Romanda bu bağlamdaki izleksel birimler, kitap okuma alışkanlığı kazandırma, model olma, halka inme, siya-

si kukla olmama, dilini iyi kullanmanın gerekliliğine inanma, öğrenci sorunlarıyla ilgilenme ve öğretmenliği özveriyle yapma şeklinde özetlenebilir. Etkileşime girdiği öğrencileriyle mesleğini bir sanat gibi algılayan roman kahramanı, gerçek yaşamında da aynı şekilde davranır. Bu bağlamda Ilgaz, Bruner'in belirlediği, öğretmenin öğrencinin iç diyaloğunun bir parçası olma, onun için saygılı ve standartları benimsenecek bir kişi olma gerekliliğine uygun davranan bir eğitimci olarak karşımızdadır.[5]

Çocukluğunda kitaba yatıracak para bulamayınca çözümü kitap kiralamada bulur. Bu durumu Mehmet Saydur'a şöyle anlatır: "Ben yazmaktan değil, okumaktan çok hoşlanıyordum. Kirayla kitap veren kitapçı Emin Efendi'den romanlar alıyor, fazla para ödememek için en kısa zamanda bitirip geri götürüyordum."[6] Aynı olay romanda şöyle geçer:

> " ... Okul kitaplığında yeni çıkan kitap bulamayınca, Saim Efendi'den geceliği yüz liraya kitaplar alıyor, ucuza getirmek için yüzlerce sayfalık kitabı okulda başlayıp, geceli gündüzlü okuyup evde yatağımda bitiriyordum." (s.133)

Sınıf adlı şiir kitabı tutuklanmasına neden olur. Bu kitabında okula devam edemeyen, yoksul ama hayatın tüm inceliklerinde ve gerçekliğinde merkezde yer alan, ders konularında zayıf ama hayatla ilgili konularda son derecede bilgili çocukların öykusünü anlatır. Tahtaya kalktığında soruları bilemeyen, üstelik üst baş derdi de yaşayan, gündüz işlerde çalışıp yorulan öğrencilerin farkındadır ve o çocukların sesi olmaya çalışır. Bir nevi öğretmenliği şairliğini, şairliği öğretmenliğini besler.

Bir aydın olarak eğitim yönetimine eleştirel bir bakış getirir:

---

5 Jerome S. Bruner, *Bir Öğretim Kuramına Doğru*, (Çev: F. Varış- T. Gürkan), AÜ Basımevi, Ankara 1991, s.192

6 Mehmet Saydur, *Rıfat Ilgaz'ın Yıllar*, Çınar Yayınları, İstanbul 1994, s.117

> "Yeni harfleri öğrenip öğretmekten başka bir amacımız yoktu öğretmen olarak. Biz okutan, öğreten kişi olmaktan çok alfabe okutan kişilerdik. Ne kadar çok alfabe öğrenen çıkarsa memleket o ölçüde kurtulacak, kalkınacaktı." (s.152)

Böyle düşünen MEB yetkilileri yaygın öğretime destek vererek halkı cehaletten kurtaracaklarına inanmaktadırlar. Milli Eğitim Temel Kanunu'nda eğitimin amaçları, devletin eğitim amaçları şeklinde belirtilmiştir. Devletin bu amaçlar doğrultusunda istediği insan davranışları hükümetlerin programlarında gösterilir ve TBMM'nin onayından geçer. Hükümetin anayasa ve temel kanundaki yasalara aykırı olmayan eğitim görüşü okulların eğitim programına ve yönetmeliklere yansır. Bazı dönemlerde hükümetlerin eğitim anlayışı kanunla çelişir:

"Bu yüzden, her siyasal erkin değişiminde okulların eğitim programları ve bunlara göre hazırlanan ders kitaplarının içeriği değişebilmektedir."[7] Halkı okuma yazma kurslarıyla cehaletten kurtaracağına inanma, eğitimin bilimsellik ilkesine aykırıdır. Sadece yaygın öğretimle yola çıkma, eğitimde verimin alınmamasına, gelişme ve yenileşme olmamasına neden olur.

Eğitim programları hakkında yapılan tespitler arasında en çarpıcı bulunan *"Kanlı mendilimi, aldığım diploma karşılığı Ankara'nın çöp tenekelerinden birine atarak girdim yola."(s.29)* cümlesidir. Ilgaz, Gazi Eğitim Enstitüsünü bitirmiştir, verem hastalığına orada yakalanmıştır. Diplomanın karşılığı *"kanlı mendil"*dir. Alınan eğitimin yararsızlığını vurgulayan bu cümleler, bir eğitim programını bitiren kişinin edindiği yeterliği ürüne dönüştürebilmesi gerektiğini de anlatmaktadır:

> "Bu ürün, yalnız eğitilenlerin kendine yararlı ise eğitim programı toplumsal olmaktan çok kişiseldir. Eğer ürün toplumca da kullanılıyor ise eğitim hem eğitilene hem de kişiye yararlı olmaktadır. Ama eğitilen kişi

7 İ. Ethem Başaran, *Eğitime Giriş*, Sevinç Matbaası, Ankara 1996, s.129

bu iki tür yararı da sağlayamıyor ise yapılan eğitim boşuna yapılmış bir çalışmadır."[8]

Yaşamın gerçeklerinin eğitim gerçekleriyle örtüşmemesi de ele alınan başka bir hususdur. Yazar anlatıcı edindiklerini ters çevirerek birçok sorunu çözümlediğini belirtir: (s.338) *"Bize düşen iş, bütün demokratların çaktıkları yanlış çivileri sökup, halkın gelişmesini sağlayacak gerçekleri göstermekti."* (s.272)

Bu bölümdeyse eğitimin sağlığı değerlendirilmektedir. Eğitimin sağlığı demek, sistemde çalışanların karşılıklı çatışmasını en aza indirgemek demektir. *Sarı Yazma*'da öğretmenler birbirlerine hiç benzemeyen yöntemlerle, zıt fikirlerle eğitim hizmetlerini yürütmektedirler. Öylesine ki, birinin yaptığını diğeri silmeden sağlıklı bir eğitim yapılamamaktadır

Öğretmen okulundaki hocası onları ülküsel düşüncelere sahip bir genç olarak yetiştirmeye çalışmıştır, gerektiğinde pelikan kuşu gibi göğsünü yarıp yüreğini çocuklarına yedirmelerini öğütler. Sanatın ise bireyci yanını vurgular hep. Ona bireyci olunması gereken sanatla, toplumsal bir iş olan öğretmenliği uzlaştıramayacağını söyler. Bir gün bu yüzden onu öğretmenlikten

8 İ. Ethem Başaran, age., s.163

atabileceklerini belirtir. Özveri isteyen işler olmaları nedeniyle öğretmenlikle sanatı bir tutar ve bir insanın kendini iki şeye birden veremeyeceğini ifade eder. O ise, iyi bir edebiyat öğretmeni, iyi bir şair olmak istemektedir sadece. Bu hedefe yürürken asla ödün vermeyen, yolundan dönmeyen, çok çile çeken ama inatla öğretmenlik yaşamını şiirlerine yansıtmaktan çekinmeyen, bu iki eylemi ustaca birleştiren bir sanatçı olmuştur. Okula devam edemeyen öğrencilerinin sorunlarını, öğretmeni döven okul müdüründen nasıl intikam aldığını, Milli Eğitimin eğitim sistemiyle ilgili olarak yaptığı yanlışlıkları, derse isteksizce gelen öğretmenlerin tutumlarını birer birer yansıtmıştır eserinde. Hasta ve tutuklu bir öğretmen yazar olarak yine de halka yönelik tutumu ve bu tutumun karşısında olanlar bir araya getirilir ve okuyucu her iki tarafın da eğilimleriyle karşı karşıya bırakılır, özgürce düşünür ve seçimini yapar.

Aydın sanatçının halkla bütünleşme çabalarında Rıfat Ilgaz, Mehmet Saydur'a verdiği bir röportajda halkla ilgili şu görüşlere yer verir: *"Halk sağduyuludur, bilgedir... Kalıplaşmış tutum sahibi değildir. Halkın içinde ve halk gibi yaşayacaksın!.. Onlardan çok şey öğreneceksin ve onlardan öğrendiğini onlara sezdireceksin... İşte atasözleri... Birileri yazmalı bunları; halkın sözleri... Gücünü, kaynağını halktan alacaksın."*[9]

Roman kahramanımız da, *"Halk nerde, gemici nerdeyse, liman dairesi de orda olmalı değil mi?"* (s.216) *"Halk, doğruyu anlayabileceği biçimde anlatabilenlere kulağını çevirmesini bilirdi."* (s.272) diyerek aynı doğrultuda düşündüğünü belirtmektedir. Romanda halk kavramıyla ilgili izleksel birimler, halkçılık ilkesinin uygulanması, halka saygı duyulması ve gerçek aydın olma niteliği üzerinde kurgulanmıştır. Halkın kültürel zenginliğinin korunması, halkın zavallı olarak görülmemesi, onun emeğine saygı duyulup bu emeğin ülke kalkınmasında daha verimli nasıl kullanılacağının çarelerinin araştırılması yönündedir. Halkçılık ilkesi, aydınla halk arasındaki aralığı kapatmayı da amaçlayan bir devrim görüşü ve uygulamasıydı. Kırk Kuşağı'nın ödün vermez sanatçıla-

9 Mehmet Saydur, age., s.89

rından olan Ilgaz, bu ilkeyi benimseyen ve uygulamaya koyan bir Cumhuriyet aydınıdır. Kendi sorunlarını halkın sorunlarıyla bir tutmak ve kurtuluşlarının birlikte olacağına inanmak, Rıfat Ilgaz'la, roman kahramanı olan özne anlatıcının ortak aydın tutumudur.

Ceza yasasının yanlış uygulanması, romanda kahramanımızın cezası kesinleşmeden tutuklanmasına kadar varılmıştır. *"Davanın başlaması için önce tutuklanmam gerekiyordu, yürürlükteki yargılama yasalarına göre."(s.309)* Davaların birbirine karışması, açılan davaların çokluğu, her eylemde sorgu ve suale uğraması sanat, eğitim, gazetecilik yaşamını etkilemekte, üretkenliğini azaltmaktadır. Cezaevinde adembaba koğuşlarına atılmak, yalnızlık duygusu, eşitsiz tutumlar, sağlıksız koşullar, Birinci Şube'den çağrılmalar, baskı, şiddet ve cezaevi gelenekleri kahramanımızın yaşamını sarmalayan en önemli toplumsal olaylardır. Bireyin çevresinde olup bitenler, romanda izlenirken gerçek hayattakinden daha etkileyici, daha uyarıcı görünmektedir. Romanın kendine özgü dili, tekniği ve gizemi, yaşamı yeniden kurgularken böyle bir tesir bırakıyor, yaşam gerçeğinin yalın, dolaysız nesnel algısı, roman gerçeğinin algısı yanında sönük kalıyor. Belki de hayattan en önemli farkı, olguları ustalıkla birleştirmesidir. Belki de insan gözü hayattaki olayları olgusal açıdan değerlendirme zorluğu yaşamaktadır. Bu nedenle roman, anlatıcısının seçtiği, birleştirdiği, düzenlediği yeni dünyayla daha gerçektir. Bizler Rıfat Ilgaz'ın yaşamını *Sarı Yazma*'da izlerken gerçeğin bu olduğunu bilip roman kahramanı Ilgaz'ın yaşadıklarıyla özdeşleştirirken aynı zamanda toplumumuzda aksayan yanların, güzelliklerin, işini, mesleğini çok seven halktan bir üretken yazarın macerasına da tanıklık ediyoruz. Bu tanıklık bize nesnellik duygusu verirken, bir roman dünyasının atmosferinde dolaşmanın da tadını çıkarmaktayız.

İkinci Dünya Savaşı yıllarının halkın üzerindeki etkisi, hükümetin tutumu, aydınlar üzerindeki baskı, ekmeğin karneyle satılması, kömür alacak para bulamamak, kâğıt poşette kömür alıp çocuğunun mamasını ısıtmak yaşanılan ekonomik sıkıntının bo-

yutlarını sergilemektedir: *"Kese kâğıdına koyduğu üç beş marsığı alıp götürmüştüm de Aydın'ın sütünü ancak ısıtabilmiştik."* (s.225) *"Cezaevinden çıktığım gün ekmek karnem bile yoktu"* (s.255) *"İkinci Dünya Savaşı'ndan önce simiti bilen çocuklar vardı kuşkusuz. Ekmek karneyle verilmeye başlandığı günden sonra simit çıkarmaz olmuştu fırınlar. Ekmek karaborsada bir liraydı."* (s.241) Bu bağlamda açlık korkusu, öğretmenin savaş yıllarındaki yoksulluğu, savaş vurgunculuğu olgusal birimler olarak karşımıza çıkmaktadır. Öğretmenlik maaşı sadece seksen küsur ekmek almaya yetmektedir. Kısacası ekmek parası karşılığında öğretmenlik yapılmaktadır. Ekmeğin karaborsaya düşmesi de ayrı bir sorundur. Vurguncuların insanların emeğini sömürdüğü günlerdir. Kendi emeğiyle kazanan aydınların sömürüldüğü günler...

Karne uygulamasında da çok sayıda yolsuzluk yapılmıştır. Gerçek yaşam da bunu doğrular: *"Ancak uygulamada çok sayıda yolsuzluğa rastlanması üzerine, ekmek karnelerinde tahrifat yapanlara ya da başkalarına ait karne kullananlara üç yıla kadar hapis cezası verileceği açıklanır."*[10] (Koçak 2003:435,c.2) Rıfat Ilgaz'ın da aralarında bulunduğu Tan gazetesi yazarları bu yolsuzlukların üzerine gitmektedir. Ilgaz'ın şiddetle eleştirdiği bir diğer konu Almanlara buğday vermemizdir. *"Almanlar ortaktı ekmeğimize!"* (s.225) *"Bir de dar gelirli memurlar vardı. İşte ben biraz da bu kesimin hastane hastane dolaşan örnek bir yaralısıydım."* (s.288) Savaş yıllarının yoksulluğunun halk üzerindeki tesirinin anlatıldığı bu çarpıcı bölümler, Aydemir'in ifadesiyle hükümetçe savaş yıllarında ekonomik sorunların giderilmesi yönünde bazı çalışmalar yapılmış ancak bunlar yetersiz kalmıştır.[11] Fiyatların serbest bırakılması rekabeti getireceği yerde bazı ürünlere daha fazla zam yapılmasına neden olmuştur. *"Buğday üretiminin yetersizliği nedeniyle tektip ekmek çıkarılmasına karar verilir... Nihayet 1942 yılı başında, buğday üretimindeki düşüş nedeniyle, ekmek tüketimini*

10 Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi*, İletişim Yayınları, c.2, İstanbul 2003, s.435

11 Ş. Sureyya Aydemir. *İkinci Adam* Remzi Kitabevi, c.2 İstanbul 1985, s.219

sınırlamak amacıyla büyük kentlerde karne uygulamasına geçilir."[12] Tam bu sırada Almanlara buğday satılmaktadır.

Romanda Millî Şef döneminin eleştirisi de yapılır. CHP iktidarının İkinci Dünya Savaşı yıllarında demokratik kitle örgütleri ve toplumcu yazarlar üzerinde baskı kurduğu ve dönemin güçlü politik eğilimlerinden yana taraf olduğu vurgulanarak 40'lı yılların yönetimi eleştirilmiştir. Romanda dergi ve gazete adları değiştirilmemiş ve kapatılışlarının gerekçeleri gerçeğin ta kendisi olarak vurgulanmıştır. Yürüyüş 1943 yılında kapatılmıştır. Tan gazetesi de o yıllarda kapatılır. Özne anlatıcı yaşadıklarını toplumsal bir çerçevede aktarırken haksızlıkları, taraf tutmaları, yanlış yönetim olgusunu, aydınların karşılaştıkları baskı ve sansür yöntemlerini, tutuklanma biçimleri ve hatta sorgulanma taktiklerine kadar birçok toplumsal meseleye de dikkati çekmektedir: *"Zeki Bey'in fişleme yöntemlerinden solcuları sorguya çekme biçimlerine kadar bütün uygulamalar hep Hitler'in memleketine gidip gelmelerden öğrenilmişti."* (s.245) diye eleştirdiği tutum, bir diktatörün ülkesinde öğrenilen yöntemlerin bizde uygulanmasının ne kadar yanlış ve vahim sonuçlar meydana getirebileceği hakkındadır..

Yazar, pnemoniden raporludur ve kitabı toplatılmıştır, üstelik bu hasta günlerinde tutuklama kağıdı yazılmaktadır. İyileşinceye kadar ele geçmemesi gerekmektedir. Tam iki buçuk ay, su dolu ciğerini ordan oraya geceli gündüzlü gezdirip durmuştur. Milli Şef'in 1944 yılının 19 Mayıs'ında söylediği o tarihsel nutuk üzerine saklandığı evden çıkıp Emniyet Müdürlüğü'nün yolunu tutar. *"19 Mayıs'ta İsmet İnönü'nün Irkçı-Turancılara çatan konuşmasını duyunca biraz rahatladım. Mayıs'ın yirmi dördünde gidip Birinci Şubeye teslim oldum."* 13. Dönem, aydınların komünistlikle suçlandığı dönemdir. Ilgaz hiçbir zaman bu düşünceden ürkmemiştir. Hastanelerden alınıp hapishane koğuşlarına atılmıştır. Daha mesleğinin ilk yıllarında Adapazarı Ortaokulu Türkçe öğretmenliğine atandığı yıllarda hastadır ve Yakacık Sanatoryumunda yatmak zorunda kalmıştır. Sanatoryum pa-

12 Cemil Koçak, age., s.409

13 Asım Bezirci, age., s.29

ralıdır, aylığı on beş günlük yatak parasına ancak yetmektedir. Roman, bu gerçekliği de apaçık yansıtır. Sonraki yıllarda da defalarca hastanelerde yatmak zorunda kalmıştır ciğerleri yüzünden. *"Canım benim, sabıkalı oluşum anlaşılıncaya kadar bir iki ay hocalık yapar, Validebağı'ndaki Milli Eğitim'in Sanatoryum'una atarım kapağı."* (s.269) diyerek her türlü yaşama hakkına müdahale eden sistemin içinde soluk almaya çalışan bir aydın profili çizer. Hayatındaki olumsuzlukların eşine yansımaması için boşanmaya karar verir. *"Mimlenmiş bir gazetenin sorumluluğunu üzerime almakla karımın öğretmenliğine de zararlı olacağını belirtiyordum... Artık yasalar karşısında tek başımaydım."* (s.304) Aziz Nesin ve Sabahattin Ali onu Markopaşa'nın sahibi ve sorumlu müdürü yapmıştır. Toz duman ederler ortalığı. Kalemlerinin sivriliğinden kimse kurtulamaz. Hastalar arasındaki ilgi de çok fazladır. O sırada verem hastanesinde yatmaktadır. Başhekim, ayağını denk almazsa taburcu edileceğini söylemiştir. Gazete kırk bin sayı yapmıştır. Aziz Nesin gazetenin para getirmediğini söyler, daha keskin yazılar yazmalıyım diye düşünür. Sonuçta hastane revirinde kalmakla sağlıksız hapishane revirinde yatmak arasında bir fark yoktur nasılsa...

Sağlık tacirleri de vardır, sahte ilaç yapan. Kendi bulduğu verem ilacını el altından piyasaya süren, doktorları besleyen, gazetecilere para yediren. Bir gün Ilgaz'ı ziyaret eden öğretmen arkadaşı, biraz da alaylı bir dille, böyle yatıp duracağına yatağını

satıp Hamdi Yılmaz'ın ilaçlarından almasının salık vermiştir. "Yapamam" diye karşılık verir, parası olsa da ● ilaçlardan alıp içmeyecek kadar duyarlı bir aydındır. İlerde oğlundan, kızından utanırdı o hapları alıp içerse; saygıları kalmazdı bir sahtekârın ilaçlarını kullanan adama. Ona göre aydın olmak zor işti, sorumluluk isteyen bir işti. Laboratuvar deneyleri yapılmadan, sağlık kurullarından, profesörlerin denetiminden geçmeyen, yararı veya zararı saptanmayan bu ilaçların hastalara verilmesine, el altından sattırılmasına son derecede karşıydı. Sözleriyle davranışları elbette aynı olmalıydı. Gerçek aydın tavrı buydu. Roman kahramanı, halkına karşı görevlerini yerine getirme, onlara örnek olma, toplumu uyarma ve aydınlatma görevinin bilincindedir. *"Son saatine kadar insanca yaşamalı, ölürken bile küçük düşürücü davranışlara karşı direnmeliydim."* (s.300) diyen cesur ve ilkeli bir insanın insan olma adına sürdürdüğü dirençli yaşamının öyküsüdür Sarı Yazma.

Toplumcu düşünceler de önemli bir izleksel değerdir romanda. Halkın seviyesinin de en azından kendisi gibi olmasını isteyen yazar, sanatçının halk kaynaklarından beslenmesi gerektiğini söylemektedir. Her zaman halkımızın gücüne, kültürel değerlerine inanan ve güvenen bir insandır. Halk her türlü üretim bilgisine ve kültürel donanıma sahiptir. Halkın öz kaynaklarının işletilmesi, değerlendirilmesi gerekir. Sanatçı bunları bulup çıkaran ve yetkilileri uyaran kişidir. Aynı zamanda halka kendi değerlerini tanıtacağı için onun da kendine güven duymasını, değerlerinin farkına varmasını sağlayacaktır. Bu bağlamda adına "toplumcu sanat" dediğimiz bu anlayış, en yalın tanımıyla "halkçılık" şeklinde ifadesini bulmaktadır. Bu, halka dönük, ulusal, aydınlık bir sanat tutumudur. Attila İlhan'ın "Fedailer Mangası" olarak nitelediği Kırk Kuşağı sanatçıları, ona göre geleceklerini tehlikeye atmak pahasına insan hakları ve demokrasi savaşını başlatmışlardır. Devrin yönetiminin bu kuşağın kitaplarını toplattığını, şairlerini sıkıyönetim mahkemelerine verip ya hapsettirdiğini veya sürgün ettiğini belirtmiştir. Bu bağlamda Ilgaz'ın görüşleri, roman kahramanımıza tıpatıp uymaktadır:

"Önce en yakın çevremden başlamalıydım Başdan'a yazmaya. En yakın çevrem neresiydi? Mahallem, sokağım, evim kalmamıştı. Hastaneden, koğuşumdan başlamalıydım. Hastalar koğuşta varlıklı birinden yakınıyorlardı. Onun Boğaziçi'ndeki konağından söz ediyorlardı... Oysa buraya muhtardan çıkartılan fakirlik kâğıdıyla yatılırdı." (s.292)

Böyle olunca gazete verem pavyonunda yatan hastaların ilgi odağı olur, ondan "tedavi eşitliği"nden söz etmesini isterler. İçerdekilerle yetinmez, dışarıdaki kralları da benzetmeye başlar. Hastanenin bu hastalara verdiği bayatlığı yüzünden Avrupa kapılarından çevrilmiş olan çürük yumurtaları yazarken, sorgulamadan edemez: *"Çürüyen, kokusu burunların direğini kıran, bu çürük yumurtalar mı, yoksa bu yumurtaları bizlere veren yöneticiler mi?"* (s.301) Cezaevinde nasıl esrar ve eroin satıldığını, nasıl kumar oynatıldığını, kimlerin nasıl haraç aldığını da yazar bir bir.

Şiir anlayışında da toplumcudur: *"Nabzı atan, çağına tanık şiir, toplumcu şiirdir."*[14] Biçimin içerikten ayrı olamayacağı, yeni biçim arayışları olabileceği ancak bunları halkın yadırgamaması gerektiği, bireyci değil toplumca bir şiir anlayışına sahip olunması gerektiğini ifade eder. Şiire ve diğer türlere toplumsal bir işlev yüklemektedir. *"Amacımın, şiiri yalnız köyün, köylünün değil tüm halkımızın kurtuluşu için görevlendirmenin daha doğru olacağını belirttim."* (s.45) O derecede büyük bir sorumluluk duyar ki sanatçı olarak haksızlıklar ve yoksulluk karşısında, şiire şöyle dönüşür duyguları:

> "Önce bir şiir yazdım. Bilsem ki diye başladım, bilsem ki kimsenin parmağı yok bu sürüp giden işkencede, dedim. Kılım bile kıpırdamadan bir sabah, çekerdim darağacına kendimi, bilsem ki suç bende." (s.301)

Biçim, içeriği hapsetmemeli, sınırlamamalı, oyuna dönüştürmemelidir. Kısacası özü kavrayacak bir biçim olmalıdır. Sana-

14 Alpay Kabacalı, *Edebiyatımızın Koca Çınarı*, Tüyap, İstanbul 1993, s. 51

tın işlevi, sanatçının görevi, toplumcu şiirin suçlanması, sanat yoluyla toplumun gelişeceği inancı, izleksel birimler olarak yer almaktadır romanda. Bu sanat görüşü, halka dönük, ulusal, aydınlık bir tutumdur.

> *"Sevdim haklıdan yana olabilmek için*
> *Çalışıp ezilenden senden yana*
> *Sevdim aldığım soluğu hak etmek için*
> *Ama sevdim halkımca..."*

dizelerinde de sanatta tuttuğu yolu özetlemektedir.[15]

Bu toplumsal görüşler nasıl oluşur? Romanda bu gerçeklik de çok canlı ve çarpıcı bir örnekle yansıtılır:

> "Eğer çarşı ortasında eşek yükü odun satanların arasında birkaç kuruş eksiğine kadın yükü odun da satıldığını görmeseydim, gerçekçi, toplumcu bir yazar olacak gücü kendimde bulabilir miydim?" (s.76)

Halkla bütünleşen, halkı içeriden gözlemleyen bir yazar sanatına bunu en içten, en doğru biçimde yansıtacak, halkın kalkınmasında kendini sorumlu hissedecektir. Cide, onun yaşamında bir mihenk taşıdır ve toplum ilişkilerini, insan sevgisini burada kazanır. Özellikle kadınlar çok çalışkandır, gurbete giderler gündelikçi olurlar, tarlalarda çalışırlar, odun taşıyıp pazarlarda satarlar. Bu fedakâr Karadeniz kadını belleğine öylesine yerleşmiştir ki silip atamaz onu: *"Belleğim onların ayrıntılarıyla dolu, imgelemim onların görünümleriyle beslenip gelişir."* (s.14)

O bu fakir memleketin bir ürünüdür. Dil, halkın dilidir. Bunu Saydur'a şöyle anlatır:

> "Türkçeyi de Kastamonu'da öğrendim. Sözcük, deyim zenginliği ve ses uyumun bakımından Kastamonu çok zengin bir yerdir. Bugün kaba maba diye alay et-

15 Mehmet Saydur, age., s.149

> meye kalkıyorlar. *Markopaşa*'daki yazıları yazarken esin kaynağım hep Kastamonu olmuştur."16

Bir yanda halk arasında insanca bir gelenek sürer, bir yanda sömürü düzeni işler. Bu toplumsal gözlemler onu gerçek okuryazar yapmıştır. Ona göre gerçek okuryazar olmak için halkı yakından tanımak gereklidir. Böylece bireyci duyarlık yerini duyarlı bir gerçekçiliğe bırakır. Şiir anlayışında da paralel giden bir anlayışa sahip olur. Halkın konuşma diliyle uzlaşan yeni arayışlara yönelir. Dar gelirli kenar mahalleliler şiirlerinin konusunu, özünü, biçimini oluşturur. *"Gelecek günlere inanıyorduk, çağdaşlarımla birlikte. İnanmasam bunca çileye nasıl göğüs gererdim bu çürük ciğerle?"* (s.379) Özgürlük kavgası veren 1940 kuşağı adına savaştığını belirten özne anlatıcı, *Yürüyüş* dergisinin bu bağlamda onların yayın organı olduğunu belirtir. Savaşa, sömürüye, yoksulluğa karşı olan bu sanatçılar, ortak bir edebiyat çevresi oluşturmuşlar ve edebiyatımızda 1940 Kuşağı denilen bir akımın temsilcisi olmuşlardır. Hastalıklar, baskı ve tutuklamalar, yoksulluk asla onu yıldırmamış, sanat görüşünden vazgeçmemiş, cezaevine gireceğini bile bile toplumsal sorunları dile getirmiştir. Hasta yatağından alınıp cezaevi koğuşlarına tıkılmıştır. *Markopaşa*'nın çıktığı günlerdir:

> "Bir gün yatağımın çevresinde, görmeğe alıştığım Hereke kumaşından yapılmış kırçıl paltoluları görünce hiç yadırgamadım. Nöbetçi doktorumuzu da almışlardı aralarına. Her şey yönetmeliğe uygun olarak oluşturulup geliştirilmişti." (s.310)

Görevini kötüye kullanan bürokratlar, doktorlar, öğretmenler, okul yöneticileri çekip çıkarılır hayattan ve roman dünyasında aynı davranışlarıyla yer alır ve dikkat çekici bir sorunsalı gün gibi ortaya çıkarırlar. Kahramanımız yürüyemeyecek durumdayken alınır hastaneden. Üstelik kendisine yürüyemezse bir araba tutmasını söylerler. Kendi isteğiyle ve kendi parasıyla kodese tıkılmak isteyen bir kişi olmak gülünç bir durumdur elbette. Kendi ifadesiyle beş kuruş parası yoktur. Durumunu anlayıp

16 Mehmet Saydur, age., s.111

kendisine borç para veren verem hastası kısa sürede vefat etmiş, parayı geri verememiştir. Verem koğuşunda sigara dumanından göz gözü görmeyecek durumdadır. *"Tam bulmuştuk tedavi olacak koğuşu! Burda ne verem kalırdı insanda, ne bronşit!" (s.312)* Basit suçlardan yatanlarla ayrı koğuştadır, üstelik koğuşun altı su deposudur.

Dönemin toplumcu sanatçıları *Yürüyüş* çevresinde birleşirler. Beyazıt Meydanı'ndaki Marmara Kahvesi'nde buluşur, arkadaşlarını birbirlerine tanıtarak çevrelerini genişletirler. 1943 yılında İçişleri Bakanlığının emriyle kapatılan bu dergi, güçlü bir sanatçı kadrosu yetiştirmiştir. Gelecek güzel günlere inanmaktadır ve çürük cigeriyle bunca çileye göğüs germektedir. Kaynaşma, dostluk, derginin yetiştirdiği toplumcu kuşağın özellikleri ve adları gerçek hayattakiyle aynıdır. *Sarı Yazma*, dönemin sanat tartışmalarını, aydın olma sorumluluğu ve zorlukları, Rıfat Ilgaz'ın kimlerle hangi dergi ve gazeteler etrafında birleştiklerini tüm gerçekliğiyle yansıtmaktadır. Bu aynı zamanda ulusal bir çabadır. Attila İlhan bunun köklerinin Mustafa Kemal'e dayandığını belirtir:[17]

> "Öğretmenlerimiz, şairlerimiz, ediplerimiz yazarlarımız millete bu felaket günlerini ve onun hakiki sebeplerini açık ve kati olarak terennüm edecekler; bu kara günlerin dönmemesi için dünya yüzünde medeni ve asri bir Türkiye'nin mevcudiyetini tanımak istemeyenlere, onu tanıtmak zorunda olduğumuzu hatırlatacaklardır."

Ilgaz, 1944 yılında yayımlanan *Sınıf* adlı şiir kitabı yüzünden kovuşturmaya uğrar. Gerçek yaşamda bilirkişi kitapta suç bulunmadığını belirtir. Fakat Sıkıyönetim Mahkemesinde görülen dava Ilgaz'ın altı ay hüküm giymesiyle sonuçlanır. Bu konu *Sarı Yazma*'da aynen aktarılır. Yaşadıkça adlı şiir kitabı da yasaklanır. 1948'de Bakanlar Kurulu kararıyla, Sabahattin Ali'nin *Sırça Köşk*'üyle birlikte toplatılır. Bu kitabın toplatılmasından sonra daha çok düzyazıya yönelir ve çeşitli dergilerde *Markopaşa*, *Ali-*

17 Attila İlhan, *Gerçekçilik Savaşı*, BDS Yayınları, İstanbul 1991, s.65

baba, Malumpaşa, Merhum Paşa, Yeni Başdan gibi dergi ve gazetelerde yazar. Sanatoryumlardan alınıp hapislere atılmaktan kurtulamaz. Baskı gören sanatçı, "suç" kavramında yöneticilerin tutumunu anlayamaz, *Sınıf* adlı kitabında suç olarak değerlendirilen her şeyin toplumda var olduğunu savunur. *"İftira ediyorsam siz de verin mahkemeye beni." (s.330)* diyerek "sanatın yorulmak için olduğunu" (s.339) kanıtlarcasına bir tutum ve davranış örneği sergiler.

Bu bağlamda Ilgaz'ın görüşleri ve yapmaya çalıştıkları Mustafa Kemal'in anladığı ve arzuladığı bir sanatçı tavrı ve yansımasıdır. Ne yazık ki Mustafa Kemal'in ülkesinde yukarıda belirttiğimiz gibi, bu toplumcu düşüncelerinden dolayı suçlanacak, dergi ve gazeteleri kapatılacak, şiir kitapları suçlu bulunacak ve hapislere atılacaktır. Onlara göre bu tutuklamalar, memleketi azılı bir solcudan kurtarmak anlamına gelmektedir. Sıkıyönetim Mahkemesi gazetesini kapatınca atar elinden kalemi. Basın savcısı onları parasal yönden de çökertmeyi istediğinden satışa geçmeden toplatır gazeteyi. Onlarsa hurda makinelerde gazetelerini çok zor maddi sıkıntılar içinde bastırabilmektedirler. Duruşmaları tutuklu olarak yapılır, davanın başlaması için tutuklanması gerekirmiş. Soruşturma sonunda dosyası Ağır Ceza'ya gönderilir. İktisat Kongresi'nden söz eden sayısı da sıcağı sıcağına toplatılır. Hakkında o kadar çok dava açılır ki o tutuklanma nedeninin hangi davadan olduğunun karıştırır artık. Cezaevi müdürünün ona toplumsal konulu yazıları kesmesini söylemesine karşın: *"Kesemem dedim. Nasıl keserim. Bizlere güveni kalmaz okurların." (s.328)* diyerek ret yanıtı verir. Dergi her kapatılışında başka bir adla yeniden çıkartılır: *Markopaşa, Malumpaşa, Merhumpaşa...*

Ilgaz, bütün davalardan beraat eden bir yazarımızdır. Aklından hiç geçmeyecek şekilde yapılan suçlamalara karşı dirençli yapısı, asla ödün vermeyen bir yazar, sanatçı, gazeteci olarak hiçbir baskıya boyun eğmeyen roman kahramanımız bu yönüyle gerçek hayattaki Ilgaz'la birlikte insanlığa bir azim, ilke, direniş, inandığı değerlere sahip çıkma olgusu sunmaktadır. Sertçe eleştirilerin suç unsuru olmayacağını, demokrasi olan ülkelerde

cumhurbaşkanının bile eleştirilebileceğini savunan yazar, halkı gerçek demokrasiyle yüz yüze getiriyor.

Sarı Yazma, benöyküsel anlatıcının şair ve öğretmen kimliğini uzlaştırma çabalarını, bu bağlamda başta MEB olmak üzere yaşadığı baskıları, basın savcısının onu susturma kararlılığını, sıkıyönetim mahkemelerinde yargılanmalarını nesnel bir bakışla anlatır okuyucusuna. Cezaevlerindeki yaşam koşulları, eşitsizlikler, insan özlemi, paylaşma isteği, tutuklu Turancı subayların cezaevi hakimiyeti, sağlıksız koşullara da dikkat çekilen romanda yönetimin en uç noktaya ulaşarak insan sağlığını hiçe sayan anlayış, müdürün hasta olmayı yasaklamasıyla dile getirilmiştir. Hatta orada uyuşturucuya göz yumulmakta, baskı ve şiddet uygulamaları olmaktadır. "*O yıllarda dayılık hapishanelerde çok geçerli bir makamdı. Bu aslanlar kitaba gelen ve gelmeyen birçok işlere karışırlar, esrar, eroin satıtırlar, kumar oynatırlar, haberleşme işlerini yoluna koyup cezaevinin yönetiminde bile görev alırlardı.*" (s.364)

Beyin gücünü kullanan insanların yaşadığı maddi sorunlar da özne anlatıcının yaşadığı ve kendisi gibi olanların ortak yazgısı olarak vurguladığı olgulardır. Gazeteci olarak da yaşar maddi sorunları. İşçilerin, aydınların parasıyla çıkarırlar Yürüyüş'ü. Toplumcu sanatçıların maddi kaygılardan önce toplumcu kaygılarının ön planda olduğu dikkatleri çekmektedir. Halkın sorunlarını dile getirmek ve halkı uyarmak ilkesiyle hareket eden bu sanatçılar, özveriyle, kıt kanaat geçinerek çalışmakta ve yaşamaktadırlar.

Düşünsel sürtüşmeler de açıkça dile getirilir, özellikle gazetecilik çevresinde. İzleksel birimler: Yönetimden güç alan bireyci sanat anlayışına sahip çevreler, saygın isimlerin jurnallenmesi, ırkçı düşünceler, Hitler'e özenen yerli faşizm yanlıları olarak dikkatimizi çekmiştir. Dönemin bu sosyal gerçekliğini Mumcu'dan(1998:49-50) bir alıntıyla belirginleştirebiliriz:

> "Atsız'ın komünistler listesi Sabahattin Ali ile de bitmiyordu... Atsız'ın komünist listesinde, Boratav'ı İs-

> tanbul Üniversitesi Pedagoji Enstitüsü başkanı Prof. Sadrettin Celal Antel izliyordu. Atsız'a göre Sadrettin Celal de bir vatan hainiydi... Atsız'ın başbakandan istediği şuydu: Bütün komünistler görevlerinden alınsın."18

Yönetime yakın olmak veya yönetimin karşısında bulunmak da bir çelişki gibi durmaktadır. Yönetimin yanında hükümetin yayın organı gibi olan sanatçıları eleştiren roman kahramanımız, sanatçının, hiçbir dönemin yöneticileriyle kadeh tokuşturmaması gerektiğini belirtir. Bu, sanat anlayışını oluşturan bir değer olarak belirir.

Bu çetin ve zorlu yaşam onu yormuştur artık, tekrar eski günlerine, onu kültürel değerleriyle besleyen Cide'ye dönüşüyle başlar *Sarı Yazma*... Oradan uzanır geçmişe, okunulan, aranılan, kitapları senaryolaştırılan bir yazardır artık. Yazma sorumluluğu kat kat artmıştır; zaten yazmadan yaşamanın hiçbir anlamı yoktur onun için. "*Yaşamın gerektirdiği başını dinleme isteği*", doğduğu bu eşsiz memlekette belleğini dolduran görünümleriyle yaşama gücünü tazelemek umuduyla dönmüştür Cide'ye. Hatta oraya gömülmek arzusundadır:

> "Sayın Başkan diyeceğim. O tuz mağazasının arkasından üç arşınlık toprak istiyorum. İster sağlığımda ver, ister öldükten sonra beni yatır. Zincirlikuyu Mezarlığı için arkadaşlarımı yormak için hiç yüzüm yok. Son günlerde o kadar yorüldular ki." (s.10)

Cide'deki doğa tahrip edilmiştir, uskumruların, barbunyaların, lüferlerin köküne kıran girmiştir; yalı denilen ve kilometrelerce uzayan beton yol sahilin doğallığını alıp götürmüştür. Yalının en güzel yerine oturtulan kereste fabrikası, eskiden elinde keser kolları sıvalı ustalarca yapılan kızaklar üzerine bodoslamaları, omurgalarıyla oturtulan mavnalar, kütük kayıkları vardır. Cide'den ilk ayrılış ve ömür boyu süren ayrılıklar...

---

18 Uğur Mumcu, *40'ların Cadı Kazanı*, umag Vakfı Yayınları, Ankara 1998, s.49-50

> "Hep bırakacak, durmadan bırakacaktım geride, bana yakın ne varsa isteyerek, istemeyerek boyuna bırakacaktım. Yerine göre insanları, yerine göre değer verdiğim şeyleri... Okuduğum, okuttuğum okulları, değişen öğrencilerini, ya bırakacak ya bıraktırılacaktım. En acıklısı, çok sevdiklerimi, yakınlarımı, kardeşlerimi, çocuklarımı, torunlarımı, onların da yakınlarını..." (s.13)

Gerçekten de yaşamındaki ayrılıklar, bırakmak ve bırakılmak zorunda kalmalar, sonunda dönülen Cide ve elinde bir büyücek bavul, bir çanta ile gelinen otel odası. Yıllar önce çok sevdiği kedisi Süleyman Efe'yi geride bıraktığı memleketine şimdi ondan daha kimsesiz, ondan daha yaşlı ve yorgun olarak dönmüştür ama yaşama bağlı ve hâlâ umutludur. Ilgaz'da ulus sevgisi, halk sevgisi, halkına inanma ve değerlerini koruma olgusu çok yüksek bir değer olarak dikkat çekmektedir. Doğduğu bu güzel, şirin Karadeniz ilçesinin halkının çektiklerini kimsenin çekmediğini vurgularken, insanca yaşamayı çoktan hak ettiğini ısrarla belirtir. Böylece sanatına yakın çevresinden başlayarak en etkili malzemeyi taşımış olur. Kadını ayrı bir çilekeştir Cide'nin. Kocaları Yemen'lerde, Trablus'larda, Balkan'larda savaşa gidince onlar sarı yazması başında, elinde bakracı, yoğurdu, arkasında odun yükü, yaz kış demeden yalınayak pazara gelen kadınlar en çok ilgisini çekmiştir çocukluğunda. Yıllar sonra romanına Sarı Yazma adını koyması, işte bu çilekeş kadına duyduğu engin saygının ifadesidir. Cide'nin yolları yapılsa, limanın temeli atılsa Cideli kızlar gurbete gitmez, memleketlerine konuk gelen gezginlere hizmet ederdi. Sanatçı herkesten önce görür gerçeği, bu gerçeği sanatına yansıtarak toplumsal görevini, sorumluluğunu yerine getirir.

Romanda Kurtuluş Savaşı yıllarından başlayarak 1970'li yıllara kadar uzanan bir öykü zamanı mevcuttur. Cumhuriyet Halk Partisi ve Milli Şef dönemi, Demokrat Parti dönemi de bu sürecin içindedir. Her iki yönetimi de yeri geldiğinde eleştiren sanatçı, hiçbir zaman yönetime yakın olmamış, her zaman halkından ve ulusundan, onların kalkınması ve gelişmesinden yana olmuş-

tur. Milli Şef'in baskıcı yönetimini eleştirirken, 1950'li yılları da Amerikan yöneticilerinin, askerlerinin, politikacılarının, barış gönüllülerinin bütün güçleriyle yurdumuzda çöreklendiği yıllar olarak niteleyerek eleştirir.

Sanata saygı, çok önemli bir değer olarak algılanır onda. 1970'li yıllarda kitaplarından film için senaryo çıkarma hakkını alanların kendisini çok yorduğunu belirtir ve bunun nedenini şöyle açıklar:

> "*Hababam Sınıfı* gibi yüz binlerce baskı yapmış toplumca bilinen, sevilen bir güldürü romanının filmini çevirirken kendiliklerinde yeni tipler, yeni olaylar ekleyecek kadar sanatı hafife almaları görülmüş şey değildi. Eserin içeriğine tümüyle aykırı düşen bu davranışın, çekilen filme bir şeyler kattığını ileri sürebilmeleri bence sanata da sanatçıya da büyük bir saygısızlıktı. Verdikleri parayla yalnız kitabımdan senaryo çıkarma hakkını değil, beni de, bütün kişiliğimle satın aldıklarını sanıyorlardı." (s.55)

Kimliğini ve kişiliğini oluşturan değerleri her türlü baskı ve şiddette koruyan, yönetime yakın görünerek imtiyaz peşinde koşmayan, sanatından asla ödün vermeyen büyük sanatçının dile getirdiği yüce değerler, tüm sanatçı, aydın, halk, yönetici tarafından görülmeli, gençler de ülkesinin geleceği adına ulusal ve evrensel ilkelerde bütünleşip toplumun çıkarları için ön saflarda yer almalıdır. İnanıyoruz ki, bu toplumda değerlere böylesine sahip çıkanlarla ulusumuz gerçek ülküye kavuşacak ve sorunlarını kolayca çözümleyecektir.

Romanı oluşturan değerler dizgesi bu sayfalara sığmayacak kadar yoğun bir malzemeye sahiptir. Yapıtın tüm izleksel birimleri ayrı ayrı değerlendirilebilir ve yeni anlam katmanları aralanabilir. Sarı Yazma, bu yönleriyle oldukça hacimli, anlatıcısının öz yaşamöyküsünü içeren bir romandır ve yeni değerler sunmaktadır. Bu bağlamda Özellikle *Sarı Yazma* Türk Eğitim Sisteminin Türkiye'deki okullarda nasıl uygulandığını yansıtan verilerle donatılmıştır. Eğitimbilimcilerin bu verileri işleyip değerlendir-

melerini Türk eğitiminin geleceği açısından son derecede yararlı buluyoruz önerisini tekrarlamakta büyük fayda görmekteyiz.

KAYNAKÇA

Altınkaynak, Hikmet, *Edebiyatımızda 1940 Kuşağı*, Yaylacık, İstanbul 1977

Aşkor, Oya, *Rıfat Ilgaz'ın Sarı Yazma ve Karatma Geceleri Adlı Romanlarında 1940'ların Eğitim- Öğretim ve Aydın Yaşayışını Yansıtan Anlam Birimleri*, 19 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2005

Aydemir, Şevket Süreyya, *İkinci Adam*, Remzi Kitabevi, A.Ş. Yayınları, c.2, İstanbul 1985

Başaran, İ. Ethem, *Eğitime Giriş*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1996

Bezirci, Asım, *Rıfat Ilgaz Yaşamı, Şairliği, Yazarlığı, Eserlerinden Seçmeler*, Çınar Yayınları, İstanbul 1989

Bruner, Jerome S, *Bir Öğretim Kuramına Doğru*, Çev: F. Varış- T. Gürkan, AÜ Basımevi, Ankara 1991

İlhan, Attila, *Gerçekçilik Savaşı*, BDS Yayınları, İstanbul 1991

Kabacalı, Alpay, *Edebiyatımızın Koca Çınarı*, Tüyap, İstanbul 1993

Koçak, Cemil, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi*, İletişim Yayınları, c. 1-2, İstanbul 2003

Mumcu, Uğur, *40'ların Cadı Kazanı*, umag Vakfı Yayınları, Ankara 1998

Saydur, Mehmet, *Rıfat Ilgaz'lı Yıllar*, Çınar Yayınları, İstanbul 1994

RIFAT ILGAZ

karartma geceleri

çınar yayınları

BİTMEYEN KARARTMA GECELERİ[1]

Aşuman Kafaoğlu-Büke

Bu ülkenin insanları Rıfat Ilgaz'ı ilk başta *Hababam Sınıfı*'nın yazarı olarak bilirler, üretken yazarın diğer tüm eserleri adeta onun gölgesinde kalmıştır. Edebiyat çevreleri ise Ilgaz'ı daha çok şiirleriyle tanırdı, nedense romanları, şiir ve oyunlarından sonra gelirdi hep. 1911 doğumlu şair, romancı, öykücü ve oyun yazarı Rıfat Ilgaz'ın yüzüncü doğumyılı sayesinde, eserleri bu yıl içinde yeniden yayımlanıp gündeme gelecek ve belki yeni nesiller Hababam Sınıfı dışında başka kitaplarıyla da yazarı tanıma fırsatı bulacaklar.

Rıfat Ilgaz'ın 1974'te yayımlanan ve yazarın hayat hikâyesiyle örtüşen *Karartma Geceleri* onun önemli eserleri arasında yer alır. Roman, 1944 yılında yaşanan birkaç ayı anlatır. Roman kahramanı Mustafa Ural, yazarın kendisi gibi bir öğretmendir ve yeni yayımlanan şiir kitabı yüzünden başı derde girmiştir. Şiir kitabı yasaklanmış, toplatılmış, şimdi de şair tutuklanmak üzere her yerde aranıyordur. Romanın giriş bölümünde Mustafa hapiste sorgulanmayı beklerken, bilinmezlerin içinde tanırız onu. Bura-

1 Bu yazı *Radikal Kitap*, (522), 18 Mart 2011'de yayımlanmıştır.

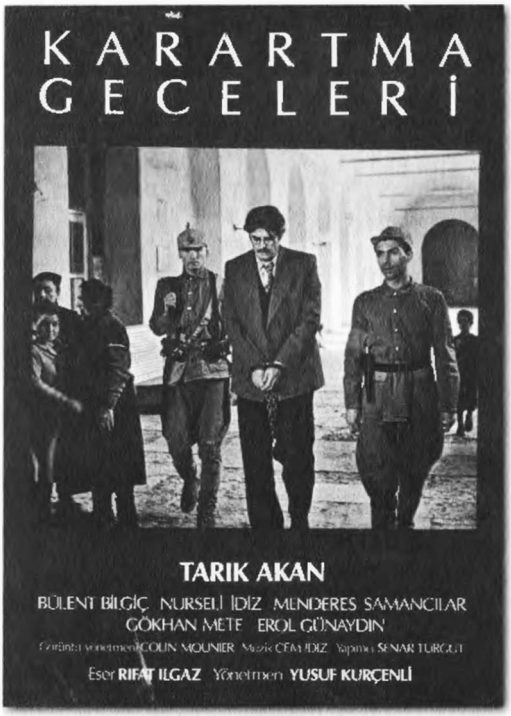

da oluş nedenini bilir elbette, şiirleri sakıncalı bulunmuştur ama suçunun ne olduğunu bilmez. Birinci bölüm sonrasında kurgu geri dönüşle birkaç ay öncesine gider. Bundan sonraki bölümler, hapse girene kadar geçen süre içersinde kahramanın İstanbul semtlerinin karanlık gecelerinde polisle giriştiği kovalamaca düellosu temelinde gelişir.

Polis ile kovalamaca şöyle başlar: Karlı ve soğuk bir mart günü Mustafa eve dönerken, komşudaki genç kızın penceredenkendisine işaret ettiğini görür ve evin kapısında polislerin onu beklediğini anlar. Evine giremez, onu tanıyanların yanında görünmemesi gerektiğini bilir. Üzerinde fazla parası olmadan, hazırlıksız bir biçimde sokakta kalmıştır. Ayrıca sağlık sorunları yüzünden okuldaki görevinden raporludur, hasta ciğerlerinin hapishane koşullarına dayanamayacağını bildiği için özellikle iyileşmeden yakalanmak istemez, aklına gelen dostlarını arar. Gazetede çıkan haberlerden arandığı bilindiği için artık herkesin gözünde o bir kanun kaçağıdır. Bazı yakınlarını polis zaten ziyaret etmiş ve yerini bildirmelerini istemiştir. Bu durumda kendisine yardım edecek insan sayısı fazla değildir.

Kapısını çaldığı kimi dostları tarafından sıcak karşılanmaz. Mustafa'yı bencil davranmakla suçlarlar, öğretmen bir arkadaşı: *"(h)iç hakkın yok, yakınların için tehlikeli olmaya. Sen solcu olabilirsin, bundan gelecek zararları da kişi olarak göze alabilirsin ama... senin gibi düşünmeyenlerin tehlikeyi göze almalarını istemezsin gül hatırın için!"* diye çıkışır. Bir diğeri onu çıkarcılıkla suçlar: *"Sanatta toplumcu... Öğretmenlikte günün adamı... Nasıl uzlaştırıyorsun ikisini?"* Yine aynı kişi, *"suçunun karşılığı ne ise yasalara göre, bu cezayı tek başına çekmen gerekir... Buna ne çocuğunu, ne karını, hatta ne arkadaşlarını ortak etmeye hakkın var!"* diye azarlar Mustafa'yı. Bazıları onu yakalatmayı vatandaşlık görevi olarak düşünürler, bazıları da polise şeref sözü verdikleri için yardım edemeyeceğini söyler.

Neyse ki kahramanın güvenebileceği dostları da çıkar; veresiyeye hazır tanıdık esnaf ve onu güleryüzle karşılayan kıraathane sahibi bunlar arasındadır. Asıl sorun, güvenilir dostların da parasızlık çekmesidir. Romanın geri planında İkinci Dünya Savaşı'nın en kanlı günleri sürmekte, tüm dünya ile birlikte Türkiye'de de büyük yoksulluk ve yokluk günleri yaşanmaktadır. Bir yandan özgürlük kısıtlamaları, diğer yandan yoklık, hayatı zorlaştırır. Bunların üstüne bir de, Avrupa'da artan faşist baskı Türkiye'de kendini hissettirmeye başlar; Hitler'e özenen ırkçı ve Turancı

gruplar gün geçtikçe güçleniyorlardır. Rıfat Ilgaz, o dönemin kendine has karakteristiğini ve insan ilişkilerine garip yansımasını dile getirir romanında. Aşırı güvensiz ortam muhbir yaratır, muhbirler de sonunda paranoyaklar yaratır. Bu kısır döngü içinde ilişkiler gelişmez, güven oluşmaz. Ancak, Mustafa'nın şüpheleri ürkütücü olsa da hastalıklı değildir; dostlarının ve aile fertlerinin takip edilmesi onun hayal gücünün ürünü değil, gerçeğin ta kendisidir.

Geri planda sadece dünya savaşının seyri ve çökmekte olan faşist diktatörlükler değil, o dönemin Türkiye'sindeki olaylar da yer alır. Tam o günlerde (Nisan 1944) Nihal Atsız, Başbakan Şükrü Saraçoğlu'na açık iki mektup yazmış, Sabahattin Ali, Pertev Naili Boratav gibi yazarları komünistlik yapmakla suçlamıştı. Ayrıca dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'in de onları koruduğunu ve bu yüzden istifa etmesi gerektiğini söylemiştir. Ilgaz, mektupların içeriğini, yarattıkları tepkiyle ele alıyor. Yazar ve aydınların kolayca hedef gösterildiği ortamın korkunçluğu, gerçekten okuru sarsıyor.

Karartma Geceleri bir yönüyle siyasi karmaşayı belgeleyen bir metin hatta gerçekçi dili ve nesnel yaklaşımıyla tarihsel gerçekleri aydınlatan bir kitap. Toplumsal gerçekçi akımın önemli örneklerinden biri sayılması boşuna değil, savaş yılları hakkında çok canlı tablolar sunuyor. Sadece siyasi gerçekler açısından değil, sıradan insanların gündelik rutinlerini, ilişkilerini ve ahlakını aktarıyor. Romanda bazı bölümler öylesine detaylı anlatılıyor ki, bunların o günlerde not edildiğini düşündürüyor. Ilgaz, bu romanı yazacağını bilerek, belki de otuz yıl boyunca her sahneyi zihninde canlandırmış, canlı tutmuş. Romanın anlattığı dönemi bilmeyen ama yazıldığı dönemi bilen bir okur olarak, siyasi ortamın pek farklı olmadığını kolayca söyleyebilirim. Çay değilse bile kahve bulunmazdı, başka birçok gereç eksikliği ile birlikte özgürlük kısıtlamaları konusunda gelişme fazla değildi. Yine de anlatılan 1944 yılından farklı bir ortam vardı. Örgütlenme içinde birey kendini muhtemelen roman kahramanı Mustafa kadar yalnız hissetmiyordu.

Bunu söyler söylemez hemen eklemek gerekir ki *Karartma Geceleri* didaktik bir eser değil. Rıfat Ilgaz bir dönem yaşadıklarını doğrudan anlatmakla yetinmiyor, roman yapısal olarak da başarılı bir kurguya sahip. İlk başta gerçeklikle bağlantılar, kurgusal değerini arka plana itebiliyor fakat romanın özellikle ikinci yarısında form daha çok kendini gösteriyor. Bazı bölümlerde artan romantizm ve yaşama sevinci sayesinde okur karakterleri farklı yönleriyle ve incelikleriyle tanıma fırsatı buluyor.

Romanın kurgusal niteliklerinden bahsederken, bazı motif ve simgelerden de söz etmeli. Yazar simgeleri roman boyunca belli aralıklarla kullanarak kahramanın arzu göstergeleri halini almasını sağlıyor. Buna en iyi örnek, çay. Çayın ancak karaborsada bulunduğu kıtlık günlerinde halk için sıcak demli bir çay, adeta lüks objesi. Çay yerine ıhlamur, kahve yerine de nohut kahvesi bulunuyor. Bu yüzden arada sırada sıcak koyu demlenmiş bir çay, Mustafa için evi ve huzuru temsil ediyor. Çayı en yakın dostlarının yanında, sıcak ortamda bulması rastlantı değildir. Agop ne zamandır sakladığı demlik çayı o gelince demler. Bir başka gün, hapisten yeni çıkmış arkadaşı şöyle anlatır: *"Düşün Mustafacığım, böyle bir yerde bir arkadak çayın ne demek olduğunu bir düşün! Güzel demlenmiş bir çayın anlamını yani..."* Buz gibi soğuk, ıslak İstanbul sokaklarında en çok özlem duyduğu şey, sıcaklıktır. Ayrıca dostların onu evlerine kabul edip çay ikram etmeleri, korkusuzluklarını gösterir. Çay, güvenilir dostlarla kurulan ortamı da simgeler.

Rıfat Ilgaz *Karartma Geceleri*'ni, 1944 baharında yaşadıklarından yola çıkarak otuz yıl sonra 1974'te yazmış; şimdi Rıfat Ilgaz'ın yaşadığı Mart ayının üzerinden altmış yedi yıl geçtikten sonra, soğuk mart günlerinde bu romanı okurken, aslında bu ülkede ne kadar az şeyin değiştiğini görmek, insanı çok üzüyor. Gazeteci, şair ve yazarların yıllardır yaşadıkları adaletsiz sorgulamalar, özgürlük kısıtlamaları, özgür ifadeden yoksun olmaları, yıllar sonra tekrar bu romanı okumanın önemini gösteriyor bize.

"Mizah hikâyecisi olmak, 'öykücü' olmaya hiç de engel değildir."

"Beni de soruşturmanıza katıyor, bana da soruyorsunuz, demek beni de hikâyeciden sayıyorsunuz, öyle mi? Ben kendimi mizah hikâyecisi, yani halkımızın çok okuduğu o mizah dergilerinde, gazetelerin belli sayfalarında (ilk sayfalar da dahil), türlü güldürü örnekleri çiziktiren bir yazar sanıyordum bir yanımla. (Benim birçok yanım vardır. Oysa bir yazar, ya sanatçıdır ya değildir. Ama bizim dergi sahiplerimiz, eleştirmecilerimiz, antoloji derleyicilerimiz adamı paramparça ayırıp işlerine gelen yanlarımızı, istedikleri dönemlerde alıp alıcılarına sunarlar.) Bu yüzden, Rıfat Ilgaz hiçbir zaman bu üstün ve içinden pazarlıklı kişilerce hikâyeci sayılmamış (hatta çoğu zaman şairden, romancıdan, piyes ve fıkra yazarından...) sayılsa bile, nedenleri kendilerince önemli tanımlamalarla saf dışı edilmek için de ayrıca gayretkeşliğe uğratılmıştır.

Bana sorarsanız (nitekim soruyorsunuz) mizah hikâyecisi olmak, "öykücü" olmaya hiç de engel değildir, (üstünlüğünü savunanların da karşısında değilim) aptalca yazılmış birtakım hikâyeleri okudukça en kötü bir mizah hikâyesinin değerini ister istemez kabul ettiğim çok olmuştur.

Bu arada şunu da belirteyim: Mizah diye yazınsal bir tür yoktur. (Paradoks sanılmasın.) Mizah büyük bir gerçektir ama yazınsal bir tür değildir. Bir bakış, bir görüş, bir yorumlayış, çelişkiler, zıtlıklar, sürprizlerle gerçeği anlayış, göremeyenlerin, görmek istemeyenlerin gözlerine sokuştur. Bununla birlikte, üstün bir mizah değeri olan herhangi bir yazar, hikâyeci olma nitelliğine de varmış sayılmaz. Önce hikâyecilik vardır. Bir hikâyenin mizah hikâyesi oluşu onun değerini düşürmez, tam tersi arttırır, eğer bu hikâyede gerçekten hikâye niteliği varsa...

---

* Rıfat Ilgaz, "Türk Hikâyeciliği Üstüne Düşünceler", *Yansıma*, (6), Haziran 1972

Bir hikâyenin ağlatıcı, ürkütücü, hatta dehşet verici oluşunun hikâyeye değer kattığını söyleyemeyiz, ama (buna özenenler çok) güldürücü oluşu, eğer sanatçı bu işi kendine güldürmeden başarabiliyorsa, bu bir seçkinlik, bir ustalıktır. Dünya yazarları içinde pek az mizah hikâye ve romancısının yetişmesi sayımızı pekiştirir.

Güldürü yazarları, toplum sorunlarımızı en karışık çağlarda, en baskılı evrelerde ele aldıkları için halkın çok sevdiği, benimsediği kişiler olmuşlardır. Bu tür yazarların kitaplarının, yazılarının çok okunması bunu göstermez mi?

Her güldürü yazarı olumludur diye bir sonuç da çıkarmak istemiyorum. Toplumun atılım gücünü kıran, halkı içinde bulunduğu bunalımlarla uzlaştırıp yatıştıran mizah yazarları da vardır. Çok okundukları için başka türlü yazanlardan daha uyuşturucu, tutucu olabilirler. Hepsi doğru. Mizah, türünde hikâye vermeyip de zararlı, hiç olmazsa yararsız, olumsuz yazarlar az mıdır?

Bu arada şunu da belirteyim: Yazınsal ürünler üzerinde inceleme yapanlar, edebiyat tarihçileri, eleştirmenler, antoloji derleyicileri, yayınevlerinin yetkili seçici ve inceleyicileri iyi niyetli, yeterli görünmüyorlar. Hele ödül ve armağan üleştiricileri... Bunlar hikâyeciliğimiz için de, şiirimiz için de basın kanunundan, ceza kanunundan, yürürlükte olan Kurt Kanunu'ndan çok daha zararlıdırlar. Bununla birlikte halkımız kendi yazarını seçmekte, okuyacağı hikâyeyi, romanı arayıp bulmakta hiç de yan tutanlardan, rüzgâr kollayanlardan yararlanır görünmüyorlar. Sorduğunuz 'Türk hikâyeciliği üstüne düşünceleri' ben halkın yargısına bırakıyorum. Bir gün gelip bütün yazınsal ürünlerin ve yaratıcılarının yeniden değer ölçüsünden geçirileceğine inanıyorum. Nitekim, halkımız en korkusuz, en sağduyulu, en güvenilir eleştirici, izleyici, okuyucu, değerlendirici olduğunu şimdiye dek yayın hayatında kendini duyuran bütün baskılara, şaşırtmacalara, yanıltıcılıklara, neyi seçip alacağını, sessizce ama dirençle göstermiştir. Halkın gücü bir gün daha çok artacak ve kendini bu edebiyat simsarlarına da saydıracaktır. Bize düşen iş, bol bol ürün vermek, yayınlama olanaklarımızı arttırmak olmalıdır."

Anı yazmamı isteyenler bir bakıma haklı...

"Bugünlerde kime rastlasam, kimisi 'Abi' diye başlıyor, kimi 'Rıfat' diye... 'Rıfat Bey' diyenler olduğu gibi biraz da şakaya getirerek, 'Babacım' diyenler de var. 'Yaz' diyorlar, 'Anılarını yaz!'

Nedenmiş bu anı yazmamı istemeleri? Onu da öğrendim. Türk edebiyatında yer tutanların, yaşıma göre, hemen hepsiyle tanışıklığım varmış, onların yazılarından anlaşılıyormuş bu arkadaşlıklar...

Doğru! Demek benden söz edenleri de benim anılarımdan öğrenecekler. Bilgilerinin dışında kalan eksik yanları bu yazılardan tamamlayıp eksiksiz bir Sait Faik, Sabahattin Ali, Ahmet Kutsi, Orhan Kemal, Cahit Irgat, Ziya Osman, Muzaffer Tayip, Orhan Veli, Fahir Onger, Kemal Tahir, hatta sağ olduğu halde bir köşede avukatlık yapan, Hukuk Fakültesi'nde okuduğu sürece tek gününü benden ayrı geçirmeyen tam bir Niyazi Akıncıoğlu, Suphi Taşan, Esat Adil, Sabri Soran, Rüştü Onur bulup çıkaracaklar. Daha da birçoklarını. (...)

---

* Rıfat Ilgaz, Nerde Kalmıştık, Çınar Yayınları, İstanbul 1997, s.36-39

Anı yazmamı isteyenler bir bakıma haklı... Beni öğretmenlikten ayırdıkları yıl, sözcüğün tam anlamıyla Babıâli'ye düştüm. Gazeteciliğin uzun süre geri hizmetinde çalıştım. Ön saflarda çarpıştığım yıllar da olmadı değil ama hep adsız ya da uydurma adlarla... Nelerle karşılaşmadım: ayak kaydırmalar, çekememezlikler, çekişmeler, çekiştirmeler, sürtmeler, sürtüşmeler, olumlu olumsuz türlü olaylar, kovulmalar, yer değiştirmeler, paralı, parasız al baştanlar güçlenmeler, tutunmalar, dayanışmalı dayanışlar... Evet, her şeye karşın direnmeler... En kötüsü, bir baltaya sap olmuşken alınıp götürülmeler. (...) Elli yaşın üstüne çıkmak, hapishanelerde, hastanelerde, basımevlerinde, kurşun kokuları içinde, havasız, ışıksız, yerine göre susuz, ekmeksiz, selamsız...

Demek bütün bunların yazılması, anlatılması gerekli öyle mi? Yalnız kendim için değil, selamlaştığım, sevişti̇ğim, tartıştığım dostlarım için... Ölüp giden, yaşamakta olan, çok yaşaması gereken kişiler, yakınlar, uzaklar için. (...)

Akbal, anı yazanlara günü gününe yazmalarını salık veriyor, Cumhuriyet'te. Şu memleket aydınının durumunu yakından bilmesi gereken kişi bunu nasıl rahatça söyleyebilir? Bir aydın kişi, bir sanatçı, günce yazacak, ertesi gün bir görevli alıp gidecek defteri. Bu deftere göre sorguya çekilecek, başkaları da... Altı kere evi aranan kişi olarak düşünüyorum, anı başka nasıl yazılabilir diye.

Dinamo, İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki anılarını yazıyor. Eksikleri yok mu, var elbet. Bellek, defterin yerini tutar mı hiç? Bellek yanılabilir diye hiç mi anı yazmayalım? Unutmalar, yanılmalar olabilir. Elverir ki anının anılığına saygı göstermesini bilelim. Değer verdiğimiz, sığındığımız, avunduğumuz anıları, sıkıştığımız zaman, yalancı tanık olarak kullanmayalım, halkın, okurun önünde. Anılar bir yazarın, yazdıklarına dayanak olacak en yakın arşivdir."

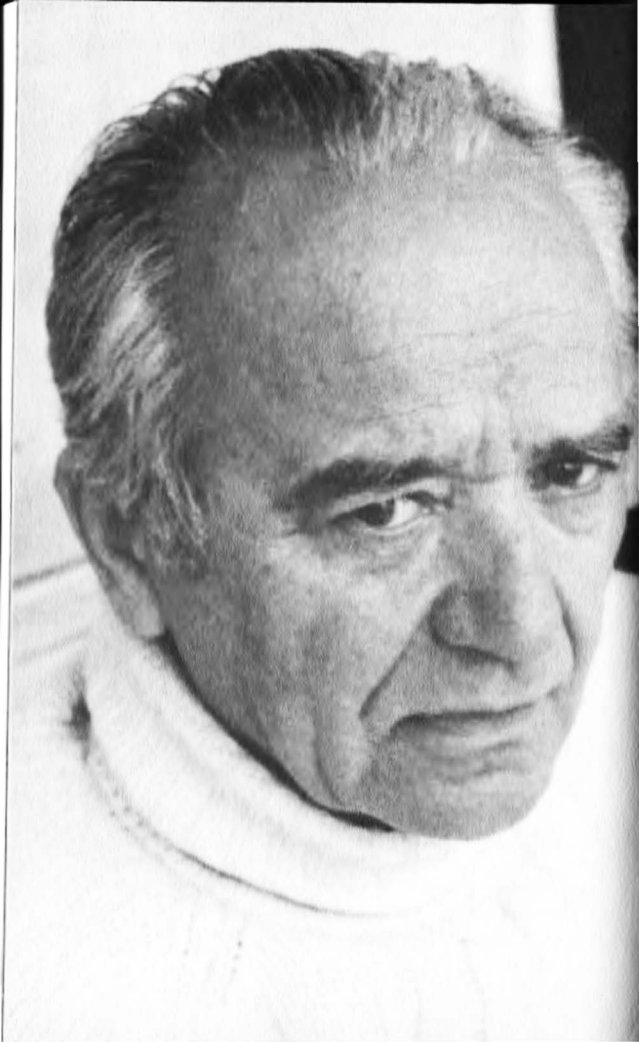

RIFAT ILGAZ'IN 12 EYLÜL ANILARI

Kadir İnceşu

Türk edebiyatına 70 dolayında yapıt kazandıran Rıfat Ilgaz emekli olduktan sonra Cide'ye yerleşir. Kısa sürede yaptıklarıyla olumlu ve olumsuz tepkiler almaya başlar. Öyle ki 28 Ağustos 1980 tarihinde oturduğu evin karşısına bir pankart asılır. Pankartta "Rıfat Ilgaz, bu apartmandan çıkarılmazsa 31 Ağustos gecesi taranacak" yazmaktadır. Pankartı, ev sahibi Ekrem'in gelini öfkelenerek yırtıp atar. 30 Ağustos'ta kendisini ziyarete gelen oğlu Aydın Ilgaz ile balkona masayı kurup donatan Rıfat Ilgaz bu durumdan söz etmez bile... Aydın Ilgaz ertesi gün çarşıya indiğinde "Yahu ne yaptınız! Gece sizi gözledik" sözleriyle karşılaşır. Rıfat Ilgaz kendini ve oğlunu açık hedef yapmıştır. Tabanca taşıması önerildiğinde reddeder Rıfat Ilgaz. Aslında Rıfat Ilgaz bu duruma bayağı şaşırmıştır. Onu vurmaları için uğraşmalarına hiç gerek yoktur çünkü.

> "Evimin kapısında kilit bile yok! Hem beni temizlemek isteyen kişi, neden üç kat merdiven çıksın! Sabahları kumda tek başıma dolaşıyorum, kıyıda!..."

Cideli gençlerle ilgilenmesi de hoş karşılanmıyordu. Bir keresinde Cide'nin ileri gelenlerinden birisi *"Hoca, emekliysen emekliliğini bil! Çek bu gençlerden elini"* demişti şakayla karışık.

Peki Rıfat Ilgaz bütün bunlara maruz kalmak için neler yapmıştır. Her şeyden önce Cide, Rıfat Ilgaz için çok önemlidir:

"...Cide, doğduğum eşsiz, benzersiz memleket... Ne iyi etmiş de anam beni bu cana yakın memlekette doğurmuş!.. Her şeyimi yitir-

diğim günlerde Cide'nin belleğimin duvarlarına yansıyan görünümü ile dirilir, yaşama gücümü tazelerdim..." der *Sarı Yazma* adlı romanında... Emeklilik sonrası Cide'ye yerleştiği dönemde gerek lise müdürü Zekeriya Kaya, gerek öğretmenler ve öğrencilerle hep iç içe olmuş, çeşitli etkinlikler düzenlemişlerdir.

Ve daha neler neler...

Cide Lisesi Müdürü Zekeriya Kaya ile işbirliği yaparak öğrencilerine yaptırdıkları Cide folkloru derlemelerini *Sarı Yazma* gösterilerine dönüştürür. Zamanın Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Deniz Baykal'a Pellt Ovası'ndan çıkarılan kömürlerden numune yollayarak limana kömür boşaltma tesisinin yapılmasına önayak olur. Cidelinin bir zamanlar geçim kaynağı olan, Cide bezi üretimini canlandırmak için Ziraat Bankası'na kredi başvurusunda bulunur. Tavan aralarına kaldırılan, dokuma tezgâhlarının çalışır hâle gelmesi için çalışır...

Cideli balıkçıların kooperatifleşmesi için çalışmaları başlatır. Cide'deki defne yaprağının değerlendirilmesi için de girişimde bulunur... Hatta Kumdan Betona'nın kahramanı Mühendis Nejat, defne yaprağı işleme tesisleri yapar. İlk ürün de alınmış, fakat sonraları çeşitli nedenlerden dolayı işletilememiştir.

Rıfat Ilgaz çevreden gelen tepkilere rağmen Cide'nin sorunlarını ele alan piyesler yazar. Ve bu oyunlara gençlerin, öğrencilerin ilgi göstermesi onu çok mutlu eder. Çünkü Rıfat Ilgaz gençleri Cide'nin geleceği olarak görür. Özellikle "Uzun Eşek" adlı oyunu geçimlerini halkı sömürerek sağlayanların çok tepkisini çeker... Yol istemeyenlerin, liman istemeyenlerin gerçek amaçları sergilendiği oyununu *"Yol istemeyenlerin, hastalanınca yolsuzluk yüzünden doktora, hastaneye ulaşamamasıyla, liman istemeyenlerin motorlarının kıyıda parçalanmasıyla sonuçlanıyordu sergilediğimiz oyun."* diye anlatır Ilgaz.

Rıfat Ilgaz'ın kaleme aldığı *Türk Çocukları, Türk Çocukları* adlı oyunu da öğrenciler tarafından başarıyla sahnelenir. Bu başarıyı, Çatalzeytin Festivali'nde birincilik ödülünü alarak perçinler-

ler; Cide'nin geleceği, umudu olan küçük öğrenciler... Öğrencilerle birlikte çekilen bir fotoğrafta gözleri ışıl ışıl parlamaktadır İlgaz'ın da...

Bütün bu yaptıklarını alt alta koyduğunuzda ve 1944 yılında *Sınıf* adlı şiir kitabı nedeniyle de yargılanıp 6 ay hapse mahkûm edildiğini ve öğretmenlikten uzaklaştırıldığını düşünürseniz, 12 Eylül darbecilerinin Rıfat Ilgaz'ın kapısını çalmaları da kaçınılmazdır.

Rıfat Ilgaz'a 70 yaşına geldiği günlerde yine cezaevi yolu görünmüştür. Bu günleri *Kırk Yıl Önce Kırk Yıl Sonra* adlı anı kitabında ayrıntılı olarak anlatır. Kitabı okuyanların aklında kalan isimlerden birisi de asker "Azem"dir. Bu yazının yazıldığı günlerde "Azem"e ulaştık. Bir Karadeniz kentinde yaşayan "Azem" o günleri bize yazdığı mektupta ayrıntılı olarak anlattı.

* * *

12 Eylül'ün ayak seslerinin komşu illerde duyulması ve Taşköprü'de öğretmenlerin büyük bir bölümünün gözetim altına alınması, sıranın Cide'ye de geldiğinin göstergesidir. Ertem Eğilmez tarafından filme çekilen Hababam Sınıfı'nın üçüncüsünün televizyonlarda gösterildiği günlerdir. Rıfat Ilgaz o günleri şöyle anlatıyor; *"Üçüncü, Hababam Sınıfı filmi televizyonlarda oynarken romanı mahkemeye vermekle yetinmişlerdi. Bakalım 12 Eylülcüler yazarını ne yapacaklardı. Devlet sanatçısından mı sayacaklardı? Yoksa Cide gibi kıyıda köşede felsefe hocalarını bile baştan çıkarmaya kalkıştığı için sorgusuz sualsiz içeri mi atacaklardı?"*

Rıfat Ilgaz'ın çok beklemesine gerek kalmaz, sorularının cevabını 29 Mayıs'ta alır...

29 Mayıs 1981'e kadar Cide'de olan olaylara - İmam Hatip okulunun önünde patlayan dinamit, bir buçuk milyon mermilik kaçakçılık - ses çıkarmayan görevliler listenin 1 numaralı ismi Rıfat Ilgaz'ın kapısı her zaman açık evinden içeri girdiklerinde yazarı, son romanı Yıldız Karayel üzerine çalışırken bulurlar:

Semih Poroy

İçeri giren bir astsubay *"Rıfat Ilgaz'ın evi burası mı?"* diye sorar. *"Evet"* yanıtın alınca kapının yanındaki askerlere de girmelerini söyler. Mavi bereli komandolar hemen odalara dağılarak ilk aramayı yaparlar.

"Yazı yazdığım masanın başına geçip dikildim. Astsubay az önce yazdığım kâğıtlara eğilmiş bakıyordu:

— *Ne yazıyorsunuz?*

— *"Roman!"* dedim.

Ortada ne kitaba, ne deftere benzer bir şey vardı! Kopyalı olarak makineye takılı kâğıtları karıştırıyordu. Bir yığın da el yazması müsveddeler...

(...)

"Adı ne olacak?"

"Yıldız Karayel"

(...)

Sonra bir emir:

"Hazırlan! Albaya gideceğiz!"[1]

* * *

O sırada evde bulunan bütün dergilerin tek tek zaptı tutulur. Rıfat Ilgaz mavi berelilerle evden çıkmadan önce *Yıldız Karayel* yüksek bir yere konur. Üstüne de çakıltaşı... Merdivenlerden indikçe her katın sahanlığında bekleyen mavi bereliler onlara katılmaktadır. Komşuların meraklı bakışları altında yürümeye başlarlar. *"Cide'nin Papazını yakaladık"* sözleri arasında... Cide'nin tutuklanan diğer aydınlarıyla birlikte Cide Stadı'na götürülür. Bir süre orada bekletilir.

Rıfat Ilgaz ve diğer Cideli aydınlar İlçe Jandarma Komutanlığına götürülür. Önünde bekletildiği kapının açılmasıyla "Tuz-Ekmek"çileri görür...

> "Cide'nin ileri gelenleri arasında adının geçmesini isteyen bir ağayla hatırı sayılır kişilerden görünmek isteyen bir iki hemşehrimiz, gülerek çıktı dışarı, aralarında da havacı bir albay:
>
> *"Verdiğiniz bilgiler için çok teşekkürler!"* diye elini uzattı konuklarına, *"Sağ olun!"*
>
> Benimle göz göze gelmemek için arkalarına bile dönüp bakmadan iniyorlardı merdivenlerden, değerli hemşehrilerim. Bir bakıma bu kişiler kentin ileri gelenleriydi. Ya da öyle görünmekten hem hoşlanıyorlar, üstelik yarar da bekliyorlardı. "Tuz-Ekmek"çiydi bunlar... Kentin ağası, beyi, sözcüsü... Elverir ki onların işi bozulmasın, itibarları sarsılmasındı. Ağa olmak, eşraftan olmak kolay değildi!"[2]

* * *

1 Rıfat Ilgaz, *Kırk Yıl Önce Kırk Yıl Sonra*, Çınar Yayınları, İstanbul 2000, s.33

2 Rıfat Ilgaz, age., s.38

Ilgaz usulen yapılan muayenenin ardından, diğer tutuklularla birlikte bir koğuşa kapatılır. 70 yaşındaki Rıfat Ilgaz şaşkındır. Çünkü doktor kendisine sağlam raporu vermiştir. Oysaki o güne kadar yatmadığı sanatoryum kalmamıştır ciğerlerinden rahatsız olan Rıfat Ilgaz'ın...

Koğuşta gözleri bağlanır ve ayakta durması istenir. Ayaklarını istenen şekilde açamamış olmalı ki, postallarla tekmelenir. Bütün bunlara rağmen onbaşıya *"Ben herkes gibi ayakta dikilemem! Onlardan kendimi ayırmak istemem ama onlar benden çok genç! Komutanına söyle kusura bakmasın!"* der ve ranzanın birine oturur. Ranzasından sorgu odasından gelen sesleri rahatlıkla duymaktadır. Sesi gelen ise çocukluğunu bildiği Fatoş'tur. Evinde Rıfat Ilgaz'ın kitapları bulunmuştur Fatoş'çuğun... *"Kimden aldın? Neden aldın? Okuyacak başka yazarlar bulamadın mı?"* gibi sorular sorulmaktadır. Lise öğrencisi Fatoş'un verdiği cevabı da duyar Rıfat Ilgaz; *"O bizim yazarımız, Rıfat Amca... Cideli O!..."*

Komutanlığın kapısında karşılaştığı "Tuz-Ekmek"çiler ve *"O bizim yazarımız"* diyen Fatoş... İşte, Rıfat Ilgaz'a güç veren Fatoş ve Fatoş gibilerdir. Bir sabah Mustafa Yılmazer ve Ramazan Tuğtepe ile askeri araca bindirilirler.

> "Uğurlayıcıların ağızları kulaklarındaydı. Çok mutluydular. İstedikleri olmuştu demek... Memleketlerinden okumuşlarla, okutanları alıp götürüyorlardı işte... Hiçbir şeyin değişmesini istemedikleri belliydi. Ne yol istiyorlardı ne de liman... Seksen beş imzalı dilekçelerin öyküsünü işte bu götürülenler sergilemişlerdi, Halkevi Tiyatrosunda! İçyüzlerini, güldürü türünden bir piyesle geriden gelen kuşaklara göstermeye çalışmışlardı. Gerici olmasalar bile en azından tutucuydular. Hem de uygarlığa, sanata, gerçeğe karşı olan tutuculardan! Ayrıca tutuculuk nasıl suç değilse tutuculardan yana olmamak da suç sayılmamalı diyemeyecek kadar da bağnazdılar. Karşılarında kim varsa suçluydu."[3]

3 Rıfat Ilgaz, a.g.e. s.52

İstikamet bellidir. Kastamonu Et ve Balık Kurumu Mezbahası... O günlerde cezaevlerinde boş yer yoktur çünkü.

Giriş için sorulan sorulardan biri de: "*Suçun? Niçin tutuklandın?*" olur. Kendilerinin cevaplaması gereken soruyu Rıfat Ilgaz'ın cevaplamasını isterler. Israrları üzerine "Sosyalist" yazılmasını ister giriş kaydına...

* * *

Azem o günleri mektubunda şöyle anlatıyor;

> "30 Mayıs günü idi. Koğuş kapısında yeni gelen tutukluların isimlerini yazıyordum.
>
> Koğuşun önündeki alanda bir cip durdu. İçinden jandarma komandolarla bir ihtiyar indi. Gözleri bağlı, sağında solunda birer komando bana doğru yürüyorlardı. Yalnız, gözleri bağlı ihtiyar zemin düzgün olmasına rağmen adımlarını korkarak atıyordu.
>
> Yardımcı oldum. Görevimi yapmak için kimliğini sordum.
>
> 'Rıfat Ilgaz.' dedi. Ben daha önce Rıfat Ilgaz'ı bilmezdim."

* * *

Rıfat Ilgaz ve arkadaşları kalabalık bir koğuşa götürülürler. Herkes ayakta bekletilmektedir yine...

> "Duruşum, elim, kolum, bacaklarımın açılışı kurallara tümüyle ters düşüyordu. Gözlerimdeki bağ da öyle... Bu bağ gözlerimi mi kapatıyordu, kaşlarımı mı, belli değildi. İster istemez kızacaktı mavi bereli komando:
>
> — *Hey Amca! Ne oluyor!*
>
> '*Bak kardeş!*' dedim, yavaştan, '*Saygısızlık sayma bunu! Yaşım ayakta dikilmeye hiç elverişli değil! Oturacağım ben!*'

En yakın yatağın üstüne ilişirken gözümdeki eğreti bağı da indirdim aşağı.

'Ne yapıyorsun?' diye yürüdü üzerime.

— Bunalıyorum gözlerim bağlanınca!

Hemen oturuvermiştim oracığa.

'Olmaz!' dedi, *'yasak!'*

Koğuş arkadaşlarım bizi dinliyorlardı. Biraz da onlara duyurmak için:

'Gözlerim bağlı dikilmek isterdim, ama onlar kusuruma bakmazlar...' dedim.

Sanki nöbetçiden değil de, onlardan izin istiyordum. Yavaşça oturdu yanıma:

'Bak Amca' dedi, *'Benim nöbetimde oturabilirsin. Gözlerini de bağlama! Yalnız...'*

'Sağol!' dedim.

'Amca!' dedi, *'Taşköprülü öğretmenler, senin yazar olduğunu söylüyorlar...'*

'Doğru!' dedim.

'Bizim Astsubay Cide'deki evinizi aramış, arkadaşlarla. Her yer kitap, gazete... diyorlar.

Aklım ermiyor! Bu kadar kitabın varda... Sizi neden getirdiler... Bu operasyon...'

İlk kez işitiyordum bu operasyon sözünü, bir erin ağzından...

'Ne olmuş ki sizin Cide'de?' diye sordu içtenlikle.

'Belki de hiçbir şey olmadığından getirdiler bizi... Ne tabanca patladı, ne de banka soyuldu bugüne kadar...'

(...)

'Adın ne ?' diye soruyorum, yanımda oturan mavi bereliye.

'Azem...' diyor.

Karadenizliydi, belliydi. Ama neresinden, doğusundan değildi. Yanıtladı sorumu:

'Samsunluyum Amca... Samsun'un Havza'sından...'

'Samsunlu sayılırım ben de!' dedim. *'Terme'de bitirdim ilkokulu. Altı sınıftıydı bizi zamanımızda okullar... Ne iş görürdün Havza'da sen?'* diye sordum, *'Askerlikten önce?'*

'Sobacıydım...'

(...)

Akşama doğru bizim Samsunlu Azem yeni gelen nöbetçi arkadaşına koğuşun mevcudunu bildirirken

Yılmazer'le ikimizi ayrıca tanıttı. Gözlerimiz bağsız oturabilecektik şu yatakların üzerinde, yaşlıydık.[4]"

* * *

Sorgu Kastamonu'da da devam eder:

"Cide'ye niçin geldin?"

"Cide'de oturmanın nedeni?" Ve daha pek çok soru.

Rıfat Ilgaz'ın suçu böylece belli olmuştur. Doğduğu, çocukluğunun geçtiği Cide'ye yerleşmesidir tek suçu... Oysa onun Cide'ye yerleşmesinin nedeni:

"Ömrümün son yıllarını burada geçirmek... Üç beş şiir, birkaç roman yazabilmek... Mizah ürünleri... Öyküler, oyunlar... Köşeyazıları... Anılar..." yazmaktır.

* * *

1 Haziran'da Albay'ın emri ile muayene edilen Rıfat Ilgaz'ın Balıdağ Göğüs Hastalıkları Sanatoryumu'na yatması uygun görülür.

"Yaklaşık kırk kilometrelik bir yoldu. Arabamız kapının önünde onarım görüyordu. Beni, mavi bereliler jipin yanına bırakmışlardı. Arabanın altından da mavi bereli onarımcı çıkmıştı. Yüzü gözü yağ içindeydi. Onu görünce Azem geldi aklıma:

'Bak kardeş!' dedim, *'Bir arkadaş bakıyordu bizlere koğuşta. Adı Azem... Ona benim selâmlarımı, sevgilerimi söyleyiver' 'Olur, Amca!'* dedi, *'Söylerim' 'Çok teşek-*

4 Rıfat Ilgaz, age., s.63-65

kür ettiğimi de söyle. Samsun'a yolum düşerse göreceğim onu!' Elleri yağlıydı. Uzatmak istedi, vazgeçti. *'Ben... Ben, Azem...'* dedi. *'Koğuş nöbetçisi... Geçmiş olsun Amca!'* Azem'in yağlı elini sıktım: *'Haydi hoşça kal! Sağ olasın!'*[5]

Mezbahadan bozma cezaevinden ayrılışını böyle anlatır Rıfat Ilgaz...

Aynı anları "Azem" ise şöyle yazıya döker:

> "Hoca'yı Ballıdağ Sanatoryumu'na sevk etmişlerdi.. Tutuklanırken bıraktığı eşyaları almak için gelmişlerdi. O an içimden bir ses hocam geçmiş olsun, hadi güle güle demek istiyor. Ama o tutuklu ben asker. Böyle bir şey imkânsızdı. Çok kısa bir an da olsa hocayla göz göze geldik. Hani derler ya gözler konuşur. Öyle bir şey oldu sanki. Hoca bana *"Çok teşekkür ederim Azem"* der gibiydi. Yanılmadığımı Kırk Yıl Önce Kırk Yıl Sonra adlı kitabını okuyunca anladım. Ben de sağlığında etme imkanı bulamadığım teşekkürümü şimdi ediyorum ve yerinde rahat uyu diyorum. Hem de sana verdiğim sözümü tuttum. İki kızımı da öğretmen olmaları için okutuyorum. Allah izin verirse bir yıl sonra iki öğretmen kız babası olacağım."

* * *

Rıfat Ilgaz, Ballıdağ Sanatoryumu'nda bir yandan tedavi olurken bir yandan da gözetim altında tutulur. 29 Haziran'da gözaltı kaldırılır. 2 Ağustos'ta Ballıdağ Sanatoryumu'ndan çıkar. Kendisini almaya gelen oğlu Aydın Ilgaz ile İstanbul'a döner.

5 Rıfat Ilgaz, age. s.73

SOKAK

"Kendine özgü bir yoğurt yeme sanatıdır fıkracılık"*

"Her yiğidin bir yoğurt yiyişi vardır demiş atalarımız. Her yiğit canının çektiği biçimde yoğurt yemeli ama, yüzüne gözüne bulaştırmamalı. Sanatın hemen her dalı, canının çektiği gibi, tadını çıkara çıkara yoğurt yiyen sanatçılar ister. Hele köşe yazarlığında.

Kendine özgü bir yoğurt yeme sanatıdır fıkracılık, her edebiyat dalından çok. Sanatçının günlük haberleri, aktüalite dediğimiz taze olayları, yüzüne gözüne bulaştırmadan herkesten ayrı biçimde, kendi deneylerine göre gene kendi temel görüşlerine, kültürüne, ustalığına göre yorumlama, eleştirme, inceleme, toparlayıp yeni bir bileşime ulaşma sanatıdır köşe yazarlığı.

Fıkra, kişisel, öznel olduğu kertede yazarını okuyucuya yaklaştırır. Çoğu zaman yerinde kullanmadığımız 'yaşantı'lar fıkra yazan için hemen elinin altında bulundurması gereken canlı arşivdir. Yazar eğer sık sık bu arşive başvuruyorsa bu, bencilliğinden kendini beğenmişliğinden ileri gelmez. O günlük olayları, bu yaşantılarla uzlaştırıp pekiştirerek yorumlamak, incelemek, okuyanların sağduyusunu zorlamadan gerçeği ortaya çıkarmak içindir.

---

* Rifat Ilgaz, *CartCurt*, ÇınarYayınları, İstanbul 1997, s. 7-9

Dağarcığında azığı, sepetinde pamuğu olmayanlar, olaylar karşısında belgesiz, yeteneksiz, güçsüz kalacak, kuru sözcüklerin müziğine sığınacaktır. Fıkracılık, olayların ötesini görme, çevremizde olup bitenleri izleyip değerlendirme, herkesin aynada zor gördüğünü duvarda görüp olayların, eylemlerin, söylentilerin gizli nedenlerini çözümleme işidir. Bu, çoğu zaman yürek ister, sanatçıya yakışır davranış ve içtenlik, gazeteciye yakışır beceri, ustalık ister.

Fıkra yazarlığı, haber alma, haber yayma araçlarından yararlanarak olayların arkalarında gizlenen gerçeklerin gün ışığına çıkarılması sanatıdır. Televizyonun, radyonun, günün hemen her saatinde yayınlanıp dağıtılan bültenlerin, ajansların ortaya çıkardığı geniş bir haber endüstrisi, halk yığınlarını şaşırtmakta, beyinlerini durmadan yıkamaktadır. Bu ustaca düzenlenmiş karmaşığın içinde yolunu şaşıran okurlar, güvendiği fıkra yazarlarına başvurmazsa yönünü yöntemini yitirir, farkında olmadan geldiği toplum katmanlarının çıkarlarına karşı olur. Bu endüstri gelişip devletleştikçe, fıkra yazarının önemi de o kertede artacaktır. (...)

Halkın öz çıkarını düşünen belli bir sınıfın yazarı olmak görevini üzerine alan fıkracının, yazılarını yayımlayacak gazeteyi, dergiyi bulması da kolay değildir. Ofset tekniğinin göz boyama niteliğini benimseyen, haber endüstrisi ile işbirliği halinde olan yüksek

tirajlı gazetelerin fıkra yazarlarına ihtiyacı yoktur. Radyolar, televizyonlar, bültenler, dışarıdan sokulan gazeteler, dergiler, ajanslar belli bir zümrenin çıkarlarını savunacak, böylece halkı şaşırtma görevini sürdürecektir.

Halkın çıkarını, kalkınıp gelişmesini, sömürücülere karşı direnmesini görev bilen gerçekçi, toplumcu, devrimci fıkra yazarının işi bu bakımdan çok zordur. Yedi başlı canavarla savaşması ve bağlı olduğu yığınların çıkarlarını gün ışığına çıkarması için uyanık olması, yürekli olması edindiği deneylerle okurunu da uyarması, yüreklendirmesi gerekmektedir.

Kimlerle çarpıştığını çok iyi bilen fıkra yazarının bireyci görünmesi sık sık kendinden, yaşamından söz etmesi okurunu şaşırtmamalıdır. Sürüp giden bu çatışmadaki bol deneyimler, görüp geçirdikleri olgular, anılar onun kolayca el attığı belgeler, tanıklarıdır. Gerçek yazarın, 'Ben' diye sözünü ettiği olayların içindeki kişi, yalnız kendisi değil, bir çevrenin, bir ortamın, bir memleketin çalışan, direnen, sömürülen, acı çeken kişileridir."

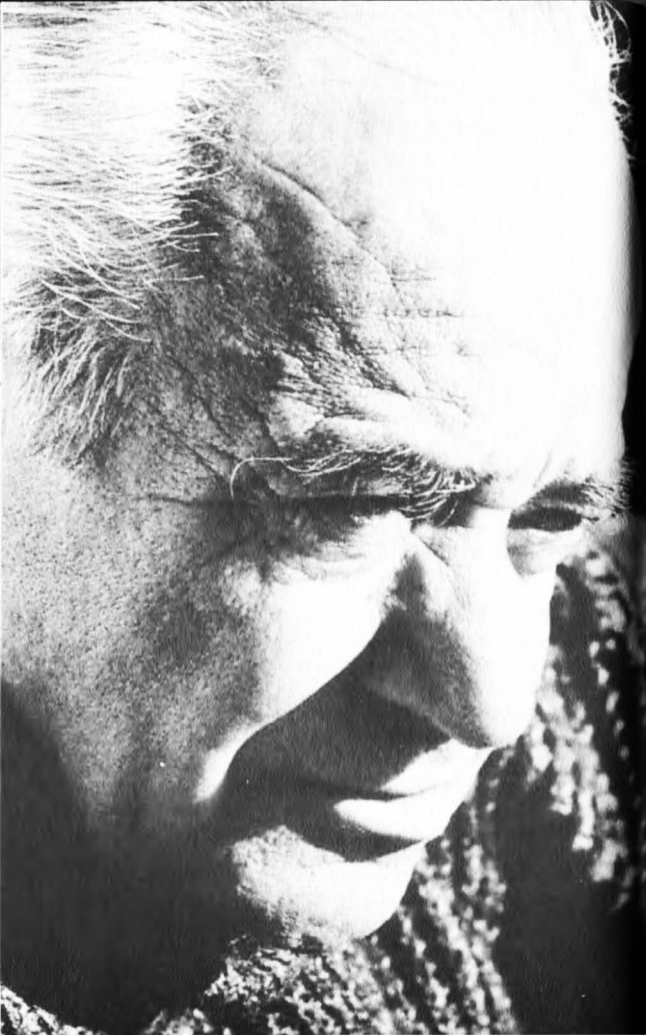

ŞİİR

"Şiir Anlayışım"*

Çağının gerçekleri, sorunları içinde tarihsel, görevinin bilincine varması gereken bir şairin eylemi söz konusudur bugün.

Şairin, tek başına duyduğunu, düşündüğünü, gerçekleri saptayıp yansıtması, önemini yitirmiştir. Topluma yeni biçimler vermekte olan işçi sınıfının değiştirici bir bireyi olarak yaşama yeni bir anlam katması, geleceğe güvenini açığa vurması, iyimser bir duyarlık içinde çağının yeni gerçeklerini belirtmesi görevi başlamıştır şairin.

Bu görevin dışında kalmış olan şair, sanatının çekiciliğini, coşturuculuğunu, atılımlara götürücü, hız verici niteliğini yitirmiş demektir. Sanatla halk arasındaki uyumu yeniden kurma görevi sömürü düzeni hızını arttırdığı sürece kaçınılmaz bir eylem olmalıdır.

Her yeni çağ aşağıdan yukarıya doğru itilerle oluşup gelişirken, toplumla içli dışlı olması gereken şair de gerçekçiliğin yeni biçimlerini yaratmaya itilmektedir. Şair toplumu değiştirme, oluşturma çabası içinde kendisini de değiştirip oluşturacaktır. Bu gerçeği Brecht'le birlikte yineleyebiliriz:

'Her yeni çağ gerçekçiliğin yeni biçimini ortaya koymak zorundadır.'

---

* Rıfat Ilgaz, "Şiir Anlayışım", *Militan*, (6), Haziran 1976

Şairin amacı, bu gerçekleri öğrenmekle bitmiyor. Bunları yapıtına bilgi olarak koymak, şairi sanat dışı gereksiz çabalara götürür. O, bu gerçekleri içeriğine uygun bir biçim içinde yansıtmak zorundadır. Şair, coşku ve hayranlık yaratan kişidir. Bu coşku ve hayranlık, benzer koşullar içinde yaşayanlar arasında mümkündür. Bir şiirin etkileyici ödevi, bu koşulların içindekilerle yüz yüze geldi mi başlar. Bu bakımdan şair yan tutan kişi sayılır. 'Sınıf zıtlıkları sürüp gittikçe ulusal olma niteliği başlar,' sözü de bir bakımdan yanlıştır. Ulusun ulus olma koşullarına uyan, sanatını bu sorunların gerçekleşmesi için görevli tutan şair, ulusallık çizgisine ulaşmış sayılır.

Sanatçı yeni biçimler bulacak dedik. Tutan biçimleri boyuna yineledi mi kendi gelişimini durdurur duruma getirdi demektir. Önce onu beğenen halk, bir gün beğenmeyebilir. Halk da değişen bir beğeni içindedir. Kalıpçılık şairi akan zamanın gerisinde bırakır. Dil de halkın beğenileri içinde değişken bir gerçektir. Şair kıvrak ve işlek bir şiir dilini kendi beğenisine göre düzdüğü sözlükle sağlar. Halkla kendi arasında özel bir anlaşma aracı bulur. Dil gelişip oluşurken değişmeyen yanını titizlikle saklar. Şair kalıcı yana da el attı mı halkla bağlantısını kendi eliyle kurdu demektir. Yunus Emre'nin taze kalışı işte bu değişmez yanı bulup sanatına mal etmiş olmasından ileri gelir.

Şiir bir uyarlık işidir. Hegel'in bir tanımlaması değerini uzun yıllar yitirecege benzemiyor: 'Fikirle biçimin uyarlığı, tutarlığı güzeli doğurur.'

Salt biçimcilik diye bir sorun yoktur bizim anladığımız şiirde. Hele şiirin düzen ve düşünceleri geleneksel kalıplara dökme işi sanılması çoktan anlamını yitirmiştir. Biçimcilik, soyut bir teknikçilik, kendi kendisiyle yetinen, kendi dışında herhangi bir amacı olmaksızın kendi kendisiyle var olan bir çaba idi eskiden. Tutucu sınıfın işine gelen bir anlayıştı. Oysa yeni özlerle yeni biçimler ortaya getirme çabası bizi diri bileşimlere götürmektedir. Ortaklaşa atılımlardan güç alan sanatçı, belli bir zamanda toplum için zorunlu olanı gerçekleştirir. Yaratma özgürlüğü bu durumdan zedelenmez, tersine onunla gelişir."

ÇAĞDAŞ TÜRK ŞİİRİ İÇİNDE RIFAT ILGAZ ŞİİRİ

Turgay Fişekçi

Rıfat Ilgaz'ın ilk şiiri, henüz on beş yaşındayken Kastamonu'da *Nazikter* dergisinde yayımlandı. Sonraki yıllarda da şiir yazmayı ve yayımlamayı sürdürdü. 1939 yılına yani İstanbul'a gelene dek şiirinin ilk dönemi denebilecek sürede yazdığı çok sayıdaki şiirini sonraki yıllarda kitaplaştırmaya değer bulmadı:

> "Belki üç kitaplık şiirim vardı. Bunların en mühimleri *Oluş* ve *Varlık* dergilerinde çıkmıştı. Bunları ne zaman derlemeye kalksam onlarda bir yapmacık taraf, bir bizden olmayan ve bizi ifade etmeyen tarafın mevcut olduğunu hissediyorum. Bu şiirler daha ziyade aylak sınıfın, geçim derdinden azade insanların hoşuna gidiyordu. Bizden olmayanların zevkine gayri şuuri olarak yaptığım hizmetin reaksiyonunu geç de olsa duyabildim. Bazı burjuva münekkitlerinin ve antoloji derleyicilerinin hoşuna giden bu şiirler, benim gözü bağlı yaşadığım yılların en canlı bir ifadesidir"[1]

Nedir bu ozanın "gözü bağlı yaşadığım" dediği dönem?

1 "Rıfat Ilgaz'la Bir Konuşma", *Başdan*, (6), 14 Eylül 1948

Bu dönem Cide doğumundan başlayarak 1938'de Gazi Terbiye Enstitüsü'nden öğretmen olarak çıkışı ve ardından Adapazarı'nda bir yıllık öğretmenlik dönemini kapsar.

Bu dönemin "gözü bağlı" olmasının nedeni şiirinin Faruk Nafiz Çamlıbel, Ahmet Kutsi Tecer gibi ozanların etkisinde, toplum sorunlarından uzak, bireysel duygulanım ürünleri olmasıdır.

* * *

1939'da İstanbul'a gelmesi, Karagümrük Ortaokulunda öğretmenliğe başlaması Rıfat Ilgaz'ın düşünce ve duygu dünyasında yeni bir çığır açılmasını sağlar.

İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı bu yılda, büyük bir kentte tanıştığı yeni arkadaşlar, okuduğu kitaplar ve çevresinde daha keskin biçimde gördüğü sınıf farklılıkları onu şiirini sorgulamaya, kime ve neden yazdığını düşünmeye sürükler.

Vardığı nokta toplumcu düşüncedir.

Neredeyse on üç yıldır (1926-1939) yazmayı sürdürdüğü bireysel şiirleri bir yana bırakarak toplumcu bir şiire yönelir. Geçmişle bağları, sanki hiç olmamış gibi geride kalmıştır.

Yeni bir anlayışla yazdığı şiirleri dönemin ilerici dergileri *Yürüyüş*, *Yeni Ses*'te yayımlanmaya başlar.

Bu şiirler Bursa Cezaevinde yatmakta olan Nâzım Hikmet'in de dikkatini çekecek, Vâ-Nû'lara yazdığı bir mektupta beğendiği genç şairleri anarken Rıfat Ilgaz'ın da adını anacaktır.

Rıfat Ilgaz yeni şiir anlayışını *Yürüyüş* dergisinde yayımlanan "Şiire Dair" başlıklı yazısında şöyle açıklar:

> "Sanatkâr her şeyden önce muhitini, cemiyetini, kavrayabilecek ileri bir düşünce sistemine sahip olmalıdır."[2]

2 "Şiir Anlayışım, *Yürüyüş*, (8), 9 Eylül 1942

Bu yeni anlayışın ilk ürünleri 1943'te yayımlanan *Yârenlik* adlı kitaptadır. Kitapta 1940-1942 arası yazılmış yirmi şiir yer almaktadır.

Büyük kentin küçük insanlarıdır artık kahramanları.

Halk yalnız kişileriyle değil, diliyle de girmiştir Rıfat Ilgaz şiirine. Yârenlik'te başta gelen dil özelliği, halk dilindeki deyimlere, yalın söyleyişe geniş yer açmasıdır.

* * *

Burada çağdaş şiirimizdeki en ilginç buluşmalardan biri göze çarpar.

Yârenlik'ten iki yıl önce Garip akımını başlatan *Garip* kitabı yayımlanmıştır. Orhan Veli, Oktay Rıfat ve Melih Cevdet, bu ortak kitaplarıyla şiirimizin en köklü yenilik hareketlerinden birini başlatmışlar, egemen anlayış olan "şairane"liğe karşı, halkın beğenisini, sokaktaki insanın dilini ve dünyasını yansıtan bir şiir kurmaya yönelmişlerdir.

Rıfat Ilgaz'ın *Yârenlik*'teki şiirleri Garip anlayışının toplumcu bir yorumu gibidir. Şiirlerin içeriği bir yana bırakılırsa, anlatım özellikleri Garip anlayışıyla koşutluk gösterir. Ne yüksek perdeden konuşur bu şiirler, ne de ölçü ve uyak düzeni içerirler.

Bu yanıyla 1940 Kuşağının öteki toplumcu ozanlarından da ayrılır Rıfat Ilgaz. Bu kuşağın çoğu temsilcisi Nâzım Hikmet'in açtığı yolda şiir yazarlarken, Rıfat Ilgaz, Garip çizgisinde ama kendi özgün sesiyle şiirler yazmıştır.

Rıfat Ilgaz şiirinde kendini gösteren kara mizah (ironi) de Garip akımının şiire getirdiği mizahtan farklıdır. Yerelliğiyle Hüseyin Rahmi tarzında bir mizahı anımsatsa da içerdiği toplumcu dünya görüşüyle onlardan farklılaşır.

Yârenlik'i ilk selamlayanlardan biri Sabahattin Ali'dir:

"Şair büyük mevzulara, palavralı şeylere hiç yanaşmamış basit, gündelik hadiselerden, apartıman kapıcılarından, kolculuktan yetişme bir memur olan babasından, sanatoryum arkadaşlarından, mahalle komşularından bahsediyor. Hemen bütün şiirlerinin mevzuu, kendi küçük dertleri, arzuları. Ama hayret! Bunların hiçbiri sadece Rıfat Ilgaz'ın dertleri değil... Hepsi hepsi geniş bir kitlenin, bir insanlığın dertleri. Sosyal şiir nedir diyenlere bu kitabı göstermek lazım. En şahsi, en hususi şeyler nasıl cemiyetin malı olabilirmiş, insan kendi hasis dertlerinin dışına nasıl çıkar ve onları nasıl biraz yukardan, dudaklarında hazin bir tebessümle seyredebilirmiş... En basit kelimeler, en özentisiz tasvirlerle nasıl hayat dolu tablolar, koskoca bir cemiyet parçasını aksettiren manzaralar çizilebilirmiş. Bütün bunları Rıfat Ilgaz'dan öğrenmek kabil. Hiçbir büyük laf etmeden, gözlerimizde hassas yaşlar belirtmeğe çalışmadan, kolunu makineye kaptıran 'Alişim'i hayalimizde canlandıran, Edirnekapı tramvaylarının yolcularını sade kelimelerle dile getiren, sanatoryumda tanıştığı dostunun ölümü üzerine bizi saatlarca düşündüren, meyhane Yarenliklerinde bütün bir neslin hazin romantizmini önümüze seren bu şair, kelimenin tam manasiyle kudretli bir sanatkârdır."[3]

* * *

Bir yıl sonra, 1944'te yayımlanan ikinci şiir kitabı *Sınıf*, doğrudan ozanın yaşamından ve çevresinden sahneler içerir: Kitapta bir öğretmenin ağzından öğrenciler ve çevrelerinin yaşamı konu edilmektedir. Yoksul halkın yürek burkan durumu, Rıfat Ilgaz'ın duyarlı anlatımıyla insancıl ürünlere dönüşür:

Sınıf'ın ilk şiiri "Çocuklarım" şöyle başlar:

Yoklama defterimden öğrenmedim sizi,
benim haylaz çocuklarım!

3 Sabahattin Ali, "Rıfat Ilgaz ve Son Yıllarda Türk Şiiri", *Yurt ve Dünya*, (28), Mart 1943

Sınıfın en devamsızını
bir sinema dönüşü tanıdım,
koltuğunda satılmamış gazeteler...
Dumanlı bir salonda
kendime göre karşılarken akşamı,
nane şekeri uzattı en tembeliniz...
Götürmek istedi küfesinde
elimdeki ıspanak demetini
en dalgını sınıfın!
İsterken adam olmanızı
çoğunuz semtine uğramaz oldu oktulun
palto, ayakkabı yüzünden.
Kiminiz limon satar Balıkpazarı'nda
kiminiz Tahtakale'de çaycılık eder.

Görüldüğü gibi gerçekçilikle örülmüş, hüzün ve ironinin bir arada bulunduğu şiirlerdir bunlar.

Kitabın adını oluşturan "Sınıf" sözcüğü, sınıf farklılıklarını çağrıştırdığından olsa gerek, kitap toplatılır ve Rıfat Ilgaz altı ay hapse mahkûm edilir. Ozanın yaşamında yakalandığı verem hastalığı nedeniyle sık sık yatmak zorunda kaldığı sanatoryumların yanı sıra, ikinci önemli uğrak yeri olacak cezaevleri yaşamı da böylelikle başlamış olur.

Bundan sonraki hayatı üçe bölünecektir: Sanatoryumlar, cezaevleri ve dışarıdaki görece özgür günler.

1945'te henüz beş yaşındaki oğlu Aydın Ilgaz, o günlerden birini şöyle anımsıyor: *"Behçet Necatigil ile birlikte Heybeliada Sanatoryumu'na babamı ziyarete gittik. Ne o! Babamı ayaklarından zincirle beyaz borudan yapılmış karyolaya bağlamışlardı. Demek benim babam odadan bile kaçmaması gereken önemli bir adamdı..."*

* * *

1948'de yayımlanan *Yaşadıkça*'da aynı şiir çizgisini sürdürür. Ne ki kitap daha çıkar çıkmaz Bakanlar Kurulu kararıyla toplatılır. Yaşadığı dönemin toplumundan insan manzaraları, ozanın halk

sevgisi, özgürlük ve gelecek umuduyla birleştirilerek yansıtılmıştır.

Ancak, kitaplarının peş peşe toplatılması, izlenmeler, yargılanmalar, hapislikler, hastalıklar ozanın şiirle bağının giderek zayıflamasına yol açar. Şiir yazması ve yayımlamasına izin verilmeyeceği belli olmuştur. Yeni arayışlar dönemi başlar Rifat Ilgaz için. Yazarlık enerjisini düzyazıya yöneltir. Aziz Nesin ve Sabahattin Ali ile birlikte çalıştığı Markopaşa ve onu izleyen politik mizah dergilerinde yazar. Ancak bu yazılardan da kovuşturmaya uğrar, hasta yattığı sanatoryumdan alınıp hapse atılır.

Bu dönemde şiirleri aralıklarla *Yeryüzü*, *Beraber*, *Kaynak* dergilerinde görülür.

* * *

1953'te yayımlanan *Devam* adlı kitabı da toplatılır.

Kitabın adına da yansıyan duygusu, ozanın uğradığı onca baskıya karşın yenilmediğini, mücadelesini sürdürdüğünü belirtmektedir. Öte yandan kitabın içerdiği bir başka duygu da, çekilen acıların, hayat zorluklarının getirdiği yorgunluğun belirgin biçimde hissedilmesidir.

Arkadaşı Lütfü Erişçi'ye adadığı "Yaşıyoruz" adlı şiir, henüz kırk iki yaşındaki ozanın bu yıllardaki yaşamını ve ruh halini en iyi yansıtan ürünlerden biridir:

Ben ölmedim...
Beni öldürmediler de;
Yaşıyorum, yaşıyorum işte,
At kıçında sinek gibi,
Töööbe, töbe!
Kapandı yüzümüze dergi kapakları,
Bir varmış bir yokmuş olduk sağlığımızda.
Şiir... O yosmanın boyuna.
Gazete... Gelene gidene başyazı
Ara ki bulasın sayfalarda
Şair Rifat Ilgaz'ı.

Devam'da görülen yeni bir özellik de, uzun anlatımlı öykülü şiirlerin varlığıdır. "Mangal"da, yoksul bir ailenin bir mangalın başında yaşadığı acılar; "Filim"de, iki hırsızın yoksul bir genç kadını soymaları konu edilir. Bu şiirlerde anlatımcı özelliğin ağırlık kazanması, şiirlerin düzyazıya yaklaşmasına da yol açar.

Önceki kitaplardaki yoğun hüzün duygusu da yerini daha doğrudan bir mizaha bırakır.

* * *

1954'te yayımlanan *Üsküdar'da Sabah Oldu* bu yeni eğilimin tümüyle Rıfat Ilgaz şiirine egemen olduğu bir üründür. Köyden büyük kente gelmiş bir eşeğin serüvenlerinin anlatıldığı bu yapıt, şiirden çok mizah öyküsü sınırlarında dolaşır.

Bu yapıtın yayımlanmasından sonra Rıfat Ilgaz'ın giderek şiirden uzaklaştığı, yeni uğraşı alanı olan mizah yazarlığında ürünler verdiği görülür.

50'li yıllar boyunca mizah yazarlığı öne geçse de Rıfat Ilgaz, baş uğraşı olarak yine de şiiri görmeyi sürdürmektedir. Kendisini mizah yazarı olarak büyük üne kavuşturan *Hababam Sınıfı* ilk kez yayımlandığında kitabı kendi adıyla yayımlamaz: *"Şairliğimi iki paralık edip adımı böyle bir kitabın üstüne koyduramazdım. Şairlik adımı kullanmadan mizah yazarı olmuş, kitap çıkarmış, ilk kez kitaptan para kazanmıştım."*[4]

* * *

1962'de yayımlanan *Soluk Soluğa*, birkaç yeni şiirin dışında ozanın eski şiirlerinden yapılan bir derleme kitap özelliğindedir. Yeni şiirlerin temel özelliği ise bireysel duygulanımların dışavurulması ancak bu sırada toplumcu duyarlıktan da uzaklaşılmamasıdır.

1968'de yayımlanan *Karakılçık*, dönemin toplumsal eylemlerinden etkilenen ozanın, yaşadığı çağı yansıtma çabasının ürünlerini içerir. Güncel politik eylemler, ülke sorunları, 1940'ların dev-

4 Rıfat Ilgaz, *Bütün Şiirleri*, Çınar Yayınları, İstanbul 2010

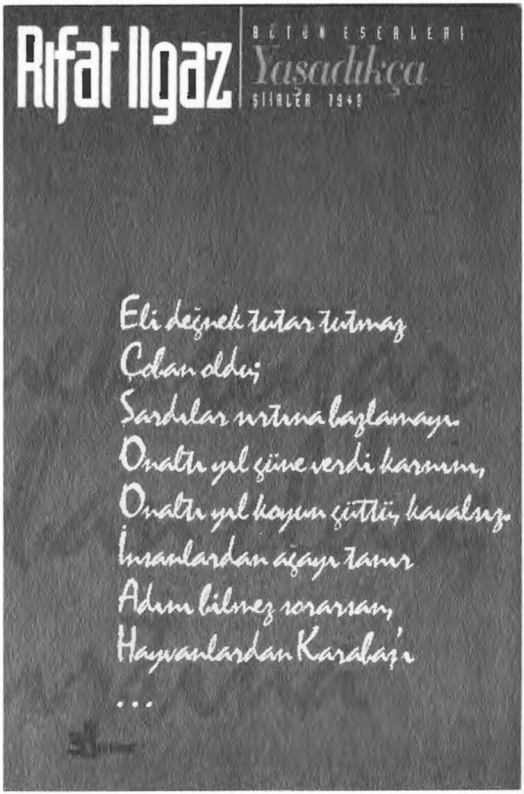
Rıfat Ilgaz
BÜTÜN ESERLERİ
Yaşadıkça
ŞİİRLER 1948
Eli değnek tutar tutmaz
Çoban oldu;
Sardılar ırmına bağlamayı.
Onaltı yıl çine verdi karnını,
Onaltı yıl koyun çiftlik, kavalsız.
İnsanlardan ağayı tanır
Adını bilmez sorarsan,
Hayvanlardan Karabaş'a
...

rimci ozanınca şiire taşınır. "Aydın mısın?" başlıklı şiir, dönemin aydınlarına yönelttiği eleştirilerle kalıcı bir iz bırakır.

Yollar kesilmiş alanlar sarılmış
Tel örgüler çevirmiş yöreni
Fırıl fırıl alıcı kuşlar tepende
Benden geçti mi demek istiyorsun
Aç iki kolunu iki yanına
Korkuluk ol.

Rıfat Ilgaz'ın son iki şiir kitabı *Güvercinim Uyur mu?* (1974) ve *Kulağımız Kirişte* (1983) *Karakılçık*'la başlayan yeni dönemin özelliklerini sürdüren ürünler olarak dikkat çekiyor. Bu kitaplarda ozanın hem 1940 kuşağı toplumcularıyla hem de 1960'ların genç toplumcu ozanlarıyla yollarını birleştirdiğini görüyoruz. Sanki dönemin ortak söylemlerine kapı açmıştır bu şiirlerde. *Açılan bir sorumsuz yayılım ateş / Bir top karanfildir göğsümüzde* ("Bir Sınavsa Eğer") dizelerinde görüldüğü gibi ozanın ilk dönem şiirlerindeki özgün söyleyiş yerini ortak imge ve söyleyişlere bırakmıştır.

* * *

Rıfat Ilgaz'ın şiirine bütünlüklü bir bakışın karşımıza çıkardığı görünüm şudur:

1940'larda, Garip akımının egemen olduğu dönemde, ölçü, uyak, benzetme, imge gibi şiir unsurlarına uzak durarak bu akımın şiire getirmeye çalıştığı yenilikleri kendi başına uygulamış, şiirlerinde bu anlayışı en uç noktalarına taşıyarak Orhan Veli ve arkadaşlarına taş çıkartacak noktalara ulaşabilmiş bir yaratıcı ozanla karşı karşıyayız.

Bu özelliği Rıfat Ilgaz şiirine, çağdaş Türk şiiri içinde önemi yeterince anlaşılamamış benzersiz bir konum kazandırmaktadır. 1940 Kuşağının öteki toplumcu ozanları kolaylıkla birbirlerine benzer şiirler yazmışken, Rıfat Ilgaz kendi özgün şiir dünyasıyla bu topluluktan ayrılabilmiştir.

Ne ki uğradığı baskılar, bu yaratıcı ozana yaşam hakkı tanımamış, şiirde açtığı benzersiz yolu genişletme, geliştirme olanağı tanımamıştır. Sonraki dönemlerde ozanın ustalığı sürse de, yenilikçi özellikleri kaybolmuş, dönemin ortak söyleyiş anlayışı içinde şiirler yazmıştır.

Bu yüzden Rıfat Ilgaz şiirinin 1940'lı yıllarıyla sonraki dönemleri birbirinden ayrılarak incelenmelidir.

Gelecek yılların edebiyat araştırmacıları için hem Garip Akımı - Rıfat Ilgaz şiiri ilişkisi hem de 1940 Toplumcu Kuşağı ozanları ile Rıfat Ilgaz şiiri son derece verimli konular olmaya adaydır.

RIFAT ILGAZ'DA İNSAN VE HAYAT: ÜÇ ŞİİR ÜZERİNDEN BAZI BELİRLEMELER

Bâki Asiltürk

Cumhuriyet dönemi Türk şiirinin kimliğini kazanmaya ve ardından da renklenip çeşitlenmeye başladığı 1920'li, 30'lu ve 40'lı yıllarda şairler birbirini izleyen dönemlerde insana çeşitli açılardan bakmışlardır. Sözgelimi Faruk Nafiz Çamlıbel'de memleketçi bakış, Ahmet Hamdi Tanpınar'da estetik bakış, Orhan Veli'de insancıl bakış öne çıkar. 1950'lerden sonra bu bakış açılarının giderek genişlediği, çeşitlendiği görülür. Sözgelimi 1950'lerden 1980'lere ve 1990'lara uzanan şiir serüvenlerinde Edip Cansever ve Turgut Uyar kaotik bakışla şiir yazarken Ece Ayhan tarihsel bakışı, Dağlarca ulusal-evrensel, Attilâ İlhan bireysel-toplumsal bakışı benimsemiştir.

1940'larda şekillenen şairler grubu genellikle insanı toplum gerçeği içinde ele almayı yeğlemiştir. Toplumcu-gerçekçi eksende hareket eden 1940 Kuşağı şairlerinden Rıfat Ilgaz'ın şiirlerinde de "insan", üzerinde ısrar edilen temalardandır. Kuşağın genel özelliklerine bağlı kalmakla birlikte kendine özgü bir şiir geliştirmeyi başaran Rıfat Ilgaz temel değerler olarak "insan"ı ve "hayat"ı öne çıkarır. 1901 doğumlu şairin 15-20 yaşlarında yayımladığı bireye odaklı, bireyin duygularımlarını anlatan şiirler bir yanda tutulursa, "insan" onun şiirinde hep toplumsal hayat

1 Marmara Üniversitesi

içinde, toplumun bir parçası olarak yaşayan insan olmuştur. Özellikle otuzlu yaşlarında, 1940'ların başlarında dergilerde yayımlamaya başladığı şiirlerde bu durum açıkça görülür. Eleştirmen Asım Bezirci, poetikasının şekillenme aşamasında Rıfat Ilgaz'ın bireyselden toplumsala keskin bir dönüş göstermesini, hayatındaki değişmelere bağlar:

> "(Rıfat Ilgaz) 1939'da Karagümrük Ortaokulu'nda (Türkçe öğretmeni olarak) göreve başlar. İkinci Dünya Savaşı da bu sıralarda patlak verir. Dar gelirli bir memur olan Ilgaz, savaşın türlü sıkıntılarıyla çarpışır. Gerek bu sıkıntılar, gerekse çevresinde gördüğü çelişkiler, okuduğu kitaplar, tanıştığı ilerici aydınlar, Ilgaz'ı gitgide toplumculuğa doğru götürür. Günden güne bilinçlenmeye, kendi deyimiyle, 'artık kim için ve ne için yazdığını fark etmeye' başlar."[2]

Asım Bezirci'nin de vurguladığı gibi, 1940'larda şiirde bir dönemeç yaşayan Rıfat Ilgaz, o tarihlerden sonra bireyselden uzak, toplumsalın içinde bir şair olarak görünür. Daima insandan yana, halktan yana bir tutum geliştiren şair dönem şiirinin şekillenmesinde de önemli rol oynamıştır. Bu dönemeç noktasında yazdığı "Yarenlik", "Edirnekapı Tramvayında" ve "Kapalıçarşı" başlıklı şiirler onun keskin dönüşümünün altını çizdiği gibi, sonraki yıllarda insana nasıl baktığını da ortaya koyan metinlerdir. Elbette onun şiirindeki insanların dünyasını bu metinlerle sınırlayamayız; ama bu üç şiire yakından bakmak, bir anlamda, Rıfat Ilgaz'ın şiirlerindeki insan coğrafyasının ayrıntılarına

2 Asım Bezirci, *Rıfat Ilgaz*, Çınar Yayınları, İstanbul 1997, s. 70

inmek demektir. Bezirci, Rıfat Ilgaz'ın 1943'te yayımladığı ilk kitabı *Yarenlik*'teki insan profilini şöyle açıklar:

> "*Yarenlik*'te halktan kişilerin, basit insanların yaşamı anlatılır. İş başında sakatlanan işçiler, tatlı hayallerle avunmaya çalışan çöpçüler, sanatoryum köşelerinde ölen kimsesizler, vitrinleri özlemle seyreden yoksullar, geride miras bırakmadan göçen küçük memurlar, apartman kapıcıları, mahalle komşuları, emekliler şiirlere konu olurlar."[3]

"Yarenlik"[4] Rıfat Ilgaz'ın 1943 tarihli ilk kitabına adını veren şiirdir ve şairin toplumsala yönelmesinin ilk örneklerindendir. Başlığından başlamak üzere Ilgaz'ın şiir biçemi hakkında ipuçları da sunar; gerçekten de Ilgaz'ın şiirlerinde neredeyse sonuna dek değişmeyen bir söyleyiş biçimi olarak "yarenlik etme" havası egemendir. Onun toplumcu söyleyişi diyelim ki, Ahmet Arif veya Enver Gökçe'ninkilere benzemez. Bu ikisinde ve tabii daha başka şairlerde de toplumcu söyleyiş genellikle sert ve hesap sorarcasına yükselen bir ifade biçimiyle kimlik bulurken Ilgaz'ın söyleyişi deyiş yerindeyse daha sevecen, daha bir sohbet havasındadır. "Yarenlik", daha sonra pek çok şiirinde görüleceği üzere halktan insan portreleri çizmekte çok başarılı olan şairin bu çerçevedeki ilk şiiridir. Nüfustaki işleri aksayan Garson Nuri, vergilerden yakınan meyhaneci, işten atılıp işsiz kalan gümrükçü, boşta gezen Ali Bey, belediye tahsildarı Ahmet, evkaftan atılan Niyazi vd. bu şiirin omurgasını meydana getiren kişilerdir. Bu noktada, bu şiirdeki insan panoramasının, daha küçük ölçekte olmaküzere, Sait Faik'in öykülerindeki insanları ve Nâzım Hikmet'in "insan manzaraları"nı çağrıştırdığını söylemeliyiz. "Yarenlik"te anlatılan kişilerin hayat maceraları birbirinden kopuk da olsa ortak yan, yoksulluktur. İşçisi, işsizi, meyhanecisi, gazetecisi, tahsildarı, garsonu hep yoksuldur:

3 Bezirci, age, s. 71

4 Rıfat Ilgaz, *Yarenlik*, Çınar Yayınları, İstanbul 1988, ss. 23-26

Alişim!

Kasnağından fırlayan kayışa
Kaptırdın mı kolunu Alişim!
Daha dün öğle paydosundan önce
Zilelerin gitti ayaklarını.
Yazıldı onun da raporu:
«Ihmalden.»

Gidenler gitti Alişim,
Boş kaldı cebelin sağ kolu
Hadi böyüne döndün diyelim,
Tek elle sabanı kavrasan bile
Sarı öküz gün görmüştün
Onlar işin içyüzünü.
Ürkme Alişim salonagaçı sesi hükmün
Ağının dallarına geçer.
Kim göreceksepenek altında ekşiğini
Kapılanırsın boğazı tokluğuna.

Varsın duvarda asılı kalsın bağlaman
Bekleşin nuzrabun
Sağ yanın yastık ister Alişim,
Sol yanın sevdiğini
Velakin kızlar emektar sazın gibi
Çifte kol isker sarmaşık.

Ahmet Uğurlu

Söz döner dolaşır
işten el çektirilmesine dayanır
Dokuz nüfuslu Gümrükçünün
ikinci şişede,
kızını başgöz etmek için
hayırlı kısmetler araştırır,
Heybeliide yatan oğluna,
çıkar çıkmaz iş buluruz
bir dikim evinde.
En küçük kızını
Bizim kahvenin gediklisi
bir arkadaş tavsiyesiyle yazdırırız
Yatılıya.

Şair, yoksulluğun yanı sıra onların maceralarını birleştirecek, onları rahata erdirecek kurgulara da başvurur: Boşta gezen Ali Bey'e iş bulur, onun kızıyla tahsildar Ahmet'i evlendirir, evkaftan atılan Niyazi'ye bir matbaa kurar. Şaire toplumsal görev yüklemenin, trajik hayatların arızalarını düzeltme işini şairden beklemenin, hiç olmazsa şairin toplum dertlerini ortaya koyması gerektiğine inanmanın bir sonucu ve göstergesidir bu durum. Rıfat Ilgaz, hayata ve insana daima belli bir gerçekçilik arkasından bakmayı, insanın sıkıntılarını, dertlerini ortaya koyarken sadece duyguda kalmamayı bir bilince bağlar. Bununla birlikte, sanattaki yaratıcılığa, farklılık arayışına da vurgu yapar:

> "Toplumcu-gerçekçi şiirin amacı yapay sesler, tempolar aramak değil, çağının, uygarlığın, geniş anlamda demokrasinin gereklerini yerine getirmek, ona insanca katkılarda bulunmaktır. Eğer şiirin bireyselliği söz konusuysa ileri topluma yakışır bireylerin şiirini yaratmaktır çağının sanatçısına yakışan."[5]

"Edirnekapı Tramvayında"[6] aynı kitapta yer alan ve şairin toplum üzerindeki gözlemlerini yansıtan şiirlerdendir. Tramvayda

5 Bezirci, age., s. 36

6 Ilgaz, age., s. 36-38

halktan kişilerle beraber yolculuk eden, kendisi de zaten halkın arasında onlardan biri olarak yaşayan şairin gözlemlerindeki canlılık, anlatıma da yansımış, öyküleme-betimleme çizgisinde ilerleyen şiirde insanın nabız atışları hissettirilmiştir. Şiir adeta her biri birer tramvay vagonu gibi birbirine eklenmiş beş bölümden oluşur ve her bölümde şiir-kişisinin hayat macerasının ayrıntıları dile getirilir: Ocakçılık ederken işsiz kalan genç, Küllük'te ayakkabı boyacılığı yapan Kulaksız, soğuk algınlığından mustarip işsiz gazeteci, köyden şehre inip el kapılarında sürünen garip, tramvay biletçisi Rıza. "Yarenlik"te olduğu gibi bu şiirde de her şiir-kişisinin hayatı parasızlığa, yoksulluğa bağlanır. Aralarında çalışanlar varsa da çalışma koşulları çok zordur. Hayatın gailelerinden uzak, evinde bahçesinde dinlenen insanlara rastlanmaz bu şiirde:

Günler kısa, hava yağmurlu,
yoksa bırakılmaz tütüncüye
bu saatte boya sandığı.
Eli çabuktur Kulaksız'ın
tanışırlar bizim pabuçlarla Küllük'ten.
Elinde ablasının kuvvet şurubu
ve dört nüfusun haftalık nafakası
yarım kilo zeytin.
Koltuğunun altında bir türlü doldurulmayan
kömür torbası.

Bu çerçevede değineceğim üçüncü şiir olan "Kapalıçarşı"da[7] karşımıza çıkan insan tipleri şunlardır: Elden düşme ceket giyen Tezkereci Ali onbaşı, üç çocuğunu komşuya bırakarak kocasından gizli çarşıya çıkan Topkapılı Hacer, medresede aç yatıp kalkan Hayri, öğle yemeğini evden getiren daktilo kız Kumkapılı Melâhat, yağmura dayanacağı şüpheli eski pabuçlarıyla şairin kendisi... Her biri İstanbul'un bir kenar mahallesinden gelen insanların yolu burada kesişir. Kapalıçarşı pırıl pırıl vitrinleriyle ve alışveriş yapılan dükkânlarıyla değil, çaresizlik nedeniyle sığınılan koridorlarıyla çizilir bu şiirde:

7 Ilgaz, age., s. 42-43

Kapalıçarşı açıldı...
Medrese'de yatan Hayri
İki öğün köfteye karşılık
Satabilir eski gömleğini...
Kapalıçarşı açıldı...
Kırmkapılı Meldhat
Elinde ekmek paketi,
Koltuğunda yarım kalmış bir kazak arkası...

Onları birleştiren mekân, gene yoksulluk ve çaresizlikte anlam kazanır. Dışarıda yağmur çamur olduğundan bu insanlar ve ötekiler Kapalıçarşı'dan çıkmayı istemezler. Gidebilecekleri daha iyi bir yer olmadığından Kapalıçarşı onlar için soğuktan ve yağmurdan korunacakları doğal bir sığınağa dönüşür.

Rıfat Ilgaz, hem yukarıda söz ettiğimiz üç şiirde hem de bunlara benzer sonraki şiirlerinde halktan kişileri anlatmayı önceden planlayarak yazdığı için adeta bir roman yazarı gibi önce o insanların bir arada bulunacağı bir ortam yaratır. Kişi veya mekân betimlemesi anlatıncı şiirin neredeyse olmazsa olmazıdır. Rıfat Ilgaz da toplumdan çeşitli kişilerin hayatlarına, geçim yollarına, yoksunluklarına odaklandığı şiirlerdeki olay-insan kurgusunu mekân betimlemesi üzerine bina eder. "Yarenlik"te akşamları orta halli insanların buluştuğu küçük meyhane, "Edirnekapı Tramvayında"da çeşitli insan tiplerinin bir arada olabileceği ulaşım aracı, "Kapalıçarşı"da ise geniş ama yoğun bir mekân insanlara ev sahipliği eder. Ilgaz'ın şair olmasının yanında öykü, roman ve oyun yazarı olduğu da hesaba katılırsa mekân betimlemelerinde, mekân-insan bütünleşmesinde neden bu kadar başarılı olduğu daha iyi anlaşılır.

"Yarenlik"te hayatın içindeki karşıtlık, parçalanmış dünyaların şiirde bütünlüklü olarak yansıtılmasında önemli rol oynar. Şiirin ilk iki dizesi şöyledir: *"Günümüzü gün etmek için / şöyle bir demlenelim deriz, / dert olur meyhanecinin kazanç vergisi, / ve Garson Nuri'nin nüfustaki işi..."*[8] Bu girişle şair adeta orta hallilerin, yoksulların hayatta rahat bir nefes almasının zorluğunu hisset-

8 Ilgaz, age., s. 23

tirir. Bunda, hayata ilişkin sıkıntıların paylaşımı da yönlendirici olur. Başkalarının sıkıntısını kendi sıkıntısı, acısını kendi acısı bilen şair, yardımseverliğin simgesi bir insan olarak yer alır şiirde. Elbette şair duyarlığıdır bunu sağlayan. Hatta, söz yardımıyla, bazen birbirinin dünyasından habersiz yaşayanları da hem kendi dünyalarıyla hem de başkalarınınkiyle yüzleştirir. Şairin bu edimi, hayat pratiğindeki yardımseverlikten çok daha önde bir edimdir aslında; çünkü sanat yoluyla, şiir yoluyla insana kendisini fark ettirebilmek hayat pratiğindeki küçük bir yardımdan daha önemlidir. Hayatın farkındalığını sağlamada süreklilik taşıması, şiire, sanata ayrı bir önem kazandırır.

Bu üç şiirdeki nesnelere baktığımızda insanların nasıl bir dünyada yaşadıklarını anlamak kolaylaşır. "*Yarenlik*"te "irili ufaklı şişeler, orta şekerli kahve, nargile, gazete, radyo"; "*Edirnekapı Tramvayında*" başlıklı şiirde "*terlik, çay, ocak, tütün, boya sandığı, pabuç, kömür torbası, şurup, mektup, tramvay bileti*"; "Kapalıçarşı"da "*elden düşme ceket, satmak zorunda kalınan pantolon, eski gömlek, pabuç*" vd. Bunların neredeyse tamamı sıradan, ortalama veya ortalamanın altında hayatlar yaşayan insanların dünyalarının izdüşümleridir. Şiirlerdeki nesneler, her biri bir insanın hayatıyla paralel biçimde anılarak nesne olmaktan çıkıp toplumsal durumun göstergesine dönüşür.

Rıfat Ilgaz'ın bu üç şiirindeki insanseverlik, sıkıntıların paylaşımı, kendisini zor durumda olanın yerine koyabilme duygusu bağlamında şiirin ve hayatın dönemsel kazanımlarına da kısaca bakmakta yarar var. Bu anlamda Rıfat İlgaz hem bir sentezdir hem de getirdiği yeni yaklaşımlarla bir tezdir. Orhan Veli'nin 1930'ların ortalarından itibaren Türk şiirinde yerleştirmeye başladığı rahat söyleyiş ile Sait Faik'in insancıllığı ve Nâzım Hikmet'in toplumsalcılığı Rıfat Ilgaz şiirinde birleşmiş gibidir. Bu kaynaklara şairin kendi hayat deneyimlerini, insanlarla yakın temaslarını, içlerinde onlardan biri olarak yaşadığı kenar mahalle halkının dünyasını kattığımızda Rıfat Ilgaz şiirinin iyi bir fotoğrafını elde etmiş oluruz. Daima insandan yana olan bir şairin yoğun dikkatlerinin ürünüdür bu fotoğraf. Rıfat Ilgaz, di-

şarıdan bakan biri değil, halkın içinde yaşayan biri olarak yazdığı için onun şiirleri insan sıcaklığını derinden hissettirir. Yukarıda değerlendirmeye çalıştığım üç şiir bağlamında söyleyecek olursam; hikâyesi anlatılan kişilerle onları yazan kişi arasında hiç fark yoktur denebilir. Hepsi aynı dünyaların insanlarıdır, acıları, sıkıntıları, küçük sevinçleri birbirine benzer. Bu benzeşmedir ki, Rıfat Ilgaz'ı şiirde estetik ustalığından çok insanı kavrama ustalığına yakın kılmıştır.

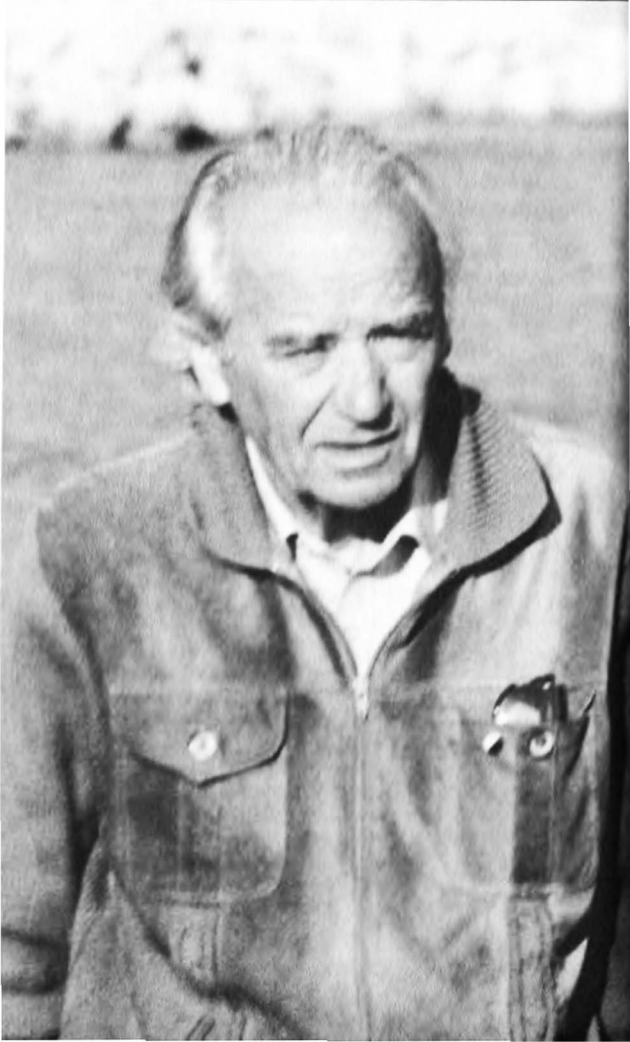

RIFAT ILGAZ VE ŞİİR KİTABI *"DEVAM"* ÜZERİNE

Cahir Akacı

Devam, Rıfat Ilgaz'ın dördüncü şiir kitabı. (Güre Yayınları, İstanbul 1953) Ilgaz'ın ilk üç kitabı 1940'lı yıllarda yayımlandı: *Yarenlik* (1943), *Sınıf* (1944) *Yaşadıkça* (1948). Cumhuriyet sonrasının hece veznini temel alan şiir çizgisinin artık yorulduğu ve gerilerde kaldığı dönem başlamıştır. Şiir, Nâzım Hikmet'in ve modernist Avrupa şiirini izleyen kimi adların açtığı poetik yoldan ilerleme sürecine girmiştir. Ilgaz'ın ilk şiir kitapları, Nâzım Hikmet'in sadece poetik çizgisine değil, politik çizgisine de yakındır. Nâzım Hikmet'in o sıralar bir tertiple oluşturulmuş 'suç'un cezasını çekmekte ve yayın yapamaz durumda oluşuna rağmen, toplumsal şartları şiire taşıyan diri ve etkin bir anlayış, dönem havasına uygun biçimde, varlığını sürdürebilmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan faşist ülkelerin yenik çıkması ve Türkiye'nin çok partili sisteme geçiş hazırlıkları çok sesli bir edebiyat için de umut olmuştur.

Rıfat Ilgaz'ın ilk üç kitabında yer alan şiirlerin ortak özelliği, çok önemli bir bölümünün 'anlatımcı' bir nitelik taşımaları. Hemen her şiirde karşımıza kişi adları çıkar, onların 'portre'leri çizilir. Bu kişiler, bazen geçim sıkıntısı çeken halktan kişiler, bazen kargışlanan çıkarcılar, bazen de şairin çevresindekilerdir. Genel-

likle iki dize bir bildiri birimi oluşturur, yani cümleler iki dizede tamamlanır. Dördüncü kitap *Devam*'ın özelliği ise, şairin bu tutumdan geniş ölçüde vazgeçtiği, şiirini ayrıntılardan ve anlatıcı öğelerden ayıkladığı, dizeleri bütün olarak tasarladığı, az çok ritmi gözettiği bir "dönüm noktası" kitabı olması. Bütün bunların oluşmasında çok belirgin bir etken var: Garip şiiri. Genel ya da biçimsel açıdan bakarsak, şairin 'başka' bir şiiri fark etmiş olması ve bundan arındırıcı sonuçlar çıkartması hayırlı olmuş, ama özele ya da 'öz'e bakarsak, sosyalist şairlerin bazılarının Garip şiirine bu ölçekte sokulmuş olmaları pek de verimli sonuçlar doğurmuyor. Sosyalist şiirdeki trajik eda ya da 'sol melankoli' pek aşındırmaya gelmiyor. Kuşkusuz bunda bir de siyasal / toplumsal etkenin rolü var. 1950 sonrasında Türkiye'nin yeni uluslar arası ilişkilere ve bağlaşıklıklara girmesi, gerçekte sermaye ve mal ihraç eden ülkelerin bir pazarı haline gelme sürecinin başlaması, bunun bir gereği olarak toplumsal muhalefet akımlarının kararlı bir şekilde bastırılması, 1940'lardaki çok sesliliği ve umutlu havayı yok etmiş, toplumsalı önceleyen şairler, yazarlar daha dolaylı yazar çizer olmuştur. Ilgaz, bu dönemle birlikte 'ironi'ye ve mizaha daha fazla açılır oldu, giderek hikâye ve roman alanında etkili mizah yazarlarından biri haline geldi.

Rıfat Ilgaz, ilk üç kitabındaki tek kelimelik kitap adı geleneğini *Devam* ile de sürdürmüş olur. (Kuralı, bir yıl sonra yayımlayacağı bir sonraki şiir kitabıyla, *Üsküdar'da Sabah Oldu* ile bozacaktır). Öte yandan kitabına *Devam* adı vermekle, bir şeylerin yarım kalmadığını, sürüp gittiğini söylemek ister gibidir. Kitabın "Yaşıyoruz" başlıklı şiiri bu "devam"ın nasıl bir devam olduğunu gösterir:

Ben ölmedim
Beni öldürmediler de;
Yaşıyorum, yaşıyorum işte,
At kıçında sinek gibi
Tööobe, töbe!
Kapandı yüzümüze dergi kapakları,
Bir varmış, bir yokmuş olduk sağlığımızda.

Şiir... O yosmanın boynuna.
Gazete... Gelene gidene başyazı.
Ara ki bulasın sayfalarda
Şair Rıfat Ilgazı
Düştükse itibardan
Ölmedik ya, yaşıyoruz işte.
Yaşıyoruz dedik, yaşıyoruz be,
Heeeey, fincancı katırları!

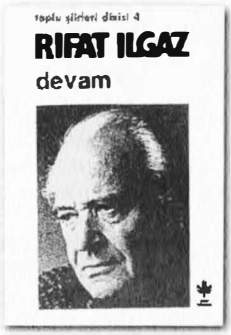

Devam'da yirmi iki ya da numaralandırılmış "Mangal" şiirini tek şiir sayarsak on beş şiir var. Bunlardan tek başına bir bölüm oluşturan "Filim" epey uzunca bir şiir, diğerleri ise kısa şiirler. "Filim" şairin gözde temalarından (ve yaşantılarından) "işsizlik"i epik - ironik bir tarzda ele aldığı ve yine sık başvurduğu bir yöntem olan birisine sesleniş (hitap) kipiyle ("sağdıcım") yazdığı, ama protest edasını herkese haykırdığı bir şiir. İşsiz şair ve işsiz "sağdıç" düşsel işler tasarlarlar, sonra sanal bir "yerli filim" çevirirler. İroni okları, düzene, egemen sınıflara, duygu sömüren yerli filmlere yönelir.

Ayrı bir bölüm oluşturan "Mangal" şiiri de hikâyesi olan bir şiir. İşin içinde yine bir arkadaş, "Ressam Nuri" (Nuri İyem) var. Bu kez onunla konuşulmuyor, onun annesinin hastalığı ve mangalı konuşuluyor. Rumelili bir ustanın elinden çıkmış, göçler savaşlar atlatmış balkır mangal, yoksul, tamtakır evin en değerli ve gerekli eşyalarından biridir. Duvarda da mangalın 'Ressam Nuri' tarafından yapılmış bir yağlıboya resmi asılıdır. Hastalanan anneye ilaç parası gerekince ilkin resim pazara sürülür. Ancak es-

kiciler, resmine değil, mangalın kendisine para verirler. Bu espri şaire sekiz bölümlük şiiri yazdırır.

Kitapta yer alan diğer şiirler ise kısa, kıt kanaat geçinilen bir dünyanın sıkıntılarını anlatan, özgürlüğe vurgular yapan örnekler. İlk bölüme de adını veren "Bilsem ki" şiirinde gövdesini oluşturan parçaların, bakımsız bıraktığı için gün gelince kendisinden hesap soracağını kuran şair, şiiri *"Kılım bile kıpırdamadan bir sabah / Çekerdim darağacına kendimi / Bilsem ki suç bende!"* dizeleriyle bağlıyor. Dört dizelik "Dışarda" şiiri, bir dışarı güzellemesi. "Şiirde" şiirine ise şöyle başlıyor: *"Önce şiirde verdim kavgayı / Hürriyeti kelime kelime şiirde"*. "Aman Dikkat!" şiiri, bir emekçi olduğu anlaşılan Araboğlu ile söyleşi niteliğinde. İronik bir biçimde ona sisteme uyma öğütleniyor. "Uyusana" şiiri ise, tam tersine sistemden beslenmiş birine sesleniyor, *"Maşallah domuz gibisin / Her şeyin yerli yerinde / Ambarın, ardiyen tamam / Nedir kaçıran uykunu/.../ Uyusana!"* Söyleşi sırası "Taş mı Yesin?" şiiriyle Galata Köprüsü'ne de geliyor, şiir sandalcı İdris'e çıkardığı zorluklar nedeniyle köprüye ileniyor.

Kitabın "Sarı Kağıt Üstüne" bölümü de aynı adlı şiirle açılıyor. İlk şiir, renklerden sarıyı tematik eksene alarak ve bazen redif, bazen kafiye kılarak, onun yoksulluklar ve yoksunluklar içindeki görünümlerini sıralıyor. "Heybeli" şiiri, bizi şairin özel yaşantısına ve geçirdiği hastalığın hallerine, dolayısıyla toplumsal farklılıklara taşıyor. "Sahipsiz" ve "Derece Zamanı" şiirleri de hastahane gözlemlerine dayanan şiirler. "Meryemin Reşit" şiiri ise Orhan Kemal'e ve Yaşar Kemal'e adanmış ve onların Çukurova esinli metinlerinden esen rüzgârla örülmüş. Şiirin altında "Çukurova Destanından" notu var. Şair belli ki edebiyatımızın iki Çukurovalısından etkilenmiş, ancak ortaya çıkmadığına göre destan bir heves olarak kalmış.

Kitabın son bölümü "Kara Taş Üstüne", aynı adı taşıyan tek bir şiirden oluşuyor. İyilikler yapmış, sevgi yüklü bir Nasip Teyze'ye ağıt niteliğinde. *"En değerli şeyini bize... / Bize dünyasını bıraktı"*.

Devam'ın ilginç bir başka özelliği, hemen her şiirin birisine adanmış olması. Oktay Deniz (Fethi Naci), A.Kadir, Sait Faik, Lütfü Erişçi, Asım Akşar, Melih Cevdet, Fahir Onger, Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Şükran Kurdakul, Sabri Soran kitaptan birer şiir armağan alınış adlar. Değindiğimiz üzere, Orhan Kemal ve Yaşar Kemal'e tek bir şiir "Meryemin Reşit" düşmüş. Ilgaz'ın şiirlerinin 1969'da *Uzak Değil* adıyla gerçekleşen 'toplu basım'ında andığımız adamaların tümünün kaldırılmış olduğunu görüyoruz. *Devam*'ın bu ilk baskısında çok sayıda siyah beyaz desen de var ve bunların çizer kadrosu da geniş: Nuri İyem, Fethi Karakaş, Kemal İncesu, İhsan İncesu, Metin Eloğlu, M. Uykusuz, Ömer Uluç. Ayrıca her bölüm, tam sayfalık birer desenle ve el yazısı bölüm adıyla ötekilerden ayrılmış. Üç renkli kapağı da Metin Eloğlu yapmış. Altmış dört sayfalık kitap, yüz kuruş fiyatla satışa çıkmış.

Rıfat Ilgaz'la sadece bir kere ve uzun bir beraberliğim oldu. Ölümüne yakın yıllarda Trakya'daki bir ilçede düzenlenen şenlikte konuktuk. Oğlu Aydın Ilgaz da vardı. Maceralı bir gece yolculuğundan sonra evlerimize dönebildik. Rıfat Ilgaz'ın çabuk kaynaşan, sıcak bir kişiliği vardı.

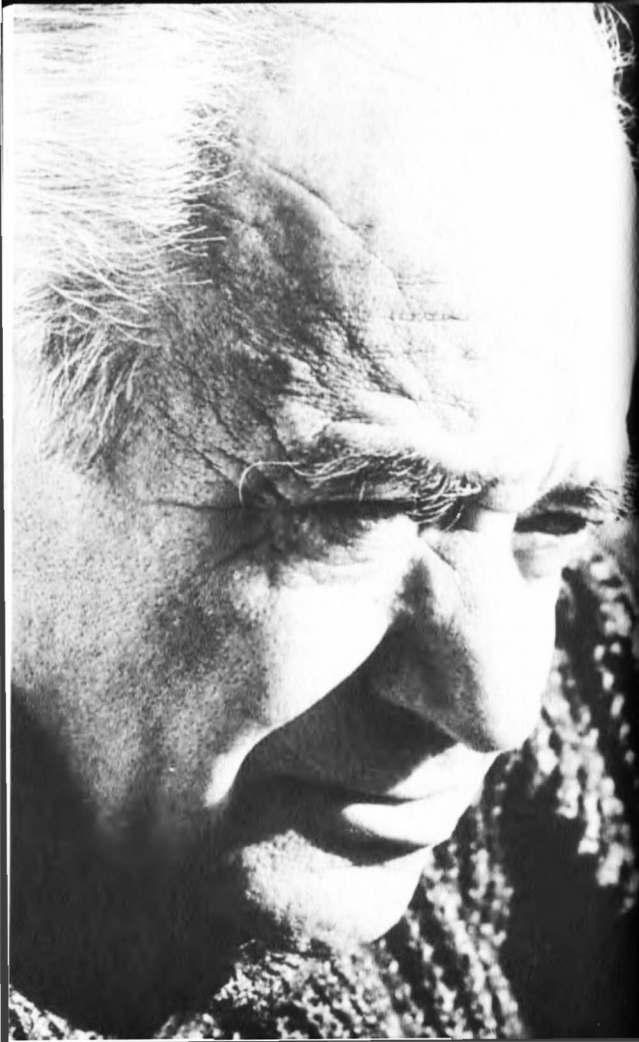

ÇOCUK KİTAPLARI

"Çocuk yakından tanıdığım bir varlıktır."

"70 yaşın bana kazandırdığı deneyimlerden en başta geleni, küçümsenmeyecek çocuk ve torun sayısıdır. Çocuklarımın, torunlarımın büyümeleri sırasında karşılaştığım küçük küçük sorunlar, bende onların da dünyasına girme isteği yaratmıştır. Ayrıca, deneyim için, 15 yılı bulan öğretmenliğimi de göz önünde tutarsak, çocuk yakından tanıdığım bir varlıktır. Çok küçük yaşta öğretmenliğe başlamam, ilkokulun ilk sınıflarında çocuklarla arkadaşlık kurmamı da sağlamıştır. Yani çocuklarla ilişkim genç yaşımda başlamıştır. Böylece çocukların yaşamına karıştım. Onların, beğenilerini, özentilerini, serüvenci yanlarını yakından izledim. İlk ürünlerimi verirken bu deneylerimden yeterince yararlandığımı sanıyorum. On kadar çocuk kitabım var; daha çok roman. Çocuk şiirleri yazmadım değil, ama dergilerde kaldı. Kimisinin altında adım bile yok. Arkın Kitabevi'nin yayınladığı Hayat Bilgisi dergilerinde... İsterim ki bir yayınevi kitaplaştırsın bunları. Şunu demek istiyorum, çocuk şiirleri yazdığım halde bunlar kitap halinde derlenmedi. Bunlardan roman halinde çıkan beş tanesi, Bacaksızın Başından Geçenler dizisi. Gerekirse bu sayı arttırılabilir. Bu, çocukların ilgisine bağlı."

---

* Hikmet Altınkaynak, "Rıfat Ilgaz Yetmiş Yaşında", *Sanat Olayı*, (13), Ocak 1982

ILGAZ'IN ÇOCUKLARI

Nilüfer Yılmaz

Okutma Üzerine isimli şiirinde "*Sınıf*'ın ozanıyım minnli, *Hababam Sınıfı*'nın yazarıyım ünlü. Kim ne derse desin, çocuklar için yazdım hep" der Rıfat Ilgaz. Gerçekten de çocuklar üzerine kurulmuş bir yaşamdır onunki. Ne var ki genellikle yetişkinler için yazdıklarıyla anılır. Oysa, çocuk edebiyatına kazandırdığı yapıtlar da yetişkinler için yazdıkları kadar önemlidir.

"70 yaşın bana kazandırdığı deneyimlerden en başta geleni, küçümsenmeyecek çocuk ve torun sayısıdır" der Rıfat Ilgaz. 15 yıllık öğretmenlik deneyimi de çocukları yakından tanımasına olanak sağlayan başka bir özelliğidir Ilgaz'ın. Çocukları çok iyi tanıyor ve anlıyor olmak, elbette çocuklar tarafından sevilmek ve okunmak için yeterli bir neden değildir. Bir çocuğa (eğer işin içinde not alma kaygısı ve tehditi yoksa) beğenmediği bir kitabı sonuna kadar okutamazsınız. Tepkisi çok nettir, açıktır ve doğrudandır. Sevmediği bir kitabı ikinci kez eline alması ise çok zordur. Ancak Ilgaz'ın çocuklar için yazdığı yapıtların hemen hemen hepsinin çocuklar tarafından yıllardır ilgiyle okunduğunu biliyoruz. *Hababam Sınıfı*'nın elli yıldan beri okunması, bir klasik olması, bunun en güzel göstergelerinden biridir.

Ilgaz'ın, öğretmen olmasına rağmen çocuklar için yazdığı yapıtlarda onlara bir "öğretmen" gibi yaklaşmaması bu ilgi ve beğeninin kaynağıdır bir bakıma. Ilgaz'ın kitaplarında çocuk edebiyatında sıklıkla rastladığımız "tepeden bakan yetişkin" yaklaşımını görmeyiz. Belki de o yüzden çocukların öğretmeni değil de "komik dedesi" olmuştur. Çünkü o pek çok yazarın yaptığı

gibi yapmaz; çocuğu şekillendirilmesi gereken bir hamur gibi görmez, ona şekil vermeye, öğretmeye çalışmaz. Ilgaz, çocuğu birey yerine koyar. "Nasıl davranılması gerektiğini" çocuklara doğrudan söylemez. Yetişkinlerin çok bayıldığı ama çocukların nefret ettiği "ideal çocuk figürleri" sunmaz. Yani tıpkı gerçek yaşamdaki çocuklar gibidir onun kahramanları; hata yaparlar, söz dinlemezler. Çocuklar, onun öykülerinde iyi ve kötü tarafları olan farklı modellerle karşılaşırlar. Doğru ve yanlışla karşı karşıya bırakılırlar. Kimin hangi özelliğini model olarak seçmek istiyorlarsa buna kendilerinin karar vermeleri gerektiğine inanır Ilgaz.

Kahramanları genelde yoksuldur, yoksundur. Küçük yaşta çalışmak zorunda kalan, ev bütçesine ufak tefek işler yaparak destek olan ya da kendi harçlığını çıkartan, her çocuk gibi sevilmek ve önemsenmek isteyen çocuklardır onun kahramanları. Kimseye el açmazlar. Zor koşullarda elde ettikleri şeyleri bile paylaşmaya gönüllü olan vefalı çocuklardır onlar. Çünkü Ilgaz, gerçek hayatta da çocukların kimseye muhtaç olmamalarını ister. Sınıfsal ayrımcılığın çocuklara dayattığı eşitsiz tutumları fark etmele-

rini, onlardan bunun için mücadele etmelerini bekler. Bu mücadele, umutsuz, pembe düşlerle dolu, romantik bir mücadele değildir. Çocuklara, yaşamın güçsüzler ve fakirler için zor ve acımasız olduğunu, buna hazırlıklı olmalarının gerekliliğini açıkça gösterir ama bunu onları mutsuz ederek anlatmaz. Umutsuzluğa düşürmeden yapar; yaşamı sorgularken ve eleştirirken olumludur Ilgaz, çünkü bugünün olumsuzluklarını çocukların değiştireceğine inanır, onlara güvenir.

"Elif'in Babası" isimli şiirindeki, *"Çocuklar değil miydi büyük yüzdelerle / Bütün borçlarımızı üzerlerine alan / Ne varsa tutsaklık adına öğretecekti / Ne varsa uygarlık adına sunulan"* dizelerinde söylediği gibi, büyüklerin çocukların üzerine yıktığı yüklerin farkındadır. O yüzden pek çok çocuk kitabında rastlanan yanlışı yapmaz. Ilgaz'ın çocuk kitaplarında sözü edilen yetişkinler de çocuk kahramanlar gibi gerçekçidir, yani onlar da "ideal" yetişkinler değildirler, hata yapar, yaptıkları yanlışlıklar yüzünden çoğu kez komik durumlara düşerler. Ilgaz, yetişkinlerin de hata yaptıklarını çocukların görmelerinin önemli olduğunu, bu yaklaşımın çocuklara yaşamı daha yaşanır kılacağını ve kolaylaştıracağını bilir. Hata yapmanın doğal bir şey olduğunu, mükemmel olmaları gerekmediğini düşünen çocukların benzer bir olayla karşılaştıklarında kendi çözümlerini üretebileceklerine inanır. Yetişkinlere yönelik bu eleştirinin biçimi de dikkate değerdir. Çünkü Ilgaz'ın yapıtlarındaki yetişkinler genellikle çocuklar tarafından eleştirilirler. Böylece eleştiri yapma hakkının sadece yetişkinlerde olmadığına da dikkat çekerek, geleneği, alışkanlıkları ve önkabulleri sorgulatır. Kısacası, Ilgaz'ın yapıtlarında, çocuklar yalnız olmadıklarını duyumsarlar. Bugüne ve yarına dair korkuları, kaygıları ve endişeleriyle yüzleşmeleri Ilgaz'ın gerçekçi, doğal ve halktan/sıradan karakterleriyle biraz daha olağanlaşır.

Bu gerçekçi yaklaşım, kahramanların iç konuşmalarında da kendini gösterir. Onlar düşünür, benzetir, sorar, merak eder, yorum yapar, sorulara/sorunlara kendilerince yanıtlar bulmaya çalışırlar. Kurmaca yaşam da gerçek yaşam gibidir, kolay değildir.

O yüzden Ilgaz'ın kahramanları çoğunlukla mağdurdur, şiddete maruz kalırlar. Büyükler tarafından cezalandırılır ve duygusal olarak incinirler. Büyükler onlara pek değer vermez. Dayağın olumlandığı, cezalandırmanın çocuk yetiştirmede ve eğitimde kabul görüldüğü bir çevrede yaşar genellikle kahramanları. Ama şiddete, haksızlığa boyun eğmezler, mücadele eder ve akıllarıyla bu olumsuzlukların yaşandığı durumdan sıyrılmayı başarırlar. Bu başarı yapay bir başarı değildir üstelik, yani sihirli değnek dokunmuş gibi çözülmez olaylar. Emek, sabır, azim ve mücadele her zaman ön plandadır. Bu mücadelede Karadeniz'in kıpır kıpırlılığının payı çoktur. Öykülerin büyük çoğunluğu Karadeniz'de geçer. Doğup büyüdüğü topraklardan, Cide'den, uzaklaşmaz Ilgaz. Yazdığı her satır, balıkçılığı, avlanmayı, denizi ve doğayı iyi bildiğini okura duyumsatır. Bencil olmayan, kendi yaşamı dışında öteki canlıların yaşamını da önemseyen, doğaya saygı duyan, barışsever çocuklar Ilgaz'ın iletileri içindedir.

Bu iletiler hemen hemen her çocuk kitabında görülen iletilerdir aslında. Ama Ilgaz'ın farkı, söylemek istediklerini kıssadan hisselere ve klişelere sıkıştırmadan, didaktik söylemlere dökmeden, gerçeği ve olması gerekeni çocuklara olaylar aracılığıyla göstermesindedir. Öğretmen kimliğini yazar kimliğiyle karıştırmamasında; öğretici, tepeden bakan tavrıyla çocuklara kendi düşüncelerini dayatmamasındadır. Çocukları "adam" etmek için değil, "insan" edebilmek için yazmasındadır...

İnsan olmanın yolu hatalardan ve yanlışlardan geçmektedir. Yani aslolan, hataların yapılmaması değil, bunların insanı nasıl dönüştüreceğinde gizlidir. Ilgaz'ın çocukları yoksul ve yoksun olsalar da, varsıldırlar, her şeye rağmen var olurlar, "var"dırlar, insandırlar...

BACAKSIZ SERİSİ'NİN ÇOCUK EDEBİYATI VE EĞİTİMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Şermin Tombul

Çocukluk, kısa süren bir dönem olmakla beraber insan hayatının şekillenmesinde temel olan bir dönemdir. Çocukken karşılaştığımız, bizi etkileyen şeyleri çoğumuz kolay kolay unutmamışızdır. Belki bütün öğretmenlerimizin adı silinmiştir de aklımızdan, ilkokul öğretmenimizin adı, numaramız, sınıfımız asla unutulmayanlar arasında yerine almıştır. Tabi bunların arasında, bu dönemlerde okuduğumuz o güzel kitapları söylemeden geçemeyiz. İşte özellikle bu dönemde okunan kitaplar çocuğa farklı dünyaların kapılarını açan ilk arkadaşı oluverir.

Kitaplar çocukta yaratıcı düşünme, okuma sevgisi ve alışkanlığıyla ana dili sevgisi kazandırmada oldukça yararlı ve yardımcı olur. Bunun için kitapların çocuğun bilişsel, sosyal ve dilsel yönden gelişmesinde önemli bir yeri vardır. Çocukların ilgi alanlarına yönelik olup onları eğiten, aynı zamanda da estetik bir güzellik sunmayı hedefleyen çocuk edebiyatı ürünlerinden çocuk romanları; kahramanları, mekânı, zamanı ve anlatımıyla okurunun anlam dünyasını zenginleştirip onu etkileyerek gelişimine katkıda bulunmayı başarmıştır.

Rıfat Ilgaz'ın yazdığı çocuk romanlarında hedef kitlesinin çocuk olduğunu, çocuk duyarlılığını göz önünde bulundurduğunu gör-

mekteyiz. Bu çalışmada Rıfat Ilgaz'ın çocuk sevgisini, toplumcu sanat anlayışıyla birleştirerek 1970'li yıllarda kaleme aldığı "Bacaksız'ın Başından Geçenler" serisindeki *Bacaksız Kamyon Sürücüsü, Bacaksız Sigara Kaçakçısı, Bacaksız Okulda, Bacaksız Paralı Atlet, Bacaksız Tatil Köyünde* adlı beş çocuk romanı olay örgüsü, zaman, mekân, dil ve anlatım bakımından çocuk edebiyatı ve eğitimi açısından incelenip değerlendirilmiştir.

Olay Örgüsü

"Bacaksızın Başından Geçenler" serisinde yer alan kitaplardaki olayların kurgulanışı (olay örgüsü) birbirine bağlı bir sıra takip etmektedir. Bu durum çocuk romanı olma özelliği açısından önemlidir. Çünkü olay dizisi birbiri ardınca devam eden hikâyeler; kendisini kahramanla bütünleştiren çocuk okurun, duygusal ve zihinsel gelişimini etkileyip bir sonuca varmasını, okuduğunu anlamlandırmasını ve gerçekle bağdaştırmasını kolaylaştıracaktır. "Bacaksızın Başından Geçenler" serisinde de olayların kurgulanışı heyecan öğesi barındıran, okurda inandırıcı bir merak duygusu uyandıracak şekilde tasarlanmıştır. *"Çocuk edebiyatı ürünlerinde, olay dizisi boyunca bir gerilim oluşturan, okurun merak duygusunu canlı tutan çatışmalar, anlatım düzeninde çeşitli biçimlerde görülebilir. Bu çatışmalar kişi-kişi çatışması, kişinin kendisiyle olan çatışması, kişi-doğa çatışması, kişi-toplum çatışması şeklinde sınıflandırılabilir."*[1] "Bacaksızın Başından Geçenler" serisindeki Bacaksız Bahri karakterinin, kişi-kişi çatışması veya kişi-toplum çatışması içinde verilerek okurunda merak duygusunu harekete geçirdiğini görmekteyiz.

Serinin tüm kitaplarında organik bir bütünlük bulunmaktadır ve kurgulanan yapılar çerçevesinde, olayların gerçekliğe yakınlığı ve birbiri ardınca bağlantılı bir şekilde ilerlediği, tek zincirli olay örgüsü dikkati çekmektedir. Bu, merkezi bir kişi etrafında olayların kurgulandığı bir tarzdır. *"Romanını güçlü bir başkahraman üzerinde kurmayı, okuyucunun dikkatini bütünüyle onun üze-*

1 Sedat Sever, *Çocuk ve Edebiyat*, Kök Yayıncılık, Ankara 2003, s.119

rinde toplamayı arzulayan yazar, türün temel değeri durumundaki olay örgüsünü de bu kahramana bağlar. Dolayısıyla eserdeki olaylar dizisinin hem ilk dramatik hamlesi, hem şu veya bu istikametteki seyri, hem de sonucu, söz konusu kahramana bağlıdır. Daha çok sergüzeşt/macera türü romanlarda görülen tek zincirli olay örgüsü, okuyucunun olayları daha kolay takip etmesine imkân verir."[2]

Organik bütünlükte, *"olaylar, düz bir çizgi üzerinde zincir halkalarının birbirine eklenmesi gibi, akışları kesilmeden sunulur. Olayın halkaları determinist bir formül içinde; sebep sonuç çerçevesinde doğal bir bütün olarak ortaya konur. Olaylar, bir yerden başlar ve birbirlerinin sebebi ya da sonucu olarak anlamlı bir ilişkiler ağı içinde uzar gider."*[3]

Kitaplardaki olay örgüsünün basit ve yalın olması, birbiri ardınca, sağlam ve tutarlı kurgulanışı; metinlerin itibari dünyasının mantıklı bir bütünlük içinde algılanmasını sağlamıştır. Romanlarda yaşanılan olaylar, bu olayları yaşayan kişiler, yaşanan mekân, zaman bunların hepsi belli bir kurgu çerçevesinde anlatılır.

Sınıf'ın ozanıyım minnli,
Hababam Sınıfı'nın yazarıyım ünlü.
Kim ne derse desin,
Çocuklar için yazdım hep.

diyen Rıfat Ilgaz, yazmış olduğu eserlerin neredeyse hepsini çocuklar için yazıp kurguladığını belirtmiş. Bu nedenle daima "gelecek" olarak gördüğü çocuklarımıza, toplumcu gerçekçi bir yazar olmasının da sebebiyeti ile onlar için onların dünyalarına ulaşabilecek gerçekçi romanlar kurgulamıştır. "Bacaksızın Ba-

2 İsmail Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş/2*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004, s.63-64

3 Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, Edebiyat Otağı Yayınları, Ankara 2006, s.199

Rıfat Ilgaz
BÜTÜN ESERLERİ
Bacaksız Kamyon Sürücüsü
ÇOCUK ROMANI
12. BASIM
Yaprak

şından Geçenler" çocuk romanı serisinde yer alan beş kitapta da gerçekçi ve yalın bir kurgulanış görülmektedir.

Serinin ilk romanı *Bacaksız Kamyon Sürücüsü* yedi bölümden oluşmaktadır. Olay zinciri birbirine bağlı bir kurgulanış sergilemektedir. Romandaki bölümler belirli ana düğümler etrafında birbirleriyle neden-sonuç ilişkisi içerisinde basit ve yalın bir şekilde kurgulanmıştır. Cide'den İstanbul'un kenar bir semtine göç eden Bacaksız Bahri, artık ailesiyle bu yeni çevrede yaşayacaktır. Bacaksız'ın ailesi Cide'de yaşadıkları yoksul yaşamı sonlandırabilmek umuduyla İstanbul'a, Fesleğen Sokağı'na, yani kendileri gibi benzer umutları taşıyan yoksul ailelerin yaşadıkları bir semte yerleşmişlerdir. Kahramanımız Bacaksız Bahri'nin, bir günlük yaşantısı içerisinde; karşılaştığı zorluklarla nasıl başa çıkabileceği, yalan söyleyerek birtakım şeylerin yola koyulamayacağı, ailenin, çevrenin tutumunun hangi olumsuz durumlara yol açabileceği, kurgu içinde yaşanan olaylar zincirinde şekillenmiştir.

Romanın ilk bölümünde Bacaksız Bahri kendi cüssesinden bile büyük olan irice bir karpuzu taşımak için babası tarafından görevlendirilir. Ancak karpuzu çok iri olduğu için taşıyamaz, kaybeder. Sonra karpuzu oturduğu sokaktaki Kara Marsık çetesinin yediğini anlar ve bir şey yapamaz. Çünkü burası Cide'deki gibi küçük bir yer değildir. İnsanların birbirine uzak olduğu büyük bir kenttir. Yazar burada, Bacaksız'ın dilinden köyden kente göçte insanların yaşadıkları sıkıntıları bir parça dile getirir:

> "Hiç açık vermeye gelmezdi. Onlar beş altı kişiydiler. Oysa kendisi tek başınaydı. Tek başına yaşanmazdı böyle büyük memleketlerde. Bundan sonra kendisi de arkadaşlar edinecekti. İnsanların olduğu gibi çocukların da en küçüğüydü, hem de güçsüzü... Akıllı olması, açıkgöz olması gerekirdi." (s.21)

Bacaksız Kamyon Sürücüsü romanı kurgulanışı ve olay örgüsü itibarıyla çocuğu çevresiyle ilişkilendirip, onu var olduğu çevre içinde sadece çocuk deyip de geçilen bir varlık olmaktan çıkar-

mıştır. *Bacaksız Kamyon Sürücüsü*'nde iyi ile kötüyü: doğru ile yanlışı tam olarak ayıramayacak yaşta olan Bacaksız Bahri, babasının kendisini cezalandırmasından korkarak kendini kurtarmak adına hep bir yalan söylemiştir. Onu yalan söylemeye iten şey babasının ona yapamayacağı bir sorumluluk yüklemesi ve baskıcı tutumudur. Babasının baskıcı tutumu ve onu tokat, dayak gibi şiddet kullanarak cezalandırmak isteyişi Bacaksız'ın daha sonra başına gelecek olayların da sebebini teşkil etmektedir. Bu açıdan bakıldığında yazar romanda, çocuk okuru incitmeden, yaparak-yaşayarak öğrenmeyi göz önünde tutarak yalan söylemenin ne gibi olumsuz sonuçlar doğurabileceğinin ve dürüstlüğün önemi üzerinde durmuştur.

Özellikle romanın son bölümünde yazarın bu tutumu dikkat çekici bir şekilde görülmektedir. Bacaksız, hırsızlık olayına tanık olur ve bu olayın çözümlenmesini sağlayarak babasının ve de mahallenin kahramanı olur. En önemlisi de yalan söylemeden bu olayları gün ışığına kavuşturmuş olmasıdır ve yalan söylemenin kendisine ne kadar zarar verdiğini anlar.

Serinin ikinci romanı *Bacaksız Sigara Kaçakçısı* altı bölümden oluşup konu, mekân, zaman bütünlüğünde ilk kitabın devamı şeklinde kurgulanmıştır. Burada da yine olay örgüsünün zincirler halinde oluştuğu görülmektedir. Romanda "Bahri"nin yardımseverliği ve para kazanabilme çabalarıyla karşımıza çıkıp zor yaşam koşullarından kurtulmak için, kendi sokağındaki çocukların yaptığı gibi kaçak sigara satarak yoksulluğunu yenmeye çalışması konu edilmiştir.

Bacaksız'ın da beraber sigara satmaya çıktığı arkadaşının da niyetleri, evlerine faydalı olabilmek ve bir nebze olsun içinde bulundukları yoksulluktan kurtulabilmektir. Olay örgüsünün ilerleyen bölümlerinde kendisi ve arkadaşlarına sigara sattıran mahallelerindeki Rasim abinin evi basılmış, tüm sigaralar toplatılmış, sigara satan tüm çocuklar da beraberinde yakalanıp karakola götürülmüşlerdir. Bacaksız şans eseri yakalanmamıştır. Ama arkadaşı Gülten'e kazandığı paraları gösterirken babası ar-

kasında biter ve sevinci kursağında kalır. Bacaksız'ın, annesinden değil de babasından korktuğunu görmekteyiz. Bu da onun ataerkil bir aile yapısına sahip olduğunu gösterebilir. Ayrıca babasının otoritesinin içerisinde dayak da vardır. Romanda Bacaksız babasından dayak yemiyor; ama onun daha önce dayak yemiş olmasından kaynaklanan bir korkusu olduğunu anlamaktayız. Başına gelen belaları babasının duymasını istemez; çünkü sonunda şiddet görebileceğini düşünür ve korkar. Yazarın, okura baba otoritesini hissettirebilmek amacıyla böyle bir baba portresi çizdiğini söyleyebiliriz.

Bacaksız, yakalandıktan sonra babasının ikazlarını dinler ve bu işi bir daha yapmayacağını söyler. Hatta babasının sözlerini çocuk zihninde şöyle anlamlandırır ve bu işten vazgeçer.

> *" 'Söyle bir daha gidecek misin o Rasim denilen karaborsacının, kaçakçının yanına!'* Bacaksız ilk kez duyuyordu bu karaborsacı sözünü. Gözünün önüne kara boyaya dalıp çıkmış bir adam görüntüsü gelivermişti. Gözlerinde kapkara gözlükler vardı Rasim Ahi'nin. Dipten doruğa kapkara giysiler içindeydi. Durmadan üsteliyordu babası:
>
> *'Bir daha Rasim'i görecek misin?'* Böyle kapkara ziftlere, katranlara batmış bir adamı nasıl görülürdü. Eliyle bu korkulu görüntüyü iterek:
>
> *'Hayır! Hayırr'* diye bağırdı. *'Bir daha hiç görmeyeceğim!'"* (s.81-82)

Babası, Bacaksız'dan aldığı paraları alın teriyle kazanılmadığı için helal para saymaz. Onları, bu işi düzenleyen Rasim denilen adama vereceğini söyler. Evde yiyecek ekmekleri yoktur, bakkala veresiye yazdırırlar; ama Apti Dönmez yine de o paralara dokunmaz. Yazar burada okuruna alın teri harcayarak, bir uğraş ve emek sonunda kazanılan paranın değerini anlatmaya çalışır. Dürüst olmanın önemi üzerinde durur. Kitabın son bölümünde; hem Bacaksız'ın hem de mahallenin diğer çocuklarının sevmediği "Kırkyalan Ferit" çeşme başında bıraş olmuş, saçları

sıfıra vurulan çocuklarla dalga geçer. Ancak bu sırada gelen bir polis otomobili Kırkyalan Ferit'i, Bacaksız'ı ve geri kalan herkesi toparlayıp karakola sorguya götürür. Böylesine yoksulluğu yaşayan ve sıkıntısını çeken çocuklar, zengin olan ve biraz da kendini beğenen Ferit Derler'i sevmemektedirler. Hatta onun başına gelen kötü şeyleri mahalledeki çocuklar sevinçle karşılamaktadır. Karakolda sorgulanan Ferit Derler, komiser tarafından yanlış anlaşılır ve sigara sattığı iddiasıyla ders olsun diye diğer çocuklara yaptığı gibi saçları kazıttırılır. Bacaksız da sorguya alınır; zor durumdan kurtarmak için kendini yalan söyler.

Yazarın burada kahramanı üzerindeki korumacı tutumu açıkça görülür. Bacaksız yaptığının yanlış olduğunun farkındadır artık. Böyle işlere bulaşmayacağına babasına da söz vermiştir. Komiserin sorgusundan kıvrak zekâsıyla ceza almadan kurtulur.

Kitapta; kurmaca yapının temelinde varlıklı-yoksul çatışması belirgin bir şekilde ele alınmış. Ayrıca çocukların bilmeden de olsa yanlış işlere bulaşabileceği, aile düzeninin ve disiplinin önemi üzerinde durulmuştur. Yazar, Bacaksız'ı baskın bir karakter olarak çizip kötü işlere bulaştırsa bile onun bu işlerden incinmeden sıyrılmasına izin vermiştir. Yazarın çocuk okura kötüyü göstererek iyiyi buldurmayı hedeflediği açık olarak görülmektedir.

Serinin üçüncü kitabı *Bacaksız Okulda* dokuz bölümden oluşmaktadır. Bu roman diğerlerine göre daha geniş bir çevre ve olay örgüsüne sahiptir. Önceden sadece mahallede oyun oynayan, akşamları evine giden Bahri, artık okullu olmuş ve bazı sorumluluklar yüklenmiştir. Serinin bu kitabında Bahri'nin okul ve okuldaki arkadaşları ile münasebetini görmekteyiz. Kitapta, okulda yaşanabilecek sıradan olaylar, onun çocuk dünyası ile bütünleştirilmiştir. Bu sayede yaşananlar sıradanlıktan çıkmış ve olaylara ilgi çekici bir nitelik kazandırılmıştır. Bölümler, yine birbiri ardınca zincir şeklinde sunularak bir bütün halinde verilmiştir.

Romanın ilk bölümünde Bacaksız'ın okul heyecanı verilir. Okula yeni başlayacaktır. Yazar; kahramanını akıllı, tuttuğunu koparan bir şahıs olarak çizmiştir. Romanın ikinci bölümü sınıfta geçer. Bacaksız kısa olduğu için sınıfta en öne oturtulur. Bacaksız için sınıfı, öğretmeni ve arkadaşlarıyla okulu; tamamıyla farklı bir çevredir. Bacaksız kendi çocuk dünyasında gözlemlediği her şeyi anlamlandırmaya, kuralları öğrenmeye çalışır. Ama Haydar Aybekler adında önyargılı, şiddet uygulayan, her şeye kendi açısından bakan bir öğretmenle karşılaşır ve kurguladığı okul tasviri tamamen değişir. Haydar Aybekler için yazı sağ elle yazılır. Bu yüzden sol eliyle yazıp güzel çizgiler çizebilen Bahri'nin sağ elini kullanıp da çizgi çekmesi için zorlar. Haydar Aybekler'e göre ise

sağ elini kullanmamak ve onun dediğini yapmamak tamamıyla terslikti. Haydar Aybekler, kendisinin yaptığı her şeyi öğrencilerinin de aynı şekilde yapmasını ister. Farklılıklara tahammülü yoktur. Bunu da Bahri'ye, sol eliyle yazı yazdıkça içinde demir bulunan bir cetvelle sürekli sol eline vurarak gösterir. Bacaksız karşılaştığı durumları, farklılıkları algılayıp değerlendirip kimi sonuçlara varır. Aslında yazarın burada göstermek istediği, yetişkinlerin çocuk deyip geçmemesi gerektiğidir. Çünkü çocuklar yaşadığı çevreyi, gördüğü olayları, temiz dimağlarında daha güzel ve doğru yorumlayabilirler. Bacaksız için okulun bu ilk günleri kuralları anlama ve öğrenme çabasıyla geçer.

Bacaksız'ın tüm dizideki kitaplarda yer alan meraklı ve sorgulayıcı tavrının, bu kitapta biraz daha arttığını görmekteyiz. Yazar Bacaksız'ı karşılaştığı durumlarda tek yanlı bakış açısına hapsetmemiştir. Aksine onun; sosyal ve duygusal yaşantıları ile günlük yaşamı içinde karşılaştığı durumlara eleştirel gerçekçi bir anlayışla yaklaşmasını sağlamıştır.

Rıfat Ilgaz, Bacaksız'ın gerçeklerini, okul ve sınıf yaşantısını; çocuk gözüyle, çocuk merakıyla, çocukların olayları, nesneleri algılayacağı biçimde yansıtmıştır. Olaylara kendi gözüyle değil de Bacaksız'ın gözünden bakabilmiştir. Böylece eser biçimsel gerçekçiliği benimsemiş bir eser olma düzeyinden çıkarılmıştır. Çünkü biçimsel gerçekçiliği benimsemiş kitaplarda yazar, "*...çocuğun gerçeklerinden uzak, çocuğun yanında değil, her zaman onun üzerindedir; ona doğruları gösteren, çocukken ve yetişkin olduğunda nasıl davranması gerektiğini ona belletmeye çalışan bir otoritedir.*"[4] Ancak Rıfat Ilgaz, hem *Bacaksız Okulda* romanında hem de serinin diğer romanlarında Bacaksız karakterinin gerçekleri, doğruları, yanlışları, iyiyi, kötüyü, hayata dair her şeyi yaparak yaşayarak öğrenmesini sağlar.

4 Selahattin Dilidüzgün, *Çağdaş Çocuk Yazını*, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2004, s.59

Bacaksız'ın karşılaştığı durumlara karşı gösterdiği bu zihin oyununda yazarın iç sesi duyulur. Kendisi öğretmen bir yazar olduğundan Haydar Aybekler gibi öğretmenleri eleştirip öyle olmayanları da yüceltir. Bacaksız'ın sınıfta yaşadıkları, romanın üçüncü bölümünde de devam eder. Resim dersidir, öğretmeni Haydar Aybekler bir at resmi çizmelerini ister. Bacaksız resim dersini sevmektedir; çünkü resim dersinde özgürce sol elini kullanabileceğini düşünür. Aynı zamanda kendisine sürekli kötü davranan öğretmenine de bir ders vermek niyetindedir. Ama bu hevesi de kısa sürecektir. Yalnız Bacaksız bu sefer ilk defa, yaptığı işte Haydar Aybekler'in kötü tutumuna maruz kalmaktan az da olsa kurtulabilir ve sınıfta öğretmenini ilk kez gülümsetmeyi başarır.

Kitabın bundan sonraki bölümlerinde Bacaksız okul havasını iyice içine sindirerek okullu olmuştur. Hatta ufak haylazlıklara da karışır. Burada yazar, çocukların bir gruba katılabilmek ve kabul görebilmek için farklı davranışlar sergileyebileceğini çok güzel anlatmaktadır. Üst sınıflardan, mahalleden arkadaşları vardır. Yalnız bu arkadaşlarının arasında Ferit Derler adında biri vardır ki onu okulda da mahallede de kimse sevmez. Ailenin durumunun biraz iyi olması, korumacı tavrı, Ferit'in mahallerine yakın bir özel okula gitmesi çevresindeki çocukların pek hoşuna gitmez. Yazarın özellikle varlıklı-yoksul ilişkisini ön plana çıkardığını ve öznel bir bakış açısı ile de yoksul çocukların tarafına geçtiğini, onları yüceltiğini görmekteyiz. Kurmaca metnin son iki bölümü mekân olarak yine okulda geçer. Haydar Aybekler'in baskıcı tutumu, Bacaksız'ın okumayı öğrenmesini zorlaştırmış ve uzun bir zaman geçmesine rağmen hâlâ okumayı sökememiştir. Üstelik Bacaksız hâlâ sol eliyle güzel yazabiliyor; eğer kalem sol eline geçerse de elinin üzerine demir cetvel yapışıyordur. Yazarın kurmaca metnin sonunda oluşturduğu müfettiş tipi Bacaksız'ın gördüğü bu baskı ve şiddetten kolaylıkla kurtulmasını sağlayacaktır. Müfettiş; öğretmeni tarafından gördüğü şiddete son verdiği için Bacaksız'ın kahramanı oluverecektir.

Yazar, Bacaksız'ı okulda ve mahallesi içinde yansıtmaya çalışırken eğitim sisteminde yanlış tutum sergileyen öğretmenlerin çocukların gelecekleri için ne kadar zarar verici olabileceklerine ışık tutmak istemiştir. Okulun, özgürlüklerin kısıtlandığı değil; farklılıkların bir araya gelerek renkli bir bütünün oluşturulduğu güzel bir dünya olduğunu vurgulamak istemiştir. Burada Bacaksız'ın gördüğü şiddete ailesinin tepki göstermeyişini, eğitim görmemiş ailelerin "eti senin kemiği benim" anlayışına bağlayabiliriz. Ancak Ilgaz, eğitim öğretimin bu anlayışla yürütülemeyeceğinin mesajını, Bacaksız için kurtarıcı olacak olan duyarlı bir müfettiş çizerek vermeye çalışmıştır.

Serinin dördüncü kitabı *Bacaksız Paralı Atlet* yedi bölümden oluşmaktadır. Olayların kurgusu bir önceki kitabın devamı niteliğinde, yine okulda ve mahallede geçer. Bu kitapta da Bacaksız, kendisi için çok önemli olan başarılara imza atacaktır. Kitabın ilk üç bölümünde okulda yaşanan birtakım olaylar konu edinilir. Yazar, kurmaca metinde kahramanı Bacaksız Bahri'yi Cide'nin köylerinden İstanbul'un bir kenar mahallesine getirmiş; burada yaşamını devam ettirmiştir. Bacaksız yaşadığı yoksulluğun kendisinde yarattığı ezikliği, okula gidip de Ferit ve Altan gibi varlıklı çocukları görünceye kadar pek hissetmemiştir. Burada Ilgaz'ın; *Bacaksız Okulda* ve *Bacaksız Paralı Atlet* romanlarında çatışma unsuru olarak varlıklı-yoksul temasını daha da vurgulayarak kullanmış olduğunu açıkça görmekteyiz.

Bacaksız ve Fesleğen Sokağı çocuklarının sevmediği Ferit Derler, Hacıbaba Okulu'nun müdürünün komşuları olması ve annesine Ferit'in Hacıbaba Okula'na gelmesi için çok ısrar etmesi üzerine; Özel Güneş Okulu'na değil de Bacaksız'ın gittiği Hacıbaba Okulu'na yazdırılır. Ferit, sınıfa bizzat müdür tarafından getirilerek yerleştirilir. Ferit'in sınıfa gelmesi Bacaksız'ı oturduğu sıradan eder ve varlıklı bir çocuğun sınıfa gelmesi, sınıfta bir çöp kutusu bile olmadığının anlaşılmasını sağlar. Yazar, yoksul ve bir kenar mahalledeki okulun yaşamış olduğu sıkıntıları tüm çıplaklığı ile göstermektedir.

Rıfat Ilgaz
BÜTÜN ESERLERİ
Bacaksız Okulda
ÇOCUK KİTAPLARI
Yaşar Doğan
Yaşar

Romanın dördüncü bölümü, olay örgüsünde merak unsurunu harekete geçirecek öğelerin başladığı bölümdür. Mahallelerine gelen ketenhelvacıdan Bacaksız bir tane bile alamazken, varlıklı çocuklar olan Kırkyalan Ferit ve arkadaşı Pamuk Altan on liralık birden almışlardır. Bacaksız ketenhelva alabilmenin bir yolunu ararken ketenhelva için Altan'la bir yarış yapar. Yarışın sonunda Bacaksız Altan'ı yener; ama Altan bu yenilgiye dayanamaz; yenilen pehlivan güreşe doymayarak, yeniden aralarında bir yarış düzenlenmesini talep eder. Çocuklar arasında yapılan bu yarışın giderek önemi artmıştır. On gün boyunca Bahri, Yılmaz ağabeyi ile okulun bahçesinde antrenman yapar. Bu yarışa katılacak parayı sınıf arkadaşı Zuhal'den alır ve yarışa katılır. Büyük bir heyecanla başlayan yarışı açık ara farkla Bacaksız kazanır.

Kazandıkları para ile sınıfa çöp kovası ve bir de Atatürk portresi alırlar. Ancak geldiklerinde Haydar Aybekler ile değil, yeni bir öğretmenle karşılaşmışlardır. Okul müdürü yeni öğretmenleri Suna Özkanoğlu'nu sınıfa takdim eder ve onu öğrencileriyle baş başa bırakır. Kitabın son bölümünde olay kurgusuna yerleştirilen öğretmen Suna Özkanoğlu, Haydar Aybekler'den daha baskıcı ve önyargılı biri olarak verilmiştir. Bu bölüm yazarın iç sesinin baskın bir şekilde ortaya çıktığı bölümdür. Kahramanlarının isimlerinde bile inceden inceye düşündüren eleştirici bir tutum takınırken çeşitli görüş ve düşüncelerini sınıfa veya belli bir topluluğa taşıyan insanları da alçalttığını, onların yaptıklarının ne kadar yanlış olduğunu sergilemeye çalıştığını görmekteyiz. Ancak, çocuk romanı olma özelliğinden dolayı, eserde yer alan bu olaylar; çocuk okur tarafından farklı algılanıp çocuğun öğretmen kimliğine karşı farklı bir tutum geliştirmesine neden olabilir. Haydar Aybekler gibi Suna Özkanoğlu da Bacaksız'a sol eli ile yazdığı için kızar ve onu cezalandırır.

Yazar, böylelikle kurmaca metnin sonunda Haydar Bey gibi "taraflı tutuma ve keskin bir otoriteye" sahip öğretmenleri olay kurgusunda yarattığı bir başka öğretmen aracılığı eleştirir ve yerer. Yazar, romanda eğitim sistemimizdeki yanlışlıkları ve çarpıklıkları mizahi bir dille eleştirmiştir. Yazar, mizah ile eleştiri

unsurlarını ustaca bir arada kullanır ve bunlara ait düşüncelerini şöyle dile getirir:

> "Şiirimde olduğu gibi hikâyelerimde de yergi vardır. Ben mizahı gülmeceden daha kapsamlı ele alıyorum; ironisi, humouru ve satiriyle birlikte. Elbette, mizahta güldürü de bulunur; ama amaç salt bu değildir. Çünkü çelişkiler insanı güldürdüğü gibi üzebilir de, düşündürebilir de. Bunu kısıtlamıyorum."[5]

Bacaksız, serinin diğer romanlarında olduğu gibi bu romanda da sürekli iyi ve kötü, yanlış ve doğru ile karşılaşıp her zaman yaşadıklarını sorgulamakta ve kendince birtakım sonuçlara, kendi doğrularına varmaktadır. Yazar çocuk okuruna, dayanışma ve işbirliğinin onları yakınlaştırıp birlik duygusu tattırdığını, hayattaki pek çok şeyin yaşanarak ve sorgulanarak öğrenebileceğinin iletisini vermektedir. Romanda ayrıca, yetenekli çocuklarımızın baskıcı eğitimden dolayı gizil güçlerini ortaya koyamayışlarının ve eğitimde fırsat eşitliğinin olmadığının iletisi okura verilmek istenmiştir.

Serinin beşinci ve son romanı *Bacaksız Tatil Köyünde* romanı sayılarla bölümlere ayrılmamıştır. Ancak hikâye edilişinde serim, düğüm ve çözüm bölümleri yazar tarafından net bir şekilde hissettirilmektedir. 1-22. sayfaya kadar olan bölüm serim bölümüdür. Bacaksız'ın köylerine gelişi, burada niçin bulunduğu ve çadırda yaşayan Fransız aileyle tanışması anlatılır. Bacaksız'ın köydeki Fransızlarla tanışması, onlara süt götürüp satan arkadaşı Tekin sayesinde olur. Ailenin Jülyet adındaki kızları ile arkadaş olurlar. Jülyet'in babası Bay Jerom, kereste fabrikalarındaki makinelerin kurumu için gelmiş; sonra da tüm ailesini yanına getirmiştir. Bacaksız ve Tekin için Fransız aile hem ekmek kapısı olmuş hem de beraber hoş vakit geçirdikleri, şöyle böyle de olsa ikinci bir dil öğrenebildikleri insanlar olmuşlardır. 22-81. sayfaya kadar olan düğüm bölümünde, okuyucunun merakını canlı tutan dinamik olaylar meydana gelir. Bu bölümde

5 Asım Bezirci, *Rıfat Ilgaz*, Çınar Yayınları, İstanbul 1992, s.50

civar köylerden de hanımlar, çocuklar kendilerinden önce gelip bir şeyler satarak onlara rakip olmaya başlarlar. Bacaksız, önce tek başına bir şeyler satmayı düşünür. Ama sonra Tekin'e karşı yaptığı hatayı anlar ve birlikte hareket ederlerse kazançlı çıkacaklarını söyler.

Yazar, çocuklara nerede ve ne zaman olursa olsun insanların beraberlik duygusunu korumaları ve çıkar uğruna arkadaşlıkları bozmamaları gerektiğinin iletisini vermektedir. Vural, karşı köyden bir çocuktur ve o da Fransızlara satmak için ceviz getirmektedir. Vural; Bacaksız ve Tekin'in rakibi, yani kurgunun çatışma unsurunu yaratan karşı güçtür. Bundan sonraki bölümlerde Vural ile çekişmeleri etrafında olay örgüsü kurgulanmaktadır. Bacaksız'ın Fransız aile ile dost olması ve alışverişleri, Göcen Köyü'ndeki çocuklarla bir çatışma yaşayıp onların kendilerine karşı olumsuz tavırlar sergilemesi, bu tavırlara rağmen Bacaksız'ın onlara karşı olumlu davranışlar göstermesi anlatılır. 81-92. sayfaya kadar çözüm bölümünde de olumsuz tavırlar sergileyen çocuklar bozguna uğratılır. Yazar; insanları kandırmanın, özellikle de turistlere karşı hileli, yalanlı şeyler düzenlemenin ne kadar yanlış bir şey olduğunu okuruna sezdirmektedir.

Serinin son romanı diğer romanlara göre Bacaksız'ı ve okuru farklı mekânlara taşımıştır. Yine bu romanın kurgusunda da yazarın kahramanını karşıt güce karşı başarılı bir şekilde galip getirdiğini görmekteyiz. Ayrıca romanda, yabancı insanlarla kurulan samimi ilişkilerin ve iletişimin, çocuğun dünyasını geliştirebileceğini, dil gelişimine de önemli ölçüde katkı da bulunabileceğini görmekteyiz.

Şahıs Kadrosu

Bacaksız'ın Başından Geçenler serisinde romana adını veren Bacaksız Bahri romanların merkez kişisidir. Rıfat Ilgaz; kahramanının, okurun zihninde daha bir gerçekçi algılanabilmesi için onu çevresi ve ailesiyle ilişkilendirerek sunmuş, böylece Bacaksız'ın yanındaki yardımcı şahısları oluşturmuştur. *"Asıl kahramana ve karşı güç durumundaki kahraman/ kahramanlara, işlevlerini yeri-*

ne getirme hususunda şu veya bu seviye ve istikamette yardım eden kahraman/ kahramanlar, roman ve hikâye boyunca yaşanan olay, gelişme ve durumlardan müspet ve menfi olarak az veya çok etkilenen alıcı kahramanlar yer alabilir.[6] "Bacaksız'ın Başından Geçenler" serisinde Bahri'nin karşısında yer alan karşı güçleri ve yardımcı şahısları şöyle göstermek mümkündür.

TEMATİK GÜÇ	KARŞIGÜÇ				
BACAKSIZ BAHRİ	1. KİTAP B.K.S.	2. KİTAP B.S.K.	3. KİTAP B.O	4. KİTAP B.P.A	5. KİTAP B.T.K
	Kara Marsık Çetesi, Zeynep, Hırsızlar.	Rasim Şenpazar Ferit Derler	Haydar Aybekler, Kırkyalan Ferit,	Pamuk Ahtan, Kırkyalan Ferit, Suna Özkanoğlu.	Vural ve İbrahim
YARDIMCI ŞAHISLAR	Feriköy sokağı sakinleri, Mahalle arkadaşları Bakkal, Anne, Baba, Şoför Salih.	Gülten, Mahalle arkadaşları, Anne, Baba, Sigara satarken tanıştığı kişiler.	Paytak Yılmaz, Müfettiş, Müdür, Şefika Derler, Sınıf ve mahalle arkadaşları, Anne, Baba	Paytak Yılmaz, Zuhal, Müdür, Şefika Derler, Sınıf ve mahalle arkadaşları Anne	Tekin, Anne, Jerom ailesi, Jüliyet

Tabloda da görüldüğü üzere romanların kalabalık bir şahıs kadrosu vardır. Serideki tüm kahramanlar gerçek hayatta karşılaşabileceğimiz, okuru şaşırtmayan, tip fonksiyonu taşıyan yalınkat (düz) kişilerdir.

Yazar, çocuk okurunu fazla sıkmamak için olsa gerek, kahramanlarını tanıtırken ağır betimlemelere, tasvirlere ya da derin-

6 İsmail Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş/2*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004, s.70

lemesine ruhi ve fiziki portre çizimlerine yer vermemiştir. Ilgaz kahramanlarına ilişkin görüşlerini şöyle belirtmiştir. *"Tasvir üzerinde pek durmam. Kişinin yaratılışı, mizacı, konuşmasından da belli olur. Uzun uzadıya onun kaşını, gözünü anlatmaktansa, iki üç sözünü, hareketini ön plana çekerim. Böylece hem okuru, hem de kendimi tasvirden kurtarmış olurum."*[7] Nitekim "Bacaksızın Başından Geçenler" dizisinde de böyle olmuş ve yazar, kahramanlarını bir iki tavır ve tutumuyla sergilemeyi yeğlemiş, derinlemesine şahıs çözümlemesi yapmamıştır. Bacaksız'ın seri boyunca baskın olarak ön plana çıktığı, şahsiyetini yavaş yavaş oluşturup davranışında, konuşmasında, tutumunda değişiklikler yaparak kendini yansıttığı görülmektedir. Ancak kendine özgü şahsî tutum ve davranışlar sergilemesine rağmen, derin bir karakter analizi oluşturmadığı için Bacaksız da tip diyebileceğimiz, düz(yalınkat) bir karakterdir.

Roman dizisinde; şahısların temelde iyi ve kötü, varlıklı ve yoksul ilişkisine dayanan bir düzen içinde çatıştıklarını görmekteyiz.

Tematik Güçler ve Karşı Güçler

Serinin ilk kitabı *Bacaksız Kamyon Sürücüsü*'ndeki şahıs kadrosu, daha çok Bahri'yi ve onun dünyasını tanıtacak nitelikte verilmiştir. Bahri, niçin kendine Bacaksız diye hitap edildiğini burada anlatır. Ilgaz, derinlemesine bir analiz olmasa da okurunun gözünde kahramanını ustalıkla canlandırmıştır.:

> "Pabuçları kaldırım taşlarına çarpıyordu her adımda. Daha da bükülüyordu incecik bacakları. Bükülmeyip de ne yapacaktı bu bacaklar! Çöp gibiydiler, Nerdeyse *'Çıt!'* diye kırılacaklardı. Şu tümseği de aşsa gerisi kolaydı. Bayır aşağı o kadar yorulmazdı. Soluk soluğa gelmişti işte! Bu bacaklarda iş olsa, hiç ona *'Bacaksız'* diye ad takarlar mıydı? Taaa Cide'lerden beri taşıyordu bu adı. Mahalledeki çocuklar da nerden duy-

7 Asım Bezirci, *Rıfat Ilgaz*, Çınar Yayınları, İstanbul 1992, s.50

muşlardı, kendisine taa oralarda böyle dediklerini?" (s.5)

Bacaksız, küçük olmasına rağmen ailesinin yaşadığı sıkıntıyı gören ve anlayan bir çocuktur. Sevimli, tatlı, cana yakın ve hareketli bir şahıstır. Cide gibi küçük bir yerden sonra gördüğü İstanbul, yaşadığı fakir semt, kendisini epey şaşırtmış; ayak uydurması biraz zor olmuştur. *"Hiç açık vermeye gelmezdi. Onlar beş altı kişiydiler Oysa kendisi tek başınaydı. Tek başına yaşanmazdı böyle büyük memleketlerde."* (s.22)

Bacaksız içinde bulundukları maddi imkânsızlıkların ailesini zorladığını görünce sigara satmayı bile denemiş; ama yanlış, zararlı ve kötü bir şey yaptığının farkına varınca vazgeçmiştir. Yazar, Bacaksız'ın başından geçen tüm olaylarda tanrısal konumlu anlatıcının yardımı ile kahramanına sürekli bir iç hesaplaşma yaptırır ve onun her şeyi bizzat yaşayarak öğrenmesini sağlar. Bu şekilde de soran, sorgulayan, araştıran, zeki bir çocuk tipi yaratabilmiştir. Bu, Bacaksız Bahri'nin okurun gözünde daha bir gerçekçi ve canlı olmasını sağlamıştır. Bacaksız; üçüncü roman *Bacaksız Okulda* kitabında sınıfta ve okulda karşılaştığı zorluklara, baskıcı ve şiddet uygulayan öğretmeni Haydar Aybekler'e karşı iyimserliğini ve sorgulayan yanını koruyan bir direniş içindedir. Bacaksız; tutuğu işi koparan, dürüst, samimi, paylaşmayı bilen, sadece kendini düşünmeyen, sevgi dolu, çok zeki, yaratıcı, yardımsever, küçük büyük herkesle sıcak ilişkiler kurmayı bilen, soran, sorgulayan; bunlarla birlikte çocukluğunun verdiği haylazlıkları da hakkıyla yapan akıllı bir çocuk tipidir. Tüm seride bu özellikleri ile ön plana çıkmaktadır.

Serinin ilk kitabında kahramanın karşısında yer alan, olay örgüsünü harekete geçiren Kara Marsık Çetesi üyeleri, bilmişliği ile kendisine hep üstün gelen komşu kızı Zeynep ve kamyonların tekerlerini çalan hırsızlardır. Bacaksız'ın karşılaştığı Kara Marsık Çetesi üyeleri, İstanbul'un varoş semtlerindeki yoksulluğu temsil edebilecek nitelikte olan sokak çocuklarıdır. Bunlar, (Sidikli Saime, Keriz Arif, Şopar Şaban) mahalle ağzı ile konuşan, alaycı ve zorba bir çetedir. Bacaksız, bunların yanında kendini

çok güçsüz hisseder. Kahramanın böyle olumsuz tutumlar sergileyen bir çocuk çetesi ile karşılaşması çocuksu yönünü daha bir anlamlı ve inandırıcı kılmıştır. Güçlü ile güçsüzün karşılaştığı bu çatışmalara, romanın ilerleyen bölümlerinde devam edilir. Arkadaşı Zeynep, kendisine oranla fiziki olarak güçlü bir kızdır. Aynı zamanda diğer arkadaşlarına göre daha zeki ve bilmiş bir kızdır. Onun Bahri'ye her konuda üstün gelmesi, Bahri'yi onunla karşı karşıya getirir. Birinci kitabın son bölümünde önceki bölümlerde bahsedilen teker hırsızlığı, Bacaksız sayesinde gün ışığına çıkartılır. Bacaksız, hırsızları yakalattırarak hem yaptığı haylazlıkları unutturur hem de mahallenin, özellikle de yenemediği Zeynep'in kahramanı oluverir. İlk kitapta, kahramanın çevresinde olan olay örgüsünü hareketlendirip kahramana yardımcı olan pek çok şahıs vardır. Özellikle Bacaksız'ın mahalleden arkadaşları (Dobiş Mehmet, Paytak Yılmaz, Hapşırık Gülten, Seksek Ali, Sarı Sevil, Lüfer Temel), annesi Pakize Dönmez, babası Apti Dönmez serinin diğer romanlarında da varlıklarını sürdürürler.

Serinin ikinci kitabında Bacaksız'ın karşısına kaçak sigara satıcısı Rasim Şenpazar ve ona yardımcı olan mahalle arkadaşları çıkar. Rasim Şenpazar; hayatında hile, dolan olduğu anlaşılan, küçük çocukları kullanıp onlara sigara sattırıp onların üzerinden para kazanan kötü bir şahıstır. Varsıl-yoksul temasında Bacaksız ailesine yardımcı olabilmek amacıyla bu işe girişir. Sigara satarak kazanacağı üç beş kuruşun kendisi ve ailesi için önemli olduğunu düşünür. Ancak, arkadaşlarının polis tarafından yakalanıp tıraş ettirilmesi ve sigara sattığını öğrenince babasının kendisine tepkisi bu işin yanlış olduğunu ona öğretir.

Hem bu kitapta hem de serinin diğer kitaplarında, özellikle de birinci ve ikinci kitapta, Bacaksız'ın babası varlığını belirgin bir şekilde gösterir. Apti Dönmez; okumamış, sinirlendiği olaylar karşısında kaba kuvvet ve şiddet uygulama yanlısı, kızgın bir baba tipi olarak çizilmiştir. Böyle olunca kahramanımız yaşadığı serüvenlerin sonunda öğüt almaktansa kendi kendine çıkarımlarda bulunabilmiştir. Doğrunun, yanlışın doğrudan söylenme-

sindense yaşanan olaylardan sonra kahramanın kendi kendine doğruları elde etmesi, okuru olaylar karşısında düşünmeye yöneltir. Onun düşünsel aktivitesini harekete geçirir. Bu da çocuk için önemli bir kazanımdır. Yazar serinin diğer romanlarında olduğu gibi bu romanda da kötüleri cezalandırmıştır.

Üçüncü kitap şahıs kadrosu bakımından oldukça zengindir. Bacaksız artık okula başlamıştır. Artık sadece mahalledeki arkadaşları değil okulda da belli bir çevresi vardır. Özellikle bu kitapta varsıl-yoksul çatışması, şahısların denetiminde, okul çevresinin de itibari kurguya dâhil olması ile daha da bir ön plana çıkartılmıştır. Okul, Bacaksız için başlamadan önce hayal edilemeyecek kadar güzel bir yerdir. Ama öğretmeni Haydar Aybekler, bu düşüncelerinin tamamen değişmesine yol açacaktır. Haydar Aybekler; sert, otoriter, ön yargılı, yeni yöntemlerden bihaber, saplantılı ve çıkarcı, çeşitli durumlara göre farklı tutum ve davranışlar sergileyebilen; en önemlisi de şiddet uygulayan olumsuz bir eğitimci tipi olarak karşımıza çıkar. Böyle bir şahıs karşısında Bacaksız soran, sorgulayan yönünü asla kaybetmemiş. Ama daha pasif bir direniş içerisine girmiştir.

Bacaksız Sigara Kaçakçısı romanında okurun karşısına çıkan "Ferit Derler" namıdiğer Kırkyalan Ferit, serinin üçüncü romanında da Bacaksız'ın birebir karşısında olan bir şahıstır ve bu çekişme dördüncü romanda da devam eder. Kırkyalan Ferit, romanın itibari dünyasında Bacaksız'ı rahatsız eden saldırgan bir tip değildir. Ancak iyi-kötü; varsıl-yoksul temasının çatısında, Ferit zengin olmak ile Bacaksız'a ve mahalleye karşı en büyük suçu işlemiştir. Ferit'in babasının yapmış olduğu hileli kazanç, annesi Şefika Hanım'ın kibirli, kendini beğenmiş tutumu; onun mahallede kimse tarafından sevilmemesine neden olmuştur. Yazar, Ferit tipini varlıklı olması ile birlikte silik bir şahsiyet olarak çizmiştir. Ferit, paralıdır ama girdiği işleri beceremeyen, pasif, beceriksiz, sürekli alay edilen bir şahsiyettir. Diğer çocuklara göre varlıklı, yani seçkin sınıfın ayrıcalıklı çocuğu olmasından dolayı yazar tarafından sürekli küçük düşürülerek cezalandırılan bir tiptir. Yine, okuruna iyi çocukların yoksul, tuttuğu işi koparan,

becerikli ve zeki çocuklar olduğunun iletisini vermeye çalışırken Ferit Derler ve onun gibi varlıklı olan Altan'ı da beceriksiz, hain, içten pazarlıklı tipler çizerek Bacaksız'ın ve arkadaşlarının kötülerle mücadelesini yansıtmaya çalışmıştır. Özellikle dördüncü kitap Bacaksız Paralı Atlet de Altan ve Ferit şahıs kadrosunda ön plana çıkarak Bacaksız'ın karşısında yer alırlar. Altan, Ferit'e göre kurnaz, hain, yenilgiyi kabul edemeyen hırslı bir tiptir.

Son kitapta, Bacaksız, annesi ile köyüne döndüğü için şahıs kadrosu tamamen değişir. Artık mahalledeki çocuklar, babası, okul arkadaşları romanda yer almaz. Ama kitabı renklendiren, çocuk okurun ilgisini çekebilecek yeni şahıslar görülür. Özellikle köydeki Fransız aile, romanın itibari dünyasında gerçekleşen olayların odak noktasını oluşturur. Bu romanda da Bacaksız'ın karşısında yer alan Göcen köyünden Vural adlı çocuktur. Fransız aileye sattıkları şeylerden dolayı hep onunla karşı karşıya gelirler. Vural saldırgan, Bacaksız'ın yaptıklarını ve zekâsını çekemeyen, hırslı, kaba kuvvetle işini halledebileceğini düşünen, kötü iş ahlâkına sahip kimseleri temsil eden, kıskanç bir çocuktur. İyi ve kötü çatışmasında kötüyü temsil eder. Başına gelenlerden ders çıkarmayı bilmeyen, hile ve yalana başvuran, dürüst olmayan bir tiptir. Yazarın koruyucu tutumu ile Bacaksız, zekâsı ve yaptıklarıyla Vural'a hep üstün gelir. İyiler kazanır, kötüler kaybeder.

Mekân

Rıfat Ilgaz, "Bacaksız'ın Başından Geçenler" serisindeki romanlarında kendi doğup büyüdüğü yerlerden gelen bir çocuğun maceralarını anlatır. "Yazar, doğum yeri olan Cide'ye, oradaki dostlarına, hemşehrilerine büyük bir değer biçmektedir. Bu değeri, hemen her romanında buranın adını anarak, roman kişilerini buradaki tanıdıkları arasından seçerek açıklıkla belirtir."[8] Onun romanlarında doğup büyüdüğü yerleri mekân olarak seçip kahramanlarını o yerlerde yaşayan kişilerle tamamlaması, kendi

8 Asım Bezirci, age., s.187

özelinden yola çıkarak geneli yakalamaya çalıştığının güzel bir göstergesidir. Ayrıca, romandaki kişilerin ve yerlerin gerçekte var olabileceğini düşünmek, romanın gerçekçiliğini biraz daha arttırmaktadır.

"Bacaksız'ın Başından Geçenler" serinin ilk dört kitabı, İstanbul'un kenar semtlerinden birindeki Fesleğen sokağında geçer. İlk dört kitapta geniş yer tutan ve olayların gerçekleştiği yer olan sokak, Bahri tipinin aktif ve dışa dönük bir şahsiyet olmasından kaynaklanmaktadır. Cide'den göç etmişlerdir İstanbul'a. Bu sokak ve sokağa ait çeşme, meydan, evler, inişli çıkışlı dar yollar yazarın iletmek istediği mesajı simgeleştirdiği bir mekândır. Yoksulluğun, taşralılığın, sosyal eşitsizliğin, göçün, gurbetin bir temsilidir.

Özellikle de sokağın başında, adı sanı bilinmeyen bir paşa tarafından yapılmış tarihi bir çeşme Fesleğen sokağına diğer sokaklara göre üstünlük kazandırmıştır. Çeşme; kadınların evlerine su taşıdığı, çocukların oyunlarını etrafında oynadığı simgesel bir mekândır. Bu bize evlerin ve orada yaşayan insanların gelişmiş hayat şartlarından ne kadar uzakta yaşadıklarını göstermektedir. Çeşme, ilk romanda Bacaksız'ın babasının "Külüstür"ünü, kamyonunu yıkadığı bir yer; ikinci kitapta komşu kadınları tabakçının başına topladığı; üçüncü kitapta Sevil'e, Ferit'e düzenledikleri haylaz oyunu anlatıp sohbet ettikleri; dördüncü kitapta da keten helvacıdan bir tane keten helva kapabilmek için yarıştığı bir mekândır. Yani çeşmeye seride aksiyon akışına katkı sağlayacak bir işlevsellik yüklenmiştir.

Bacaksız Okulda romanında açık mekân olarak kullanılan okul bahçesinin, *Bacaksız Paralı Atlet* romanında da yine açık mekân olarak kullanıldığını görmekteyiz. Bahçe, Altan'ı yenebilmek için çalışmalarını yaptığı, azim ve kararlılığını gösterdiği; aynı zamanda öğretmeni tarafında da sürgün gibi gönderilerek cezalandırıldığı bir sahnedir.

Serinin son kitabında mekân tamamen değişmiştir. Mekânın değişmesindeki etken, Bacaksız'ın babasının çalışmak için

Almanya'ya gitmesidir. Bacaksız ve annesi de göç ettikleri Cide'ye, Kargacak köyüne geri dönmüşlerdir. Mekân, Kargacak köyü ve çevresidir. Metnin kurgulanışı da bu yöndedir. Yazar, okurun gözünde temiz denizi, güzel ormanları olan şirin bir Karadeniz köyünü canlandırmaya çalışmıştır. Bahri kent yaşamının kısıtlı hareket özgürlüğünden, burada kurtulur. İyi bir yüzücüdür, denize girer, balık tutar, doğa ile iç içedir. Kahramana bu hareket serbestliğini, kurmaca metnin mekânı verir.

Bacaksız içe dönük, pasif bir kişilik olmadığından roman dizisinde geçen kapalı mekânlar çok azdır ve kurguda işlevselliği yok denecek kadar azdır. Serinin son kitabında mekân, hep geniş mekân boyutunda olup diğer ilk dört romanda da ev, okul, sınıf ile sınırlı kalmıştır. Ev ve okul, sınıf sahneleri daha çok kahramanın yaşadığı yoksul hayatı vurgulayabilmek için kullanılmıştır. Bacaksız'ın yaşadığı evin, suyun, elektriğin olmadığı, modern yaşam şartlarından uzak, küçük bir gecekondu olduğu anlaşılmaktadır. Ev ve ev içi dekoru üzerinde durulmamış. Olduğu gibi çıplak bir şekilde tasvir edilerek kahramanın yoksulluğu gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle dizide yer alan kapalı mekânlar, kahraman için olaylara bir dekor oluşturmaktadır.

Ayrıca, yine ev ve okuldaki sınıf ortamı, Bacaksız için kötü muamele gördüğü, dayağı çağrıştıran bir hâl almıştır. Babasının kamyonunu kaçırıp babası tarafından cezalandırılacağını anlayınca, korkup eve giremez. Şoför Salih amcasının evinde kalır. Hatta, babasının şiddet yanlı tutumunun geçmemesi üzerine o geceyi evin dışında kamyonun altında geçirmeyi tercih eder. Yine özellikle sınıf ortamı, Bacaksız için özgürlüklerinin kısıtlandığı ve kurallar çerçevesinde hareket edebildiği, sol elini kullandığı için sürekli cezalandırıldığı, şiddet gördüğü, yoksul olduğu için sıradan kaldırıldığı, aşağılandığı, azarlandığı bir sahnedir.

Roman dizisinde yer alan ikinci bir kapalı mekân da *Bacaksız Okulda* kitabında kurgunun gerçekleşeceği iki okul sahnesidir. Bu okullardan biri Fesleğen sokağındaki yoksul çocukların gittikleri Hacıbaba İlkokulu; diğeri de bulundukları yerin iki sokak ilerisin-

deki Hacıkalfa İlkokulu'dur. Gösterişsiz, nüfusunu yoksul ailelerin oluşturduğu Hacıbaba İlkokulu; paralı, seçilmiş, zengin ailelerin çocuklarının gittiği diğer okullara tematik kurgunun varsıl ve yoksul iyiler ve kötüler boyutunda çatışmasını sürdürdüğünü gösterir. Yazarın; iyileri ve yoksulları üstün tutup, kötüleri ve varlıklı olanları cezalandırdığı kurgulanışta, okullar da nasibini alır. Hacıkalfa İlkokulu'nun; saygınlığını ve seçkinliğini arttırmak için düzenlediği bir müsamere, Fesleğen sokağı çocuklarının oyunu ile okulun kendi müsamere salonunda sabote edilir. Yazar; kurmaca metinde varlıklı olduğu için çocuklara ayrıcalıklı davranan Hacıkalfa İlkokulu'nu cezalandırmıştır.

"Bacaksızın Başından Geçenler" serisinde yazar, kurmaca metnin mekânlarını belirlerken kahramanı Bacaksız'ın dışa dönük, hareketli kişiliğine uyan açık mekânları belirlemiştir. Mekân tasvirleri uzun betimlemelerle verilmeyip olayların aksiyonuna uygun dekor düzeyinde işlevsellik göstermektedir. Aynı zamanda ele alınan mekânlar, sosyal yaşamdaki adaletsizliğin, bazı insanların yaşadığı zor hayat şartlarının temsili niteliğindedir.

Zaman

"Bacaksızın Başından Geçenler" serisindeki olaylar iki, iki buçuk senelik bir zaman dilimi içerisinde geçmektedir. Yazar; zamanda belirli bir geçmiş zaman kullanımı ile okurun seviyesini yakalamış ve okuyucunun içinde yaşadığı zamanla hikâyenin şimdiki zamanını bütünleştirerek, kahraman ve eserle özdeşim kurulmasını sağlamıştır. Anlatma zamanı ile öykü zamanını örtüştüren yazar, okuyucunun olayları aynı anda yaşıyormuş hissine kapılmasını sağlamıştır.

Serinin ilk kitabı *Bacaksız Kamyon Sürücüsü*'nde, Bacaksız'ın bir günü konu edilir. Yaz aylarından Ağustos ayıdır, Bacaksız Bahri'nin öğle vaktine doğru başlayan macerası gece yarısı son bulur. Kurgu zamanında iki kez çok yakın geçmişe dönüldüğünü görmekteyiz. Bu da Bahri'nin ailesinin okura tanıtılması ve yaşanan yoksulluğun iletilebilmesi içindir.

Serinin ikinci romanı *Bacaksız Sigara Kaçakçısı*, kahramanın dört günlük sigara satış öyküsünden bahseder. Macera sıcak bir yaz günü başlar. İlk gün sigara satışını yaptıktan o günün akşamına babasına yakalanır. Son bölüm "üç gün sonra" diye başlayarak Fesleğen Sokağı'ndaki çocukların çeşme başında birbirlerine anlattığı sahne ile son bulur. Yazar, sahne dekorunda simgesel bir değeri olan çeşmenin tarihinden bahsederken çeşmenin, geçmişten gelecekteki durumuna yönelik, zamanda kısa süreli bir dönüş sergilemiştir.

Serinin üçüncü romanı *Bacaksız Okulda* romanında; kahramanın ve Fesleğen sokaktaki ebeveynlerin, okulların açılma zamanını beklediği eylül ayında başlar. Okuma yazmayı öğrenecek kadar geçen üç dört aylık geçen sürede tamamlanır. Bacaksız'ın severek başladığı okul macerası, Haydar Aybekler'in sert tutumundan dolayı hüsrana döner. Romanın son bölümünde müfettişin geldiği zamanla tüm sıkıntıları sona erer.

Serinin dördüncü romanı *Bacaksız Paralı Atlet* romanında kahramanın hemen hemen yirmi günlük zaman dilimine sığdırılmış macerası anlatılır. İlk üç bölümde okulda geçirdiği bir günü anlatılır. Dördüncü bölüm, bir Pazar gününün birkaç saatlik zaman dilimini anlatmaktadır. Burada on gün sonraki yarış için Altan'la iddiaya girerler ve sözleşirler. Beşinci bölüm, Bahri'nin dokuz günü nasıl çalışarak geçirdiğini anlatan kısa bir girişle başlar. Altıncı bölümde heyecanla beklenen yarış zamanı anlatılır. Son bölüm, yarışın ertesi günüdür. Bacaksız kazandığı parayı Zühal'in sınıftan topladığı paralarla birleştirir ve sınıfın ihtiyaçlarını alırlar. Yine, bu romanda da kahraman iki yerde yakın geçmişe döner. Biri Cide'deki günlerini ve arkadaşlarını hatırladığı zamandır. Bir diğeri de yeni gelen öğretmeni Suna Özkanoğlu'nun şiddetten vazgeçmesi için, Haydar Aybekler gibi teftişe ihtiyacı olduğu anı düşünmesidir.

Serinin son kitabı *Bacaksız Tatil Köyünde*, zaman yaz aylarından biridir. Bahri; babasının Almanya'ya işçi olarak gitmesinden sonra annesiyle babaannesinin yanına, Cide'nin Kargacak köyü-

ne göç ederler. Romanın bir bölümünde kahramanın yakın geçmişe dönüşü, Cide'ye geri dönüşlerinde ne kadar zaman geçtiğinin çıkarımını okura iletir. Roman, Bacaksız'ın sabahın erken saatlerinde deniz fenerini izlemek için uyanması ile başlar. Yaşadıkları karşılaştığı olaylar çerçevesinde on beş yirmi günü kapsayan bir zaman dilimi içinde sunulur.

Serinin tıpkı mekânlarında olduğu gibi zaman unsurları da aktif, dışa dönük kahraman yapısına hizmet etmektedir. Zamanın basit kurgulanışı, birbiri ardınca hareketli oluşu, çabuk ilerleyişi onu işlevsel kılmış ve kurmaca metni estetik bir şekilde tamamlamıştır. Zaman unsuru, romanın temelinde iletilen varsıl, yoksul temasının da tanımlanmasında ve vurgulanmasında işlevsel bir görev üstlenmiştir.

Dil ve Anlatım

"Bacaksız'ın Başından Geçenler" serisinde yazar, Tanrısal konumlu gözlemci anlatıcıyı kullanmayı tercih etmiştir. Her şeyi bilen ve her şeye vâkıf olan anlatıcı; kahramanını her türlü tehlikeden koruyan, yoksulluğun, zor hayat şartlarının onu incitmesine izin vermeyen, ona sempati duyan koruyucu bir anlatıcı olarak karşımıza çıkar.

Yazarın roman dizisinde, gösterme yöntemlerinden biri olan sahneleme tekniğine sıkça başvurduğunu görmekteyiz. Hâkim bakış açısını kullanan yazar, romanlarında diyaloglara sık sık başvurarak romanların realistliğini ve inandırıcılığını korumaya çalışmaktadır. "Her şeyden önce diyalog yöntemi, romana çeşitli açılardan güç katmakta, romanın edebi ve düşünsel dokusunu zenginleştirmektedir. Diyalogun basit ama temel işlevi, gizli olanı 'âşikâr' kılmak, soyut olanı somutlaştırmaktır." [9] Diyalogun çok kullanılması "belki de okuyucuyu roman dünyasının

9 Mehmet Tekin, *Roman Sanatı (Romanın Unsurları)* 1, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2006, s.255

içine sokmanın en açık ve belli şeklidir."[10] (Hâkim bakış açısının kendisine sunduğu sınırsız güç imkânını bu şekilde sınırlandıran yazar, kahramanların özelliklerini, duygu ve düşüncelerini daha belirgin ve canlı kılarak romanın dinamizmini ayakta tutmaktadır.

Diyalogların yanı sıra kullanılan iç monologlar ve iç çözümlemeler eserde kullanılan tanrısal bakış açısını tek düzelikten çıkartmış. Okurun kahramanla özdeşim kurarak, kurmaca metnin daha inandırıcı ve samimi olmasını sağlamıştır.

Yazar, toplumcu gerçekçi çizgisinin ışığında okuruna rahatlıkla ulaşabileceği sade, açık, anlaşılır bir dil ve anlatım tutumu sergilemektedir. Çocuk kitaplarında olabilecek düşsel bir anlatım yerine yazarın, her şeyi olduğu gibi yaşatmayı tercih eden bir anlatım sergilediğini görmekteyiz. Bu sunum biçimi, çocuk okurun seviyesine uygun olup onun; romanların kahramanı ile daha çabuk özdeşim kurmasını sağlamaktadır. Ancak, yazarın roman dizisindeki ana tema olan varsıl, yoksul ilişkisini vurgulayabilmek için, yer yer kullandığı hicvedici üslup, eserin çocuk okur tarafından anlatılanları anlamlandırmada güçlük çekmesine sebep olabilir. Yazar, bu üslubunu daha çok Bahri'nin iç sesi olarak, onu konuşturarak bize hissettirir. Ama yine de görüyoruz ki Ilgaz, eleştirici üslubunu mizahi üslubuyla birleştirerek okurunu hem eğlendirmiş hem de eğlendirirken düşündürmeye sevk etmiştir. Özellikle varsıl ve yoksul çatışmasında, toplumdaki sosyal adaletsizliği, çıkarcı insanları ve şiddet yanlısı öğretmenleri acımasızca eleştirir.

Yazar, romanlarda çocuğun çabuk kavrayabileceği kısa, sade ve basit cümleler kurmuştur. Bu da yazarın anadilini yeterince özümsediğini, iletilerini kısa, net ve anlaşılır bir dil içerisinde sunma amacında olduğunu göstermektedir. Süslü ve yabancı kelimelerden uzak duran yazarın, konuşma dilinde kullandığımız deyimlere, çocukların hoşlarına gidebilecek tekerlemelere,

10 Philip Stevick, *Roman Teorisi*, (Çev. Sevim Kantarcıoğlu), Gazi Üniversitesi Basın-Yüksekokulu Matbaası, Ankara 1988, s. 252

şiirlere ve artık unutulmaya yüz tutmuş manilerimize yer verdiğini görmekteyiz.

Dilin zenginliklerini ve farklılıklarını sergilemek amacıyla yöresel dil unsurlarına da yer veren yazar, standart dilin kullanımını özendirmek gayretindedir. Bu yüzden kahramanının panik hâlindeyken memleketinin dilini konuşmasına müsaade eder. Yazarın bu tutumu kurmaca metinde kahramanlarını tüm gerçeklikleri ile ele aldığını göstermektedir.

Yazarın açık ve anlaşılır dilinde göze çarpan özelliklerden biri de argodur. Serinin ikinci romanı *Bacaksız Sigara Kaçakçısı*'nda Ilgaz, kahramanın içinde bulunduğu kozmopolit çevreyi yansıtan argo kelimeleri kullanan şahıslara yer vermiştir. Kurmaca metnin kurgulanışında yarattığı çevreyi yansıtması bakımından yazarın böyle bir dili kullanması normaldir. Ancak, kitap boyunca sıklıkla kullanılan argo kelimeler, çocuk okurun metni anlamlandırmasını güçleştirebilir ve ona pek bir artı kazandırmaz. Aslında kahraman da argo sözcükleri bilmez ve kullanmaz. Hatta yazar, romanın bir bölümünde Bacaksız'ın öğrendiği argo kelimeleri zihninde nasıl anlamlandırdığını vermektedir. Burada aslında; yoksul hayatın, ilgisiz anne babanın ve kötü çevrenin çocuğu nasıl olumsuz etkilediğinin ve çocuğun, sokak dilini ne şekilde öğrenebileceğinin iletisi sunulmaktadır.

Serideki tüm romanlarda yazar, Tanrısal bakış açısını kullanmasına rağmen sık sık karşılıklı konuşmalara yer vererek anlatım biçimini tek düzelikten kurtarmıştır. Yazarın gerçekçi bakış açısı; okurun, eserin inandırıcılığı yönünde olumlu bir tavır takınmasını sağlamış. Böylelikle okur, eserlerin kahramanı ile rahatlıkla özdeşim kurabilmiştir. Tıpkı kahraman, zaman, mekân ve olayların kurgulanışında olduğu gibi dilin kullanımında ve yazarın üslûbunda da canlılık, samimiyet ve hareket hâkimdir. Yalın ve sade üslubunda kendine özgü, okurunu sarıveren bir üslûbu vardır.

Sonuç

Çocuk okura sunulan eserlerin, onların kişisel gelişimine katkıda bulunabilecek ve onlara estetik bir duyarlılık kazandırabilecek düzeyde olması gerekir. "Bacaksız'ın Başından Geçenler" serisindeki romanlar, okurunu sıkmayan ve didaktik bir tutum sergilemeyen, mizahi ve eleştirici bir anlatımla ele alınmıştır. Bundan dolayı yazarın okurunu: başarmaya, hedeflerini gerçekleştirmeye, yaratıcı düşünmeye, ilgi alanlarına yöneltmeye ve olaylar karşısında eleştirel düşünmeye davet eden tutumunu görmekteyiz. Yazarın bu tutumuyla eserler, çocuğun zihinsel, sosyal ve psikolojik gelişimine olumlu yönde etki ederek bunları bir davranış olarak benimseyip kazanmasını sağlayabilir.

İncelememize konu olan eserlerde: romanın başkişisi tarafından hoşgörülü olmanın, yardımseverliğin, doğru ve dürüst olmanın, aile, arkadaş, okul sevgisinin, yaşama sevinci, insan ve doğa sevgisinin, duyarlı, özverili olmanın, paylaşmanın, çalışmanın ve üretmenin önemi üzerinde durularak okura bunların iletisi verilmeye çalışılmıştır. Eserlerde, insanı ve doğayı seven, ona saygılı bireyler oluşturmak hedeflenmiştir. Dürüstlülüğün önemi, yardımseverlik, arkadaş sevgisi ve paylaşma duygusu, Atatürk sevgisi, çalışmanın ve üretmenin önemi üzerinde durularak okura manevi, kültürel ve insani meziyetler benimsetilmeye çalışılmıştır. Yine yaşamın gerçeklerine ilişkin konuların işlendiği, insanı ve doğayı sevdirdiği, otoriteye körü körüne itaat anlayışı kazandırmadığı, hiçbir ulusun aşağılanmadığı bu eserler çocuğun bilişsel, sosyal ve duygusal yönlerden gelişimine katkıda bulunarak toplumun değerlerine saygı duymasını sağlayabilecek eserlerdir.

Serideki romanlar, biçim bakımından incelendiğinde; renkli kapak tasarımlarıyla çocuk okuru ilk bakışta cezbedebilecek düzeyde hazırlanmıştır. İç bölümlerde metinle ilişkili, bütünlük arz eden tutarlı, yeteri kadar resim vardır. Ancak resimlerin renksiz oluşu ve karikatür havası taşıyan resimler olması eserlerin okur tarafından biçimsel olarak fazlaca benimsenmemesine neden

olabilir. Çocuk romanlarında ayrı bir yeri olan resim, fotoğraf gibi görsel ögelerin çarpıcı ve etkili bir şekilde sunulması, okurun ilgi düzeyinin daha çok artmasını sağlayacaktır. Eserler, gerek anlatımı gerekse görsellerle zenginleştirilen resimleri sayesinde çocuk okuru başka diğer eserleri okumaya sevk ettirecek, okurda okuma sevgisi ve alışkanlığı kazandırabilecek düzeydedir.

"Bacaksızın Başından Geçenler" serisi çocuğun gelişimsel özelliklerini (bilişsel, sosyal, dilsel, toplumsal) destekleyerek öğretmenlerin, sınıf içi serbest okuma metinleri seçiminde ya da öğrencilere okuma alışkanlığının kazandırılmasında faydalı olabilecek çocuk romanlarıdır. Özellikle Türkçenin anlatım zenginliklerini ve güzelliklerini yalın, sade bir dil ve açık bir anlatımla yansıtarak çocuk okurda dil bilincinin oluşmasını ve gelişmesini sağlayabilir. İçerik olarak gerçek ile kurmaca dünyayı mantıklı bir tutarlılıkla bütünleştirdiği için okuyucu, kahraman/ kahramanlarla rahatlıkla özdeşim kurabilir. Bu da çocuğun yaratıcı, girişimci, olaylar arasında ilişki kurabilen, düşünen, sorgulayan yanının gelişimini ve bu zihinsel becerilerin alışkanlığa dönüşebilmesini sağlayabilir.

Kahramanın kişiliğinde verilen samimiyet, dürüstlük, iyimserlik, tutarlılık, doğruları kendi kendine araştırarak ulaşabilme gibi insani değerler çocuğun yaşadığı toplum içindeki maddi, manevi ve kültürel değerleri sevip benimsemesini kolaylaştırır. Yine kahramanın kendi emeği ile kazandığı parasıyla sınıfının eksiklerini tamamlaması, Atatürk portresini gidip alması; öğrenci için güzel bir olumlama olup çocuğa, Atatürk sevgisini ve iyi bir yurttaş olma bilincini aşılayabilir.

Serideki romanlar içerik bakımından incelendiğinde, yalın ve basit bir kurguyla oluşturulduğu görülmektedir. Bununla beraber mükemmel bir tertip ile okurunda uyandırdığı merak ve ilgi duygusunu eserlerin sonuna kadar sürdürebilmeyi başarmış heyecanlı ve sürükleyici romanlardır. Eserlerin kurmaca metni ile okuyucunun gerçek dünyasının neredeyse birebir örtüşüyor olması onların okur için daha cazip bir hâle dönüşmesini sağla-

mıştır. Abartılmış bir meraktan kaçınılarak çatışmalarda duygusallık ya da rastlantısallığa yer verilmemiştir. Kurguda okurun gülmesi, eğlenmesi eğlenirken de düşünmesi amaçlanmıştır. Yaşanan olaylar, kahramanlar, zaman ve mekân okurun hemen her zaman kendi gerçek dünyasında da karşılaşabileceği, kendini yaşananların içinde hissedebileceği bir şekilde yaratılmıştır. Eserlerin göze çarpan en önemli özelliği yazarın, çocuk okuru eğlendirirken düşündürmeye sevk etmeyi hedeflemiş olmasıdır. Bundan dolayıdır ki çocuk okurun rahatlıkla özdeşim kurabileceği kahraman Bacaksız Bahri; düşünen, araştıran, sorgulayan, olaylar arasında ilişki kuran, eleştiren, tahmin eden, sorunlarla başa çıkabilen ve karşılaştığı durumları, olayları değerlendirebilen bir kahraman olarak çizilmiştir. Bu eserler, çocuk okurun duygu ve düşünce dünyasını zenginleştirerek günlük hayatta karşılaşabileceği benzer problem durumlarına da farklı çözümler üreterek karşılaştığı problemin üstesinden gelmesini sağlayabilir.

Olay örgüsü, zaman, mekân ve şahıs kadrosu sürekli bir devinim içindedir. Olay örgüsünün ve kahramanların hareketli bir yapıya sahip oluşu çocuk okurun eserleri çabucak okumasını ve diğer başka arayışlara, başka eserlere yönelmesini sağlayacaktır. Tematik güce yüklenen dürüstlük, doğruluk, iyimserlik, paylaşımcılık vb. meziyetler okurun kahramanla özdeşim kurarak bunları içselleştirmesini sağlamıştır. Eserlerde kahramanın kişiliğinde sunulan bu iletiler, kurgu içinde eritilerek okura sezdirilmiş ve okurun insanı, hayatı, evreni anlama yetisine ve duyarlılığına uygun olarak verilmiştir.

Yine, yazarın romanlarında önemle üzerinde durduğu varsıl, yoksul temasından ve toplumcu gerçekçi çizgisinden hareketle, kahramanını her durumda koruyan ve gözeten biri olarak var olduğunu görmekteyiz. Hatta onun sol eli ile yazması sonucunda karşılaştığı şiddet olaylarına dikkat çekerek, eğitimde her öğrencinin farklı olduğunun, farklı öğrenebileceğinin çok güzel bir örneğini vermiştir. Eğitimcilerin, öğrencilerinin farklılıklarına saygı duymaları gerektiğinin üzerinde durmuştur. Ancak içerik

açısından bir noktaya dikkat çekmek gerekir. Çocuk eserlerinin ideoloji ve inançları benimseten ya da kötüleyen tavırlardan uzak olması gerektiğinden, tam olarak belli bir ideolojiyi okuruna benimsetme amacı taşımasa da kurguda bozkurt iğnesi ile kahramana zarar veren öğretmen Suna Özkanoğlu'nun yer alması, eserlerin inandırıcılığını biraz sarsmıştır. Eserler, bu noktada çocuk dünyasından uzaklaşmıştır

Kahramanlar, tek ve belli yönleri ile öne çıkan tiplerdir. Derin ruh tahlillerine yer verilmemiştir. Yazar, kahramanların birkaç özelliğinden yola çıkarak onları okur gözünde canlandırmaya çalışmıştır. Hem tematik güç ve karşı gücün hem de yardımcı güçlerin kurgu içindeki durağan olmayan hâlleri, romanlardaki aksiyonu canlı tutmuş bu sayede de kişiler ile olaylar arasındaki inandırıcılık düzeyi arttırılmıştır. Zaman ve mekân da tıpkı kahramanlar gibi romanın kurgusuna uygun bir şeklide oluşturulmuş basit ama etkin unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle mekânda dış mekânların ağırlıklı olarak yer alması ve romandaki zamanın birbiri ardınca seyredişi, kurgunun sağlam temellere oturmasına yardımcı olmuştur.

Romanlarda toplumdaki cinsel kimliklere yönelik geleneksel bir yargının açıkça yer aldığı görülmektedir. Toplumumuzda kız çocuklarının erkek çocuklarına göre daha uslu ve sakin olduğu görüşünün hâkim olmasından olsa gerek, romanlarda tematik güç ve yer alan diğer kahramanlar ağırlıklı olarak erkek karakterlerden seçilmiştir. Hatta Bacaksız Bahri'nin yaptığı haylazlıklar, bir erkek karakterden beklenebilecek davranışlar olarak sezinlettirilerek romanın kurmaca dünyasının daha anlamlı hâle getirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Romandaki bayan karakterler daha narin, düşünceli ve olgun olarak çizilmiştir. Hatta güçlü olarak çizilen Zeynep karakteri bile erkeksi tavırları ile öne çıkarılmıştır.

İçerik ile ilgili değineceğimiz bir diğer nokta da kahramanın, yaşadığı toplumsal çevre ile bu çevrenin kültür özelliklerini benimseyerek değişmeye başlamasıdır. Yazar böylelikle okuruna,

çocuk üzerinde toplumsal çevrenin ne kadar etkili olduğunu göstermeye çalışmıştır. Denetimci ve baskıcı anlayışa direnen şahıslar çizen yazar, gerçekliğin kendisini otorite kabul ederek çocuğu kendi gerçek dünyasından uzaklaştıran, boş inançlarla ya da hayali varlıklarla dolu bir kurgu yaratmamıştır.

"Bacaksız'ın Başından Geçenler" serisindeki çocuk romanları yalın anlatımı, sade üslubu, yabancı sözcüklerden arınmış olması ile çocuğa anadilini benimsetecek ve sevdirecek düzeydedir. Aynı zamanda eserler çocuğa kendi dilini sevip benimsedikten sonra diğer başka dilleri de kolaylıkla öğrenip kullanabileceğini göstermektedir. Bunun en güzel örneğini serinin son kitabı Bacaksız Tatil Köyünde romanında görmekteyiz. Bacaksız, yaz tatili için gittiği Cide'nin bir köyünde, karşılaştığı Fransız aile ile öğrendiği birkaç sözcük ile iletişim kurar:

> "Tekin, *'Günaydın Jülyet!'* diye seslendi uzaktan.
>
> Kız elindeki çiçeklerle ayağa kalktı *'Bonjur,'* diye yanıtladı.
>
> *'Bonjur,'* dedi Bacaksız Bahri de. Bu sözün *'Günaydın'* anlamına geldiğini anlamıştı. Tek öğrendiği Fransızca sözcük de bu 'Bonjur'du işte.
>
> *'Süt!.. Süt!..'* diye koşarak çıktı önlerine Jülyet. Bacaksız Bahri, ilk öğrendiği Fransızca sözcüğü tam yerinde kullandı. Bir kez daha, *'Bonjur,'* dedi. Jülyet, karşılığını vermişti, tatlı tatlı gülerek, *'Bonjur,'* dedi." (s.15-16)

Anadilinin öğretilmesinde ve benimsenip sevilmesinde önemli yeri olan kitapların çocukların duygu, düşünce dünyalarını geliştirerek sözcük dağarcıklarını arttırması beklenir. Sade bir dil ve yalın bir anlatıma sahip oldukları için kurguda yer alan olayları çocuk, zihninde rahatlıkla anlamlandırabilir bunları görsel materyallerle ifade edebilir. "Bacaksız'ın Başından Geçenler" serisinin romanlarında okuyucusunu sarıveren, yalın, sade ve duru bir anlatım göze çarpar. Böylesi bir anlatım, çocuğa kitabı, okumayı, dilini sevdirebilecek bir nitelik taşır. Yazarın ayrı-

ca, ana dilinin doğru, güzel ve etkili kullanıma ilişkin, okuruna, eserler içinde hissettirmeden bunun iletisini vermeye çalıştığını görmekteyiz:

> "Bu büyükler ne biçim konuşuyorlardı! Babası her sözünün sonunda, 'tamam mı' derdi, bu tabakçı da 'annadın mı? Annadın mı?'"(s.12)

Serinin son romanı *Bacaksız Tatil Köyünde* hariç, diğer romanlarda çocuğun anlam dünyasını zorlayan ya da karıştıran yabancı sözcüklere yer verilmediği görülmektedir. Son romanda ise yer alan Fransızca sözcüklerin diğer bir dilin öğrenilmesine ilgi uyandırabilmek için kullanıldığı görülmektedir. Çok yönlü ve yaratıcı düşünebilen bireyler, okuduğunu daha hızlı ve doğru anlamlandırarak zihinlerindeki söz dağarcıklarına yeni kavram ve kelimeler yerleştirebilirler. Görülüyor ki serinin tüm romanları; Türkçenin anlatım zenginliklerini ve güzelliklerini yansıtan, çocukta merak duygusunu harekete geçiren, çocuğun çok yönlü ve yaratıcı düşünmesini sağlayan, çocukta belli bir dil bilinci, okuma sevgisi ve alışkanlığı kazandırabilecek romanlardır.

Yazarın yalın ve sade dili, duru anlatımı ile söyleyişindeki ustalık romanları güçlü kılmaktadır. Çocuk dünyasına, seviyesine inebilen yazar yapıtlarındaki estetik dokuyu asla bozmamıştır. Aslında, görünüşte çok basit ve söylenmesi kolay görünen yapısı ile eserler; temelinden herhangi bir taşı dahi kıpırdatılamayan bir bina düzeninde inşa edilmiştir. Ilgaz'ın söyleyişindeki bu ustalık, onun edebiyatımızın usta çınarlarından bir olduğunun en güzel kanıtıdır. Söyleyiş özelliğini yitirmiş, kullanılmayan sözcüklere yer vermeyen yazar, Türkçenin zengin anlatım gücünden yararlanarak çocuğun dilsel gelişimini, yaratıcı düşünme gücünü devam ettirecek, çocuğun doğasına uygun sözcükler, deyimler, tekerlemeler kullanmıştır.

Kişiliğin yavaş yavaş şekillendiği bu dönemde okutulabilecek olan bu romanlar çocuğun sağlıklı, dengeli bir ruh hâline ve düşünme gücüne ulaşmasında etkili olabilir. Aynı zamanda anadilinin zenginliğini ve güzelliğini fark ettirerek çocuğun belli bir dil

bilincine ulaşmasına da imkân verir. Çünkü bu dönemde dil gelişimi ve kişilik gelişimi birbirine paralel olarak gelişir. Her yaştan okurun zevkle eğlenerek okuyabileceği "Bacaksız'ın Başından Geçenler" serisindeki çocuk romanları çocuksu değil, çocuğa göredir. Okurunun duygu ve düşünce dünyasına, gelişimsel özelliklerine estetik bir kaygı taşıyarak hitap edebilen; ona ana dili duyarlılığı, bilinci ve sevgisi aşılayabilecek; çocuğun yaşamıyla ilişkilendirip yaşadığı çevreye ve topluma karşı duyarlılığını arttırabilecek; eleştirel ve araştırmacı bir tutum geliştirip okuma zevki ve alışkanlığı kazandırabilecek çocuk romanlarıdır.

KAYNAKÇA

İncelenen Eserler

Ilgaz, Rıfat (1998), *Bacaksız Kamyon Sürücüsü*, İstanbul: Çınar Yayınları, 15. basım, Mart 2006.

Ilgaz, Rıfat (1998), *Bacaksız Sigara Kaçakçısı*, İstanbul: Çınar Yayınları, 15.basım, Ocak 2007.

Ilgaz, Rıfat (1998), *Bacaksız Okulda*, İstanbul: Çınar Yayınları, 17.basım, Nisan 2007.

Ilgaz, Rıfat (1998), *Bacaksız Paralı Atlet*, İstanbul: Çınar Yayınları, 15.basım, Ocak 2007.

Ilgaz, Rıfat (1998), *Bacaksız Tatil Köyünde*, İstanbul: Çınar Yayınları, 16.basım, Ekim 2006.

Yararlanılan Kaynaklar

Aksan, Doğan, *Türkçenin Söz Varlığı*, Engin Yayınevi, Ankara 1996

——, *Türkçenin Gücü*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2001.

Aktaş, Şerif, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine* Giriş: Anlatma Esasına Bağlı İtibari Metinlerin İncelenmesi, Akçağ Yayınları, Ankara 1991.

Açıkgöz, Kamile Ün, *Aktif Öğrenme*, Biliş Gelişim Coşkusu Yayınları İstanbul 2008.

Aksoy, Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, İnkılâp Yayınevi, İstanbul 1988.

Aslan, Celal Aslan, *Sait Faik Abasıyanık'ın Öykülerinde Kurgu ve Anlatım Teknikleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ankara 2002.

Banguoğlu, Tahsin, *Türkçenin Grameri*, Baha Yayınevi, İstanbul 1974.

Bezirci, Asım, *Rıfat Ilgaz*, Çınar Yayıncılık, İstanbul 1992.

Cemiloğlu, Mustafa, *İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi*, Aktüel Yayınları, İstanbul 2004.

Chomsky, Naom, *Dil ve Zihin*, (Çev. Ahmet Kocaman) Ayraç Yayınevi, Ankara 2002.

Çetin, Nurullah, *Roman Çözümleme Yöntemi*, Edebiyat Otağı Yayınları, Ankara 2006.

Çetişli, İsmail, *Metin Tahlillerine Giriş/2*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.

Demirel, Özcan-Melek Şahinel, *Türkçe Öğretimi*. Pegem A Yayıncılık. Ankara, 2006.

Dilidüzgün, Selahattin, *Çağdaş Çocuk Yazını*, Morpa Kültür Yayınları. İstanbul 2004.

Fidan, Nurettin-Münire Erden, *Eğitim Bilimlerine Giriş*, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara 1991.

Mary J. Gander-Harry W.Gardiner, *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, (Çev. Ali Dönmez, Nermin Çelen, Bekir Onur), İmge Kitabevi, Ankara 2004.

Gökçe, Bekir, *Gülten Dayıoğlu'nun Çocuk Öykülerinde Değer Eğitimi ve Türkçeye Katkısı*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) 2008.

Güleryüz, H, *Yaratıcı Çocuk Edebiyatı*, Pegem A Yayıncılık, Ankara 2002.

Gürel, Z; Temizyürek, F; Şahbaz, K.N., *Çocuk Edebiyatı*, Öncü Basımevi, Ankara 2007.

Hazer, Gülsemin, *Rıfat Ilgaz'ın Romanları Üzerine Bir İnceleme*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi) 2005.

http://tdkterim.gov.tr/bts/ Erişim Tarihi: 28.06.2009

http://rifatilgaz.net/index.php?option=com_content&task=view&id=12&Itemid=29 Erişim Tarihi: 02.05.2009

İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (Değişikliklerle birlikte son hali)-29.01.2009 (6-8.Sınıflar). Erişim Tarihi: 17.07.2009 http://ttkb.meb.gov.tr/ogretmen/modules.php?name=Downloads&d_op=viewdownload&cid=74&min=20&orderby=titleA&show=10

İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (Değişikliklerle birlikte son hâli) 29.01.2009 (1-5.Sınıflar). Erişim Tarihi: 17.07.2009 http://ttkb.meb.gov.tr/ogretmen/modules.php?name=Downloads&d_op=viewdownload&cid=74&min=20&orderby=titleA&show=10

Kaplan, Mehmet, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar-1*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1987.

Kavcar, Cavit, *Edebiyat ve Eğitim*, Engin Yayınevi, Ankara 1994.

Kıran, Zeynel-Ayşe Eziler Kıran, *Dilbilime Giriş*, Seçkin Yayıncılık Ankara 2006.

Karahan, Leyla, *Türkçede Söz Dizimi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005.

Morgan, Clifford T., *Psikolojiye Giriş*, (Çev. Sirel Karakaş), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 1982

Moran, Berna, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış-2*, İletişim Yayınları,İstanbul 2005.

——, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, Cem Yayınevi, İstanbul 1994.

Necatigil, Behçet, *Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, Varlık Yayınları, İstanbul 1994.

Oğuzkan, A.Ferhan, *Çocuk Edebiyatı: Yerli ve Yabancı Yazarlardan Örneklerle*, Anı Yayıncılık, Ankara 2001.

Okur, Alpaslan-Gökhan Arı-Yakup Yılmazer, *Dil, Kuramdan Uygulamaya Türkçe Öğretimi*, (Editör: Cemal Yıldız), Pegem A Yayıncılık, Ankara 2006.

Öztürk, Hüseyin Emin, *Batı Çocuk Klasiklerinde Temel Değerler*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara 1991.

Pighin, Gerda, *Çocuklara Değer Aktarımı*, (Çev. Ali Yaşar Gök), İlya Yayınevi, İzmir 2005.

Rifat, M., *Yaklaşımlarıyla Eleştiri Kuramcıları*, Sel Yayıncılık, İstanbul 2008.

Saydur, Mehmet, *Rıfat Ilgaz'lı Yıllar*, Çınar Yayıncılık, İstanbul 1994.

Sever, Sedat, *Çocuk ve Edebiyat*, Kök Yayıncılık, Ankara 2003.

——, *Çocuk Edebiyatı Öğretimi Nasıl Olmalıdır?* II. Ulusal Çocuk Ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu (Gelişmeler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri), (Yayına Hazırlayanlar: Sedat Sever), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 2007.

Stevick, Philip, *Roman Teorisi*, (Çev. Sevim Kantarcıoğlu), Gazi Üniversitesi Basın- Yüksekokulu Matbaası, Ankara 1988.

Şirin, Mustafa Ruhi, *99 Soruda Çocuk Edebiyatı*, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.

Tanpınar, Ahmet Hamdi, *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 2003.

Tekin, Mehmet, *Roman Sanatı (Romanın Unsurları) 1*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2006.

Temur, Turan, *Yeni Türkçe Öğretim Programları, İlköğretimde Türkçe Öğretimi*, (Editör: Ahmet Kırkkılıç ve Hayati Akyol), Pegem A Yayıncılık, Ankara 2007.

Yalçın, Alemdar-Gıyasettin Aytaş, *Çocuk Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2002.

Yavuzer, Haluk, *Çocuk Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2001.

Yücel, Tahsin, *Anlatı Yerlemleri Kişi/ Süre/ Uzam*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1993.

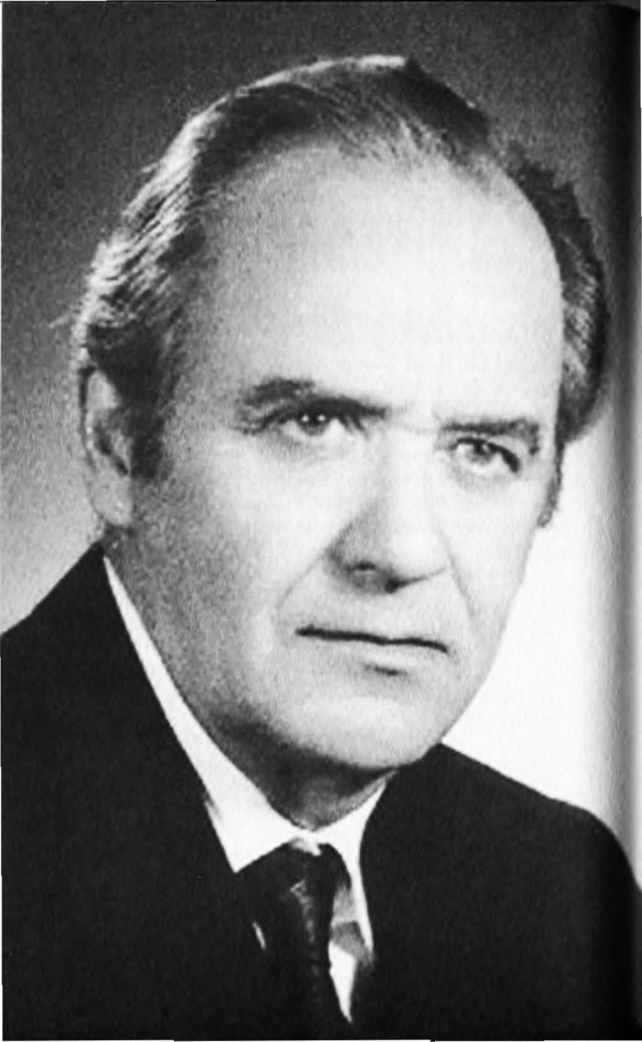

HAYAL Mİ GÜZEL BİR DÜNYA?

Aslı Tohumcu

İlginçtir, bazı yazarlar dolambaçlı yollardan girer hayatımıza. Hayatın cilvesi, kıymetleri ölçüsünce zor buluşmamıza neden olur o isimlerle ve yazdıklarıyla. Rıfat Ilgaz örneğin, benim hayatıma beklenmedik ve dolambaçlı bir yoldan dahil olmuş bir yazardır. Doktorasını, benim çocuk havsalamın almadığı binbir haşarılık ve haylazlıkta yapmış Hababam Sınıfı çocuklarının maceraları, yaşıtım birçok çocuk gibi beni de kahkahaların en güzelleriyle sarıp sarmalamıştır. Ama ilk önce televizyonun sihirli ekranında ve yazarını aklıma bile getirmeden, hatta bu hikâyelerin bir yazarı olduğunu bile düşünmeden! Geniş yüreklidir ama Rıfat Ilgaz, affetmiştir beni de diğer haytalar gibi.

Özel Çamlıca Lisesi, müdürü, öğretmenleri ve seriye adını veren kocca bir sınıf dolusu öğrencisiyle bir giriş girmiştir ki hayatıma, her sahnesini ezbere bildiğim halde, bugün bile sıkılmam, ilk günkünden bile kuvvetli bir keyifle seyrederim serinin filmlerini. Serinin, ilki tam da doğduğum sene çekilen filmlerinin en cazip yanı neydi/nedir benim için acaba: Hafize Ana'nın çocuklarla zaman zaman suç birliği eden komik, anaç tavırları mı? Kel Mahmut'un tatlı sert yaklaşımı mı? Damat Ferit'in yakışıklılığı mı? Okul müdürü Muharrem Gür'ün fesatlıklarının sonuç vermemesi mi? Bir sınıf dolusu koca çocuğun aşırılıkları mı? Hababam Sınıfı'nı Hababam Sınıfı yapan yaramazlıkları filmlerin

sürükleyici unsuru gibi gözükse de, beni ekrana kilitleyen filmin ruhudur diyebilirim içtenlikle. Hem, aksini kim iddia edebilir! O ruh dayanışma, fedakârlık, sözünün eri olma, yolundan dönmeme gibi yüksek, şimdilerde mumla aradığımız güzelim değerlerle inşa edilmiştir çünkü. "İnsan" ve "insanlığın güzel halleri" üzerine inşa edilmiştir de diyebilirim.

Bu ruh, bu değerler yapısı Rıfat Ilgaz'ın sadece Hababam Sınıfı gibi en bilinen eserlerine değil, eserlerinin tamamına sinmiş bir şeydir, Rıfat Ilgaz'ın güzel ruhudur benim düşünceme göre! Bu ruh ki Rıfat Ilgaz'ı sevilen bir yazar yaptığı gibi kovuşturulması gereken bir birey de yapmıştır. Varsın öyle olsun!

Söze *Hababam Sınıfı*'yla girdim ama sözün gerisini yazarın daha başka, daha az bilinen eserleriyle getirmeyi istiyorum. İlkin, Karadeniz'in güzel ama yaşaması zorlu Cide'sinin de kokusu sinmiş bir romanıyla, *Kumdan Betona* adlı romanla. Anlatıcı yazar, tam da romanın özünü sunar gibi "Unutulmuş Memleket" adlı bir oyun üzerinde tartışırken sanatçı dostlarıyla, kapı vurulur. İçeri Cide'nin Abdülkadir köyünden Necat girer, Mühendis Necat. Yazarı tuttuğu gibi köyünün bayram kutlamalarında ağırlamak amacıyla köyüne götürür. Coğrafi koşullar (ve ilgili makamların ilgisizliği) sonucu zorlu geçen yolculuk sekiz çocuklu bir ailenin oğlu olan Necat'ın zorluklarla örülmüş çocukluğuna, geçmişine doğru bir yolculuk olur aynı zamanda. Yazarın, "Neresi orası, gökyüzünde mi sizin köy?" sorusu romanın ilerleyen sayfalarında karşılığını bulacak, Tanrının unuttuğu yükseklerde konuşlanmış bu köyde Necat'ın ipten bir merdivenle gökyüzüne tırmanırcasına verdiği yaşam ve okuma mücadelesi iyice değer kazanacaktır. Aile bütçesine katkıda bulunmak, sofradan bir gırtlak eksiltmek için Zonguldak'a işçi olarak giden

Necat önce boyacı çırağı, ardından boyacı ustası, derken mühendis olacak ve yeni kimliğini yine kendi memleketi için bir faydaya dönüştürecektir.

Necat'ın okumakla değişen yaşamı köyünün yaşanırını da değiştirirken, yazar gibi biz de hayret ve takdirle dinleriz bu yaşam öyküsünü. Bugün Anadolu'nun birçok yerinde saklı çalışkan, azimli ne Necat'lar vardır günümüz kentli çocuklarının varlığından habersiz kılındığı, bu açıdan önemi bir yana, insanın ne kadar azimli ve çalışkan olursa olsun başkalarının desteği ve *iyi* niyetine ihtiyaç duyacağının da altı çizilir *Kumdan Betona*'da. Kentli çocuk, Necat'ın başarı öyküsünü kendisininkinden başka çocuklukların da yaşandığına dair bir farkındalıkla okur belki... Ama bugün dahi zorluğundan bir şey eksilmemiş o yaşamın baş kahramanları gerçek çocuklar, Necat'ın karşısına çıkan ve şehir yerinde para kazanması ve okuması için önayak olan Kemal ustalara ya da okula yazılması için velisi rolünü seve seve üstlenen Emin efendilere hasrettir belki hâlâ. Yine de roman o bahtı kara yazılmış çocuklar için ciddi bir umuttur. Dürüstçe çalışanın yaşamdan hakettiğini alacağına dair bir umut yeşerir bizim de içimizde romanın kapağını kapattığımızda.

Kumdan Betona adlı kısa romanında Türkiye'nin küçücük bir köşesini resmeden Rıfat Ilgaz, *Apartıman Çocukları*'nda ise koskocaman ve ayrıntılı bir tablosunu çizer Türkiye'nin. Özel saymanlık memurlarından Seyfi Saymaner'in biri yolda beş çocuklu ailesinin sokak ortasında kalma trajedisi etrafında acı komik bir baş yapıt, muhteşem bir hiciv örer. Ailesinin başında bir dam olsun diye, ölüsüyle dirisiyle karşı partiye kaydolan Seyfi Saymaner'in taşındığı Şeref Apartmanı ile Hacı Suduri'nin sahibi olduğu Namus ve Vicdan apartmanlarının diğer sakinlerinin hayatları, Türkiye'nin, ne yazık ki bugün de değişmeyen ahvalini yer yer güldüren yer yer acındıran, kahreden ustalıklı bir üslupla ortaya koyar. Adının başında hacı sıfatını taşıyanlar ahlaktan nasibini almamış kişilerdir:

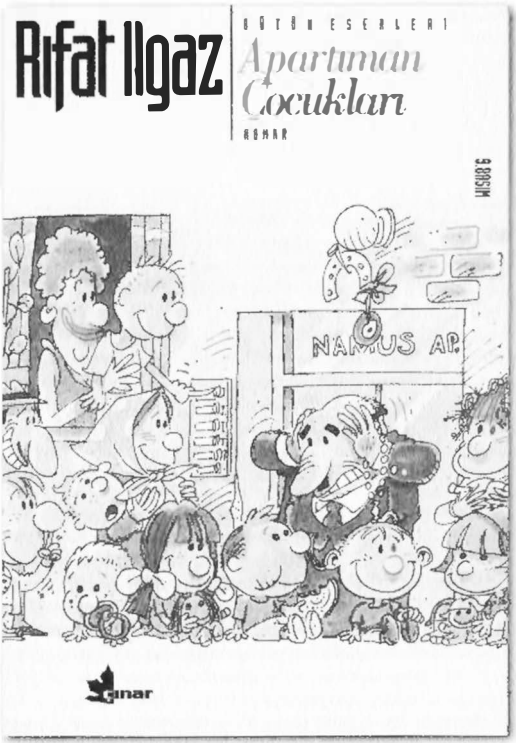
Rıfat Ilgaz
BÜTÜN ESERLERİ
Apartıman Çocukları
ROMAN
NAMUS AP.
Çınar

Örneğin, memleketi kurtarma derdindeki parti üyeleri memleketin altını oymaktan başka bir iş bilmezler, ahmak sanılanlar tilkinin âlâsı, uyanık sandıklarımız ise derin uykudadır aslında. Masum sandığımız çocuk tayfası bile babasının iktidarı aracılığıyla yaşıtları üzerinde tahakküm kurmaktan geri kalmaz, dostluklarını masum çocuk oyunları üzerinden değil de maddi çıkarları üzerinden kurar. Namusuyla yaşamaya çalışanlar itilip kakılır hor görülürken, namussuzluğun ilmini yapanlar saygı görür, itibarı kazanırlar. Sonra... zenginle fakir, namusluyla ahlaksız arasında acı bir ezme-ezilme ilişkisi vardır.

Rıfat Ilgaz'ın yüzümüze bir ayna tutarak bütün gerçeğimizi açıklıkla suratımıza çarptığı *Apartıman Çocukları* adlı romanı, Türkiye gerçeği düşünüldüğünde çok gerçekçi, esaslı ve yerinde bir çabadır. Tek tek bireylerin trajedileri ve uyanıkları aracılığıyla çürümüşlüğümüzü ortaya seren *Apartıman Çocukları*'nın öncelikle koca çocuklara, kendilerini sistemin her tür çarkı arasında öğütülmeye bırakmış yetişkinlere diyecek bir dolu acı sözü vardır ve bu söz geçmişten bugüne gelirken, ne acı ki, eskimemiştir. Romanın bugüne kalması sadece Türkiye'nin yerinden bir adım kıpırdamamış olmasından değil, Rıfat Ilgaz'ın toplumu en küçük hücresine kadar sıkı bir şekilde gözlemleyebilmiş ve gözlemini sağlam bir kurguyla akratabilmiş olmasındandır.

Çürümüşlük günümüzün de bir "sabit"i olsa bile, Anadolu'nun özverili, çalışkan, cesur ve sıradışı doğasına bakmaktan da geri durmaz Rıfat Ilgaz. Hayatın içinde nasıl karşıtıyla birlikte varoluyorsa her şey, Rıfat Ilgaz'ın romanlarında da umutla umutsuzluk el eledir. *Halime Kaptan* adlı romanında yine Cidelileri, ancak bu defa Kurtuluş Savaşı döneminde geçen bir hikâyenin içinde anlatır yazar. Eli iş tutan bütün erkeklerin cephede, geride kalan yaşlı ve çocukların da bakıma muhtaç olduğu Cide'de geçim, sandallara yüklenerek İnebolu'da satılan yumurtalarla sağlanmaktadır. Romantizma ağrıları yüzünden yataktan zar zor kalkan Temel Reis'in gelini Halime, çocuk yaştaki tayfasıyla birlikte denize açılarak kışı sağ salim atlatmaları için elinden geleni yapmaya karar verir. Karada Halime, denizde Halim Kap-

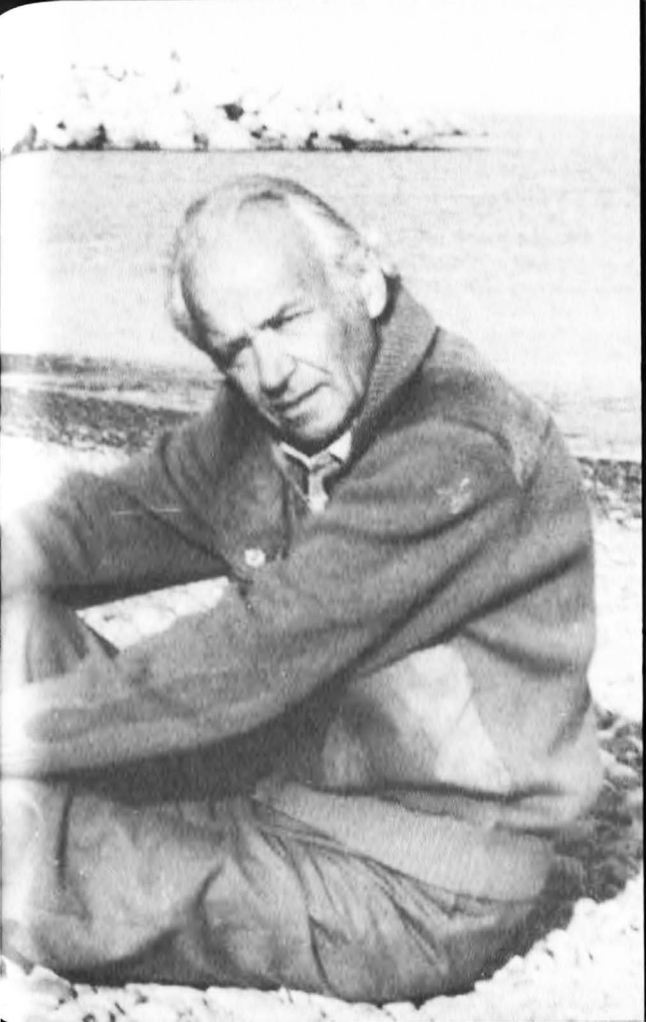

tan olan bu kadın çok geçmeden yaşam mücadelesinin sınırlarını evdeki üç-beş boğazından doymasının ötesine taşıyacak ve Milli Mücadele'nin en büyük destekçilerinden biri haline gelecektir. Türk kadınına bir methiye niteliğindeki bu roman, yine bir yandan halkın zorlu yaşayışına ışık tutarken insanımızın ne kadar verici ve gözükara olabileceğinin de anlatımıdır. Üç yanı denizlerle çevirili Türkiye'de "denizin" fon edildiği, hatta bir fon olmaktan öte bir kahraman olarak değerlendirildiği ender romanlardandır da ayrıca *Halime Kaptan*. Ancak fondaki deniz ya da bir roman kişisi olarak "deniz" Rıfat Ilgaz'ın eserlerinde ender karşılaştığımız bir durum değildir.

Karadeniz, bir roman kahramanı olarak *Öksüz Civciv* adlı çocuk romanında bir kez daha karşımıza çıkar örneğin. Romanın başında vapurla tekneyi bile birbirinden ayırt etmekten aciz olan Güliz, yazar olan annesiyle birlikte yazı geçirmek için çıktığı Cide yolculuğunun daha başında bu güzel denizin adını "kara" koymakla nasıl da hata edildiğini söyler. Güliz şehirde hayal bile edemediği bir hayatı deneyimlerken Cide'de, biz de okuyucular olarak Karadeniz'in kıyısındaki havası temiz, gıdası temiz, insanı temiz gönüllü hayatı arzular, ararız. Güliz'in çocuk kitapları yazarı olan annesi yazarla birlikte Cide'deki bu güzel günleri hikâyeler. Hikâyenin en güzel yanlarından biri de romana adını veren Öksüz Civciv'in yumurtadan çıkışı, büyümesi, diğerleri arasına karışma mücadelesidir. Bu mücadele, kendi de yetim olduğundan mı? Güliz'e heyecanlı ve anbean takip etmeye değer gelir acaba! Diğerlerinden farklı olduğu için kümese alınmayan Öksüz Civciv'in akıbeti meçhuldür romanın sonunda. Okur romanın sonunu gönlünden geçtiği gibi yazmakta özgür bırakılmıştır sanki, isteyen mutlu bir son yazar, dileyen... Kırsaldaki hayatın şehir hayatından farklılıklarını ve üstün yanlarını görmek bir yana, bir öksüz civciv aracılığıyla sanki insanın da doğada, diğer yaratılmışlar arasında bir şekilde yalnız olduğunu duyarız satır aralarında ya da bu yazının yazarı öyle bir ses duyduğunu sanmıştır, olabilir! Rıfat Ilgaz'ın Cide'ye, Karadeniz'e ve doğaya bu güzellemesi bizi daha güzel bir dünya idealine yaklaştıracak yapının taşlarından birini daha koyar.

Daha güzel bir dünya idealinin karşısındaki en büyük engellerden biri gözleri kendilerinden başkasını görmeyen yetişkinler değil midir! Üç-beş çocuğun düş dünyasında bir okyanusa dönüşen Küçükçekmece Gölü'nde geçen Küçükçekmece Okyanusu adlı romanda, bu uyanık ve bencil yetişkinlerden biriyle tanışırız Selami Saygıner. Romanın kahramanlarından Turgut'un dedesi olan bu adam romanın sonunda yaptığından pişmanlık duysa da, bizi emek ve kazanç üzerine yanıtı zor sorularla baş başa bırakır. Romandaki örnek üzerinden gidersek Martı adındaki sandal Turgut'un dedesine ait ise, o sandalda Topak Altan'ın oltasıyla tutulan koca turnabalığı kimindir? Selami Saygıner'e göre sandal sahibinindir, dolayısıyla kaptığı gibi balığını akşam çekeceği ziyafetin hayaliyle evine yollanır. Biraz başından savmak biraz da şanslarını denesinler diye sandalını ödünç verdiği çocukların üzerinde patlayan fırtına Selami Bey'deki vicdanı ortaya çıkarır. Aile bağları, komşuluk, çocuk hayal gücü gibi yan temalara eğilse de *Küçükçekmece Okyanusu*, küçük kahramanları denizde büyük tehlike atlatsalar da, romanın en dikkat çekici ve acı yanlarından biri çocukların bir yetişkinin anlamsız, hadi açgözlü diyelim, davranışı yüzünden gırtlak gırtlağa gelmeleridir. Romanın sonunda hem yetişkinler hem de çocuklar için çıkarılacak önemli dersler vardır.

Rıfat Ilgaz'ın ister gülmece ister hiciv ister acı olsun bütün eserlerinde çıkarmak isteyen için birçok insanlık dersi vardır. Bir edebiyat eserinin koynunda keyifli saatler geçirmek isteyenler de asla hayal kırıklığına uğramaz.

Boşuna edebiyatımızın koca çınarı demiyoruz Rıfat Ilgaz'a. Her dalı yeşilin birbirinden güzel tonunda yaprakla dolu, gövdesi bütün rüzgâr ve fırtınalardan sağlam çıkacak kadar kuvvetli daha kaç yazarı var Türk Edebiyatının! Ancak bir elin parmakları kadar...

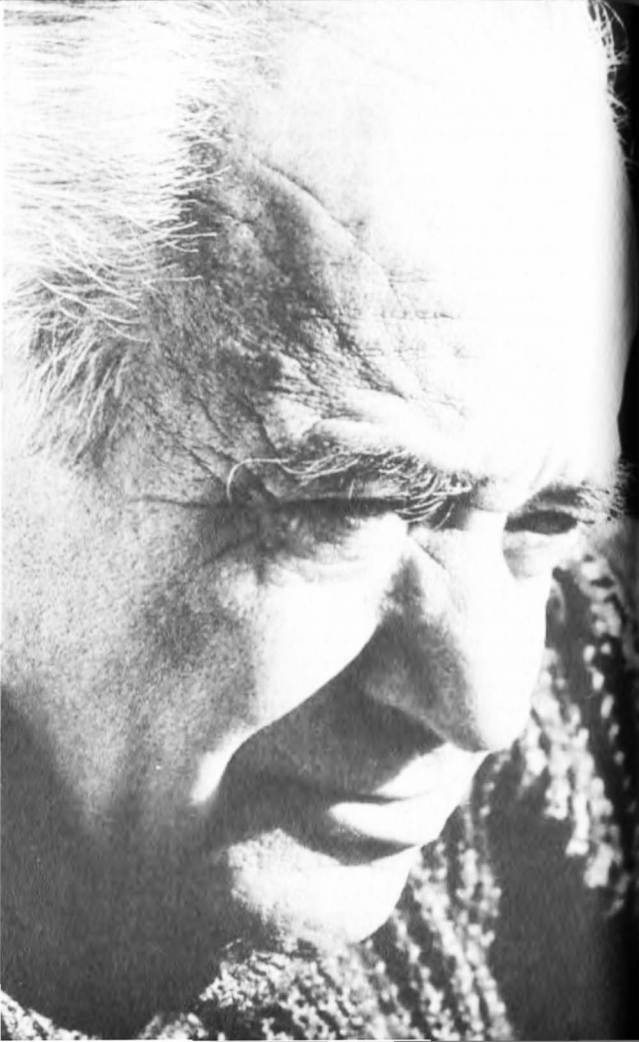

TİYATRO VE SİNEMA

"Çatallardan biri de bu!"

"Çatal matal olmuş çözüm bekleyen çok sorunlarımız var. Bunlardan biri de tiyatro sorunumuz. Devlet tiyatroları, şehir tiyatroları, hatta bazı özel tiyatrolar, tiyatro yazarının siyasal ve toplumsal kimliği üzerine kuşku ile eğilirken Türk tiyatrosunun kurulması, kalkınıp gelişmesi söz konusu olur mu, olamaz mı? Çatallardan biri de bu! Bir söz konusu olur deyip başlıyoruz konuşmamıza.

Tiyatro yapıtı, uygulanışı ve oynanışı bakımından ne kadar şiirden, romandan başka bir nitelikte görünürse görünsün, gene de roman kadar, hikâye ve şiir kadar toplumcu, halkçı, ulusçu, devrimci olmak zorunluğundadır, hele hele geri bırakılmış memleketlerde... Son yıllarda tiyatromuz, işte bu sağlam yerini almaya doğru gitmektedir son hızla.

Uyanık halkımızın, üniversitelimizin, memurumuzun, köylü ve işçimizin tutumsal (ekonomik) gelişiminin tam tersine, toplumsal bir ilerleme ve gelişme içinde olduğunu nasıl öne sürebilirsek, tiyatromuzun da aynı paralelde geliştiğini rahatça söyleyebiliriz.

Tutucu, gerici ve bir sürü belgeli cahil, diplomalarıyla şişine dursun; sanatçısını, yazarını, bilginini, politikacısını seçen aydın niteliğinde büyük sayılı yığınlara doğru gidiyoruz çoğala çoğala. Toplumsal kitaplar, öğreti ve sanat yapıtları, olumlu sanat ürünleri bol bol çevrilip yayınlanmakta, bu arada yeryüzündeki yerimizi gösteren, toplumsal ve tutumsal durumumuzu belirten yerli yapıtlar, bilimsel incelemeler de yayınlanıp bol bol okunmaktadır. Bu değerli, olumlu, güçlü yapıtlarla beslenen aydınımız, uyanık halkımız kendi sorunlarını ele alıp işleyen tiyatrolara gereken yeri ve değeri

* Rıfat Ilgaz, "Kaç Çatal", *Tiyatro* 70, (3), Nisan 1970.

vermektedir. Bu yıl şu kadar tiyatronun kuruluşu, kimisinin repertuarını değiştirerek daha halkçı, gerçekçi konular seçmesi, kimisinin de tam tersine halkı yanıltarak avlama yollarına düşmesi, bir iki yıl içinde sayısı yüzleri aşkın oyunların yazılıp çevrilmesi tiyatroya gözle görülür bir eğilimin ve ilginin arttığını göstermez mi? Yazarlar arasındaki bu çabanın şiirin, hikâyenin, romanın zararına olup olmadığı ayrıca tartışılırsa da, şiir, hikâye ve roman yazanların özel uğraşılarını bırakıp oyun yazmaya yönelmeleri öbür türlerin zararına bir işaret sayılamaz mı?

Kendimden pay biçeyim:

Toplum koşulları insanı nereden alıp nereye götürüyor, diyeceğim geliyor, yazarlıktaki geçmişimi düşündükçe. Elverir ki sanatçı toplumun ne istediğini, neyi beğenip, neyi sevdiğini ve halkın beğenisi, kurtuluşu, kalkınması, özgürlüğü, bağımsızlığı, atılımı için hangi koşulların altında, ne gibi zorluklarla savaşacağını bulup çıkarsın. Böylece çağının yeni gerçeklerini ortaya koyarak yapıtını sağlam temellere oturtabilsin.

Kurtuluş Savaşı'mızın güçlü ocaklarından biri olan Kastamonu'da yazdım ilk şiirimi. Uzun süre de bırakmadık şiiri, İkinci Dünya Savaşı'nda bileğime bu yüzden kelepçe takılıp prangaya vurulduğum halde bile... O günlerde şiirden başka bir yazınsal türe atlayacağımı hiç düşünmemiştim. Ama bir gün, 1950 öncesinin demokratik oluşumu içinde politik mizahın görev aldığı yıllarda kendimi bir mizah dergisinin içinde buldum. Politik kaynaşmanın bilinçli bir belgesi olan Markopaşa mizahı, beni en sonunda namuslu şiirin varacağı yere götürmüştü: Cezaevine!

Cezaevine girer çıkar mizah dergilerinin gününe göre sahibi, gününe göre sorumlu müdürü ve yazarı olmuştum o yıllarda. Boy boy hikâyeler, romanlar verdim, mizah türüne uygun. Daha doğrusu hikâye, roman türüne uygun mizahi yazılar yazdım. Bunları ilk önceleri şair Rıfat Ilgaz'a yakıştıramadığımdan, siyasal nedenler bir yana, adımı kullanmadan, ya da takma adlarla yayınlıyordum.

Hababam Sınıfı'nın bile yazarı Stepne'ydi ilk başlışında. Mizah beni öylesine kendi malı etmişti ki, sonraları ben mizaha sahip çıkmaya çaba gösterip adımı kabul ettirmeye çalışmıştım. (...)

Tiyatromuzu geliştirirken yeryüzü uygarlığından, halk olarak, insan olarak payımıza düşeni de almaktan vazgeçmeyeceğiz. Uygarlık bizim özdeğerlerimize, kaynaklarımıza sırt çevirmemizi gerektirmez. Amfiteatr kalıntılarıyla birlikte oralarda oynanan oyunların kalıntılarını dilimizde, yaşantılarımızda, ilkel köy tiyatromuzda bulma olanağımız yok değildir. Şamanizmden kalan töreler, şölenler, ilkel oyunlar bile biçim bakımından bir şeyler düşündürecek niteliktedir. İlkel köy tiyatrosunun benimsediği oyuncudan atı, oyuncudan eşeği biz de rahatça kullandık bu oyunumuzda. Bu cesaretimiz Batı'nın denediği bazı buluşları bilinçsiz tekrarlamalardan değildi, köy gerçeklerimizi içtenlikle ve daha sağlamca verebilme zorunluğundan doğdu."

OYUNLAR VE DEĞERLENDİRMELER

TİYATRO OYUNLARI

Rıfat Ilgaz pek çoğunu önce roman ya da öykü olarak yazdığı yapıtlarını oyunlaştırarak sahneye taşımıştır. *Hababam Sınıfı* (1965), *Hababam Sınıfı Uyanıyor* (1972), *Çatal Matal Kaç Çatal* (1972), *Hababam Sınıfı Baskında* (1972), *Hababam Sınıfı Sınıfta Kaldı* (1971) bunların başında gelmektedir. *Karadeniz'in Kıyıcığında*'yı ise 1965'te oyun olarak kaleme almış 1969'da da roman olarak yeniden yazmıştır.

Hababam Sınıfı (1966)

Rıfat Ilgaz roman olarak ilk kez 1957'de yayımlanan *Hababam Sınıfı*'nı 1966'da oyunlaştırmıştır. Aynı yıl Ulvi Uraz Tiyatrosu tarafından sahnelenen oyun Türkiye'de en çok sahneye konan oyunlar arasında yer almaktadır.

> "Bu romandan üç oyun çıkardım. İki milyondan fazla seyirci bu oyunları katıla katıla seyretti. İki milyon seyirci dediğim zaman bir iki profesyonel tiyatroyu ele alarak çıkarmıyorum bu toplamı. Benden izin alıp da oynayan, almadan oynayan yüzlerce okul, dernek, hatta askeri birlikleri düşünüyorum. Bu edebiyat olayı üzerinde başta İlhan Selçuk olmak üzere, yalnız gazete ve fıkra yazarları durmuştur. Edebiyatçı eleştirmenlere gelince: Bunlar belli nedenlerle övülmesi, tutulması gerekenlere ayırma zorunluluğu duymuşlardır kalemlerini. Belli nedenler mi dedik... Bu nedenler belli olmasına karşın, o kadar çok türlüdür ki... Şairden, hikâyeciden, romancıdan kişilik bekleyen bu övme ve yerme ustaları bu niteliği hiç kendilerinde aramazlar."[1]

1 Rıfat Ilgaz, *Cart Curt*, Çınar Yayınları, İstanbul 1997, s.131-132

"Küçük Sahne'nin genç oyunculannın tümü, bu hareketli oyunun altından başarıyla kalkıyorlar. İnek Şaban rolünde Suzan Ustan, Kalem Şakir'de Ercan Yazgan, Refüze Ekrem'de -bilhassa edebiyat hocasının dersinde değişik tipleri canlandırmasıyla- Metin Akpınar, Güdük Necmi'de Ahmet Gülhan, Tulum Hayri'de Zeki Alasya... Hepsi birbirinden mükemmel... Ulvi Uraz'ın 'Ahmet Haşim hayranı edebiyat hocası' tipini kolay kolay unutamayız. Müdürde Zihni Küçümen, Kel Mahmut'da Ali Yalaz genç kuşakla yarışıyorlar. Kadın rolleri çok az, fakat bu rollerde Nur İnsel, Gül Akelli ve Alev Koral istenileni veriyorlar. (...)

Ulvi Uraz, sezonun yarısında çok güzel bir oyun yakalamış. Sezonu Hababam Sınıfı ile bitirebilir."[2]

2 Melih Vassaf, "Hababam Sınıfı", (5), *Ses*, 29 Ocak 1986

"*Hababam Sınıfı*, bir okul sınıfı görünüşü içinde toplum düzensizliklerine ve değer yargılarına ışık tutar. Rıfat Ilgaz şimdi günün adamıdır: Küçük Sahne iki aydır, geceli gündüzlü onun *Hababam Sınıfı*'nı alkışlayanlarla dolup taşıyor.

Hababam Sınıfı, roman olarak yazılmıştı. Bir şey söyleyeyim mi?.. Yazık oldu bu güzel, bu çok güzel esere!.. O, eski bir mizah dergisinde sayfa sayfa yayınlandı ilk önce. Pek az okur tadına vardı sanırım. Sonra, kötü bir kâğıt üstüne kötü bir baskı ile tel dikişli bir kitap yapıldı. Ona göz nuru vermişti, alın terini vermişti, canından bir parça vermişti Rıfat Ilgaz. Kitap ona ne verdi? Sormayın, kendisine bunu söylemek acısını duyurmayalım!

Bu, yazarların değişmez kaderi, mizah edebiyatımızın talihsizliğidir.

Hababam Sınıfı'nı sahnede gördüm. Tiyatro seyircisi olmayan bir büyük kalabalık, Küçük Sahne'yi, bir hafta önceden aldıkları biletlerle dolduruyor. Nedeni şu: Rıfat Ilgaz, her insanın başından geçmiş okul hayatını anlatıyor. Orada gençler, yaşadıkları günü seyredip gülüyorlar. Yaşlılar, geçmiş günleri yeniden tadıyorlar.

Bu başarıda Ulvi Uraz'ın yarattığı Ahmet Haşim tutkunu Piyale İhsan'la İnek Şaban'ın da başarı payları azımsanamaz. Eğer daha geniş bir sahnede daha geniş bir öğrenci kadrosu ile oynamak imkânı bulunabilseydi, hayranlığımız büsbütün artardı elbet.

Yine sevinerek söyleyeyim ki, bu gidişle de mevsim sonu perdesi, başka esere açılmadan bununla kapanacak, belki de yeni mevsim yine bununla açılacaktır: Hababam!.."[3]

3 Yusuf Ziya Ortaç, *Bizim Yokuş*, Akbaba Yayınları, İstanbul 1966, s. 296.

Hababam Sınıfı Sınıfta Kaldı (1971)

Rıfat Ilgaz'ın *Hababam Sınıfı Sınıfta Kaldı* oyunu 1971'de kitap olarak yayınlanmadan önce 1969'da karikatürist Oğuz Aral'ın yönetiminde İstanbul Tiyatrosu'nda sahneye konmuştur.

> "Rıfat Ilgaz'ın bir süre önce Ulvi Uraz topluluğu tarafından oynanan *Hababam Sınıfı*'nın tadı damağımızdan silinecek cinsten değil... Bu yeni *Hababam Sınıfı Sınıfta Kaldı* oyunu ise üç yıl önce yazılanın bir devamı. Gene İnek Şaban, Kalem Şakir, Tulum Hayri, Refüze Ekrem, Güduk Necmi ve diğer tipler karşımızda. Amma bunlara yeni tipler de katılmış bu sefer: Coğrafyacı Vakvak Rıza, hademe Hafize Ana, jimnastik öğretmeni Badi Ekrem, Otelya Oya, Çiyan Sadi gibileri...
>
> Rıfat Ilgaz bu oyunu dolayısıyla şöyle diyor: 'Halkımızın gülmeye çok ihtiyacı var. Bundan sonra daha çok gülmeyi özleyecek sanırım. Seyirci kendi ağlanacak halimize güldükçe mutlu oluyorum.'
>
> Evet Rıfat'ın bu isteğini yerine getiriyor İstanbul Tiyatrosu... Ve bol bol gülüyor insan *Hababam Sınıfı Sınıfta Kaldı* oyununa..."[4]

> "*Hababam Sınıfı Sınıfta Kaldı*, yazarın daha önce meydana getirdiği *Hababam Sınıfı*'nın devamıdır. Böylece, tiyatro oyunları da tefrika romanı haline gelmiş olacaktır. Yazar, oyununun ikincisini hazırlarken zaruri bazı tekrarlara düşeceğini herhalde hesaba katmış olmalı ya da öncekini görmeyenler için bir çeşit takdim vazifesi görecek olan aynı olayların, aynı trüklerin eseri için mahzur teşkil etmediğine inanmış bulunmalı. Bir şeyin aslı güzel olabilir, ama taklidinin, kopyasının güzel olduğu pek ender görülmüştür. Aksi halde orjinalin değeri kalmazdı. Rıfat Ilgaz, Kalem Şakir'lerin, Güduk Necmi'lerin, Kel Mahmut'ların daha önceki ekip tarafından sağladığı başarıya güven-

4 Selmi Andak, *Cumhuriyet*, 17 Kasım 1969.

miş ve aynı konuyu yeniden 'işletmeye yatırmış' ama, maalesef evdeki hesap her zaman çarşıya uymuyor...

İstanbul Tiyatrosu'nun yeni elemanlarla beslediği saat 18 temsilleri şanssız bir eserle başladı. Ama daha kuvvetli bir komedi de olsaydı acaba bu ekip ne dereceye kadar başarılı olabilirdi? Bir Suzan Ustan'ın kişilik kazandırdığı İnek Şaban, Tolga Tiğin'le silik bir figüran oluyor. Bir Ali Yalaz'ın son derece sıcak ve sevimli hale getirdiği Kel Mahmut, burada hoyrat bir insan olup çıkıyor. Kişiliklerin yorumundan çok oyuncuların alışkanlıklarına bağlı kalan bir temsil tarzı, tabii 'alaturka Hamlet'i dengesiz bir kargaşalık halinden kurtaramıyor ve yazarın öğretmenlik mesleği üzerine adeta bilhassa nefret çeken tutumunu sırıtır hale getiriyor."[5]

5 Zahir Güvemli, *Dünya*, 18 Kasım 1969.

Çatal Matal Kaç Çatal (1972)

"Çatal Matal Oyunu'nun bence en önemli yanı, yazarla uygulayıcının sanat ve kültür sorunlarında olduğu gibi memleket sorunlarında da anlaşıp kaynaşmasının gerektiği, böylece belli bir konuda işbirliğine varabilmesi gerçeği oldu. Yazarla uygulayıcı, tek kimlikte birleştirecek güçlü yaratıcılar gelecektir bir gün. Önemli olan, böyle az rastlanır kişilerin çıkmasından çok uygulayıcının, yazarla yalnız yapıt üzerinde değil, belli konularda bir görüş birliğine varabilmesi zorunluğudur. Bu işbirliğinin başarılı olup olmadığının tanığı siz olacaksınız." [6]

"İşte geleneksel (orta oyunu, meddahlar, çengi kolları, köy oyunları gibi) türlerden yararlanarak sahneye konulmak amacıyla düzenlenen repertuarın ilk eseri olan Rıfat Ilgaz'ın Çatal Matal Oyunu seçilmiş. Eser, taşıdığı güldürü, taşlama ve mizah nitelikleri içinde gene Rıfat Ilgaz'ın olumlu yolda bir şeyler söylediğini ortaya koyuyor. Perde arkası taşıdığı bir anlamı var. Bu anlamı seyirciye ulaştıran araç ise bol bol güldürmek, neşelendirmek markasını taşımak istiyor. Evet istiyor, diyeceğim. Çünkü Rıfat Ilgaz'ın haklı olan bu isteği, başta İhsan Yüce, İ. Hakkı Şen, Müjgân Ağrah, Hikmet Karagöz ve diğer oyuncuların gayretine rağmen tüm olarak gerçekleşmiş sayılamıyor. Bunun nedenini Çatal Matal Oyunu'nun bu biçimde (yani ne tam kabare ve ne de asıl müzikli güldürü) olarak sahnelenmesinde aramak gerekir. Kanımca, içinde gerek güldürüye, gerekse müzikale uygun unsurlar taşıyan Çatal Matal Oyunu başka bir biçimde sahneye konsaydı, seyirciye daha direkt ulaşır ve etkili olurdu. Bu boşluklarına rağmen, oyun, Direklerarası Tiyatrosu'nda İhsan Yüce, İ. Hakkı Şen ve arkadaşlarından seyredilmeye değer." [7]

---

6 Rıfat Ilgaz, "Kaç Çatal", *Tiyatro* 70, (3), Nisan 1970

7 Selmi Andak, *Cumhuriyet*, 17 Kasım 1969

"Bir tiyatro eseri olarak nedir Çatal Matal Oyunu? Oyunun davullu, zurnalı girişine, kıyafetlerin genel karakterine bakarak ona 'Orta Oyunu' diyebilir miyiz? Piyeste yer yer kendini hissettiren 'kabare' özelliklerine bakarak 'Çatal Matal bir kabare oyunudur' deyip sıyrılabilir miyiz işin içinden? Ya da oyunda bolca yer alan politik esprilere prim verip, 'Bu oyun, bir politik hicivdir' mi demeliyiz? İki perdesinden birbirinin uzantısı olan iki ayrı hikâyenin anlatıldığı Çatal Matal Oyunu ne yazık ki bunların hiçbiri değil. Piyesin yazarı anlaşılmaz bir nedenle oyununda Pişekâr'ı kullanmış, ama onun görevini ilk tablolarda ondan alıp Deli Bekir adlı başka bir tipe vermiş. Geleneksel Türk tiyatrosu türlerinde rastlanan ortak özellikler (dans, müzik, espri, şarkı) bu piyeste de var. Üstelik oyunun sık sık 'Bekri Kolu' tarafından oynandığı da duyuruluyor seyirciye. Bunlara karıp tam ortaoyunu diyeceksiniz, ama diyemiyorsunuz ki. Yazar, orta oyununun –ya da bunun sahneye uygulanmış şekli olan– tulûat komedisinin 'muhavere' kısmını kaldırmış, yerine Deli Bekir'in seyirciye hitaben yaptığı bir monologu ikame etmiş. Neler demiyor Bekri Mustafa? Düzenden bahsediyor; düzgün kafiyeli taşlamalar, meşrebine göre eleştiriler yapıyor. Bu şekilde açılan tablolarda Deli Bekir'in işini oyuncular devralıyorlar, böylece oyun bir 'kıssadan hisse çıkarma' yarışına dönüyor. Ilgaz bununla da kalmıyor, çok yerde kıssadan hisseyi de kendi çıkarıyor."[8]

8 Erman Şener, "Direklerarası Tiyatrosu'nda Çatal Matal Oyunu," *Ses*, (47), 15 Kasım 1969

MİZAH VE ELEŞTİRİ

"Mizah deyince, toplumsal yergiyi anlıyorum."

"Mizah yazarı olarak gittikçe genişleyen bir çalışmanız var, bu alanda neler söylemek istiyorsunuz?"[1]

Şiirde demek istediğimle, bugün mizahta yapmaya çalıştığım, birbirinden ayrı şeyler değil. Büyük zıtların, toplumu her bakımdan rahatsız ettiği bir ortamda yaşıyoruz. Mizah bu zıtları en başarılı bir şekilde belirtmeye yarayan bir yazı çeşnisi, bir görüş özelliği.

Bu mizacımdan gelen özellik, şiirlerimde de yok değildi. Roman da yazsam (Bizim Koğuş ve Hababam Sınıfı bir romandır.) bu özellik ister istemez yapıtlarıma yansıyacaktır. Yani, şunu demek istiyorum, ben mizah yazarı değil, hikâyeci ve romancıyım. Eğer yapıtlarımda mizahi bir çeşni varsa bu ancak olayları görme, yorumlama özelliğimin bir sonucudur.

Bir gün tiyatro da yazarsam, şiirlerimdeki toplumcu anlayıştan ayrılmayacağım gibi, ister istemez mizacımın etkisi altında kalarak mizahçılıktan da kurtulacak değilim."

1 "Rifat Ilgaz Konuşuyor", *Yelken*, (67), 1 Eylül 19627

"Bir mizah yazarı olarak ünlenmeniz, şair kişiliğinize ve romancılığınıza bir haksızlık olmuyor mu?"[2]

Şiirle başlayıp mizah yazarı olarak ünlenmem mi? Bu ün halktan geliyorsa gerçekten övünmem gerekir... Eğer sayın eleştirmenler beni mizah yazarı sayıyorlarsa onlara sormalıyım: "Beni mizah öykücüsü olarak sayıyor musunuz?" diye. Şunu rahatça söyleyebilirim, beni onlar değil, okurlarım mizah öykücüsü, mizah romancısı olarak saymaktalar... 12 kez basılan Hababam Sınıfı, beş kez basılan Pijamalılar (Bizim Koğuş) bunun sağlam kanıtı. Hiçbir eleştirmenin benim öykülerim üzerinde gereken önemle durduklarını sanmıyorum. Böyle olsaydı, öykücüler arasında adımın geçmesi gerekirdi. Mizah yazarı olarak toptan bir niteleme beni hiç de yazın adamı olarak ilgilendirmez. Çünkü mizah yazınsal bir tür değildir. Halkımız beni gerçek bir mizah öykücüsü, gerçek bir mizah romancısı olarak saymakta, yapıtlarıma gereken önemi vermektedir. Hiçbir öykü kitabımın basımı, üç dört basımdan az değildir. Bence önemli olan da halkın vardığı değerlendirmelerdir, ilgidir. Demek ki, ortada bir haksızlık yok, hakşinaslık ve değerbilirlik var bence..."

"Her zaman söylerim, mizah yazarı olarak bile görevimin halkımızı güldürüp eğlendirmek, böylece sorunları unutturmak olmadığını. Altında sınıfsal nedenler olsun olmasın mizahın eleştirisel nitelikte olmasını yeğliyorum. Mizah deyince, toplumsal yergiyi anlıyorum. Öyküde de sınıfsal nedenler olsun olmasın mizahın konusunun işlenme biçimine göre her yazıda mizah dozu belli bir ölçekte olabilir, hiç de olmayabilir. Halkımız, bereket ki, gülmenin kararını en az bizim kadar biliyor. Hoca Nasrettin rahlesinden geçtiğinden..."[3]

2 Osman S. Arolat, "Yıldız Karayel", *Nokta*, (10), 23-29 Nisan 1982

3 "Rıfat Ilgaz'a Sorular", *Varlık*, 13 Eylül 1975

MARKOPAŞA VE DEVAMI...

Sevengül Sönmez

25 Kasım 1946'da yayımlanmaya başlayan, Türk basın tarihinin en yüksek tirajlı yayınlarından biri olan *Markopaşa*'nın başyazarlığını Sabahattin Ali, çizerliğini Mustafa Mim Uykusuz üstlenmiş, derginin neredeyse tüm diğer işlerini de Aziz Nesin yapmıştır.

"Toplatılmadığı zamanlar çıkar" veya "Yazarları hapishanede olmadığı zamanlar çıkar." ibareleriyle yayımlanan *Markopaşa* etkin bir muhalefet odağı olmuştur. Büyük gazetelerin tirajının elli bin olduğu günlerde, baskı ve dağıtım olanaksızlıklarına rağmen *Markopaşa*'nın tirajı altmış yetmiş binleri bulmuştur.

Markopaşa'nın yayımlanması düşüncesi *Tan* gazetesinin tahrip edilmesinden sonra ortaya çıkmıştır. *Tan* kapandıktan sonra işsiz kalan gazete çalışanları Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun evinde sıklıkla bir araya gelmiş ve Sabahattin Ali'nin de katılımıyla yeni bir dergi ya da gazetenin oluşumu için düşünceler üretmişlerdirler. Rıfat Ilgaz'ın deyişiyle bu ev kısa sürede edebi bir mahfele dönüşmüştür.[1]

Gerçek gazetesi kapanınca işsiz kalan Aziz Nesin ve Rıfat Ilgaz zamanlarının büyük bir kısmını Türkiye Sosyalist Partisi'nin lokalinde geçirmeye başlamış, Aziz Nesin bu sırada Esat Adil'e

1 Kemal Bayram, *Sabahattin Ali Olayı*, Yenigün Yayınları, Ankara 1978, s.17

haftalık bir mizah gazetesi yayımlamayı önermiştir. Gazetenin yayımlanması için gereken bütçe hesaplanmış, paranın da üyeler arasında toplanması kararlaştırılmıştır. Aziz Nesin'in *Ton* gazetesinde yazdığı bir yazının başlığı, ilham kaynağı olmuş ve gazetenin adının "Markopaşa" olması düşünülmüştür.

Rıfat Ilgaz Sarı Yazma'da Markopaşa'nın yayımlanması önerisinin partili işçilerden geldiğini, gazetenin adını da onların bulduğunu yazmaktadır.[2]

"Markopaşa'ya Şikâyet" "Markopaşa çıkıyor!" afişleri ve duyurusu hazırlanarak parti üyelerinden imkânları ölçüsünde para toplanmaya çalışılsa da toplanan para dergiyi yayımlamaya yetmediği için TSP'nin yayın organı olarak düşünülen *Markopaşa* başlamadan sonlanan bir proje olarak rafa kaldırılmıştır.

Markopaşa'yı yayımlama düşüncesini yeniden gündeme getiren Sabahattin Ali'dir. Aziz Nesin'in bir mizah gazetesi çıkarmayı düşündüğünü duyan Sabahattin Ali, onu bulmuş ve dergiyi birlikte çıkarmayı teklif etmiş. Aziz Nesin *Markopaşa*'nın çıkış hikâyesini anlattığı yazısında bu ilk görüşmeden son derece olumlu izlenimlerle söz etmektedir. Sabahattin Ali, ekonomik durumu hayli kötü olan Aziz Nesin'e son derece cömert davranarak "Eğer gazete ayda yüz elli liradan az kâr getirirse, bu para tamamen senin olsun, yüz elliden fazlasına ortağız" demiş ve böylece ortak olmuşlardır.

Sabahattin Ali, gazetenin hem sahibi hem de neşriyat müdürü olarak gözükecek, buna karşın idare ve yazışlerinin sorumlusu da Aziz Nesin olacaktır. Aziz Nesin'i çok heyecanlı ve telaşlı bulan Sabahattin Ali onun yazılarını gözden geçireceğini söylemiş, Aziz Nesin de buna karşılık Sabahattin Ali'nin başmakalelerini seçmek istediğini belirtmiştir. Bu şartlarda da anlaşınca Sabahattin Ali, gazetenin sermayesi olarak Aziz Nesin'e bin lira göndermiş. Babıali'de Ankara Caddesi'nde İzzettin Han'da bir büro tutulmuş, kalan parayla da afişler bastırılmıştır.

2 Rıfat Ilgaz, *Sarı Yazma*, Çınar Yayınları, İstanbul 1998, s. 268.

Karikatürleri çizdirmeyi düşündükleri Faris Erkman çok işi olduğu için onlara katılamayınca Mustafa (Mim) Uykusuz'u önermiş, idari işler için de Aziz Nesin'in *Cumartesi* gazetesinden tanıdığı ve birlikte çalıştığı Haluk Yetiş çağrılmış, böylece *Markopaşa*'nın asıl kadrosu kurulmuştur.

Markopaşa, Sabahattin Ali'nin isteği üzerine imzasız yazılardan oluşmaktadır. Yazıların pek çoğu Aziz Nesin tarafından yazılırken Cevdet Kudret, Rasih Güran, Mehmet Kemal, Mahmut Kayman, Mediha Berkes (Esenel), Şerif Hulusi zaman zaman yazı göndermektedir. İlk dönemlerde çerçeve içine alınan bütün başmakaleleri Sabahattin Ali yazmıştır. Rıfat Ilgaz da Şubat 1947'de öğretmenlikten ayrıldıktan sonra 9. sayısında *Markopaşa* kadrosuna katılmıştır.

Gazetenin ayak işleriyle Ali Karcı ilgilenmiş, Aziz Nesin'in gönderdiklerini hastanedeki Rıfat Ilgaz'a ulaştırmış, ondan da gazeteye yazı getirmiştir. Sıkışık zamanlarda Zıt Kardeşler olarak tanınan Mehdi Zıt, skeççi Şışman Osman, Şerif Hulusi ve Şehir Tiyatrosu'nda çalışan Kemal Edige de yardım etmiştir.

Gazetenin ilk sayısı için anlaştıkları Fazıl Ünverdi, hiçbir gerekçe göstermeden gazeteyi dağıtmaktan vazgeçince Aziz Nesin başka dağıtıcılara gitmiş, ama geç kaldığı için ya da gazetenin tek sayfa oluşu nedeniyle kimse gazeteyi almak istememiş. Büroya yanında dört bin gazeteyle dönen Aziz Nesin, biraz sonra gelen ve gazete dağıtılmadığı için hayli sinirlenen Sabahattin Ali'nin yanından uzaklaşmak düşüncesiyle elinde iki bin gazete ile kendini sokağa atmış, bir kısmını bayilere bırakmış bir kısmını yolda satmış. Bir türlü "Markopaşa" diye bağırmayı başaramayan Aziz Nesin Eminönü meydanına gelince gözünü kapatıp "Markopaşa" diye bağırmaya başlayınca gazete önce yavaş yavaş ardından birden satılmaya başlamış.

Gazete bir anda tükenmiş, Anadolu'daki bayilerden mektup ve telgraflar gelmeye başlamış. *Markopaşa* karaborsaya düşmüş, ikinci sayının dağıtımı için dağıtımcılar *Markopaşa* bürosunda kuyruk olmuş, Aziz Nesin daha önce kendilerini reddeden kim-

seyle çalışmamış ve *Markopaşa*'nın dağıtımını Kambur Hüseyin ve Üsküdar'daki Deli Bahaettin'e vermiştir. İlk sayının başarısı karşısında Aziz Nesin ikinci sayıyı on beş bin basmak istemiş, Sabahattin Ali daha temkinli davranarak "satılmaz, elimizde kalır" diye ısrar etmiş ve ikinci sayı on bin basılmış. Her geçen sayı, baskı adedi artarak seksen bine kadar yükselmiş.

Gazetenin başarısı artarken ortaklar arasında sıkıntılar ortaya çıkmış, her şeyle Aziz Nesin'in ilgilenmesi, Sabahattin Ali'nin Ankara'da oluşu, gazetenin başarısını tek başına üstlenmek istemesi, zaman zaman daha çok para kazanması, kazandıklarını dikkatsizce harcaması ve gazetenin yayımlandığı günlerdeki yaşam tarzı Aziz Nesin için yorucu ve bunaltıcı olmuştur.

Gazeteye pek uğramayan, işleri Ankara'dan yürütmeye çalışan hatta gazetenin Ankara'ya taşınmasını isteyen, çalışanlarla oldukça mesafeli ilişkiler kuran Sabahattin Ali'nin yaşam biçimi, Haluk Yetiş, Rıfat Ilgaz ve diğerleri üzerinde belirgin bir rahatsızlık yaratmışsa da kimse bu rahatsızlığı Sabahattin Ali'ye söylememiştir.

Sabahattin Ali gazetenin Ankara'ya taşınmasını İstanbul'daki baskılardan uzaklaşmak ve daha rahat çalışabilmek için istemiş ve bunu zaman zaman mektuplarında dile getirmiştir.

Markopaşa, kimseden korkmayan, müdanasız ve son derece sert eleştirileriyle o güne dek Türk basınında görülmeyen bir muhalefet olanağı yakalamış, bu nedenle çok sevilmiş ama aynı zamanda da çok tepki görmüştür. Hem diğer basın kuruluşları hem devlete yakın kişiler tarafından hakaretamiz sözlere maruz kalmışlar ve sık sık polis tarafından düzenlenen baskılarla yıldırılmaya çalışılmışlardır. *Markopaşa* bir yandan muhalefetini sürdürmeye devam ederken öte yandan da kendisi hakkında yazılanları yanıtlamaya başlamış; bu tartışma ortamı gazetenin satışını daha da yükseltmiştir.

16 Aralık 1946'da, Sıkıyönetim Komutanlığı, Cemiyetler Kanunu'ndaki değişiklikten yararlanarak, çok partili hayata

HÜR

Marko paşa

Ver Şabana, Gitmez Yabana!

Vatandaş anıyor!

Bir seçim bülbülünün yaygarası

Marko Paşa Partisi Kuruldu

Maksat vatan kurtulsun

Tilki'nin pireleri

geçiş sürecinde kurulan parti ve kuruluşları, gazete ve dergileri kapatmıştır. Kararla ilgili tebliğe göre Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi (TSEKP), Türkiye Sosyalist Partisi (TSP), İstanbul İşçi Sendikaları Birliği ve İstanbul İşçi Kulübü, bu partilerin ve sendikaların yayın organı olan *Sendika*, *Ses*, *Nor Or*, *Gün*, *Yığın* ve *Dost* gazete ve dergileriyle matbaaları kapatılmıştır. Ayrıca Arif Oruç'un çıkarttığı *Yarın* ve Necip Fazıl Kısakürek'in çıkarttığı *Büyük Doğu*'nun da dört ay yayın yapması yasaklanmıştır. Bu tebliğde adı geçmeyen *Markopaşa* ise Sabahattin Ali ve Aziz Nesin tutuklandığı için kapanmak zorunda kalmıştır.

Markopaşa 6 Ocak 1947'de yeniden yayımlanmıştır. Aziz Nesin "Mecburi İstirahat" başlıklı yazısında şunları söylemektedir: "Her zaman gazete kapatılmaz, bazen de işte böyle gazeteci kapatılır. Eksik olmasınlar, ne kadar çalıştığımızı, yorulduğumuzu gören ve bizi alaka ile adım adım, nefes nefese takip eden büyüklerimiz, kapama yoluyla bizi bir müddet olsun mecburi istirahate tâbi tuttular."

Markopaşa'nın satışının giderek yükselmesi *Alay*, Şeytan gibi taklitlerinin doğmasına yol açmıştır, hatta *Akbaba* bile "Markopaşa" başlıklı bir köşe açmıştır.

Gazetenin halk tarafından çok sevilmesi ve muhalefetinin yarattığı korku, tepkilerin birer birer davaya dönüşmesine yol açmıştır. İlk dava, 4. sayıda çıkan "Cemil Sait Barlas'a Açık Mektup" başlıklı yazı nedeniyle açılmış, bu dava sürerken 9. sayıda yayımlanan "Ali Baba ve Kırk Haramiler-Divanhanede Bir Röportaj" başlıklı yazı, önceki davaya benzer gerekçelerle mahkemeye taşınmıştır. Dava sonucunda Sabahattin Ali 4 ay hapis ve 66 lira 60 kuruş para cezasına mahkûm edilmiş, Aziz Nesin ise beraat etmiştir.

10. sayıda yayımlanan Rıfat Ilgaz ya da Şerif Hulusu tarafından yazılan "Markopaşa Ansiklopedisi" başlıklı yazı nedeniyle Sabahattin Ali'ye kovuşturma açılmış, dava sonunda Sabahattin Ali 1.000 lira tazminat ödemeye mahkûm edilmiştir.

Haklarında sürekli dava açılan Sabahattin Ali ve Aziz Nesin gazetenin neşriyat müdürlüğünü o günlerde gazeteye sık sık gelip giden Mücap Ofluoğlu'na teklif etmişler, biraz para kazanabileceğini düşünen Ofluoğlu da teklifi kabul etmiştir.

Davaların giderek artması matbaaların *Markopaşa*'yı basmaktan çekinmesine neden olmuştur. Kimi zaman gazeteyi dizdirecek yer bile bulunamamıştır. Gazeteyi klişe olarak basmayı düşünmüşler, ama aynı korku nedeniyle klişeci de bulunamamıştır. 17. sayı daktilo dizgisiyle Nâzım Berksoy'un matbaasında iki misli para ödenerek zorla bastırılabilmiştir.

Bu sıkıntılar üzerine Markopaşacılar kendilerine ait bir matbaa kurmaya karar vermişler. Aziz Nesin *Markopaşa*'nın başından geçenleri anlattığı yazısında matbaa makinesi alma girişiminden şöyle söz etmektedir: "Yalnız Amerika'dan matbaa makinesi geliyordu. O da ancak iki senede teslim ediliyordu. Yalnız bir firma bize, kullanılmış bir makineyi iki ayda teslim etmeyi vaat etti. O zamanın Ticaret Bakanlığı'nın bilmem hangi kararına göre, kullanılmış makineyi getirebilmek için burada matbaa sahibi olmak lazım geliyordu. Halbuki bizim matbaamız yoktu. Sağlam, namuslu bir matbaacı bulup, makineyi onun namına getirmek icap ediyordu."[3] Bulunan matbaacı Ziya Tamburacı'dır. Yanlış bir seçim yaptıklarını çok sonra anlamışlar ama bu arada gazetenin kasasındaki parayı tümüyle harcamış ve üstelik de borçlanmışlar. Matbaa bulamadıklarında da "Gutenberg Matbaası" adını verdikleri teksir makinasını kullanarak *Markopaşa*'yı kendileri basmışlar.

Matbaa sorununa çözüm aranırken 10 Şubat 1947 tarihli 10. sayısında yayımlanan "Biliyor musunuz?" başlıklı yazı dolayısıyla Falih Rıfkı Atay, *Markopaşa* aleyhinde bir dava daha açmıştır. Mücap Ofluoğlu, bu dava sırasında 19 Nisan 1947'de Sabahattin Ali'ye gönderdiği mektupta şöyle yazmaktadır: "Sevimli General Marko'nun sevimsiz mesuliyetini, bazı nahoş sebeplerden 'ötürü' bırakmak zorunda kaldım. Kaldım ama Markocuğun

3 Aziz Nesin, "Markopaşa Meselesi, *Medet*, (9), 8 Haziran 1950.

şeref ve haysiyetine bittabi halel gelmedi. Muazzam mesuliyet otomatikman M. Uykusuz'a geçti. Dostluk ve karşılıklı sempati ilelebet yaşayacaktır."[4] Aziz Nesin 23 Nisan 1947 tarihli mektubunda Mücap Ofluoğlu'nun bu kararını dile getirmeden "Mucap'ın sana gönderdiği mektupta neler yazdığını bilmiyorum. Onu çıkarmak mecburiyetinde kaldık."[5] demektedir.

Mücap Ofluoğlu'ndan boşalan neşriyat müdürlüğüne Mim Uykusuz getirilmiştir. *Markopaşa* aleyhinde açılan davalardan birer birer beraat kararı gelirken beklenmedik bir şey olmuş, 19. sayıda yayımlanan "Dediğin" başlıklı şiirin kimin tarafından yazıldığını soran savcılık yazısına yasal süre içinde yazılı cevap verilmediğinden *Markopaşa* kapatılmıştır. Kapatılmayla ilgili olarak ellerine yazılı bir tebligat ulaşmayan Mustafa Uykusuz ve Haluk Yetiş, gazetenin 22. sayısını 19 Mayıs 1947'de yayımlamışlar, böylece *Markopaşa* aleyhinde "Dediğin" başlıklı şiir ve kapatılma kararına rağmen yayının sürdürmesi nedeniyle iki dava daha açılmıştır.

Markopaşa, 19 Mayıs 1947'de 22. sayısının ardından kapatılmıştır. Aziz Nesin cezaevindedir; Sabahattin Ali ise hiç ara vermeden 26 Mayıs 1947'de *Merhumpaşa*'yı yayımlamaya başlamıştır. Bu ad *Markopaşa*'nın kapatılması nedeniyle seçilmiştir.

Gazete yayımlandıktan iki gün sonra, Sabahattin Ali'nin *Markopaşa*'da yayımlanan "Topunuzun Köküne Kibrit Suyu" başlıklı yazıdan dolayı aldığı dört aylık ceza Yargıtay tarafından onanmış ve Sabahattin Ali birkaç gün içinde tutuklanmıştır.

Merhumpaşa'da yayımlanan "Tahmil ve Tahliye" başlıklı yazı nedeniyle Adana'da protesto eylemleri gerçekleşmiştir. *Ulus* gazetesinin 30 Mayıs 1947'de verdiği habere göre, "... yazı Çukurova işçisi üzerinde fena tesir yapmış; bunun üzerine dün bayiler

4 Sabahattin Ali, *Hep Genç Kalacağım*, (Haz. Sevengül Sönmez), YKY, İstanbul 2008, s.522

5 age., s.523

önünde toplanan yüzlerce işçi *Merhumpaşa* gazetelerini satıcılardan toplayarak ayaklar altında çiğneyip parçalamışlardır."

Merhumpaşa'da yayımlanan "Hasan Ali-Kenan Döner Oyunu" başlıklı yazı nedeniyle İsmet Rasin Tümtürk, gazeteyi dava etmiş: Sabahattin Ali, İsmet Rasin Tümtürk'e gazetede "Hitler'in acemi şakirdi" denildiği için Ceza Kanunu'nun 482. maddesi gereği, hakaretten yargılanmıştır. Sabahattin Ali, 25 Haziran 1947'de yapılan duruşmada üç ay hapis cezasına çarptırılmıştır. Mustafa Uykusuz da *Markopaşa*'nın kapatılmasına itiraz eden duruşma sonrasında tutuklanınca, iki yazarı ve karikatüristi artık "içerde" olan *Merhumpaşa* yayınına uzun bir ara vermek zorunda kalmıştır.

Sabahattin Ali, daha hapisteyken Haluk Yetiş aracılığıyla yeni bir gazetenin hazırlığına başlamıştır. 8 Eylül 1947'de *Malumpaşa*'nın ilk sayısı yayımlanmıştır.

Malumpaşa, her yönüyle *Markopaşa*'nın devamıdır. Üstelik, devamı olmanın dışında daha ilk sayıdan itibaren *Markopaşa*'nın başına gelenler de gazetede anlatılmaktadır. Sabahattin Ali, *Malumpaşa* aracılığıyla kendisine ve *Markopaşa*'ya hakaret edenlere cevap veren yazılar da yazmıştır.

Orhan Erkip, Markopaşacılara *Malumpaşa* döneminde tümüyle yakınlaşmış ve o günlerde çok zor kabul edilen bir görevi, -daha sonra başlarına gelecekleri öngöremeden-"Sahibi ve Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden" kişi olmayı kabul ederek *Malumpaşa*'nın yayımlanması sağlamıştır.

25 Eylül 1947'de Mim Uykusuz beraat etmiştir. Onun beraati, *Markopaşa*'nın cezasının da sonlandığı anlamına gelmektedir. *Markopaşa*'yı yeniden çıkarmak için hazırlıklara başlanmış, *Malumpaşa* beş sayı çıkarıldıktan sonra tümüyle Orhan Erkip'e bırakılmıştır. *Markopaşa*, 10 Ekim 1947'de 23. sayısıyla okurla yeniden buluştuğunda Orhan Erkip de *Malumpaşa*'yı yayımlamaya devam etmiş ve bir sonraki sayıda *Malumpaşa*'yı tam bir karşı görüş odağı haline getirmiştir.

Marko paşa
Tam Demokrasi
Markopaşa Asker Kaçağı imiş
Maskeler aşağı!
HÜRRİYETLERİN TARİFLERİ
1 Hürriyet
2 Basın hürriyeti
EDEREK
Şâd olur bir dükyan nemrûdi yâd ederek
Yâdı bir parçagöler bin kere hayâdı ederek
Öyle bir sefre kasır buldu ki irfan aldı
Yaşamam hafakeli haşaset inâdı ederek,
Çok yaman bir hey sâp kancayı hem yan
Nakar ihsan ediyor bin metod kad ederek.
Bu cesit söz sana düşmez susarsın ey şair
Bâde lo yarin ile şen dili dilşâd ederek,
İşte tasrîd ediyor bak yeniden Markopaşa
Derdi dinler dedik efsar bizi tryâd ederek
Mecburi istirahat
Markopaşanın Tebliği
Markopaşa

Markopaşa'nın 10 Ekim 1947 tarihli23. sayısında*Malumpaşa*'nın yeni sayısı yayımlanmadan şu uyarı dikkat çekicidir: "Orhan Erkip'in neşriyat müdürlüğü altında çıkan 1-5 sayılı *Malumpaşa*'nın *Markopaşa*'nın devamı olduğunu, 6. sayısından itibaren *Malumpaşa*'nın *Markopaşa* ile hiçbir alakası bulunmadığını ve yazılarından da anlaşılacağı veçhile 6. sayıdan sonra *Malumpaşa*'nın *Markopaşa*'nın tersine çevrilmiş bir taklidi olduğunu gördüğümüz lüzum üzerine okuyucularımıza bildiririz."

Ertesi gün yani 11 Ekim 1947'de yayımlanan *Malumpaşa* tam da söylendiği gibi tam bir karşı yayındır. Orhan Erkip, Markopaşacılara buradan "komünist şeytanlar" diye seslenmekte ve hakaretamiz sözler etmektedir.

16 Ekim 1947 tarihli 2. sayısında *Merhumpaşa*'da *Markopaşa*'nın başına gelenleri anlatan üç yazı yayımlanmıştır. İlkinde, *Malumpaşa* için şunlar söylenmektedir: "Orhan Erkip'in neşriyat müdürlüğü altında (...) *Markopaşa*'nın ikinci oğlu *Malumpaşa*'da ancak birinci sayıdan beşinci sayısına kadar -okuyucularımız da anlamışlar ki- halk menfaatlerinin müdafaacısı *Markopaşa*'nın o kuvvetli nefesi vardı. Altıncı sayıdan itibaren yine okuyucularımız da anlamışlardır ki, *Markopaşa* halk menfaatlerini birkaç pula satan satılıkların eline düşmüş olduğu için ilk önce babası *Markopaşa* tarafından bütün millet huzurunda reddedilmiş bir piçtir."

Ancak bundan sonra belki de dünya basın tarihinin en ilginç olayları yaşanmıştır. Mustafa Uykusuz'un hapishaneye girerken lazım olur düşüncesiyle imzaladığı antetli boş kağıtları çalarak yayın hakkını üstüne alan Orhan Erkip *Markopaşa* adıyla eskisinin tam karşıtı bir gazete yayımlamaya başlamış ve imtiyazı elinde bulunan gazetenin adını alarak yayın yaptıkları gerekçesiyle Mim Uykusuz ve Haluk Yetiş hakkında dava açmıştır. Böylece Markopaşacılar içinden kolay çıkamayacakları bir duruma düşmüştür. 16 Ekim 1947'de yayımladıkları *Merhumpaşa*'nın 2. sayısında Orhan Erkip'in imtiyazı ele geçirişini uzun uzun anlatmış ve pek çok yere başvurmuşlar. "(...) Halen elimizde bu-

lunan ruhsatnamede *Markopaşa*'nın Sabahattin Ali'den Mücap Nedim Ofluoğlu'na, Mücap Nedim Ofluoğlu'ndan Mustafa Uykusuz'a devredildiğine dair meşruhat bulunduğu halde, Mustafa Uykusuz'un Orhan Erkip'e devrettiğine dair meşruhat yoktur. Mevzuata tamamen aykırı ve sırf gazetemizi kösteklemek için yaptığınız bu muamelenin cereyan tarzını öğrenmek üzere verdiğimiz istidayı da kabul etmediniz. Bu iki yolsuz hareketinizden dolayı, gereken makamlara müracaat etmeden önce bu skandalı izah edecek resmi cevabınızı intizar ediyoruz."

Bu arada Orhan Erkip'in yayımladığı *Markopaşa*'nın da satışları giderek düşmüş, ortalık paşalı gazetelerden geçilmez olmuştur. 6 Ekim - 23 Kasım 1947 arasında farklı isimlerle on üç gazete yayımlanmıştır, iki *Malumpaşa*, üç *Merhumpaşa*, sekiz *Markopaşa*. Sabahattin Ali, Aliye Ali'ye yazdığı mektupta "paşalar karıştıkça satış düştü, ziyan ettik" demektedir. Kasım sonuna gelindiğinde paşalı tüm gazeteler kapanmış ve Sabahattin Ali ekibiyle birlikte *Alibaba*'yı yayımlamaya başlamıştır.

İlk sayısı 25 Kasım 1947'de yayımlanan *Alibaba*, Markopaşacılar için yeni bir ümit olmuştur. Yaşanan karışıklıklardan sonra "paşa" yerine "baba" seçilmiş, başına da Sabahattin Ali'nin Ali'si getirilmiş, böylece *Alibaba*'nın gerçek Markopaşacılar tarafından çıkarıldığının kolayca anlaşılması sağlanmıştır. Gazetenin adının değişmesi dışında içeriğinde ve biçiminde hiçbir şey değişmemiştir. Başyazıları yine Sabahattin Ali yazmaktadır. Mustafa (Mim) Uykusuz karikatürleri çizerken diğer yazılar Rıfat Ilgaz ve hapisteki Aziz Nesin tarafından yazılmaktadır. Gazetenin yazı işleri müdürlüğünü ise daha önce, bütün bu işleri bırakıp İzmir'e gideceğini söyleyen Mücap Ofluoğlu üstlenmiştir. İlk sayının yayımlandığı gün, Sabahattin Ali'ye *Merhumpaşa*'daki "Adliye Koridorları" başlıklı yazı için "adliyenin manevi şahsiyetine tahkir" nedeniyle dava açılacağı bildirilmiş, Sabahattin Ali de tutuklanmamak için İzmir'e gitmiştir.

Sabahattin Ali, gazeteyi çıkarmaya karar verdiğini Aliye Ali'ye 3 Kasım 1947 tarihli mektubunda bildirmiştir: "Bugün pazar-

tesi. Henüz mahkemelerden bir haber yok. Gazetenin para işleriyle uğraşıyorum. Vaziyeti düzeltebilirsem on beş güne kadar *Alibaba*'yı çıkaracağım."[6] Sabahattin Ali, *Merhumpaşa*, *Malumpaşa* gibi karışıklık yaratan adlar yerine yeni bir ad bularak gazeteyi çıkarmaya Kasım 1947'de karar vermiş olmalı; 10 Kasım 1947'de yazdığı mektupta bu düşüncesini Aliye Hanun'a anlatmaktadır: "Bu hafta *Merhumpaşa* çıkmadı, çıkmayacak. Mahmut'a söyle, iki haftaya kadar *Alibaba*'yı çıkaracağım. Çünkü paşalar karıştıkça satış düştü, ziyan etmeye başladık. Çok sıkıntılı vaziyetteyim." Bir yandan da gazete için afişler yaptırıp Ankara'ya göndermek isteğindedir: "*Alibaba* için afiş yaptırıp Celal Cündoğlu'na göndereceğim."[7]

Alibaba ancak 4 sayı çıkabilmiştir. Satışlar iyi gitmemiş, dergi 2600 lira borçla kapanmıştır. Sabahattin Ali, 4. sayının yayımlanmasında sonra 16 Aralık'ta emniyete teslim olmuş ve Aliye Ali'ye 22 Aralık 1947'de İstanbul Tevkifhanesi'nden yazdığı mektupta gazetenin çıkamayacağını bildirmektedir: "Sana bu mektubu Sultanahmet Tevkifhanesi'nden yazıyorum. Herhalde gazetelerde okumuşsundur. Fakat yazdıkları gibi 'Yakalanmadım', artık bu işe bir son vermek üzere bulunduğum yerin adresini bildirdim. Zaten son günlerde saklanmıyordum. Ne ise bu ayın otuzunda mahkemem var. Eğer göz göre göre bir edepsizlik olmazsa ilk celsede beraat eder ve çıkarım. Son günlerde dehşetli sinirlerim bozulmuştu. Nedense hapishane, asabımı teskin ediyor. Olan oldu, artık yapacak bir şey yok diyor, düşünüp kurmaktan vazgeçiyorum herhalde. Bu hafta *Alibaba* çıkmayacak. Sen Mahmut'tan üçüncü ve dördüncü sayıların hesabını al, ay başına kadar idare et."[8]

Alibaba 16 Aralık 1947 tarihli 4. sayısından sonra kapanmıştır. Bir süredir hapiste olan Aziz Nesin'den sonra Sabahattin Ali de tutuklanmıştır. Rıfat Ilgaz ile Mim Uykusuz gidecek başka yerle-

6 age., s. 502

7 age., s. 503

8 age., s. 507-508

ri olmadığı için dergini yazıhanesinde gecelemektedir. Giderek ağırlaşan koşullar nedeniyle hastalanan Rıfat Ilgaz Cerrahpaşa İntaniye koğuşuna yatmak zorunda kalmıştır.

Aziz Nesin hapisten çıkınca *Başd'an* gazetesini yayımlamaya başlamıştır. Gazeteye bu adı koymasının nedeni "her şeye yeniden başlamak istemesidir." Rıfat Ilgaz, 8. sayıdan itibaren yazı yazmaya başlamış, 14. sayıdan sonra da gazetenin "sahibi ve neşriyatı idare eden" kişisi olmuştur.

Aziz Nesin, Ekim 1948'de *Markopaşa*'yı yeniden yayımlayacağını duyurmuş, gazetenin bu yayın döneminde başmuharriri Aziz Nesin, sahibi ve imtiyaz müdürü de Rıfat Ilgaz olmuştur. Gazetede biçim ve içerik bakımından hiçbir değişiklik yapılmamıştır. Eksik olan tek şey, Sabahattin Ali'nin kaleme aldığı ve ilk sayfada çerçeve içinde basılan yazılardır.

Sık sık hastaneye yatan Rıfat Ilgaz, çok iyi bildiği hastane yaşantılarını gazeteye trajikomik ilanlar biçiminde aktarmış, gazetenin misyonları arasına sağlık eleştirisi de katılmıştır. 8. sayıya gelindiğinde Aziz Nesin'in evinde, gazetenin yazıhanesinde ve Rıfat Ilgaz'ın yatmakta olduğu Cerrahpaşa Hastahanesi'nde aramalar yapılmaya başlanmıştır. Rıfat Ilgaz 8. sayıda yayımlanan "Pamuk Prenses Elizabeth Doğurdu" başlıklı yazı nedeniyle hakkında açılan soruşturma nedeniyle hastaneden çıkarılmıştır.

Ocak 1949'a gelindiğinde Markopaşacıların başlarına gelmedik kalmamıştır. Sabahattin Ali'nin Bulgaristan sınırında öldürüldüğü haberi gelmiş, Aziz Nesin ve Rıfat Ilgaz hakkında da tutuklama kararı çıkmıştır.

Markopaşa'nın 11. sayısının yayımlandığı tarihlerde, gazetenin tıpatıp aynısı olan *Hür Markopaşa* Orhan Erkip tarafından yayımlanmaya başlanmıştır. *Markopaşa*'nın kapatılması ihtimaline karşı düşünülen bu çözüm de maalesef başarılı olamamıştır.

Halkın beğenisini toplayan ve tirajı oldukça yüksek olan *Markopaşa* bu döneminde "hususi sayılar" yapmaya başlamıştır. 14 Şubat 1949 tarihli 16. sayı "Markopaşa'nın fevk'alade Hıyar sa-

yısı" manşetiyle yayımlanmıştır. Bu özel sayı *Markopaşa*'nın bir kez daha kapanmasına neden olmuştur. *Markopaşa* 17 Şubat 1949 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla toplatılmış, Rıfat Ilgaz da tutuklanmıştır.

Markopaşa üçüncü kez 1 Nisan 1949'da yayımlanmış ancak henüz dağıtılmadan toplatılmıştır. "Al Sözünü Geriye" adlı yazı nedeniyle *Markopaşa* ve dolayısıyla Hür *Markopaşa* bir kez daha kapatılmıştır.

Rıfat Ilgaz Markopaşa'nın devamı niteliğini taşıyan pek çok yayında yer almış, kimilerinde yazı yazmış kimilerinde de sorumluluk üstlenmiştir. Satışı pek de parlak olmayan *Yedi-Sekiz Paşa*'da yazı yazmış, Hür Markopaşa'yı 13 Haziran 1949 tarihli 6. sayısından itibaren tümüyle devralmıştır. Aziz Nesin'in askerde olmasından dolayı tüm işleri tek başına yapmak zorunda kalan Ilgaz dergiyi 19. sayıya kadar yayımlayabilmiştir.

Sağlığı giderek bozulduğu için sanatoryuma yatması gereken Rıfat Ilgaz, İzmir Tepecik Hastanesi'nden gelen olumlu yanıt üzerine Mim Uykusuz'dan aldığı yol parasıyla İzmir'e gitmiştir.

Markopaşa tamamen kapandıktan sonra pek çok devam yayını yapılmıştır. Ancak bu dergilerin ömürleri çok kısa olmuştur. *Yedi-Sekiz Paşa* 4 sayı, *Hür Markopaşa* 19 sayı, Aziz Nesin'in remzi Gürcan'la yayımladığı *Bizim Paşa* ise 3 sayı yayımlanabilmiştir.

Derginin ayrıca, farklı dünya görüşlerinden de taklitçileri olmuştur. Abdullah Işıksel'in yayımladığı Öküz Mehmet Paşa, Muharrem Zeki Korgunal'ın yayımladığı *Paşa Marko* bunları içinde en uzun ömürlüleridir.

25 Kasım 1946'dan Orhan Erkip'in yayınları dâhil 1 Nisan 1949'a kadar toplam 62 sayı yayımlanan *Markopaşa* Türk basınında muhalif yayınlar içinde çok özel bir yere sahiptir. *Markopaşa*'nın eksiksiz koleksiyonu bugün maalesef Türkiye kütüphanelerinin pek azında bulunmaktadır.

Markopaşa Türkiye'de yayımlanan en ilginç süreli yayınlardan biridir. Yayımlandığı dönemde her türlü muhalif tepkiden yararlanmış, mizahın tüm olanaklarını kullanarak sert eleştiriler yapmıştır. Halkın dilini dergiye taşıyan yazarlar, anonim edebiyat örneklerinden özellikle de taşlamalardan çok yararlanmış, mani, türkü vb. şiir türlerini değiştirerek mizahi türler yaratmışlardır.

Markopaşa'nın bu kadar sevilmesinin en önemli nedeni halkı ve hakkı gözeten bir yayın olmasıdır. Gazetenin yazarları halktan yana takındıkları tavırla iktidarı çok sert eleştirmiş ve bu eleştirileriyle iktidarı oldukça rahatsız etmişlerdir.

Markopaşa, mizah yayıncılığında geleneksel çizginin dışına çıkmış, demokrasiye geçiş döneminde muhalefetin oluşmasında en etkin araçlardan biri olmuş bir dönem yayınıdır. Yayımlandığı dönemin imkânlarından faydalanarak popülermiş ve şartların değişmesiyle etkin gücünü yitirmiştir.[9]

9 Levent Cantek, *Markopaşa, Bir Mizah ve Muhalefet Efsanesi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s. 190.

SINIF'TAN *HABABAM SINIFI*'NA

Aydın Ilgaz

Hababam Sınıfı'nın elli yıllık geçmişini; kitapları, tiyatro oyunları ve filmleriyle nasıl büyük bir efsaneye dönüştüğünü anlatmak, özellikle şimdiki gençler açısından çok yararlı olacaktır. Bu efsaneyi uzun yıllardır yaşayanlar için ise, unutulmaması gereken bazı önemli ayrıntıların ve acı tatlı anıların yeniden anımsanması açısından anlamlı olacağı düşüncesindeyim. "Hababam Sınıfı"nın doğduğu ilk günden bu yana, gerek yazarı babam Rıfat Ilgaz'ın gerekse Rıfat Ilgaz'da örnekleyebileceğimiz bazı aydınların başlarından geçenlerin Türkiye'nin son elli yılına ışık tutacağı da bir gerçek... Kısacası, "Hababam Sınıfı"nın bütün öğrencileri, zilin ilk kez çaldığı günün heyecanını hâlâ yaşarlarken onlara "merhaba" demek gerekiyordu. Birçok değerin anlamını yitirdiği son yıllarda, onların bizim için ne denli önemli olduklarını unutmadığımızı kanıtlamak amacıyla, ben de onlardan biri olarak, üzerime düşen bu görevi yerine getirmek istedim.

"Okutma Üzerine" adlı şiirine, *"Sınıf'ın ozanıyım mimli, / Hababam Sınıfı'nın yazarıyım ünlü. / Kim ne derse desin, / Çocuklar için yazdım hep."* diyerek başlamıştı babam. Aslında, bu dizeler onun yaşamının iyi bir özetidir. Şiirle başladığı edebiyat yolculuğunda romanları, öyküleri ve oyunlarıyla birçok yapıta imza atarken "sınıf" sözcüğünün o yolculuğun sürmesinde nasıl büyük bir öneme sahip olduğunu vurgulamam gerekir. Öğretmen olması nedeniyle, çocuklara duyduğu sevgiyi, daha doğrusu "insan"a

duyduğu inancı dile getirmesinde iki "sınıf"ın katkısı yadsınamaz. İlki, 1944 yılında yayımlanan *Sınıf* adlı şiir kitabıdır ikincisi de, ünü yazarını aşacak olan *Hababam Sınıfı*'dır.

On altı yaşındayken yazdığı ve Kastamonu'daki *Nazikter* gazetesinde çıkan "Sevgilimin Mezarında" adlı şiiriyle başlayan serüven, birçok dergide ve gazetede yayımlanan diğer şiirleriyle sürmüş, ilk kitabı *Yarenlik*'le hız kazanmıştı. Ancak, ikinci kitabı *Sınıf* ile bu serüvene kısa süreli bir ara vermek zorunda kaldı babam.

Bugünkü gençlerin "Süper Baba" dizisinden tanıyıp sevdiği, dizinin ak sakallı dedesi İhsan Devrim, 1944 yılında yayımlamıştı *Sınıf*'ı. Devrim Kitabevi tarafından basılan kitap hakkında, adının "Sınıf", kapağının kırmızı olması nedeniyle toplatılma kararı çıkmıştı. Sadece yirmi beş gün satışta kalabilmiş olan kitap, babam için yeni bir dönemin başlangıcıydı. Aynı yılın 9 Mart günü, Aksaray'da üç öğrencisiyle karşılaştığında, o öğrencilerden biri kitabı imzalamak üzere babama uzatır. Öğrenci, kitaptaki şiirlerden birinde kendisinden söz edildiğini söyler. Babam, öğrenciyi tanır; 3-A'dan Remzi'dir. Hani, onun adını verdiği şiirinin bir yerinde;

Benim, bilgili, becerikli çocuğum,
kalktığın zaman tahtaya
yüzünün kızarması neden?
Ayağında sağlamca bir pabuç
sırtında bir ceket yok diye mi?
Ne var bunda sıkılacak,
utanmak bize düşer çocuğum!

diyerek seslendiği "çocuğu"... Kitabın ikinci şiiridir "Remzi"; ilk şiir ise öğretmen bir şairin sınıfta gördüklerinden nasıl bir duyarlılıkla etkilenebileceğinin güzel bir kanıtı olan "Çocuklarım"dır... O şiirde, babam Balıkpazarı'nda limon satan, Tahtakale'de çaycılık eden, paltosu ve ayakkabısı olmadığı için okula gelemeyen öğrencilerini anlatır. O günün Türkiye'sinde yaşananlar bunlardır çünkü. Değil bugün, o gün bile bu gerçekleri görmezden gelenler vardı. Onlardan 'görmemeleri', 'yazmamaları' isteniyordu. O yüzden, 1940 Kuşağı'nın toplumcu-gerçekçi yazar ve şairleri, yazmanın bedelini ağır ödediler.

Bunu en iyi, o kuşağa babamın da çok sevdiği "Fedailer Mangası" adını koyan Attila İlhan anlatmıştır *Varlık* dergisinde çıkan bir yazısında:

> "...sanki kuşatılmış bir fedailer mangasıydı bu, umutsuz olduğunu önceden bildiği çetin bir savaş veriyor; teker teker eksiliyor, tuz parça oluyor, yine de özgürlüğün erkekçe şarkısını söylemekten vazgeçmiyordu. Diktanın baskı aygıtı mükemmeldi. Siyasi polis, işi gücü bırakmış, şairlerin peşine düşmüştü."[1]

Siyasi polisin peşine düştüğü o şairlerden biri de babamdı. Toplatıldığı ve yasaklandığı için, Remzi'nin adını yazmadan imzalamıştı kitabını. Oradan Aksaray'daki evimize dönerken, sokağın başına geldiğinde üst kattaki komşumuz Perihan ablanın eliyle ona "Git!" işareti yapması üzerine kuşkulanmış, kapımızın önünde bekleyen iki polisi fark ederek uzaklaşmıştı. İşte *Karart-*

1 Attila İlhan, "Fedailer Mangası'nın Demirbaşı: Rıfat Ilgaz", ***Hangi Edebiyat***, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2002, s.53

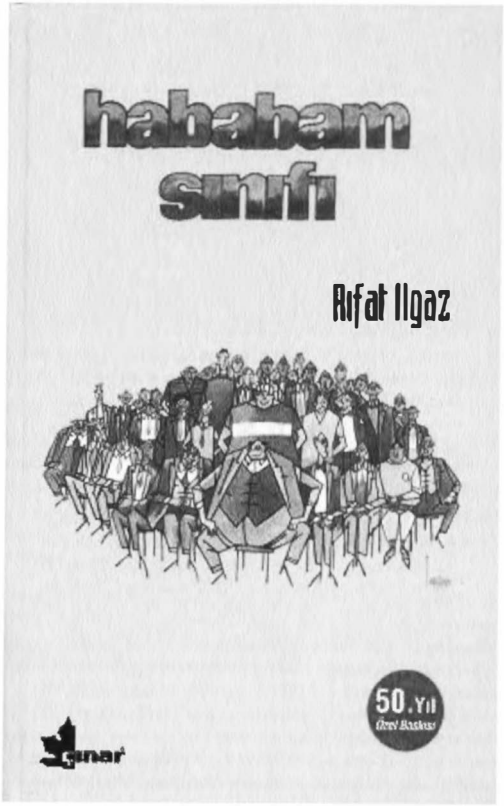
hababam sınıfı
Rıfat Ilgaz
50. Yıl
Özel Baskısı
Çınar

ma Geceleri romanı da buradan başlıyordu. Romanın başkişisi Mustafa Ural, babam gibi, kitabı toplatılan bir öğretmen-şairdir. Onun polisten iki buçuk aylık kaçma serüveni, romanın çatısını oluşturur; ancak özellikle vurgulamak istediğim, o çatının altında yaşananlar salt babamın değil, o kuşağın yaşadıklarıdır. Fedailer Mangası'nın çektiği sıkıntılardır romanda anlatılan, ki bu, toplumun sıkıntılarından ayrı tutulamaz.

Sınıf'ta suçlu görünen ne olmuştu peki? 10 Ağustos 1944'te ayrıntılı gerekçesiyle birlikte açıklanan mahkeme kararında sözü edilen bilirkişi raporuna göre, "*Sınıf* adlı kitabın yazarının hasta ruhlu olduğu ve kitabın da edebi açıdan hiçbir değeri olmadığı" görülmüştür. Şair, bu kitabına verdiği adda, okuldaki sınıfı değil, toplumsal bir sınıfı kastetmiştir! Kitaptaki her şiirin bir eleştirmen titizliğiyle tek tek ele alındığı kararda, elbette Remzi'nin de 'icabı görüşülüp düşünülmüştür'... "Bir fakir talebenin perişan halini tasvir ediyor 'ne var bunda sıkılacak, utanmak bize düşer' demek suretiyle cemiyetimize dil uzattığı, çocuk dersini bilmiyor, fakat her şeyin piyasasını ve karaborsayı bildiğini ve bunun kendisine yeter olduğunu söylüyor. 'bilmediğin şahıs zamirleri olsun' demekle cemiyetimizin iç yüzüne tarizde bulunduğu" anlaşılmıştı.

İkinci Dünya Savaşı'nın Türkiye üzerinde yarattığı havanın yavaş yavaş değişmesi üzerine, babam polise teslim oldu. Mustafa Ural'ın *Karartma Geceleri*'nde taşıdığına benzer bir kâğıt vardı cebinde. O kâğıda, her sabah aynı metin o günün tarihi atılarak yeniden yazılıyordu. Son kâğıtta şu yazıyordu:

> " Bugün 24 Mayıs 1944... Evden, müdüriyete teslim olmak için çıktım. Yolda yakalayanlar bilsinler ki, sırf bu iş için çıktım."

Babam, altı aylık ceza aldı *Sınıf*'tan dolayı. Önce Sansaryan Han'da, sonra Tophane Cezaevi'nde yattı. Babamı ziyarete gidiyorduk annemle. Kadınların görüş gününde annemle birlikte giriyorduk; erkeklerin görüş gününde ise ben yalnız giriyordum. Henüz dört yaşındaydım.

"Dört yaşında cezaevinin kapısını öğrenecekti. Erkeklerin görüş günü kuyruğa girip babasına temiz çamaşır getirecek, aynı çantayla kirlilerini alıp eve götürecekti. Simiti, altı yaşında görüp tanımıştı; ama tüm çocuk hastalıklarını, kızılı, kızamığı, uyuzu, boğmacasıyla birlikte, daha okula gitmeden öğrenmişti."[2] diye anlatır *Yokuş Yukarı* adlı anı kitabında. Tophane Cezaevi'nde Türkiye'nin ani hava baskınlara karşı akşamları ışıkların söndürüldüğü 'karartma geceleri'nden birinde, bir alarm verilir. Babamı ve onlarca mahkûmu zincire vurarak avluya çıkarırlar. Zincir boyunca sağlı sollu kelepçeler vardır. Babamın yanına ise İstanbul Erkek Lisesi son sınıfından Sami adlı on yedi yaşında bir genç düşer. Sami'nin suçu, Alpullu'da tatil sırasında çalışır-

2 Rıfat Ilgaz, *Yokuş Yukarı*, Çınar Yayınları, İstanbul 2007, s.24

ken Nâzım Hikmet'in bir şiirini tape etmektir. Babam, üçüncü kitabı *Yaşadıkça*'da yer alan "Bu da Bir Özgürlük Şiiri"nde anlatır o genci:

> *Bir liseli talebeyle vurulu bileklerin*
> *Kırk mahkûmun sürüklediği zincire*
> *Tek suçunuz hür insanlar gibi konuşmak*
> *Kitaplar suç ortağınız!"*

Aynı cezaevinde, babamın *"Aynı kurallara bağlı bir cezaevindeydik; ama aynı davranışları görmüyorduk."* diyerek kastettiği kişilerden biri de, yan koğuşta Turancılıktan yatan Alparslan Türkeş'tir!

Babamın yaşamı boyunca yakasını bırakmayacak olan tüberküloz, o yıllarda kendini gösterdi. Böylece, yoksullukla ve dönemin baskıcı yöneticileriyle olan mücadelesine bir de hastalığını ekledi. "Parmaklığın Ötesinde" şiirine *"İnsanları alabildiğine sevmeyi / Bırakmazlar yanına. / Böyle çekersin cezasını / Üç duvar bir kapı arasında; / Onlardan ayrı / Böyle onlardan uzak."* diyerek başladığını düşünürsek; babam için 'üç duvar bir kapı', ya hapishane oldu ya da sanatoryum.

Rıfat Ilgaz, *Hababam Sınıfı*'nın ünlü yazarıdır, evet ama *Sınıf*'ın da mimli ozanıdır bu yüzden. Tıpkı babam gibi öğretmen olan annemin de artık mimli bir ozanın eşi olmasından dolayı meslek yaşamının zora girmemesi için ayrılmak zorunda kalmaları, geçmişe dönüp baktığımda beni derinden etkilemiş olaylardandır. Aslında, *Karartma Geceleri*'nde Mustafa Ural için yazdığı şu satırlar, Şair Rıfat Ilgaz'ın ailesi ve sanatı arasında nasıl bir yol ayrımına geldiğini anlatmıyor mu?

> "Karısını anımsıyordu... Ona iyi günler göstermediğini düşünüyordu... Onun istediği bir koca olsaydı, yani onun istediklerini yapmış olsaydı, kendisine mutluluk getirebilirdi elbet. Kendisi de mutlu olabilir miydi? Bir kıyısından da olsa tutunduğu davadan, bu suçlu gördükleri sanattan uzak yaşayabilir miydi?

Sanatına inanıyordu. Sağlam bir yolda olduğuna inanıyordu. Bütün bu inandığı şeylerin içinde karısının, oğlunun mutluluğu da vardı. Eğer iyi günler geçirecekse, mutlu olmaya hakkı varsa, hep birlikte olacaklardı, herkesle birlikte... O, bir tapu kâtibinin dar dünyası içinde, borçsuz harçsız küçük rahatlıklara hiçbir zaman özenmemişti."

Markopaşa, Dolmuş ve Hababam Sınıfı

1940'ların karanlık yıllarında, babam Şair Rıfat Ilgaz'ın başına gelenlerden kendimce neden-sonuç ilişkileri çıkarıyordum. Örneğin, bir gün başıma şöyle bir olay gelmişti ki bunu Aziz Nesin çok beğenerek *Gerçek*'te yazmıştı:

> "Annem öğretmenlik yaptığı için okula giderken beni ev sahibimiz Ali amcanın kızı Perihan ablaya bırakıyordu. Annemlerin evde olmadığı zamanlarda bana o bakıyordu. Bir gün, Ali amca, para alamadığı bir kiracısından söz ederken, *'Vereceğim onu mahkemeye!'* diye bağırmıştı. Ben de korkuyla Perihan ablanın kulağına eğilip, *'Neden mahkemeye veriyormuş?'* diye sorup eklemiştim, *'Kitap mı çıkarmış bu adam?'*"

O yılların edebiyat ortamında, babamın yakın arkadaşları olan Sabahattin Ali, Aziz Nesin, Orhan Veli, Orhan Kemal ve Sait Faik gibi bugün usta olarak görülen birçok yazar ve şairi yakından tanıma fırsatı da bulmuştum. Yaşına rağmen hepsini tanıyor oluşum, babamı da hayrete düşürürdü. Yine bir örnek vermek gerekirse; Taksim'e doğru yürürken babamla, Orhan Veli ile karşılaşmıştık. Orhan Veli, Ankara'dan yeni gelmiş. Babamla konuşurken, eliyle benim saçlarımı okşadı. Babamsa, hemen o 'amca'yla beni tanıştırmak istedi ama ben zaten tanımıştım:

O, Orhan amcaydı... Ben onu böyle tanıyordum çünkü *Doğan Kardeş* dergisinde La Fontaine çevirileri yapan Orhan Veli benim gibi küçük okurlarına kendini "Orhan Amca" olarak tanıtmıştı. Dergide yazdığı köşesine konan resmi hâlâ hatırımdadır.

Gün, Gerçek, Cumartesi gibi dergileri çıkaran kadronun içinde bulunarak ve birçok dergiye yazı, şiir vererek yazmayı sürdüren babam için 1946 yılı önemli bir dönemeçtir...

Markopaşa adlı siyasi mizah dergisi, Sabahattin Ali, Aziz Nesin ve babamın yazıları, Mim Uykusuz'un karikatürleriyle büyük bir ilgi gördü. Kısa zamanda tirajını altmış bine kadar çıkaracak olan muhalif dergi, iktidarın da dikkatini çekecekti elbette... Sık sık toplatılan ve kapatılan *Markopaşa*, 1949'a kadar 'toplatılmadıkça ve fırsat buldukça' çıkacaktır. *Malumpaşa, Merhumpaşa, Alibaba, Yedi Sekiz Paşa* ve *Hür Markopaşa* adlarıyla ancak 77 sayı çıkabilmiştir. Derginin Türk mizah ve dergiciliğinde ne denli büyük bir önemi olduğunu 1952'de Moskova'da olan Nâzım Hikmet, Novoyo Vremya (Yeni Zamanlar)'da yazmıştı:

"İkinci Dünya Harbi biter bitmez Sabahattin Ali, *Markopaşa* gazetesini çıkarmaya başladı. Bu, Türkiye'de o zamana dek olmayan bir politik mizah gazetesiydi.

> *Markopaşa* emperyalizmin aleyhinde yazıyor, Türkiye gericiliğiyle ve burjuva partileriyle alay ediyordu. (...) *Markopaşa*'nın demokrasi, ulusal bağımsızlık ve barış uğrunda ve emperyalizme karşı yürütülen savaştaki rolü çok önemlidir."[3]

Dergiyi basmaktan çekinince matbaalar, bir sayıyı babamlar teksir makinesinde çoğaltmak suretiyle basıp dağıtmışlardı. O teksir makinesine de "Gutenberg Matbaası" adını vermişlerdi. Şiirden mizaha geçişi böyle başlamıştır Rıfat Ilgaz'ın ama yaşamı boyunca ısrarla vurguladığı bir nokta vardır: Mizah diye edebi bir tür olmadığını söylerdi. Mizah için, "Bir bakış, bir görüş, bir yorumlayış, çelişkiler, zıtlıklar, sürprizlerle gerçeği anlayış, göremeyenlerin, görmek istemeyenlerin gözlerine sokuştur." derdi. Yani, şiirin de, öykünün de, romanın da içinde mizahın olabileceğini, ama bunların yanında mizahı ayrı bir tür olarak görmemek gerektiğini belirtirdi.

Mizah, Rıfat Ilgaz'ın yaşamında vardı. Bu konuda verebileceğim en güzel örneklerden biri, Temmuz 1949'da başından geçen şu olaydır:

> Babam, Cağaloğlu Yokuşu'nda avukat arkadaşı Vasıf Balkış'la karşılaşır. Balkış'ın Adliye'de küçük bir işi vardır; o işi görüp sonra içmeye karar verirler. Adliye'de, İkinci Ağır Ceza'nın önünden geçerken mübaşir babamı görünce, *"Vakit var sana daha!"* der... Babam durumdan habersiz, şaşkınlıkla sorar, *"Ben mi? Duruşmam mı var bugün?"* diye... Babamın beraat ettiği, Cumhurbaşkanına hakaret davasında alınan kararı Yargıtay esastan bozduğu için, yeniden bakılacaktır aynı davaya... Yargıç, 'sanığın tutuklanmasına' karar verince, babam üçü aç yedi gün Sultanahmet Cezaevi'nde kalır. Bütün bu çarpıklıkları mizah yoluyla yermekti amacı; ama şiirden de koparmak istemiyordu kendini.

3 Nâzım Hikmet, ***Yazılar 1***. YKY, İstanbul 2002, s.293

Şükran Kurdakul, A.Kadir, Arif Damar ve Orhan Kemal ile birlikte 1951'de *Yeryüzü* adlı dergiyi çıkardı. Sonra, *Tan* gazetesinde imzasız fıkralar yazdı. Ocak 1953'te de *Devam* adlı şiir kitabı çıktı. Bir ay sonra ise kitap toplatıldı. Karşısına çıkartıldığı basın savcısı, babamın neden hep "memleketi kötüleyici" şiirler yazdığını sorup, biraz da "memleketin güzel yanlarını" yazmasını istemiş. Babam, *"Ben realist bir şairim; gördüklerimi yazarım."* deyince, basın savcısı bu kez, *"Realist olmaya mecbur musun? Natüralist şair ol! Ormanlardan, ağaçlardan, çiçeklerden söz et!"* demiş... Babamın edebiyat yaşamında mizahı, ta buradan başlıyordu işte.

Ve 23 Şubat 1956... İlhan Selçuk yönetimindeki haftalık *Dolmuş* dergisinin yazı kadrosuna katılır. Yaklaşık bir aydır çıkmakta olan *Dolmuş*'un yazarları 'Vites' ve 'Dişli' gibi takma adlarla yazıyorlar... Babam sonradan katıldığı için, kendine 'Stepne' (yedek lastik) adını seçer. Beş ay kadar çeşitli mizah öyküleri yazar ve bir gün İlhan Selçuk'la bir düşüncesini paylaşmak ister.

"Bir diziye başlasam da... Her hafta bu diziden bir hikâye yayınlasak..." deyince, İlhan Selçuk, *"Ne dizisi, konu ne olacak?"* diye sorar. Babam: *"Şu kadar yıldır, yatılı okullarda okumuşuz. Sanıyorum, sen de, Turhan da, bilirsiniz bu okullarda geçen olayları... Şakalaşmalar..." "Çok güzel! Hemen başlayabilirsin! Adı ne olsun?"*

"Sözgelimi... Haytalar Sınıfı... Hababam Sınıfı..."

"Hababam Sınıfı güzel!"

25 Temmuz 1956 tarihli *Dolmuş*'un otuzuncu sayısında Stepne'nin yazdığı, Turhan Selçuk'un resimlediği "Hababam Sınıfı"nın ilk öyküsü yayımlanır. Üçüncü öyküden sonra babam, yazıya gösterilen ilginin ne durumda olduğunu merak eder; ona göre sürdürecektir ya da kesecektir yazmayı. İlhan Selçuk, ilginin çok büyük olduğunu söyler ve diziyi sürdürmesini ister. Artık Stepne'nin kim olduğu konuşuluyordur her

yerde. Yazar Ali Rauf, *Tan* gazetesinin sahibi Haluk Yetiş'e merak içinde sorar:

"Haluk Bey, sen bilirsin şu Stepne'yi! Hani şu 'Hababam Sınıfı'nın yazarı?"

Haluk Yetiş, o an odada bulunan babamı göstererek, *"Rıfat Bey'e sormadın mı?"* der.

"Sordum! Bilmiyor!"

"Bak Rauf Bey, o bilmezse kimse bilmez Stepne'yi! Boşuna yorulma!"

Mayıs 1957'de ise "Hababam Sınıfı" yazılarının bir kitapta derleme önerisini getirir İlhan Selçuk; Turhan Selçuk'un çizdiği kapakta, kitabın yazarı olarak 'Stepne' yazılır. Babam, şair kimliğiyle anılmak istiyordu.

6 Haziran 1957'de dergide, "Dolmuş" imzası ve "Hababam Sınıfı'nın Muharriri" başlıklı yazıda, dizinin ve kitabın yazarının Rıfat Ilgaz olduğu açıklandı.

11 Temmuz 1957'de ise "Hababam Sınıfı" dizisinin bittiği duyurusu yapıldı. Not olarak şöyle deniliyordu:

"Mekteplerin tatile girmesi münasebetiyle Hababam Sınıfı dağılmış bulunuyor. Rıfat Ilgaz'ın büyük alaka gören bu eserinin birinci kısmı, kitap halinde yayınlanmıştır. İkinci kitap hazırlanmaktadır. Yakında 'Dolmuş Mizah Yayınları' serisinden neşredileceğini okuyucularımıza müjdeleriz."[4]

Hababam Sınıfı'nın doğuşunun ve kitaplaşmasının öyküsü böyle... Benim açımdan ise o öykülerin yazılması ayrı bir öyküdür.

Babamın Kastamonu Muallim Mektebi anılarından yola çıkarak yazmaya başladığı dizi, benim yatılı okuduğum Kabataş Erkek Lisesi'nde yaşadıklarımla zenginleştirildi. Ben, babama okulda

4 *Dolmuş*, (74), 6 Haziran 1957

geçen bir olayı anlatıyordum; o da, dinlediklerini kurguluyor, dizinin gidişine uygun şekillerde yazıyordu. O günlerde, çevresindeki arkadaşları da babama bu konuda yardım ediyorlardı. Kimi zamansa bu yardımlarda bulunan kişiler, babama sitem ediyorlardı: *"Olmuyor! Ben sana böyle mi anlattım? Bu Tulum Hayri de nereden çıktı? O sözleri ben söylemiştim, bizim fizik öğretmeni Sarı Kenan'a. Sen tutmuş, Tulum Hayri'ye söyletiyorsun."*

Babam, dediğim gibi, duyduklarının aynısını yazmadı hiç. Onlardan gerekli özü alıp bambaşka kurgular yaptı. Kitapta geçen tiplerin çoğuysa, gerçek yaşamda da vardılar. Muallim Mektebi'ndeki müdür yardımcısı Nihat Dicle, Kel Mahmut'tu; Safranbolulu Öküz Ahmet, İnek Şaban'dı; 120 kiloluk Tulum Fehmi, ki kendisine iki porsiyon yemek çıkardı, Tulum Hayri'ydi. Hademe Şerife Hanım, Hafize Ana tipinde canlandı. Bedeneğiti öğretmeni Badi Ekrem, Dadaylı Rehmicük'tü... Yaşayan tiplerdi kısacası hepsi içimizdeydi, bizdendi. Kitabın bu kadar sevilmesinde bunun da payı vardı kuşkusuz. İlhan Selçuk'un 24 Mayıs 1965'te *Cumhuriyet*'te çıkan yazısı şöyle bitiyordu:

> "Bu kadar bizim içimizden, bu kadar bizden kitap yazılmadı sanırım. Batı edebiyatı örneklerine dikkatle özenen kalemlerimiz çoktur; ama *Hababam Sınıfı*'nın korkunç bir sadelik içinde bizim çizgilerimizi rahatça yakalaması hepimizi düşündürmelidir. Bazen kolay gibi görünen edebiyatın en zor olduğunu anlamak için insanın çetin denemelerden geçmesi gerekiyor."

Babam için *Hababam Sınıfı*, ayrıca çetin bir mücadelenin başlangıcı da oldu. 1959'da öykülerin bir bölümünü de, Tan Basımevi'nde Halık Yetiş'e bastırdı. Ancak bu kitabın yazarı 'Stepne' değil, Rıfat Ilgaz'dı artık. Yapıta ileride sahip çıkabilmek amacıyla yaptığını söylemişti; ne kadar haklı olduğunu yıllar geçtikçe anladım. Yazarın telif hakkı, bugünkü gibi yasalarla güvence altına alınmamıştı o zamanlar. Yayıncı ile karşılıklı bir güvene dayanıyordu daha çok. *Dolmuş*'taki öyküleriyle sevilen, daha sonra oyun ve filmleriyle herkesin gönlünde özel bir yer

edinen *Hababam Sınıfı*, ne acıdır ki yazarına madden pek bir yarar sağlamadı.

Kitapları, Oyunları ve Filmleriyle *Hababam Sınıfı*

1965'e kadar yaklaşık on yıllık bir süreçte, *Hababam Sınıfı*, romanıyla okurların büyük beğenisi kazandı. Bu ilgi, tiyatroların da dikkatini çekti ve babamdan romanı piyese dönüştürmesi istendi. O yıllarda, ben Amerika'daydım; burslu olarak okumaya hak kazandığım Michigan Eyalet Üniversitesi'nde elektronik mühendisliği bölümündeydim. Babamla mektuplaşmalarımızda, *Hababam Sınıfı*'na dair bütün gelişmeleri izliyordum.

1965'te Karamürsel'de üçüncü sınıf bir otelde, romanı oyunlaştırdı babam. Daktilosu olmadığı için elde yazıyor, dilekçe fiyatı üzerinden anlaştığı bir köy kâtibi ile daktiloya geçiriyordu. Babam okuyor, adam yazıyordu. Dikkatinizi çekmek istediğim bir nokta var; o da, toplum olarak bazı sanat yapıtlarının hangi şartlarda üretildiğini düşünmemiz gerektiğidir. Bugün eğer *Hababam Sınıfı* denildiğinde, herkesin yüzünde tatlı bir gülümseme oluşuyorsa, bunu babamın o günlerde çektiği sıkıntılara borçluyuz. Yurtdışında eğer bir yapıt bu kadar ilgi görseydi, onun yazarı daktilo bile alacak parası olmadığından, yazmak için bu çilelere katlanmak zorunda kalmazdı. 1991'de Kastamonu'da çocukluğunu geçirdiği sokağa kendi adı verilince, söyledikleri hâlâ kulaklarımdadır: *"Şöyle kasılalım biraz!.. Artık, bir sokak sahibi olarak!.. Bir dikili çöpüm yok... Evim, köyüm yok; ama artık bir sokağım var... Mülkiyet duygusu ne güzel şeymiş!"*

Karamürsel'de oyunlaştırdığı *Hababam Sınıfı*'nı Ulvi Uraz'a verdiğinde, oyunun kitapla aynı ilgiyi görüp görmeyeceğinden endişeliydi; ama oyun İstanbul Küçük Sahne'de üç ay kapalı gişe oynadı. Oyuncular arasında, Ulvi Uraz, Ahmet Gülhan, Zihni Küçümen, Suzan Ustan, Ercan Yazgan, Zeki Alasya, Metin Akpınar ve Abdullah Şahin vardı. Bu saydığım adların çoğu o günün genç oyuncularıydı. *Hababam Sınıfı* ile birlikte, sanat yaşamları ivme kazandı. Babam her oyunda, salonun dolup dolmadığına

bakıyordu. Küçük Sahne'den başlayıp İstiklal Caddesi üzerinde uzayıp giden kuyruklar, onun en büyük gururu oldu. İlerleyen yıllarda Anadolu turneleri ile ya da Anadolu'daki tiyatroların oyunu sahnelemesiyle, tiyatronun sevilmesi ve yaygınlaşmasına da büyük katkısı oldu *Hababam Sınıfı*'nın.

Hababam Sınıfı'ndan ilk kez para kazanmaya başlamıştı babam. Benim için bunun da ayrı bir anlamı vardı; çünkü Amerika'dan Türkiye'ye dönecek paramın olmadığını yazmıştım babama. O da, oyundan aldığı ilk paranın tamamını bana yollamıştı.

Tiyatro oyununa bu ilginin gösterilmesi, bu kez sinemacıların dikkatini çekti. 1966'da Atıf Yılmaz ve Orhan Günşiray'ın ortak olduğu Yerli Film Yapımevi, *Hababam Sınıfı*'nın çekim hakkını aldı; ama sansür engelini aşamadı. Daha sonra 1974'te Ertem Eğilmez yönetmenliğinde Arzu Film, çekmeye karar verdi. Oyunculardan Tarık Akan, *"Bir hocaya 'Kel' denilemez!"* bahanesiyle o günlerde çekim izninin verilmediğini anlatır: ama daha sonra, sansür kuruluna sunulan senaryoda 'Mahmut Hoca' değişikliği yapılarak izin alınır, 'Kel Mahmut' diye çekilir.

Babamın, filmler konusundaki rahatsızlığının farkındaydım. Yapıtın, toplumsal içeriğinin ve vermek istediği mesajların çoğu filmde yok sayılmış ve 'sabun köpüğü' bir komediye dönüştürülmüştü. Oysa, *Hababam Sınıfı*'nın bir eğitim yergisi olduğunu söyleyip eklemişti:

> "Mizah hep beyazdır, olumludur. Mizahta gülme ana öğe değildir. İsteyen ağlar, isteyen güler. Ben yergi yapıyorum, komedi bile düşünmüyorum. *Hababam Sınıfı*'nda üç şeyin yergisi yapılmıştır: Kopyanın, ezberin, uydurma saygının. Benim mizahını düşündürmeye dayanır. *Hababam Sınıfı*'nda bize yakışmayan eğitimsel şeylerin yergisini yapıyorum."[5]

5 Mehmet Saydur, "Rıfat Ilgaz'la Eğitim Üzerine", *Öğretmen Dünyası*, (107), Kasım 1988.

Filmlerin bu içerikten yoksun olması, babamı rahatsız ederken, 1974'te ilk kez gösterime giren film, o güne kadar görülmedik bir gişe başarısı gösterdi. Bu başarı, peşinden altı film daha getirdi.

1972'de yayımlanan *Hababam Sınıfı Baskında* ve *Hababam Sınıfı Uyanıyor* adlı kitaplardan sonra, 1975'te de *Hababam Sınıfı Sınıfta Kaldı*'yı yazdı. Benimse yazım aşamasını bizzat yaşadığım kitap, dizinin son kitabı olan *Hababam Sınıfı İcraatın İçinde* oldu.

1986 Eylül'de Rauf Denktaş'ın daveti üzerine imza için Kıbrıs'a gitmişti babam; ancak orada bir trafik kazası geçirdi ve Lefkoşe'de bir ay hastanede kaldı. Sonra Cerrahpaşa'ya getirdik; orada yakın dostu Prof. Dr. Ayhan Songar'ın gözetiminde on gün yattı. Sağ kalça kemiğinde zar zedelenmesi vardı. O günlerde bazı aydınlar(!), babamın bunu Kıbrıs'a sığınmak istediği için yaptığını söylediler; inanmadılar gerçekten hasta olduğuna. Tekerlekli sandalyeyle dolaşmasına rağmen, -Taksim'de yapılan 'Yurttaş Nâzım' yürüyüşüne de öyle katılmıştı.- inandıramadık onları. Bu olayın üstünden yedi yıl geçti; ölümü ardından, bacakları bu rahatsızlığından dolayı tam kapanmadığı için tabuta bile girmekte zorlanmıştı.

1986'da tam da o sırada, *Milliyet* gazetesinden bir teklif geldi. Gazetenin Genel Yayın Yönetmeni Doğan Heper, Sayfa Sekreteri Nail Güreli ve Melih Âşık, babama destek olmak ve moral vermek amacıyla, ondan yeni bir *Hababam Sınıfı* yazı dizisi hazırlamasını istediler. Babam, bunu hastanede yapamayacağını söyleyerek eve gelmek istedi. Eve getirdik ve eşim Nilgün ile birlikte üçümüz bu seruvene ortak olduk. Bir hafta sürecekti dizi, başta yapılan anlaşmaya göre; ama yıllar geçmesine rağmen halkın ilgisinde en ufacık bir azalma olmadığı görülünce, on sekiz güne uzatıldı. Oysa, yaklaşık otuz yıldır sürekli gündemde kalmayı başarmış bir yapıtın bu şekilde yeniden gündeme getirilmeye çalışılması konusunda başta endişelerimiz vardı.

Turgut Özal'ın "İcraatın İçinden" programıyla icraatlarını(!) anlattığı sıralarda; bu kez bambaşka bir *Hababam Sınıfı* doğdu. Otuz yılda Türkiye ve dünya akıl almaz bir değişim göstermişti; ama Hababam hep aynı Hababam'dı... İşte bu değişimin, aynı öğrenci ve öğretmen kadrosuna nasıl yansıdığını anlattı babam. Güncel olayları izliyor, her günkü öyküyü o olaylarla harmanlıyordu. Bu kadar hızlı yazabileceğini, bu kadar verimli olabileceğini kimse o haliyle beklemiyordu ondan; ama o verdiği sözü yerine getirmek ve halkının bu beklentisini karşılamak adına sabahlara kadar yazdı. Zaman geldi, öyküde geçecek bir Küçük Emrah şarkısının sözlerini bulabilmek için yakın dostlarımızı meyhanelerde görevlendirdik! Türk Hava Yolları'nda çalışıyordum; her sabah Yeşilköy'e gitmeden önce, babamın gece yazdığı metni Cağaloğlu'ndaki *Milliyet* binasına bırakıyordum. Müthiş keyifli bir işti. Okurların tıpkı *Dolmuş*'taki öyküler kadar, bunları da sevmesi babamı sevindirmişti. On sekiz gün sonra yazı dizisi bittiğinde, artık *Hababam Sınıfı*'nın da yeni bir kitabı olmuştu.

Sınıf'ın mimli ozanı Rıfat Ilgaz'ın edebiyat yaşamını derinden etkileyen *Hababam Sınıfı*, son zili de böyle duydu. Babamın yaşadıkları, başlı başına bir Türkiye gerçeğiydi. Kitapları toplatılan ve sık sık tutuklanan bir şairin aynı ülkenin Kültür Bakanı'nca plaketle ödüllendirilmesine de tanık oldu.

1991'de dört ilde (İstanbul, Ankara, İzmir, Kastamonu) 80. Yaş Kutlama Törenleri yapıldı. Pek az yazar, bu mutluluğu yaşamıştır. 13 Aralık 1991'de Kızılırmak Sineması'nda, törenlerin Ankara ayağı gerçekleştirildi. O zamanki Kültür Bakanı Fikri Sağlar'ın törene katılıp yaptığı konuşma, toplum olarak yaşadığımız çelişkilerin kanıtı gibiydi:

> "Rıfat Ilgaz 'ın *Hababam Sınıfı*'nı bugün mahzenlerde tutuklu kitapları arasında gördüm ve onu azat ettim. Yazar serbest; ama kitabı tutukluydu..."

Evet, hepimizin sınıfı *Hababam Sınıfı* da, tıpkı ikinci kitabı *Sınıf* gibi tutukluydu. 1981 yılının Mayıs ayında, babam da

Cide'deyken, evleri aranan lardan biri de Felsefe Öğretmeni Sevil Yıldırım'mış. Evinde bulunarak götürülen kitaplardan biri de *Hababam Sınıfı*... Babam, Yıldırım adına endişelenerek sormuş, *"Kitabın imzalı mı?"* diye... O da, *"İmzalı kitabı bereket versin ki, saklamıştım! Ellerine geçmedi."* demiş. Babam gülerek, *"Daha hangi yasak kitabı buldular sizin evde?"* diye sorunca da, *"Bertrand Russell'ın kitabını... Her ikisini de savcılık mahkemeye verdi, benimle birlikte!"* yanıtını almış. Babamın bu konuyla ilgili yaptığı çarpıcı yorum, *Kırk Yıl Önce Kırk Yıl Sonra* adlı, gözaltı anılarını anlattığı kitabında yer alır:

> "Oysa ben tam tersini yapardım. Evinde Bertrand Russell'ın kitabı bulunmayan tüm felsefe öğretmenlerini verirdim mahkemeye."[6]

Babam gözlem yapabilen duyarlı bir öğretmen olmanın cezasını çekti; o gözlemlerini yaşamı boyunca hiç kimsenin herhangi bir tarafa çekemediği kalemiyle dile getirmenin cezasını çekti. *Hababam Sınıfı*'nın ünlü yazarı olmasından dolayı ödüllendirilişi bile buruktur.

Dolmuş dergisinde bu sınıfın doğmasında büyük emeği olan İlhan Selçuk, 11 Ocak 1986 tarihli *Cumhuriyet*'teki yazısında TRT'yi eleştirmişti:

> "Geçenlerde TV'de *Hamlet*'i gördük, Şekspir'indi; *Kırık Hayatlar*'ı izledik, Halit Ziya'nındı; *Don Kişot*'u seyrettik, Servantes'indi; *Küçük Ağa* yayımlandı, Tarık Buğra'nındı. Şimdi, *Acımak* dizisi var, Reşat Nuri'nindir. *Hababam Sınıfı* kimin? TRT, neden Rıfat Ilgaz'ın adını sansür ediyor? Kırk yıl önce, kırk yıl sonra; sen adamı 1980'lerde haksız yere gözaltına al, hayatıyla oyna, ardından bunca emek döktüğü yapıtını TV'de oynat; ama adını anmak dürüstlüğünü, ahlakını, hukukunu bir yana itele..." Aynı TRT, babamın bazı yapıtlarını dizi film yapmak istediği halde, sonra ne olduysa vazgeçmiştir.

6. Rıfat Ilgaz, *Kırk Yıl Önce Kırk Yıl Sonra*, Çınar Yayınları, İstanbul 2000, s.27-28

Babam *Yıldız Karayel* romanıyla Madaralı Roman Ödülü'nü alırken, Prof. Dr. Emin Özdemir'in *"Eğitim fakültelerinde, öğretmen adaylarına ders kitabı olarak okutulması gerek!"* dediği *Hababam Sınıfı*, eğitim sistemimizin mizahi bir eleştirisidir. Bugün eğer hâlâ kopya ve ezber varsa; öğretmen-öğrenci arasında yapmacık bir sevgi-saygı ilişkisi varsa; *Hababam Sınıfı* hiç eskimeyecektir. Elli yıl önce yazılan roman bugün hâlâ beğenilerek alınıp okunabiliyorsa, buna bir açıdan da üzülmemiz gerekiyor. Demek Türkiye, elli yıldır aynı sorunlarla boğuşuyor ki; onun mizahına hâlâ gülebiliyoruz. Olmayan bir sorun üzerine mizah yapılamaz; yapılsa da tutmaz, benimsenmez çünkü...

Babam, mizah yapıtları da dâhil, hiçbir yapıtını toplumcu-gerçekçi çizgisinden ayrı tutmadı. Sık sık söylediği gibi, hep 'kulağı halkta, gözü toplumda'ydı... O yüzden ölümü ardından Attilâ İlhan, "Fedailer Mangası'nın Demirbaşı" dediği babam için şunu yazdı:

> "Rıfat Ilgaz'ı kaybetmek, Türk toplumcu sanat hareketinin yarısını kaybetmek gibi bir şeydir."[7]

7 Attilâ İlhan, agm.

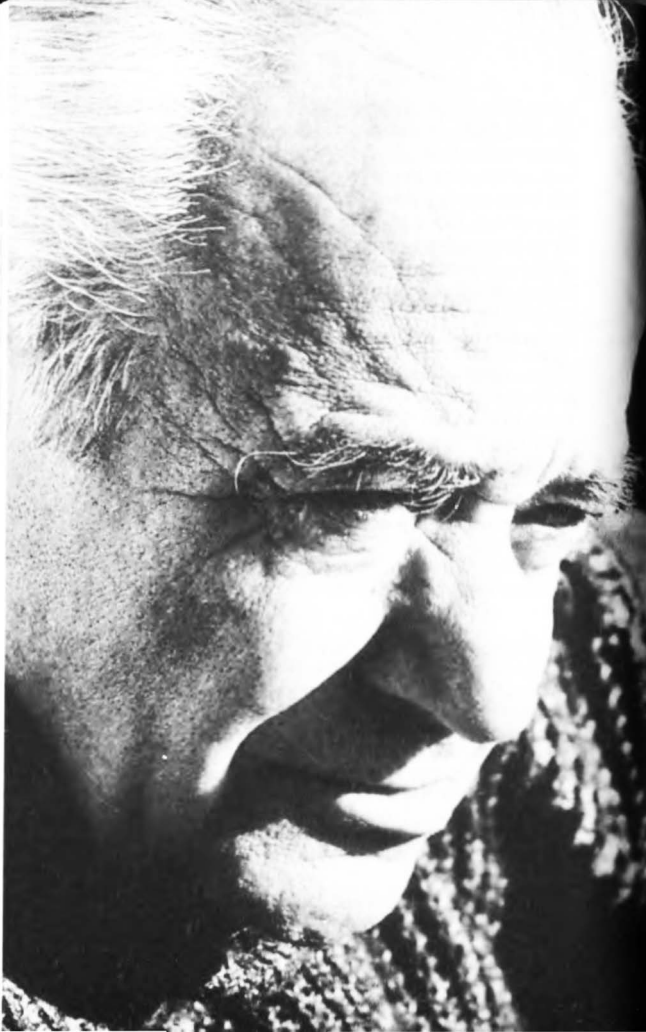

BİRLİKTE GEÇEN ZAMAN

HABABAM SINIFI GERÇEĞİ...

KEL MAHMUT (NİHAT DİCLE) İLE GÜDÜK NECMİ'NİN (RIFAT ILGAZ) ELLİ DÖRT YIL SONRAKİ GÖRÜŞMELERİ

Mehmet Saydur

Tarih 20 Agustos 1982'ydi. *Yıldız Karayel* kitabı üzerine *Kastamonu* gazetesinde yazdığım "Biz ve Yıldız Karayel" başlıklı yazım üzerine Rıfat Ilgaz'dan adıma bir paket gelince sevinçten uçmuştum. Böylece edindiğim adresine artık mektup gönderiyor ve kesinlikle her mektubuma yanıtını alıyordum. Mektupların birinde Kel Mahmut'un Ankara'da olduğunu belirtiyordu. Bu ipucundan hareketle Kel Mahmut'un yani Nihat Dicle'nin adresini bulmuş, bir de söyleşi yapmıştım.[1] İzleyen günlerde Nihat Dicle ile üç kez daha görüşmüş, yakın dostluk kurmuştum. Üst üste güzel olaylar yaşamaya başlamıştım. 9 Mart 1984 tarihinde imza ve söyleşi için Ankara'ya gelen Hoca'yla kucaklaşmıştım. Nihat Dicle'den söz açılınca durumunu anlatmış, görüştürebileceğimi belirtmiştim. Ilgaz da çocuklar gibi sevinmişti. Ne var ki ön konuşma için gittiğim Nihat Dicle'nin eşi görüşmeyi pek uygun bulmayınca ne yapacağımı, bu işi nasıl gerçekleştireceğimi kara kara düşünmeye başlamıştım. En iyisi işi oldubittiye getirmekti. Şu durumda yarına hazırlanmalıydım. Akşamdan bir arkadaşımdan büyük bir teyp bulabilmiştim. Hababam Sınıfı gerçeği çözülecekti belki... Sesleri kayda geçirmeliydim. Ulus'ta ucuz (!) kaset satan bir dükkân

1 Mehmet Saydur, "*Hababam Sınıfı*'nın Örnek Eğitimci Kel Mahmut'u: Nihat Dicle", *Kastamonu*, 12 Kasım 1983.

bulmuş, iki tane alabilmiştim... Yeterdi... Keşke beş altı tane alabilseydim. Hele bir görüşme gerçekleşsindi... Önemli olan buydu... Görüşmenin önemli yanlarını alıverirdim... 11 Mart 1984 Pazar günü Stat Otel'de Kel Mahmut'a gitmek için toplaşıyorduk işte. Rıfat Hoca coşkuluydu:

> "Evet, gençler! Bu gün Kel Mahmut'umuzu göreceğiz demek!.." deyişinden heyecanlı olduğu anlaşılıyordu. Ben ise doğacak aksilikleri düşünüyordum.

Az sonra yanımız kalabalıklaşmıştı. Mustafa Ekmekçi bekleniyordu. Bu arada Hoca, görüşmenin havasına çoktan girmiş; bizlere 1929'dan bir Kel Mahmut anısı anlatmaya başlamıştı. O yıl öğretmen okulu son sınıf öğrencisi olarak uygulamaya çıkmışlar; ilkokulda ders veriyorlar... Usul-i Tedris [öğretim yöntemleri] dersi Hocası Nihat Dicle de onları dinleyerek not veriyormuş... Mehmet Rıfat (Ilgaz)'a resim dersi düşmüş... Toplu öğretim ilkesi gereği ana konu olan "Göçmen Kuşlar"dan resim dersi verecekmiş... Mehmet Rıfat, bir bostan öyküsü uydurmuş. Bir yandan öyküyü anlatıyor; diğer yandan renkli tebeşir kullanarak öyküde anlattığı olayı yazı tahtasına çiziyormuş... "Bostan kulübesi, bekçinin sopası, hırsızın bostana girip çıkması" derken yazı tahtasında bir leylek resmi ortaya çıkacakmış. Rıfat Hoca hem anlatıyor hem de önündeki dosya kâğıdını yazı tahtası gibi kullanarak bizlerin görmesi için çiziyordu. Hoca'ya imzalatarak (yanda gördüğünüz) bu çizime el koymuştum.

Mehmet Rıfat yukarıdaki resmi, öykü anlatarak tahtaya çizerken öğretmenler komisyonu başkanı Nihat Dicle kızıyormuş. "Resim dersinde öykü mü anlatılırmış!.." Bir süre sonra yazı tahtasında leylek ortaya çıkınca öğrenciler patlamışlar:

"Leylek örtmenim!.. Leylek örtmenim!."

Bu olay üzerine, Nihat Dicle bu kez kasılmaya başlamış; komisyon üyelerine böbürlenmiş:

"İşte ben böyle öğrenci yetiştiririm!.."

Rıfat Hoca bu anısını anlattıktan sonra eklemişti:

"Yahu çocuklar!.. Belki Nihat Bey anımsayamaz amma namussuzum ben bu dersi verdim!.."

Bu güzelanıya ve Hoca'nın son dediğine epeyce gülmüştük. Görüşme savaşının bir tarafında durum oldukça iyiydi. Ya öteki taraf... Konukların geleceğinden henüz kimsenin bilgisi yoktu. Her günkü tekdüzelikle ve pazar keyfiyle oturuyorlar olsa gerekti. Kalkmalı, Kel Mahmut'a önce ben gitmeliydim. Ortamı hazırlamalıydım. Otele telefon etmeli, "gelin" ya da "gelmeyin" demeliydim. Adamları boşuna Kel Mahmut'un kapısına yığmamalıydım. Sorumlusu ben olurdum.

Teybimi almış, kuşku içinde Kel Mahmut'un kapısını çalmıştım. Haber vermeden, üstelik pazar sabahı ne işim vardı... Artık çok mu olmuştum... İyi ki ne diyeceğimi yoldakurmuştum. Geçenki görüşmeden çok önemli bir şeyin eksik kalmış olduğunu; Kurtuluş Savaşı'na ilişkin bu anıyı hemen gazeteye göndereceğimden ayrıntılarıyla almak zorunda olduğumu belirtmiştim. Çarpıtma tutmuştu. Teybimi hazırlamış, Dicle'nin yanıtını almaya başlayacaktım. İlk soru Dicle'den gelivermişti:

"Rıfat Ilgaz gitti mi?!.."

Gitmediğini, otelde olduğunu, akşam gideceğini belirtmiştim. Hanımı birden başını kaldırmış, ne dediğimi dirilemeye başlayıvermişti... Geleceğini söylemeli miydim? Eşi kızıyordu. Dicle de eşine gereksinliydi. Bu nedenle eşinin söylediklerine karşı çıkamıyordu. Söyleşi yapıyormuş havası vermeliydim. Öyle de yapmıştım. Ne sorduğumun önemi yoktu. Nihat Dicle konuşsun, yeterdi... Az sonra telefon edip 'gelin' demeyi düşünüyordum. Konukları hoş karşılamak ev sahibinin kalıplaşmış tutumuydu. Bu şekilde plan tutardı. Başka da yolu yoktu.

Bir saatten fazla bir zaman geçmişti... Dicle'nin eşi toparlandı:

"Biz yan taraftaki komşuya gidiyoruz." deyiverdi...

Aman ne güzeldi... Yaşamımın en mutlu anlarından biriydi... Kendiliğinden gelen çözüm... Ne kadar da şanslıydım... İşte gidiyorlardı... Nihat Bey ile baş başa kalacaktık. Gerisi kolaydı...

Onlar kapıdan çıkar çıkmaz teybi durdurmuş; müjdeyi Nihat Bey'e vermiştim:

"Hocam! Rıfat Ilgaz az sonra buraya gelecek!.. Sizi ziyaret edecek!.."

"Yaa!.. Öyle mi?!.. Aman ne güzel!.. Ne kadar güzel!.."

İlk işim telefona yapışmak ve *"Hemen gelin!.."* demek olmuştu.

İşte herşey tamamdı... Kaseti yeniden başa almış, Kel Mahmut'a soruyu yöneltmiştim:

"Rıfat Ilgaz az sonra gelecek. Yıllar sonraki bu görüşme için düşünceleriniz ..."

"En büyük sevincim eski günleri yaşamak... Duyacağım manevi zevk bana en büyük teselli mükâfatı olacaktır. Sonra onun sınıf arkadaşlarını konuşacağız. Şunlar şunlar var(dı) diyeceğim..."

"Rıfat Ilgaz ile kaç yıldır görüşmediniz?"
"(Okuldan) çıktıktan sonra hiç görüşmedik."
"Yani 1930'dan bu yana, öyle mi?!.."
"Tabii tabii!.."

"O halde elli dört yıldır birbirinizle görüşmediniz. Ama birbirinizi araştırıyorsunuz..."

"O da son şeylerde (yıllarda) oldu..."

"Bu durumda, bugünkü görüşmenin önemi oldukça büyük. Diğer yandan, seksen beş yaşındaki Hoca'nın, yetmiş dört yaşındaki öğrencisiyle buluşması aynı zamanda tarihe karşı bir zafer değil mi?"

"Elbette! Sonra zaten öğrencilerimizin çoğu gitti. Hatta benim öğretmen arkadaşlarımdan hemen hemen kalmadı, desem caiz..."

Elli dört yıldır görüşmemişlerdi demek!.. Biri diğerini "Kel Mahmut" olarak toplumsal bir tip yapmıştı. Yine de görüşmemişlerdi... Öyleyse bu görüşmenin önemi düşündüğümden de büyüktü.

Artık gelmeleri gerekirdi. Koca teybi kapının girişine kurmalı, ilk karşılaşmadaki konuşmaları da almalıydım. Kapıyı Kel Mahmut açsın, öğrencisini karşısında bulsundu... Zaten o da heyecanlanmış, evin içinde gezinmeye başlamıştı. Düşündüklerimin hepsi tamamdı işte...

(Saat 10.55'ten 16.00'lara kadar süren bu görüşmenin önemli bölümlerini, açıklamalar ışığında, noktasına virgülüne dokunmadan kasetten izleyelim)

Nihat Dicle kapıyı ses çıkartarak açıyor. Karşısında Rıfat Ilgaz, Nilgün ve Aydın Ilgaz, Mehmet Yücel, kitabevi sahibi Serpil Hanım... Rıfat İlgaz kendini sunuyor:

"Efendim, Kastamonu Muallim Mektebi'nden 172 Mehmet Rıfat!.."

"Efendim, benim için ne büyük saadet!.."

Rıfat Ilgaz coşku içinde gülüyor. Nihat Dicle devam ediyor:

"Ne büyük saadet!.. Ne büyük!.. Buyurun, buyurun!.."

Koltuklara oturuluyor. Hımırtılar... İkisi de birbirine "Hıhı!" diyerek bakışıyorlar... Mutluluktan gırtlakların düğümlendiği, dudakların kıpırdamadığı ama gözlerin konuştuğu bir an... Nihat Dicle bu coşkulu havada bir şeyler söylemeye çalışıyor. Bir şey desin sessizliği bozsun da varsın tekdüze olsun...

"Hoş geldiniz!.. Tekrar tekrar hoş geldiniz!.. Teker teker hoş geldiniz!.."

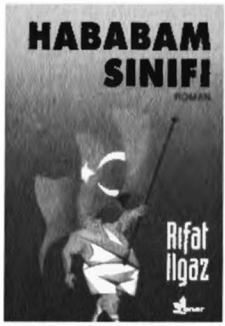

Kel Mahmut'a elli dört yıl sonra bakarken kim bilir neler geçiyor, Ilgaz'ın gözünün önünden... Kim bilir neler duyumsuyor... Hayranlıkla hocasına bakmayı bırakıp bir türlü söze başlayamıyor... Yine Nihat Dicle mırıldanıyor:

"Allah'a çok şükürler olsun!.. Benim için de sizin için de en büyük bir nimet!.."

Mutluluk sarhoşluğundan ilk olarak yine Nihat Dicle sıyrılmaya başlıyor:

"Şöyle şuraya oturun!.. Benim kulağım da pek şey etmiyor (işitmiyor)!.."

Ilgaz da kendini toparlıyor:

"Böyle mi? Nasıl münasip görürseniz..."

Rıfat Ilgaz, hocasının gösterdiği koltuğa oturuyor. Bu kez Ilgaz bir şeyler söyleyecek gibi:

"Efendim, genç kuşaklar..."
"Hörmetler ederim, yaşım seksen beş..."
"Seksen beş oldu, değil mi hocam?.."
"Oldu ya!.. Bende her türlü hastalık mevcut..."

Nihat Bey'in komşuya gitmiş olan kızı ve eşi gürültüyü duymuş olacaklar ki geliyorlar. Ilgaz'ın yanına sıkışıyorum!.. "Hoş geldiniz"ler arasında Dicle tanıştırıyor:

"Bu kızım, bu da ikinci eşim. İlk eşim Hacer Hanım biliyorsunuz Kastamonu milletvekiliydi..."

"Kızınızın adı Tomris miydi, Belkıs mıydı? Önce onu bir öğreneyim."

Soruyu Tomris yanıtlıyor:

"Tomris benim adım. Ablamın adı da Belkıs! Tanıyor musunuz?"

"Ben Belkıs'ı tanıyorum. O şimdi burada mı?"

"Biraz önce buradaydı, gitti!.."

Ilgaz, Belkıs'la ilgili bir şeyler söyleyecek ki söze yine hocası giriveriyor:

"Bazı şeyleri anlatmadım. Övünmüş gibi olur. Fakat sonra sonra anlatmaya başladım."

Ilgaz, geçen sürede hocasının son durumunu süzüp çıkarmış olacak ki görüşmeyi en az kendisi kadar coşku içinde izleyenlere dönüyor:

"Efendim, hocamız buralarda demek ki mutlu yıllar yaşıyor. Mektuplardan öğreniyorum. Gelirken giderken gazeteci arkadaşlara anlatıyorum..."

Nihat Dicle coşkusunu denetleyemiyor:

"Ben de aynı şekilde!.. Ben de!.."

Ilgaz sürdürüyor:

"O karşılaşmayı (buluşmayı) biz düzenleyelim, diyorlar. Sağ olsunlar. *Cumhuriyet* gazetesi yazarları, Mustafa Ekmekçi falan... Ben hocamın durumunu bilmediğim için rahatsız olur mu olmaz mı, diye cesaret edemiyorum. Bizim Kastamonulu genç arkadaşlarımız dediler ki 'Hoca dinçtir, gençtir. Konuşmalara katılabilir'. Ben onlardan cesaret alarak geldim. Nesillerimizin nesillerinin gerisinden gelen genç arkadaşlarımız... Onlara güveniyorum."

Nihat Dicle:

"Sağ olsunlar, sağ olun!.."

Sözün burasında Dicle bir nefes alıyor. Fırsattan yararlanan Ilgaz, söyleşinin dağılmaması için konuşmaya başlıyor. Dediğine bakılırsa elli dört yıl önceki Kel Mahmut'u bulmuş gibi...

"Hocam, bu arada size hayranlığımı belirteyim. Kafanızın gayet net işlediğini yine sınıfta gibi.."

"Yaaa! Yaaa!"

"Teker teker konuşmanız, anlatmanız... Bu arada ben de bir övünme şeyi bulacağım... Tatbikat (uygulama) derslerine giderdik..."

"Tatbikat?.."
"Yani Muallim Mektebi son sınıfta..."
"Ha ha, evet!.."

"Bunu siz idare ederdiniz. Toplu tedris ve temerküz usulü... Sizin bize öğrettiğiniz... Bir konu bulurduk. Konunun etrafında hayat bilgisi veren sonra okuma dersi verecek olan, resim dersi, müzik dersi... Tatbikata gittik. Bizim konumuz yani toplu tedrisatı idare edecek kümenin konusu "leylek"ti. Hatırlıyor musunuz? Bakın şimdi yavaş yavaş çağrışımlar yaptıracağım size. Müzik hocası leylek üzerine çocuklara bir parça öğretecek... Bir şarkı, melodi... Ben resim dersini almıştım. Sizin öğrenciniz yani yeni öğretmen olacak stajyer olarak..."

Bu arada Mustafa Ekmekçi geliyor. Nihat Dicle'ye elini uzatıyor. Ilgaz tanıştırıyor. Tokalaştıktan sonra Kel Mahmut'u süzerek Rıfat Ilgaz'a dönüyor:

"Eee, hani hiç kel falan değil?.."

Evin içi kahkahaya boğuluyor. Ilgaz yanıtlıyor:

"Kellik meselesini dün hallettik. Varlık geldi, Hamit Özmenek'in oğlu.. Babası "Kel Hamit'. Hep yanımızda... Ben bir müdür yardımcısı tipi bulacağım. Muhtevası hocam olacak fakat bir de şekil bulalım, dedim.

Onun babasını seçtim. Hamit "Hâmit" diye okunur, pratik değil diye düşündüm. Hamit'i "Mahmut" yapayım, dedim. İsim oradan geliyor. O dış kalıbı. İçi burada... (Gülüşmeler). Esas Kel Mahmut (göstererek) burada!.."

Ilgaz yeniden hocasına anımsatmaya çalıştığı anısına dönüyor. Şu, otelde anlattığı leylek öyküsüne... Hocasını anlasın diye 1928'lerin diliyle konuşuyor:

"Hocam ile bir ders münasebetimiz var. Bakalım, anımsayabilirse çok mutlu olacağım. Hocamız bize bir ünite verir, 'Leyleği işleyin, çocuklar! Sen matematiğe gir, sen hayat bilgisine, sen müziğe...' Bana da resim dersini verdiler. Benim resmim iyiydi, sınıfta. Mezun olurken en iyi numarayı da ben aldım. Şimdi, çocuklara resim (dersi) vereceğim... Tatbikat okulu var. Tatbikat okulunda en küçük sınıfta (Nihat Dicle'nin) kızı var. Belkıs... Çok sempatik, esmer güzeli bir kız... Beni de o kadar iyi biliyor ki 'Rıfat Abi, Rıfat Amcal..' diyerek geliyor. Ben de onun elinden tutuyorum. Beni sınıfına götürüyor. Dersine giriyorum. Hocam da biliyorum ki beni çok sever. Bunu o da sezmiş. Kızı da bana 'hoş geldin' diyor. Neyse, Hocam bana resim dersi şeyini verdi... Neyiydi?.."

Dicle anımsatıyor:

"Toplu tedrisi!.."

"Evet hocam... Toplu tedris usulüne göre ben resim dersi vereceğim. Sınıfa girdim. Hocam da girdi, oturuyor... Yanında başöğretmen ve sınıf öğretmeni... Beni izliyorlar şimdi... Ben başladım: 'Çocuklar şurada bir tarla, bostan... (Anlattıklarını tahtaya çizdiğini eliyle işaret ediyor). Bunun yarısına karpuz ekmişler..."

Bu kez de ben kesiyorum. Sabahleyin otelde çizdiği leylek resmini Ilgaz'a uzatıyorum.

"O gün derste olan şeyi çocuklara anlatarak çizmiştim de... Hocam belki görmeyeli..."

Bu sırada leylek resmini Nihat Dicle'ye uzatıyorum:

"Efendim Rıfat Hoca'mız bize anlatarak çizmişti. Bakın bu..."

Nihat Dicle coşuyor:

"Tamam! Aynen gözümün önünde!.."

Bu kez de Ilgaz Hoca mutluluktan uçarcasına kahkaha atarak hocasının konuşmasını kesiyor. Öyle ya, seksen beş yaşındaki Kel Mahmut, elli beş yıl önceki küçük bir anıyı anımsamış, yaşıyor... Tıpkı Hababam Sınıfı canlılığıyla...

"Ağacı şöyle attı!.. Bahçıvan böyle (koştu)..."

"Aman ne güzel... Hocam unutmamış... (Gülüşmeler). Bravo hocam!.. Bu hafızayı... (Gülüşmeler). Yaşınıza göre!.. Dedim, çocuklar... Beni hocam mahcup edebilir amma namussuzum ben bu dersi verdim... (Yine kahkahalar). Şimdi (1928'de sınıfta) ben anlatıyorum, hocanın kaşları çatıldı. Çünkü resim dersinde mavi tebeşir, kırmızı tebeşir... Resim hocası kara tahtaya hep beyaz tebeşirle çizmez ya... Renk de kullanabilir. Ben başladım hikâye anlatmaya... Hoca, olduğu yerden kızıyor bana... Resim dersinde hikâyenin ne manası var?.. Çocuklara anlatıyorum. İşte o bostan sahibi, diyorum... Şurada otururmuş... Elinde de sopası varmış... Yoldan geçen bir yolcu susamış. Su aramış, bulamamış. 'Şurada bostan var; karpuz, kavun... Gideyim, bir tane alayım' demiş... Bekçinin sopası şöyle uzunca... Çizerek anlatıyorum..."

Bu sırada Kel Mahmut'un kızı bir şeyler anımsayıverdi:

"Ay biz bu hikâyeyi senelerce 'leylek hikâyesi' diye... Sizden mi geldi (çıktı) ol...

Salon yeniden kahkahalara boğuluyor. En hızlısı da Ilgaz'dan...

Hocam beni işte bundan sonra tanımıştı. Ben anlattım, anlattım... Yolcu şöyle gelmiş (leyleğin ayaklarını çiziyor)... Bekçi sopasını almış, şöyle dolaşmış (leyleğin gövdesini çiziyor)... Falan derken tahtanın ortasında bir leylek çıktı. O anda hocanın yüzünün güldüğünü...

Kel Mahmut'un gözünde ayrıntılar da canlanmış olmalı:

"Aynen!.."

Nihat Bey, coşkudan başka bir şey diyemiyor. Kahkahalar arasında Tomris bir şey anımsatıyor:

"Bir de karakedi vardı..."

Ilgaz, belleğini kurcaladığında "karakedi"yi de anımsayıveriyor:

"Biz ondan sonra bunu çoğalttık. Leylek oluyor da karakedi neden olmasın... Karakediyi de sonradan başka bir okulda yarattım. İyi hatırlattınız. Başarımızdan şımardık... Leyleğe oluyor da karakediye neden olmasın... Çizmesini biliyorum. Resim dersine yatkınım. Hocamın da beni bu derse uygun görmesi!.. O da önemli. Ondan sonra Kastamonu'ya senelerce gittim, geldim. Her gittiğimde çocuklarla konuşuyorum. 'Sen leylek çizebilir misin?', 'Çizerim...' Bu gelenek yıllarca sürdü. Bakın siz bile biliyorsunuz..."

O günkü koşullarda bulabildiğim koca teybi iyi alabilmesi için iki hocayı az daha yaklaştırıyorum. Ilgaz açıklama getiriyor:

"Bizim Kastamonulu genç arkadaşlar. Yetenekli çocuklarımız. Onlara bıraktık işi... Mustafa Ekmekçi ustaları da onları deneyecek. Bakalım nasıl röportaj yapıyorlar?"

Kel Mahmut ise bir an önce Hababam Sınıfı'na girmek istiyor:

"Sizin sınıfta Fehmi vardı. Safranbolulu... Ben onunla karşılaştım. Sonra Saatçi İbrahim, Rıfat vardı. Benim bacanağım Hasan vardı.."

"Evet... Hasan'ın çocukları televizyonda 'icrayı rubiyat' eylediler uzun süre. Bal arıları... Engin... Babaları benim okul arkadaşımdır."

Fehmi için Ilgaz, "Bizim Tulum" diye mırıldanınca Ekmekçi kurcalıyor:

"Fehmi, Tulum Hayri mi oldu?"

"Evet... Yüz yirmi kiloluk adam yani... Önüne bütün karavanayı çekerdi."

Dicle ise okulun çevresini çiziyor:

"O vakit Bolu, Çankırı, Çorum, Sinop ve Zonguldak'tan pek çok öğrencimiz vardı."

Bu kadar kişiyi yakalamışken Dicle, Atatürk ile ilgili bir anısını aktarmak istiyor:

"Atatürk Şapka İnkılabı'nda Kastamonu'ya geldi. Gelme sebebini ben biliyorum."

Bu "seçim" nedenini dinlemeleri için Ilgaz'ın uyarısından sonra Dicle konuşmasını sürdürüyor:

"Okulların tamamı bizim evimizden itibaren dizildiler. Kız Öğretmen Okulu peçeli, çarşaflı!.. İlkokul öğrencileri çarşaflı!.. 'Atatürk panama ile geliyor!' dediler. Lise, öğretmen okulu ve ilkokul öğretmenleri bizim eve giden köprünün yanında dizilmişlerdi. 'Atatürk geldiği zaman şapkayı çıkaracaktır; bizim de fesimizi çıkarmamız lazım gelir' diye Fransızca öğretmeni Sedat Bey söyledi..."

Sedat Bey'in adı geçince Ilgaz devreye giriyor:

Soldan; Rıfat Ilgaz, Mehmet Soydur, Nihat Dicle

"Hababam Sınıfı'nda geçer. Fransızca öğretmenidir. Tamam..."

"Sedat Bey teklif etti. Herkes 'Hayır! Hayır! Ne demek! Çıkarmayız!' dediler. Atatürk tam bizim karşımıza geldi. Elektrik düğmesine basar gibi hepimiz fesimizi çıkardık. Atatürk yaya geldi. Yanında Vali Fatin Bey, Tayyare Cemiyeti Reisi Fuat Bey... O sırada benim Belkıs ana mektebinin birinci sınıfındaydı. Çiçek nedir bilmezlerdi. Kırdan toplamışlar, başöğretmen Belkıs'a vermiş. 'Bunu Atatürk'e verirsin.' demiş. Belkıs denileni yaptı. Atatürk çiçeği aldı, Belkıs'ı okşamaya başladı. Atatürk'ün yanında da Trikopis'ten esir alınma köpeği vardı. Çocuk değil mi, Belkıs'ın nazarıdikkatini köpek celp etti. Mütemadiyen köpeğe bakıyor. Atatürk Belkıs'a şöyle bir sual sordu: 'Kızım, beni mi daha çok seviyorsun, yoksa köpeği mi?' Belkıs 'Köpeği!' dedi. Ben de karşılarındayım... (Atatürk) 'Neden?' dedi. (Belkıs) 'Sizi koruyor diye!..' deyince Belkıs'ı yeniden okşamaya başladı..."

Bu güzel anısından sonra Nihat Bey yeniden başa döndü:

"Atatürk'ün Trablusgarp, Balkan, Birinci Cihan ve İstiklal Savaşları'nda etrafında en çok bulunan Kastamonu ve havalisi erleri olmuştur. Çünkü Kastamonu ve havalisi Türk'ün harman olduğu yerdir."

Sorunun yanıtını Mustafa Necati'nin Kastamonu'ya gelişiyle tamamlamak isteyen Dicle'ye, İlgaz önemli bir soru soruyor:

"Senesini rica edebilir miyiz? Yani Mustafa Necati'nin Kastamonu'ya geliş tarihini... Gençlerimize gerekiyor da..."[2]

"En son, Milli Eğitim Bakanı olarak geldi. 'Ben Kastamonu'nun hemşerisiyim. O nedenle hiçbir tören istemem. Teftişe gelmiyorum' demiş. O zamanki Maarif Müdürü'ne 'Ayı Osman' derlerdi; Osman Nuri... (Müdür) 'Bakan bizim bakanımızdır. Töreni ve kıvamını biz yapacağız!' dedi. Vali Murat Bey de 'Hayırl En büyük mülki amir benim. Biz yapacağız!..' demiş. Araları açıldı. Vapur İnebolu'ya yanaştığı vakit Mustafa Necati töreni görmüş. Sonra valiye sormuş. Vali de 'Beyefendi. Bizim bir 'Ayı'mız var: Osman Nuri... O yaptı. Kusura bakma!..' demiş. Mustafa Necati'yi İstiklal Mahkemesi Reisi olarak Kastamonu'da iken çok severlerdi. Daha İstiklal Mahkemesi'ne geldiği zaman kayınpeder davet etmişti. Onlara da (M. Necatilere) gidip gelirdim. Neyse, onun şerefine Hacıbrahim Dağı'nda bir ziyafet verdik. Dernek üyesi olduğum için eşimle birlikte Mustafa Necati'nin sofrasındayız. Masada değil, yerde oturuyoruz. Maarif erkânı da çevremizde... İçti içti, kalktı, zeybek oynadı. Öteki ler böyle (gözleriyle canlandırarak) yan baktılar; bir bakan kalkıp oynar mı, diye... Necati Bey 'Arkadaşlar! Ben buranın fahri hemşerisiyim. Benim burada tarihi anılarım var!..' falan dedi, oturdu. Biraz sonra yeniden kalktı, dedi ki 'Şimdiye kadar şahsımda kalmış olan

2 Mustafa Necati'nin geldiği gün *Açıksöz*'de yayımlanan ve Bakanın beğenerek kendisini kutladığı "Sazını Çalana" şiirini bulmak için soruyor. Bu şiir ve bulunuş öyküsü için bkz. Mehmet Saydut, *Rıfat Ilgaz'lı Yıllar*, Çınar Yayınları, İstanbul 2006, s.84-88.

mahrem ve milli bir meseleyi ifşa edeceğim'... Kastamonulular sevinç içindeler ve öbek öbek oturmuş içiyor, eğleniyorlar... En ufak bir hadise yok. (Necati Bey) dedi ki 'Sakarya Savaşı devam ederken Mustafa Kemal'den şahsıma bir şifre aldım. Diyor ki 'Sakarya Savaşı'nın neticesinin ne olacağı belli değil! Orduyu Kızılırmak gerisine çekmek lüzumu hâsıl olursa Başkumandan sıfatıyla iki yoldan Kızılırmak gerisine gitmem gerekiyor. Biri en kısa olan Kastamonu, diğeri de Sivas yolu üzerinden... Kastamonu'dan geçersem herhangi bir şeye maruz kalır mıyım?!..' Telgrafı aldım, cebime koydum. Arkadaşlarıma bile söylemedim. Kastamonuluların efeleri sayılan son derece mert, atılgan Kırkçeşme Mahallesi; kendilerine mahsus da bir kıraathaneleri var. Yatsı namazından sonra gittim. İçeri girerken herkes korktu, ayağa kalktılar. 'Arkadaşlar! Korkmayın! Bir kahvenizi içmeye geldim' diyerek gittim, oturdum. İçlerinde yabancı, başka mahalleden gelen olup olmadığını sordum. Kimsenin ve hatta gençlerin bile giremeyeceğini söylediler. Bu meseleyi anlattım. 'Mustafa Kemal buradan geçerse, siz Kırkçeşmeliler olarak etrafında çelikten bir çember gibi Kızılırmak'ın arkasına kadar götürür müsünüz?' dedim. Ayağa kalktılar, 'Üçten dokuza şart olsun götürürüz!' dediler. Ondan sonra Mustafa Kemal'e bildirdim..."

Nihat Dicle bu anısını da anlattıktan sonra asıl yanıtına ancak dönüyor:

"Kastamonulular karakterini, memlekete bağlılıklarını bildiği için Şapka İnkılabı'nı Kastamonu'da yapmıştır. İstiklal Savaşı'nı ilk olarak Açıksöz gazetesi[3] savunmuştur. Kadınlar Derneği kurulmuştur. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuştur. Bu cemiyetin başkanı Şeyh Ziya Efendi'dir. Hocalardan, yahut

3 İlk sayısı 15 Haziran 1919 tarihinde çıkan ulusal kurtuluşçu bir gazetedir.

halktan (savaşmayanlardan) hiç kimse madalya alamamış, sadece Şeyh Ziya Efendi almıştır.

Sonra Kurtuluş Savaşı sırasında kendisinin de içinde olduğu Kastamonu'daki bir olayı anlatıyor:

"Mustafa Kemal Ankara'ya geldiği vakit, o zamanki kırk üç vilayete telgraf çekti. Dedi ki 'Miting yapın! Neticede padişaha bir telgraf çekin. Biz Ferit Paşa Hükümeti'ni tanımıyoruz deyin. Daha TBMM yok, Meclis-i Mebusan yok... 'Padişah!', 'Halife!' dedin miydi, millet elinden cigarasını yere atıyor, salavat getiriyordu... Kırk üç vilayetin içerisinde altısı miting yaptı. Birisi de Kastamonu'dur. Şimdi Sümerbank'ın bulunduğu yer belediye idi. Biz oradaki aralıklarda toplandık. Hatipler çıktı, konuştu. En son Kastamonu Lisesi Müdürü Behçet Bey -Sarı Behçet derlerdi- 'Padişaha şu telgrafı çekiyoruz. Buyurun imza edin!..' dedi. Herkes kaçtı... Benim yanımda, Balkan Savaşı'nın faciasını görmüş, sakallı Müdür Remzi Bey vardı. (Muallim Mektebi Müdürü). 'Hadi oğlum! Beraber gidelim, imza edelim!' dedi. Beraber imza ettik... Şimdi diyeceksiniz ki 'Sen o kadar milliyetperver, vatansever bir adam mıydın?' Hayır!.. İstanbul'daki faciayı görmemden dolayı imza ettim. Bu imzaları, telgrafları padişaha götürüyorlar. Padişahtan çıkan emir, 'ba-iradey-i seniyye!..' Yani altı vilayetten gelen telgraflara kimler imza koymuşsa, nerede görülürlerse, bulunurlarsa, yakalanırlarsa derhal idam!.. Hay yen ve mey yeten idam!.. Sonra Meclis-i Mebusan ilk defa İstanbul'da açıldı ve bizi affettiler..."

Epeyce zaman geçtiği için Mustafa Ekmekçi Hababam Sınıfı'na girmek istiyor. Kel Mahmut tipini yorumlayarak soruyor:

"Yaramazlıkları görmezlikten geliyorsunuz. Sonunda onları bağışlayıcı nasıl yöntem bulurdunuz? Nasıl bir eğitim sistemi bu?"

"Öğretmeden ziyade çocuğa eğitim şekli vermek lazım. Ortaokul çocuğu yaş itibariyle Allah'ı dahi dinlemez... (...) Ben çok müsamahalı [anlayışlı] hareket ederdim. Hatta bir şey söyleyim; Cebeci Ortaokulu'ndayken iki çocuk öyle bir suç işlemişler ki, söyleyemem... Ben de 'inzibat' kurulundayım. O çocukları ayrı ayrı çağırdım. Baktım ki aldatılmış fakir çocuklar... 'İnzibat Meclisi'nde inkâr edin! Ne kadar sıkıştırsalar, ne söyleseler inkâr edin!..' Çocuklar meclise geldi. Ben başkan olduğum için bağırdım, çağırdım, sıkıştırdım. Söylemediler!.. Sonuçta kurtardım. Şimdi birisi avukat, diğeri doktor!.. Çocukları kurtarmak lazım. Çocuklar ne kadar müsamaha görürlerse o kadar iyi yetişirler..."

Bu kez de Mehmet Yücel'in yönlendirmesiyle Nihat Bey sözü Hababam Sınıfı'na getiriyor:

"Ben o zaman genç olduğum halde çocuklara bir anne, bir baba gibi muamele yapardım. Arkadaş gibi hareket ederdim. Benim o zamanki muvaffakiyetimi [başarımı] gören çok kıymetli öğrencim Rıfat Bey dile getirdiği için hem moralim düzeldi hem de dünyanın en büyük zevkini duydum."

Rıfat Ilgaz'a da doğal olarak bir şeyler söylemek düşüyor:

"Televizyonda izlediğinizi bana mektupla bildirdiniz. Ben utandığım, korktuğum için..."

Sözün burasında, dinleyenler yine kahkahalar atıyor... Dicle düzeltiyor:

"Estağfurullah! O mektubu hâlâ saklarım..."

"Hocamın mektubu da bende mahfuzdur. Hocamı heyecanını, blok komşularından duyduğunu ve bir gün de televizyonda izlediğini (belirtiyor). Bana şöyle diyor: 'Bana Kel Mahmut payesi verdiğin için minnettarım! Teşekkür ederim...' Hocamın müsamahasından dolayı o kadar övündüm ki... Çünkü bu eserin senaryosu geri döndü. Daha önce Hulki Saner oynayacaktı. Milli Eğitim Bakanlığı'nın tayin ettiği sansür kurulu üyesi Melahat Hanım diye bir öğretmenmiş. 'Efendım, müdür yardımcısına ve bir öğretmene 'Kel Mahmut' denmez. Bu eser oynamasın!' diyerek muhalefet oyu veriyor. İki üç sene sonra ancak benim oyunum oynuyor. Oyun oynadıktan sonra ben de artık 'Bakın, o Melahat Hanım da öğretmen, benim hocam da! Bizzat Kel Mahmut olan hocam bile bunu nasıl olgunlukla karşılıyor. Böyle öğretmenlik anlayışı olmaz!' dedim. Ne öğretmene saygısızlık vardır ne de mizah yollu bir alay... Hocamızın olgunluğu, durmadan bizi bağışlaması... Bir de sert bir müdür tipi yaptık, tabii kontrast olsun diye. Öyle bir müdür kolay kolay Kastamonu'dan geçmedi. Fakat eserin oluşması için sıkı, sert bir müdüre ihtiyaç var ki müdür yardımcımızın yumuşaklığı anlaşılsın. Birini yarattım, diğerini olduğu gibi aldım. İç görünüşüyle işte bizim Kel Mahmut'umuz. Görüyorsunuz ya saçları bile yerinde!.."

Kahkahalar, yine kahkahalar... Öyle ya Kel Mahmut ile Güdük Necmi'nin asılları buradalar... Biri sözü bırakıyor, diğeri kapıyor...

Rıfat Ilgaz bu kez Hoca'sını dinlendirmek için konuşmaya başlıyor:

"'Öğretmek değil, yöntemler üzerinde buluşlar yapacağız ve çocuklara öyle öğreteceğiz.' Böyle diyen Hocamız, bir cümleyle çok şeyi özetlemiştir bize; 'Bakın, başarınız şart, çocuklar! Çünkü kötü öğrenci yoktur, kötü öğretmen vardır!' Ilkemiz buydu bizim... Mu-

hakkak ki başarısızlık sizdedir. 'Beni geri kalmış, cahil bir sınıfa verdiler' diye başarısızlığınızı savunamazsınız!.. Hangi sınıf olursa olsun! Yetişmiş veya yetişmemiş... Hocam bizim Usul-i Tedris öğretmenimiz Muallim Mektebi'nde tarih hocası olmuş. Tabi ayrıca çocuk psikolojisi, eğitim gibi derslerimiz vardı. Bir de bildiklerimizi öğretme yolları... Bildiklerimizi en pratik şekilde çocuğa nasıl aktaracağız yani... Hocamın ustalığı daha çok buradaydı. Çünkü yaşamın içinden yetişmişti... Girmişsin sınıfa, takır takır anlatmak yok... Hangi yollar? İşte bizim resim dersi öyküsü... Tüm Kastamonu'da yıllarca..."

Karşılıklı duyulan yakınlığın nedenini Elmekçi çıkarmaya çalışıyor ve Rıfat İlgaz'a soruyor:

"Siz ilk defa mı görüşüyorsunuz?"

"Tam 1936 yılında Gazi Eğitim'e girerken... Kastamonu'ya abimin yanına gelmişim... Abim 'Kardeşim bak, artık yaşın yirmi beşe geliyor. Size yirmi beşine kadar hak veriyorlar. İmtihana gir de kazanamazsan zaten ömrü billah ilkokul öğretmeni kalacaksın!' dedi. Ben de 'Abi altı sene ilkokul öğretmenliği yaptım. Bütün bildiklerimi unuttum' dedim. O inatçıydı; 'Bunun dersi mi olur be!.. Gir, kazanacaksın!..' diye diretti. Tam 17 Eylül'dü imtihan tarihi... 16 Eylül'de abim bana bir sofra hazırlatmış. Meğer müracaat evraklarını abim tamamlamış. Benim adıma dilekçe vermiş. Gazi için bütün formalite tamam... Belli bir saatte eve geldim. Bizim yenge hanım tam Kastamonulu... 'Ebey!.. Ebeyin dedi ki erken yemek yemesiğ!' Abim anlattı, ertesi günü imtihana girdim. Nihat Bey gözcüydü. Gözcuyla selamlaştık. Unutmadığı belliydi. İmtihanı kazandık, Gazili olduk..."

Rıfat Hoca yakamdaki Gazi Eğitim rozetini göstererek espri yapmıştı:

"Benim de o rozetten vardı..."

Ben de rozetimi çıkarmış, Hoca'nın yakasına takmıştım.

Ilgaz'ın, anısını kısadan kapatma eğilimi vardı. Çünkü kapıdan Nihat Bey'in büyük kızı Belkıs girmişti. Tanışmadan sonra Belkıs'a dönerek geçmiş günleri anlatmaya başladı:

"'Rıfat Abi hoşgeldin!..' der, birlikte bahçede gezerdik. Sonra hocamız bizi hangi sınıfa gönderdiyse derslere falan girerim. Sizin derse de girdiğim olmuştur?"

"Ben de anılara çok bağlıyım. Sizinle tanışmayı çok istiyordum..."

Görüşmenin burasında konukların büyük çoğunluğu Kel Mahmut'a veda ederek ayrılıyor. Konuk olarak geriye Ilgaz, gelini ve ben kalıyorum. Bu fırsattan yararlanarak bir türlü tam olarak giremediğimiz Hababam Sınıfı konuşmak istiyorum. Ilgaz'a dönüyorum:

"Hababam Sınıfı'nda kendinizi Güdük Necmi..."

"Evet! Sınıfın en küçüklerindendim. Fransızca, Edebiyat derslerim iyiydi. Fransızca öğretmenliğim söz konusu oldu. Fakat müzik öğretmenim Mehmet Bey bana 'üç' vermiş. Çünkü ben utandığım için okul marşları söyleyemezdim. (Belkıs'a dönerek) Size öğrettiğimiz 'Yaz çoktan geçti/Gitti leylekler.../Yuvada kalan kuş/Umut bekler...' şarkısının tahtada notası var. Mehmet Bey 'Oku oğlum!' diyor. Ben de 'Efendim, bunun notalarını harf gibi okuyayım. Ben utanırım, dediğiniz gibi okuyamam' diyorum... Bir de gözcü bayan var hele onun yanında hiç okuyamam... Hayatım boyunca da hiçbir yerde ne türkü söyledim ne bir şey... 'Hoca, müzik uzmanlarını, pedagojicilerini soruyor, hepsini anlatıyorum. Teorik olarak ne sorduysa onları da biliyorum. 'Oğlum sen musiki vereceksin. Çocuklara marşlar, şarkılar öğreteceksin. Sınıfta ne yapacaksın?!' diyor. Ben de 'Efendim, ben resimden hoşlanıyorum. Ben bir sınıfın resim dersine girerim, o öğretmen de benim sınıfa müzik dersi

verir.' demiştim. Mehmet Bey kızmış olmalı ki 'Ya o da senin gibiyse!..' diye sert çıktı. Ama ben bırakmadım 'Öbür sınıftaki öğretmene rica ederim, herhalde herhangi biri benden daha cesaretlidir.' dedim. Nitekim öyle yaptım. Diplomaya haklı olarak (müzik dersi) orta yazıldı. Şarkı bile söyleyemeyen birine ne verecekti yani 'pekiyi' mi verecekti!.. O sene Fransızca öğretmeni olmak üzere Fransa'ya öğrenci gönderecekler. En az notu dört olanlar başvurabiliyor. Hepsi tamam, bir ders orta... Mehmet Bey'e gittim; 'Üzülmüyorum fakat Fransızca öğretmenliği hep rüyama girmiştir...' dedim. Mehmet Bey 'Ee, Müdür Refet Bey'e gideyim, bu notu düzelteyim' dedi. Müdür bunu iyice kovalamış... 'Mümeyyiz heyetinden not almış; diplomasına geçmiş bir şeyi sen nasıl teklif edersin!..' O adamcağızın bana engel olduğu için ağladığını bile gördüm. Sanki suçlu kendisiymiş gibi... İstikbalime mani olmuş gibi hissediyor..."

Ilgaz, kalabalık dağılınca rahatlamış görünüyor ve konuşmasını sürdürüyor:

"Efendim, ben yine özel hayatımdan size bir pasaj daha anlatayım. Şimdi burada oğlum yok. Gelinim var ama onunla anlaşırız... Sizin velisi bulunduğunuz bir Fikret vardı, biliyor musunuz? Eczacı İsmail Hakkı'nın kızı. Ortaokuldaydı... Taşköprü eczacısı..."

"Evet, biliyorum..."

"Siz onun velisi gibiydiniz..."

"Evet, evet!.."

"Ben o vakit... Son sınıftayken... O benim!.. Şeylik!.. Bu gençlik ya!.. Hoşuma giderdi ve arkadaşlarım hocama şikâyet ettiler. Hocam hiçbir zaman bunu yüzüme vurmadı fakat bana darıldığını biliyorum. Yani şunun için darılıyor; az çok velisi bulunduğum bir kıza okuldan biri nasıl böyle takılır falan... Derken tabii şiirler yazdım. Açıksöz'de çıktı. Şu oldu, bu oldu... Fakat

şunu da söyleyim size; 1930 (okuldan çıkışım) diyelim, 1954'de ben Fikret Hanım ile evlendim!.."

"Öyle mi?.."

Başta Ilgaz'dan olmak üzere herkesten büyük bir kahkaha daha yükseldi. Ilgaz sürdürüyor:

"Hocama bağışlatacağım kendimi. Velisi olduğunuz ve benim okul kurallarına aykırı şekilde.."

"Babası sonradan İstanbul'a yerleşmişti!.."

Belkıs Hanım, evlilik olayından olsa gerek, Ilgaz'ın çocuklarını soruyor:

"Efendim kaç çocuğunuz var?"
"Bir oğlum, üç kızım, beş de torunum var..."

Belkıs Hanım konuşmanın bölünmesine kızdığımı anlamış olmalı ki bana dönüyor:

"Efendim kusura bakmayın, böldüm!.."

"Rica ederim, önemli değil." diyorum. Oysa Hoca, kulaklarımdan hiç silinmeyecek olan ve beni oldukça mutlu eden cümlesiyle arayı yapıyor:

"Yok! Bunlar da dahil, zaten!.."

Beni de ailesinden biri saydığını söylüyor... İlk tanışmada hemencecik duyumsadığım bir yakınlık bu... Hep de öyle gidecek... O da öyle duyumsuyor işte... İçimden 'Keşke' diyorum, 'Ilgaz yüz yaşına kadar yaşasa..' Bu kadarcık arayı ancak verebiliyorum. En önemli konuyu deşmem gerekiyor:

"Siz Güdük Necmi, Hocam Kel Mahmut tipinde.."

"Başka tipler anlatayım sana... 122 Safranbolulu Ahmet!.. Okuldaki bu numarasını hiç unutmadım. Eserlerimde de numarası 122'dir. Yalnız, Ahmet'i 'Şaban' yaptım. 'İnek Şaban' oldu... (Hocasına dönerek) Arka-

daşların ona verdiği isim belki sizin kulağınıza da gelmiştir, müdür yardımcısı olarak. Sınıfta ona takılırdık. Bir de başka bir Ahmet var, İmam Hatip'ten gelme. Sonra liseye edebiyat hocası oldu. İkimiz 'Güdük Necmi' rolünü benimseyecek küçüklükteyiz; yaş ve boy bakımından... Okuldan mezun olurken biraz boyum uzadı. Ahmet uzamadı. Yaramazlıkta benden aşağı kalmazdı. Tatlı yaramazlık yani önemli bir şeyimiz yoktu. Bir gün Ahmet'le bir olduk, İnek Ahmet'in Fransızca kitabının içine ot koyduk!.. Son sınıftayız ve Ahmet'in yanında oturuyorum. Sıralarımız masa gibi tek tek. Fransızca hocası gelecek... Dersin sayfasını biliyoruz; ona göre koyduk otu... Ahmet açacak... Otu görünce ne yapacak!.. Yani kendisine 'inek' dendiğini anlayacak mı anlamayacak mı?.. Ahmet'te 'sureti-i intikal dakikada yarım santim' falan... Hoca Fransızca ile 'Açın şu sayfayı!' dedi. Ahmet hemen açtı, 'Aferin!' desin diye bekliyor!.. Bu arada düşünüp taşınıyor... Ot ne geziyor bu sayfada!.. Şöyle bir bakıyor... Anladı ki bir kasıt var... Uslu arkadaşlara bakmıyor; gözü benim üzerimde... Arkamda Sıtkı ve Şakir oturuyorlar ki onlar da oldukça uslu. En sonunda ben güldüm. Gülünce kendi kendine sevindi; 'Faili buldum!' dedi. Şimdi ne yapacak!.. Ders bu!.. Hoca da Şakir Bey..."

"Lütfü Şakir..."

"Evet Hocam... Şakir Bey beni ortaokuldan biliyor. Şimdi bir tehlike doğmasın diye Ahmet'i kolluyorum. Durdu durdu, artık hazmedemedi, açıkça 'Bu inek demek!..' dedi. Ancak, on beş yirmi dakika sonra... Bu sonuca ancak vardı!.. Milim milim!.. Kalktı, fazla asabileşmeden bir tane vurdu bana... Şakir Bey 'Nereden anladın?' diye sordu. 'Kitabıma ot koymuş!..' dedi. Şakir Bey de içinden gülmeye başladı. Kendisini zor tutuyordu..."

Söz İnek Ahmet'ten açılınca Ilgaz, çıkıştan elli üç yıl sonraki anısını da anlatma gereği duyuyor:

"İki üç ay evvel Safranbolu'daydım. Karabük'te imza vardı. 'Senin sınıf arkadaşlarını çağıralım mı?' dediler. Biliyorsunuz orada epeyce arkadaşımız var. Şükrü... Çakır gözlü bir Şükrü vardı, o sağ... 'İnek Ahmet'e sakına sezdirmeyin!' dedim... Şükrü'yü de Ahmet'i de getirdiler!.. Gazeteciler fotoğraf çekmek istiyorlar. Bizimki yanıma yaklaşmıyor, adını verdiğimiz mahlukat [canlı] gibi uzaktan bön bön bakıyor!.."[4]

Gülüşmelerden sonra Ilgaz, İnek Ahmet'i anlatmayı sürdürüyor:

"Safranbolu'da bir cuma günü imam hutbeden Atatürk'e dil uzatmış. Bizim İnek de cemaatin arasında... Ahmet ayağa kalkmış, herkesin bakışları arasında imamı uyarmış: 'O adama dil uzattırmam! Kolundan tutar atarım dışarı! Dersini doğru yap!..'

Bu olayı anlattıktan sonra Ilgaz kendine özgü mizahını patlatıyordu:

"Bizim en ineğimiz buydu işte..."
"Tulum Hayri'ye azıcık değinmiştiniz..."

Kel Mahmut bir şeyler anımsamış, Ilgaz'dan önce patlıyor:

"Ona iki porsiyon yemek çıkardı... Terbiyeli, kibar, boğazına düşkün biriydi..."

Ilgaz sürdürüyor:

"Bravo Hocam öyleydi!.. Tulum Hayri tipi Safranbolulu Fehmi ile 110 Cemal!.. İkisinin özetidir. Cemal yatakhane gözcüsüdür. Ben onu Tulum Hayri yaptım ama Fehmi ile ikisini yoğurdum, iri yapılı bir tip çıktı ortaya... İkisi de sporcudur. -Benim de boyum uzadı,

4 Bu buluşma öncesinde Ilgaz, İnek Ahmet'e Safranbolu'da ne diye hitap edildiğini sorar. "Öküz Ahmet" yanıtını alınca yanındaki Minibüsçü Süleyman'a şöyle der: "Boşuna demiyoruz bu halk bir şeyler biliyor, diye..."

voleybol birinci takımına geçtim sonunda- Babam öldükten sonra biraz bakımsız kalmıştım. Fasulye, pilav ile boyum uzadı. Muallim Mektebi'nin yemeklerinden şikâyetçi değilim yani... Ağırlığım elli küsurdan, çıktığım günlerde yetmiş dörde çıktı... Liseyle voleybol maçı yaptık. Onlar yendiler ama Fehmi ve ben oyuncular arasındaydık yani..."

Pek söze katılmayan Tomris bu aşamada bir soru sormadan edemiyor:

"Ay! Adile Naşit'in canlandırdığı bir hizmetli vardı. Okula vardığımızda bize çok yakın davranır, yardım ederdi..."

"Bizim Şerife Hanım... Hep Şerife Hanım gözümün önüne geldi. Sonra o Adile Naşit oldu kafamda. Üstelik oynayan da Adile Naşit oldu... Hocalar beni iyi tanıyordu. Yeni harfler için okulda kurs açıldı. Hademe odasında ben onlara yeni harfleri öğrettim."

Nihat Bey o günleri yaşamaya başladı bile...

"Refet Bey zamanında... Ben de öğretmenlere, memurlara verdim..."

"Evet... Hademelere de ben vermiştim. Şerife Hanım'ı yakından izlemişimdir. O da beni severdi. Bazı işlerimde falan yardım ederdi. Onu da tip olarak ihmal etmedik yani... Oğlumun öğretmenlerinden de yardımcı buldum bir yerde... Kabataş'tan gelir 'Baba, bugün şöyle oldu, böyle oldu...' diye anlatırdı. Oradaki olaylardan da aldım ama tipler benim tiplerim yine... Örneğin Sedat Bey, bizim Fransızca öğretmeni... Rugan iskarpin giyerdi..."

"O intihar etti, nahiye müdürü iken..."

Başka yöne kaydırmadan sözü tiplere döndürmem gerekti:

"Yani özü değiştirmeden tiplere katkıda bulundunuz..."

"Fazla değiştirmedim. Bakın 111 Mahmut... Bunun da bir kardeşi vardı, Hikmet... Küçük sınıflardaydı o... 111

> Mahmut bir gün redingot giymiş. Bir kiracısı vermiş. -Kastamonu'da evleri vardı- Dans etmeye de meraklıydı. Üst katta, bizim sınıfın yanında tiyatro odamız vardı. Orada bunlar kırıta kırıta dans ediyorlardı... O vakit öğretmen olacağız diye dansa falan merak sardı. Bunlar teneffüslerde falan giderler, orada dans ederler... Derken, Mahmut'un tipi Refüze Ekrem oldu. Hatta bir yerde ben ona 'Efemine tipi' demişim, bu da duymuş. Uzaktan dargınlığını belirtti bana... Bu rolü de Metin Akpınar oynadı. Bir de Piyale İhsan tipi... Bu da biraz Sabri Cemil biraz diğer edebiyatçılar... Bunlardan bir tip yaptım. Bunu da Ulvi Uraz oynadı. Ahmet Haşim hayranı bir tip... Vakvak Rıza, tarih hocası tipidir... Mevlevi..."

Rıfat Ilgaz takılıyor. Onu büyük bir ilgi ile izleyen Hocası Nihat Bey yardımına koşuyor:

> "Tahir Bey!.. Hafif sakallı!.."
> "Hah!.. Fakat sağır değil o... İşitmediği için arada sırada takılacağız; onu ben sağır yaptım..."

Bu kez ben bir soru soruyorum:

> "Nihat Bey Hoca'yı, Kel Mahmut olarak tipleştirdiniz. Bu adı takarken Nihat Bey'in hakkınız da ne düşünebileceğini düşündünüz mü?"

> "Kastamonu gazetesi yazarlarından Siyami Özel 'Hocam biz işitiyoruz ki Hababam Sınıfı Kastamonu Muallim Mektebi ile ilgili' dedi. Çok yerde, röportajlarda 'Hangi lise? Galatasaray mı, Haydarpaşa mı, Kabataş mı?' diye soruyorlar. 'Hayır, hayır, hayır!...' Hangi lisede okudun sen?..' 'Ne lisesi yahu; Muallim Mektebi mezunuyum ben. 'Iyice sıkıştırıyorlar; 'Öyleyse bu tipler?' 'Hepsi de benim sınıf arkadaşlarım...' Öğretmen kimdi, sorusunu da yanıtladım. Siyami Özel Kastamonu gazetesi'ne bir röportaj yaptı."

Röportajı Nihat Dicle de biliyor:

"Yaptı!.."

"Sanıyorum o röportaj size de gelmiş..."

"Geldi..."

"Ben o zaman 'Hocam nereden görecek bunu' falan dedim."

Biz gülüyoruz, Ilgaz anlamıyor:

"Görse bana müthiş kızacak amma hocam tutup da Ankara'larda bu gazeteyi mi okuyacak, dedim. Bir süre sonra Siyami demez mi ki 'Ben Nihat Bey'e gönderdim!..' Ben hocamdan bir tepki bekliyorum; 'Teessüf ederim Rıfatçığım!.. Beni ne hale getirmişsin!..' Böyle bir tepki beklerken bir gün bir mektup... Hocam bu işten çok mutlu... Ne kadar rahatladım... Yani bir türlü vicdan azabı... Halbuki hiçbir kötü niyetim yok tabi..."

Belkıs Hanım, Ilgaz'ı teselli etme gereği duyuyor:

"Ama çok iyi niyetli... Fikir olarak da babamın bütün özelliklerini taşıyor... Çok iyi görmüşsünüz, çok iyi yakalamışsınız..."

"Hep hocamı düşündüm. Ne olmuştu sınıfta?.. Ne olay geçmişti?.. Kaçtığımız vakit ne oldu?.. Kaçmadığımız vakit ne oldu?.. Derste ne oldu?.. Aşağıdan yukarıya vurduruyorum. Ustte bizim derslik, altında müdür yardımcısı odası... Fazla dolaşınca kızar, gelir, kapıyı arkasına kadar vurur. 'Siz bu okulun yüz karasısınız!..' falan... Hiç de içinden gelerek söylemez. Biz mütalaada [etütte] yerimizi alırız. En çok korktuğumuz muavin odasının üstünde oluşumuz... Hem de bir iki ay sonra öğretmen olacağız üstelik... Elbiselerimizin rengi bile başka... Siyah, koyu elbise... Derslere giriyoruz, hepimizin kravatı falan tamam... Bir de bakıyoruz, itişmekten dolayı hocamız geliyor, kapıya vuruyor. 'Otur yerine!..' falan diyecek. En büyük cezası bu... Fakat hoca, haftada bir nöbetçi olarak kaldığı zaman kapıda görünecek mi, görünmeyecek mi?... Görünmesi bize yetiyor. En büyük ceza..."

"Nihat Bey, bir de size soralım. Hababam Sınıfı'nı televizyonda izlediğinizde, 'Kendimi tanıdım' diyorsunuz. İlk izlediğinizde, Ilgaz'ın sizi o role sokması hakkında ne düşündünüz?"

"Böyle bir eserde doğrudan doğruya benim adım verilse belki olmazdı, diye düşündüm ve sevindim. Büyük bir heyecan, büyük bir mutluluk duydum."

"Bunu mektupla bana bildirdiler. Ben de artık açıkladım, ne yapayım. Zorluyorlar, bir yerden öğrenmişler. Efendim, huzurlarımızda şunu belirteyim; gösterdiği musamaha [anlayış] o dönemin öğretmenlerinin müsamahasıdır. Hatta biz bu öğretmenlerden yetiştiğimiz için böyle yazar olduk, sanatçı olduk. İyi öğretmen olduk. Hocalarımıza çok şeyler borçluyuz. Her zaman bunları belirtmişimdir."

"En son 1936'da görüştüğünüzü söylemiştiniz..."

"Bakalım hocam hatırlayacak mı? 1936'da edebiyat imtihanına lisede girdim. Hocam da Muallim Mektebi kapanınca liseye geçmiş. Baktım orada. Bir de Osman Faruk Verimer vardı..."

"Almanca hocası..."

"Evet hocam. Bir de Mıstabey vardı, eskiden bize Türkçeye gelirdi. Sorular yazdırırdı. Benim için gerçekten kolay. Fakat biz sarf ile nahiv biliriz. Yani gramer ve sentaks bilmeyiz. 'Sarf ve nahiv üzerinden tahlil yapın' sorusunu onlar gramer ve sentaks olarak yazmışlar. 'Sarf ve nahiv' deseler ben başlayacağım. Bende böyle bir tereddüt... Sizi de nöbetçi koymuşlar... Aradan altı sene geçmiş amma siz beni tanıdınız. İmtihana girdiğimden memnun, kazanacağımdan da herhalde umutlu... Hocam 'Bir sıkıntın varsa burada Mıstabey var, ona soralım Rıfatçığım' dedi..."

"Sıkıntınızı anlamış olmalı..."

"Evet. İçimden 'O bilmez Osman Faruk'a sormalı' diye düşündüm. Çünkü o Avrupa'da okumuş... Nihat Bey gitti, Osman Faruk Bey'e bir şeyler söyledi. Osman Faruk Bey yanıma geldi. 'Nedir müşkülatınız?' dedi. Söyledim. Düşündü 'Valla ben de kesin bir şey bilemeyeceğim. Biz bunu böyle kullanmıyoruz' dedi. Edebiyat derslerine de giriyordu oysa... Ben yine bildiğim gibi yaptım ve kazandım. Nihat Bey'e 'Bunu söyleyin' desem uğraştığı bir branş değil ama gayet rahat gitti, Osman Faruk Bey'i yanıma getirdi. İmtihandan sonra Merkez Kıraathanesi'ne gittim. Osman Faruk Bey orada oturuyordu. Selam verdim, kendimi tanıttım. 'Ben seni tanıyorum. Şiirlerini okuyorum. O dediğin şeyi gerçekten bilmiyorum. Zaten fazla bir şey sormuyorsun. Sen ne yaptın?' dedi. Sarf gramerdir, öbürü de sentaks diye tahlil yaptım. Bir sorguyla bittiği için 'Bu cümle bir cümle-i istifamiyedir' dedim. Hocaya kelimeleri tektek analiz ettim. Bana imtihanı kazandıran hocam Mustafa Nihat Özön, yıllardan sonra bir oyunumun davetlisi..."

"Onu bilirim. Gazi Terbiye'de öğretmendi..."

"Evet hocam. Özön davetliler arasında. Oyun bitti. Öğrencilikten arkadaşım Baha Dürder ile saat 23.00 gibi hocaya 'Efendim, buyurmaz mısınız? Biraz bir şeyler içelim...' dedik. 'İyi olur be Rıfatçığım...' dedi. Çok tanınmış bir yere gittik. O viski içiyor. Baha 'Ben imtihanı sayenizde kazandım da Gazi'ye öyle girdim' dedi. Çünkü Baha'yı hoca, Remzi Kitabevi'nden tanıyor. Ben hocaya sordum: 'Hocam, okulda öğrenciyken bütün arkadaşlarıma imtihanı nasıl kazandıklarını sordum. Herkes ben falanın nesiyim dedi. Hiçbiri sorulara cevap verip de kazanmamışlar. Ben niçin kazandım?' Hoca güldü 'Bir sen kazandın zaten, yahu!' dedi. Açıkça söyledi. 'Senin verdiğin cevap gözümün önündedir. 'Bu cümle bir cümle-i istifamiyedir' demişsin' dedi. Onu unutmamış, yıllar sonra anlatıyor... En son görüşmeden açmıştık da... En son 1936'da görüşmüştük yani... Kırk sekiz yıl sonra demek ki..."

"'Kel Mahmut' adından dolayı bir süre yapıt denetimden çıkmıyor..."

"Öyle oluyor. Bu eserde usulsüz öğretmenlik yapanları eleştirdim. Çünkü öğretmenlerimizin hepsi başarılı değillerdi. Kopyacılık diye bir şey var mı, var! Kopyacılığın nedenleri programdadır, şundadır, bundadır... Yani bir tür kişilerin eleştirisi değil bir yöntemin eleştirisi. Böylesi bir düzende öğrenci ezberci olur. Ezbercilik zaten ayıp bir şey... Hocamız bize her zaman 'Çocuklara bir şey ezberletmeyin, hoşlarına giderse şiir ezberletin' derdi. Ben bile kendi şiirimi ezbere bilmem. Güzel bir şey bakarak da güzel okunur. Yani biz ezberciliğin karşısındayız. Hababam Sınıfı'nda ezbercilerle hep alay vardır. Oraya yazar, buraya yazar, şuraya yapıştırır, bilmem tahtaya şey eder... Eh! Biz de bunları toplumsal yergi olarak, bir eğitim yergisi olarak belirttik. Fakat öğretmenlere hakaret, küçümseme katiyyen... Ben nasıl öğretmenlere hakaret ederim... Ben de öğretmenim bir kere... Hanımım öğretmen, kızım öğretmen... Neden yok bir kere..."

Nihat Bey sevincini yine dışa vuruyor; Ilgaz'ı tamamlıyor:

"Piyes icabı..."

Söyleşi yön değiştirmeye başlıyor; doğru yöne yöneltmeye çalışıyorum:

"Bu tarihsel görüşmede biriniz Hababam Sınıfı'nın yazarı ve Güdük Necmi'si; diğeriniz de kahramanı, örnek eğitimci Kel Mahmut'u... Hababam Sınıfı'ndan hareketle yıllar sonra karşı karşıya olmak sizlere neler düşündürüyor?"

Önce Nihat Bey yanıtlıyor:

"Karşı karşıya... Bu yaşa kadar gelip Allah'ın en büyük nimeti olarak birbirimizi görmemiz... Bu gün çok kıymetli arkadaşlarımızın, öğrencilerimizin hemen hepsi rahmet-i rahmana kavuştu. Fakat biz.. Ne diyelim artık... Karşılaştık... Bundan daha mutlu bir olay olamaz..."

Sıra Ilgaz'da:

> "Bilhassa Hocamı yani bizleri yetiştiren zatı şu kadar sene sonra sağ görmek... Arkadaş (beni işaret ederek) dedi ki 'Ben Hoca'yı gördüm, iyi.' Rahatsız etmeyelim, istedim. Çünkü benden on yaş daha büyüktür. Konuşamaz herhalde... Hafızası da biraz yorulmuştur, dedim. Şimdi, sizi dinledikten sonra kendimden kuşkulanmaya başladım. Hocam kadar hafızam kuvvetli değil. Taaa elli altmış sene gerilere dönerek kişileri, olayları yerli yerine koyması... Ancak övündüm... Demek böyle değerli hocalarda okumuşum... Yine de şu kadar yıl sonra olayları muhakeme edebilen, bir sonuca bağlayabilen, senteze vardırabilen değerli öğretmenlerde okuduğum için övündüm."
>
> "Nerede bir öğrencimin yüksek mevkilerde görev aldığını öğrensem büyük manevi zevk duyarım. Hem de makamına kadar gider, ziyaret ederim..."
>
> "Efendim, her ikinize de teşekkür ederim. Sağlıklı günlerinizin çok olmasını dilerim."

Daha sonra Rıfat Ilgaz yanında getirdiği iki kitabı ve bir posterini imzalamıştı. *Güvercinim Uyur mu* kitabına: "Çok değerli Hocam Sayın Nihat Dicle'ye derin saygılarımla. Kastamonulu Şair Mehmet Rıfat'tan uzun ömürler dileğiyle... Muallim Mektebi, 172 Mehmet Rıfat, İmza. *Pijamalılar* kitabına: "Değerli Hocam'a... Bu eserimi de başka tür bir 'Hababam Sınıfı' olarak okumanız ricasıyla en derin saygılar... 11.III.1984. M. Rıfat." Portresine de eski yazıyla; "Muhterem Hocam Nihat Dicle'ye uzun ömürler dileğiyle... M. Rıfat" yazdı.

Tarihsel görüşmeyi böylece bitirmiştik. Bir daha görüşme olasılıkları hemen hiç yoktu... Bunu kendileri de biliyorlardı. Ne var ki yapabilecekleri bir şey de yoktu. Hababam Sınıfı'nın Kel Mahmut'u ile Güdük Necmi'si bu bilinçle son kez kucaklaştılar ve ayrıldılar... Dudakları kıpırdıyordu her ikisinin de... Ama mutluydular...

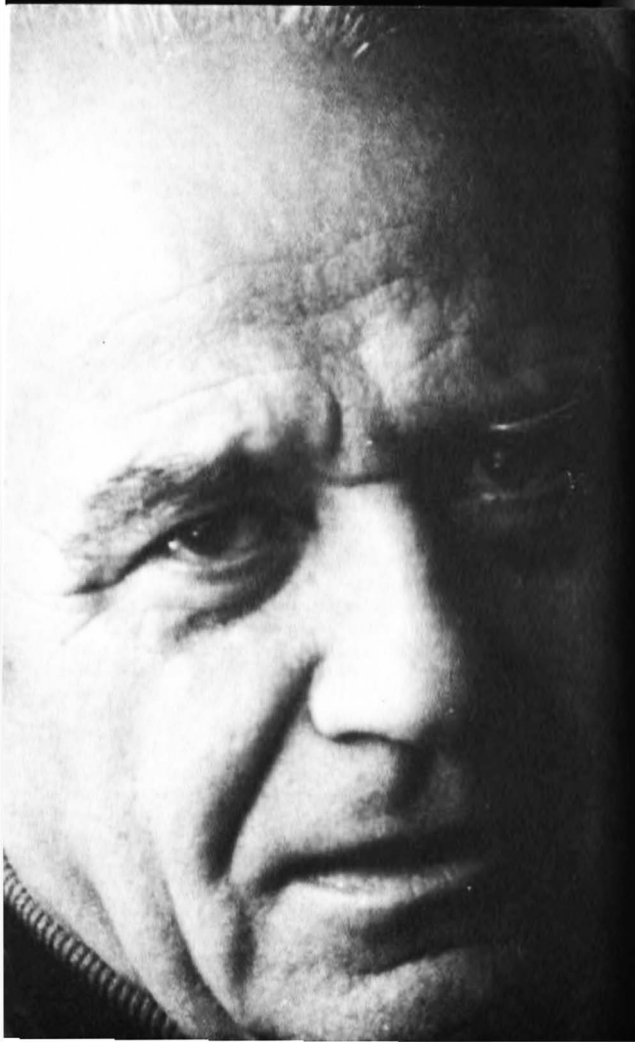

RIFAT ILGAZ VE NURİ İYEM

Nennur Sezer

Gençliğimde tanıdım Rıfat Ilgaz'ı. Saçımı balta kesmez derecede keskin yıllarımdı. Nasıl tanıştığımızı hatırlamıyorum. Ama şiirlerini önceden bilmenin mizah öykülerini tanımanın teklifsizliğini çabuk kazandım. Bu yüzden bir akşamüstü misafir olduğum Rıfat Ilgaz'ın evinde Nuri İyem'le tanışınca hiç de terbiyeli davranmadığımı söylemeliyim. İyem, Rıfat ile soyut sanat üstüne dedikodu yapıyordu. Ben ev sahibine söz payı tanımadan saldırganlaştım, "Türk resminin başına nonfigüratifi, soyutu siz bela etmediniz mi Nuri İyem?" ve Rıfat Ilgaz'dan paparayı yedim: "Sen Nuri İyem'i ne kadar tanıyorsun? Mesela daha önce onun mangal resmini gördün mü, hiç değilse benim o resmi anlattığım şiirimi dikkatli okudun mu?"

"Mangal" şiiri Rıfat Ilgaz'ın Nuri İyem'i onun gençliğinde çektiği yoksulluğu anlattığı bir şiirdi.

Ev mi ev
Oda mı oda
Ne raflarda kapkacak
Ne duvarlarda ayna
Nerden baksan iki minder
Masayı eskiciler götürdü
Kilimse çıktı mezada
Evdir bu anam babam,
İşte kapısı penceresi
Yemin etsen başın ağrımaz

Kapıda hane numarası
Hasbahçenin tek gülü
Orta yerde bakır mangal
İnce belli
Yanık tenli,
Halka halka küpeleri,
Kesileyim şu duruşa

Rıfat Ilgaz mangalı bir genç kız gibi anlatır. "Küçük yaşta ev çevirmiş, göçmen olmuş altısında" bir genç kız.

"Bir kıvılcım sıçradı içine / Bizim Ressam Nuri'nin" Mangalın resmini yapar İyem.

"Kömür vurmuş gibi başına" O ara annesi hastalanır. Para gerekir.

Reçeteler kalınca elimizde
Çektik duvardaki yağlıboyayı
Bir akşam üstü pazara
Baktılar bezine çerçevesine
"Para etmez" dediler
Beğendiler altın gibi rengini
Resmini değil kendini istediler,
"Olmaz" diyemedik
Çektik Çerkez kızı mangalı
Esir pazarına
Resim para etmeyince mangal kilo hesabı bakır olarak satılır.
Kurtardık Ressam Nuri'yi derken
Kıydık Recep Usta'nın zanaatına.

Bu şiir mangala bakır ustasınca verilen emeğin nasıl hiçe sayıldığını anlatırken geniş bir çağrışım çemberiyle sanatın, sağlığın, insanların durumunu da anımsatır.

Mangal gitti maşa kaldı
Parayı yatırdık ilaca
İki kırık şişe kaldı

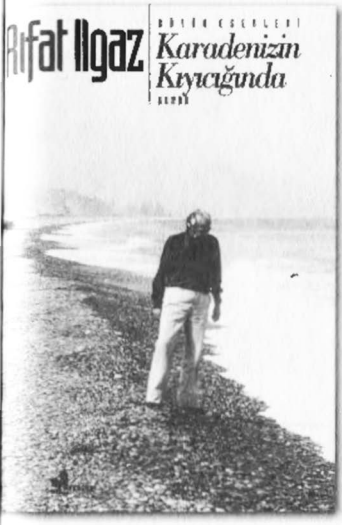

Ben, "Mangal" şiirini bölük pörçük anımsarken davranışımın çiğliğini de kavradım. Üstelik Nuri İyem hep ilerici olaylarla anılırdı. Bir dönemin devrimci öğrenci olaylarında adı geçiyordu. Nuri İyem'i gerçekten yeterince tanımadığımı düşünerek susmayı başardım. Rıfat Ilgaz'ın öğretmen yanı beni daha fazla mahcup olmaktan kurtarmıştı. Bu olay beni "tereciye tere satmaktan" da kurtardı. Tartışacağım kişileri iyi tanımadan tartışmaya da kalkışmadım.

Rıfat Ilgaz'ı tanımak bana onun bir kitabının düzeltisini yapmak onurunu da bağışladı. Karadeniz'in Kıyıcığında piyes olarak yazılmıştı. Fındık atölyesinde çalışan kızlardan birinin yaşamının çevresinde Karadeniz kadınının yaşamı anlatılıyordu. Ne var ki, Rıfat tam kitap basılacağı sıra kitaptan vazgeçmiş. Ne var ne yok bütün baskıyı yok ettirmiş. Sonradan romanı yazdı.

Ancak o yok edilen oyun benim için hep bir üzüntü kaynağıdır. Keşke bir kopyayı olsun saklamayı akıl etseydim.

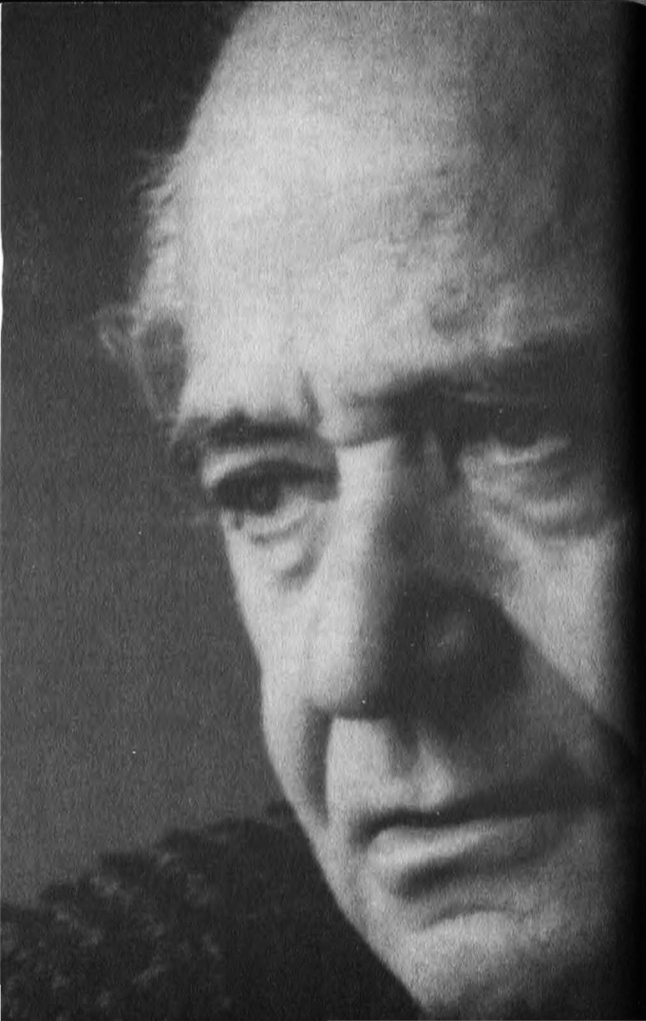

HAKKINDA YAZILANLARDAN

Aziz Nesin

Genellikle Türk mizahının dozu yüksektir. Yalnız Türk değil, Akdeniz halkları mizahının da dozu yüksektir. Okurlar mizahın her türünü artık kanıksamış oldukları için, bu geleneksel zengin mizah birikimi üstüne, okurların beğenebilecekleri mizah eseri vermek Türkiye'de çok zor bir iştir. İtalya, Fransa için de aynı şeyleri düşünüyorum. Molière, Gogol, Şçedrin, Zoşçenko, İlf ve Petrov gibi büyük mizahçılar yetiştirmiş olan, mizahı çok zengin Rusya'da da durumun aynı olduğu sanısındayım.

Mizah alışkanlığı biraz da keyif verici içki alışkanlığına benzer. Alışkanlar, keyiflenmek, tadına varmak için, aldıkları maddeyi her gün biraz daha artırmak zorundadırlar. Ama bu artışın sınırı yoktur. Bu durumda mizaha bir yenilik, bir çeşni getirmek gerekir.

Rıfat Ilgaz'ın mizahında işte bu çeşni var. Bu çeşni hem anlatışında hem de öykülerinin şiirliğinde görülüyor.

Birlikte Yaşadıklarım Birlikte Öldüklerim, Nesin Yayınevi, İstanbul 2006, s. 302-304.

Behice Boran

Rıfat Ilgaz, kendisine mahsus bir edası olan, şuurlu veya şuursuz taklitten uzak, müstakil şahsiyetli, bir şair olarak beliriyor. Yazılarında gösteriş, şu veya bu olmak iddiası yok. Yakından bildiği içten duyduğu mevzulan, kendi hayat tecrübelerini işliyor. Bunun içindir ki, entelektüel iddialara, "bir şiir anlayışı" izahlarına girmeden, lüzum görmeden, kendine mahsus bir yazış geliştiriyor. Muhteva öz, halis, yapmacıktan uzak olunca, ifade tarzını, vasıtalarını da kendiliğinden buluyor. Rıfat Ilgaz halk-şairi, köy-şairi olmak gayretinde değil, fakat kendisi halktan olduğu için, halkla beraber yaşadığı, duyduğu için ve sanatının da ehli olduğu için şiirlerinde temiz, güzel bir dil, halkın dili beliriyor ve Rıfat Ilgaz "halka inmek"

gayretinde olan, zoraki köy şiirleri yazan, halk şiirlerinin kalıbını alarak halk şairi olduklarını sananlardan çok daha fazla, onların erişemiyeceği kadar, bugünün halk şairi oluyor. Gerçekten bildiği, samimi olarak duyduğu mevzuları işleyen sanatkâr, eğer sanatkâr ise mevzuuna en uygun şekli bulur ve bu şekil sadece bir kalıp olmaktan çıkar. Muhteva ile şekil ayrılmaz bir surette bütünleşir. Rıfat Ilgaz böyle bir şairdir.

"Rıfat Ilgaz Üzerine", *Adımlar*, (1), Mayıs 1943; *Militan*, (6), Haziran 1976.

Memet Fuat

Şair Rıfat Ilgaz hiçbir yasaya sığdırılamayacak bir yolla sustu-rulmuş ama o bu kez bir mizah yazarı olarak sesini duyurma-nın yolunu bulmuş, yeniden gün ışığına çıkmayı başarmıştı. Sonraki yıllarda baskılardan kurtulunca gene şiire döndüyse de artık çok ünlü bir mizah yazarı, bir romancı olarak şiir yazıyordu.

Rıfat Ilgaz'ın Türk şiirinde önemli bir yeri olduğuna inanıyorum. Ya-lınlığı, şiiri hem dış hem de iç biçim sanatlarından uzaklaştırışıyla düzyazıya çok yakın yerlerde dolaşmış, sınırları zorlamıştı. Başka hiçbir Türk şairi anayoldan bu kadar uzaklarda şiir aramayı göze alamadı.

(...)

Sonraki Rıfat Ilgaz, baskıları aşıp ünlü bir mizah yazarı, bir roman-cı kimliğiyle şiire dönen Rifat Ilgaz, başlangıçtaki yönelişlerinden uzaklaşmış, ustalığın ortak alanlarından ses veren bir şairdi.

"Rıfat Ilgaz İçin", *Cumhuriyet*, 10 Temmuz 1993.

Perver / Vaili Boratav

Rıfat Ilgaz'ın meziyeti, başka bir vesile ile de söylediğim gibi, gürültülü mevzulardan kaçması, asıl sanatlık değerleri bulamadıkları için, tantanalı isimler ve sıfatlar, önemli vakalar ve şahısları sıralamak suretiyle tesir yapmak isteyenlerin kötü geleneğinden kendini kurtarmış olmasıdır. Onda "bazı cevherli genç sanatkârlarımızın zayıf tarafı" diye gösterebileceğimiz "bohème" ve "snobluk" merakı da çok şükür yok.. Rıfat Ilgaz, bütün bunlardan başka, ancak kendini ve kendine benzeyen birkaç orijinal dostunu ilgilendirecek önemli şeylerden de bahsetmiyor: O, her gerçek sanatkârda olduğu gibi, şahsiyetini silmek suretiyle bir şahsiyet sahibi olacağını anlamış görünmektedir. Şiirlerine konu ararken, uzaklara gitmek veya yükseklere çıkmak lüzumunu duymuyor, kendine en yakın muhitleri, en iyi bildiği insanları ve nesneleri kâfi görüyor. Bize ispat ediyor ki, her hadise, en küçüğü, en ehemmiyetsizi bile şiirin mevzuu olabilir. Yeter ki bunu söyleyecek dili bulabilelim. Yeter ki, şiire, sırf kendi duygularımızın dar çerçevesinden taşıp bütün insanlara geçebilecek cinsten bir çeşni verebilelim.

"Rıfat Ilgaz, Sınıf", *Yurt ve Dünya*, (40), 15 Mart 1944.

Sabahattin Ali

Şair büyük mevzulara, palavralı şeylere hiç yanaşmamış, basit, gündelik hadiselerden, apartman kapıcılarından, kolculuktan yetişme bir memur olan babasından, sanatoryum arkadaşlarından, mahalle komşularından bahsediyor. Hemen bütün şiirlerinin mevzuu kendi küçük dertleri, arzuları. Amma hayret! Bunların hiçbiri sadece Rıfat Ilgaz'ın dertleri değil... Hepsi, hepsi geniş bir kitlenin, bir insanlığın dertleri. Sosyal şiir nedir, diyenlere bu kitabı göstermek lazım. En şahsi, en hususi şeyler nasıl cemiyetin malı olabilirmiş, insan kendi hasis dertlerinin dışına nasıl çıkar

ve onları nasıl biraz yukarıdan, dudaklarında hazin bir tebessümle seyredebilirmiş... En basit kelimeler, en özentisiz tasvirlerle nasıl hayat dolu tablolar, koskoca bir cemiyet parçasını aksettiren manzaralar çizebilirmiş... Bütün bunları Rifat Ilgaz'dan öğrenmek kabil. Hiçbir büyük laf etmeden, gözlerimizde hassas yaşlar belirtmeye çalışmadan, kolunu makineye kaptıran Alişim'i hayalimizde canlandıran, Edirnekapı tramvaylarının yolcularını sade kelimelerle dile getiren, sanatoryumda tanıştığı dostunun ölümü üzerinde bizi saatlerce düşündüren, meyhane yârenliklerinde bütün bir neslin hazin romantizmini önümüze seren bu şair, kelimenin tam manasıyla kudretli bir sanatkârdır. Onun asıl kudreti, ferdilikten kurtulup cemiyetin malı olabilmesinde, kendi küçük dünyasındaki bütün şahsi meselelerin sosyal mahiyetini kavramasında ve bunları bir üçüncü şahıs bitaraflığı ile anlatabilmesindedir.

"Rıfat Ilgaz ve Son Yirmi Yılın Türk Şiiri", *Yurt ve Dünya*, (28), Nisan 1953

Ömer Faruk Toprak

Rıfat Ilgaz'ın şiirlerinin canlı ve taze olması, sadece duygu ve düşüncelerinin topluma yakınlığından ileri gelmiyor; o, halk psikolojisini incelediğinden ele aldığı imajları arı bir lirizm ile belirtiyor. Gerçeği işlenmemiş bir hammadde halinde bırakmıyor. Onu, birçok artistik olanakların çerçevesi içinde yoğurarak, okuyucunun hem yüreğine hem de kafasına sesleniyor. Bu iki ucu birleştirebilmek her sanatçının başaracağı kadar kolay değildir. (...)

Ben, Rıfat Ilgaz'ı önceleri duygu ve imge şairi olarak görmüş ve o alanda başarıya ulaşacağını düşünmüştüm. Onun için, realist bir kaygı duysa bile, uygulamaya bunu koyamaz, diyordum. Karımca, duygu ve imge şairleri gerçeği kolay kolay kavrayamazlar. Ancak, ayrıcalıklı bir yaratılışta olanlar, bu iki öğeyi birbiriyle kaynaştırmışlardır. Son denemeleri nedeniyle Rıfat Ilgaz'ın da böyle bir durum

yaratmasını bekliyorum. Yeni şiirini çok sevdim. Ondaki değişmeyi ilk gören ve alkışlayanlardan biri olduğum için mutluyum.

Haz: Füruzan Toprak, *Ömer Faruk Toprak'ın Kaleminden Portreler*, T. C. Kültür Bakanlığı, Ankara 1999

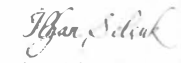

Hababam Sınıfı, herhangi bir okulun yatılı sınıfıdır... Ve *Hababam Sınıfı*'nda hepimizin dirsek çürüttüğü sınıfların en sıcak, en tatlı havası dalgalanır, Rıfat Ilgaz'ın kadife gibi Türkçesiyle...

Bu kadar bizim içimizden, bu kadar bizden kitap yazılmadı sanırım. Batı edebiyatı örneklerine dikkatle özenen kalemlerimiz çoktur; ama *Hababam* Sınıfı'nın korkunç bir sadelik içinde bizim çizgilerimizi rahatça yakalaması hepimizi düşündürmelidir. Bazen kolay gibi görünen edebiyatın en zor olduğunu anlamak için insanın çetin denemelerden geçmesi gerekiyor."

Hababam Sınıfı'nın kahramanları arasında adı konmamış bir insan sevgisinin yoğunluğu elle tutulur gibidir; öğretmenler -Sıfırcı Hamdi başta olmak üzere- öğrencilerini sevecenlikle kuşatırlar...

"Hababam Sınıfı", *Cumhuriyet*, 30 Mart 2006

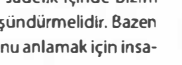

Ne var ki, Rıfat Ilgaz'a bakarken, asıl düzeltilmesi gereken yanlış şudur: Yazarımız, -mizah içi ya da mizah dışı olsun- nesirdeki ustalığından önce, şair ve büyük bir şairdir. 1940'ların ikinci yarısında, olgunlaşmış, şiirinin çarpıcı örneklerini kitaplaştırmış bir şairken mizah yazarlığına yönelmesi, biraz da yaşam koşullarının zorlamasıyla olmuştur. (...)

1940 öncesinde, bireysel duyarlıklara, üstelik heceli-uyaklı biçimlerle bağlı şair, 40'lı yıllarda, çevresindeki dünyayla, bütün çelişmeleri içinde yüzyüze gelir. Savaş yıllarının daha da ağırlaştırdığı koşullarda, işçisi, köylüsü, dar gelirlisi ve yoksuluyla çileli bir yaşamı bölüşen insanlardır gördüğü sanatçımızın; o yaşamın içinde, onun daha da yakından tanıdığı okul, hastahane, sanatoryum ve cezaevi çevresidir. Şair de, ister istemez, soyut insandan acı çeken, ezilen somut insana çevirecektir bakışlarını. Bu, temalarını belirlerken, şiirinin biçimini de değiştirir (...).

Çekinmeden söylemeli de: Nâzım Hikmet'in arkasından, Türkiye'de 'İnsan Manzaraları'nı Rıfat Ilgaz'dan daha hünerli sürdüren ve zenginleştiren bir başka şair çıkmadı, diyebiliriz.

Rıfat Ilgaz, *Bütün Şiirleri*, Çınar Yayınları, İstanbul 2010, s. XIII-XV

RIFAT ILGAZ BİBLİYOGRAFYASI

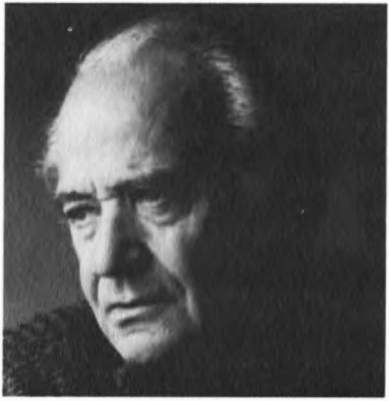

KİTAPLAR

Kabacalı, Alpay, *Edebiyatımızın Kara Çınarı*, TÜYAP Fuarcılık AŞ. (12. Kitap Fuarı), İstanbul 1993.

Bezirci, Asım, *Rıfat Ilgaz*, Çınar Yayınları, İstanbul 1997.

Saydur, Mehmet, *Rıfat Ilgaz'lı Yıllar*, Çınar Yayınları, İstanbul 1994.

——, *Biz de Yaşadık*, Çınar Yayınları, İstanbul 1998.

Yalvaç, Hüseyin, *Bu Bir Rıfat Ilgaz Kitabıdır*, Sone Yayınları, İzmir 1995.

Edebiyatımızın Koca Çınarı Anısına: Rıfat Ilgaz Sempozyumu Bildirileri (Kastamonu 10-12 Mayıs 2006), Çınar Yayınları, İstanbul 2007.

TEZLER

Öztorun, Hüseyin , *Şair Olarak Rıfat Ilgaz*, Yüksek Lisans, Ankara Üniversitesi, 1997.

Küçük, Dilek, *Rıfat Ilgaz ve* Hababam Sınıfı, Yüksek Lisans, Dumlupınar Universitesi, 2002.

Aşkır, Oya, *Rıfat Ilgaz'ın* Sarı Yazma *ve* Karartma Geceleri *Adlı Romanlarında 1940'ların Eğitim-Öğretim Anlayışı ve Aydın Yaşayışını Yansıtan Anlam Birimleri*, Yüksek Lisans, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2005.

Hazer, Gülsemin, *Rıfat Ilgaz'ın Romanları Üzerine Bir İnceleme Doktora*, Ankara Universitesi, 2005.

Kaya, Öznur Özgür, *Rıfat Ilgaz'ın Eserlerinde Çocuk ve Çocuk Eğitimi*, Selçuk Üniversitesi, 2007.

Çiftçi, Zeynep, *René Goscinny'nin* Küçük Pıtırcık *Serisi İle Rıfat Ilgaz'ın* Bacaksız *Serisinde Aile İlişkilerine ve Şiddet Öğesine Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım*, Yüksek Lisans, Eskişehir Osmangazi Universitesi, 2008.

Tombul, Şermin, *Rıfat Ilgaz'ın Bacaksız Serisinde Biçim-İçerik İncelemesi ve Serinin İlköğretim Turkçe Programına Göre Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans*, İnönü Üniversitesi, 2009.

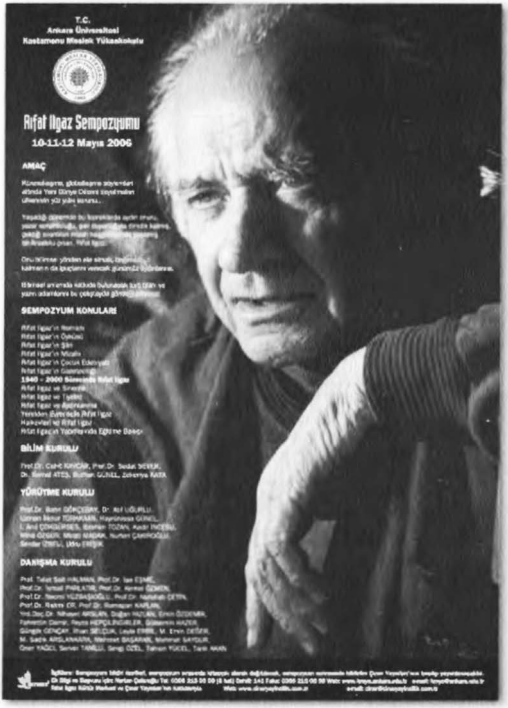
T.C.
Ankara Üniversitesi
Kastamonu Meslek Yüksekokulu
Rifat Ilgaz Sempozyumu
10-11-12 Mayıs 2006
AMAÇ
SEMPOZYUM KONULARI
Rifat Ilgaz'ın Romanı
Rifat Ilgaz'ın Öyküsü
Rifat Ilgaz'ın Şiiri
Rifat Ilgaz'ın Mizahı
Rifat Ilgaz'ın Çocuk Edebiyatı
Rifat Ilgaz'ın Gazeteciliği
1940 - 2000 Sinemada Rifat Ilgaz
Rifat Ilgaz ve Sinema
Rifat Ilgaz ve Tiyatro
Rifat Ilgaz ve Radyolarda
Yeniden Günümüzde Rifat Ilgaz
Hakaretler ve Rifat Ilgaz
Rifat Ilgaz'ın Yaşatılmasında Eğitime Destek
BİLİM KURULU
YÜRÜTME KURULU
DANIŞMA KURULU

SÜRELİ YAYINLAR

Ada, Ahmet, "Rıfat Ilgaz'ın Şiiri", (12), *Türkiye Yazıları*, Mart 1978.

Agon, Meryem, "Karadeniz'in Kıyısında Rıfat Ilgaz'ın Memleketinde", *Kar*, (15), Mayıs-Haziran 2008.

Akarsu, Hasan, "Cide Köylerinden Bir Kuvayı Milliyeci: Halime Kaptan", *Kar*, (15), Mayıs-Haziran 2008.

Akbal, Oktay, "Yârenlik", *Vakit*, 11 Eylül 1945.

Akın, Sunay, "Rıfat Ilgaz ve 2 Temmuz", *Cumhuriyet*, 13 Temmuz 2003.

Aksar, Asım, "Yârenlik", *Harman*, 1 Nisan 1943.

Aktı, Erol, "Klasiğe Evet, Ama Çağdaş Nerde?", *TV'de 7 Gong*, 8 Aralık 1986.

Akyüz, Gulsüm, "Rıfat Ilgaz'ın Çocuk Romanları", *Varlık*, (979), Nisan 1989.

——, "Önce Şiirde Sevdi Kavgayı", *Cumhuriyet Kitap*, (158), 4 Mart 1993.

Alakent, Fahri, "Ben Çalışandan Yanayım", *Kitap Gazetesi*, (1), 15 Mart 1992

Altınkaynak, Hikmet, "Karartma Geceleri", *Yansıma*, (31), Temmuz 1974.

——, "Rıfat Ilgaz Yetmiş Yaşında", *Sanat Olayı*, (13), Ocak 1982.

Andak, Selmi, "Rıfat Ilgaz'dan İki Oyun", *Cumhuriyet*, 17 Kasım 1969.

Arolat, Osman Saffet, "Yıldız Karayel", *Nokta*, 23-29 Nisan 1982.

Aslan, Mustafa, "Karartma Geceleri ve II. Dünya Savaşı Yılları", *Bizim Sanat*, (?), 2006.

——, "Sarı Yazma ve Rıfat Ilgaz", *Kar*, (15), Mayıs-Haziran 2008.

Ateş, Ali Ekber, "Rıfat Ilgaz Şiiri Üstüne Kendimce Küçük Bir Deneme", *Ünlem*, (21), Şubat-Mart 2007.

Ay, Behzat, "Emekli Günlüğü", *Türk Dili*, (137), Mart-Nisan 1992.

——, "Rıfat Ilgaz İle", *Militan*, (6), Haziran 1976.

Aydın, Mehmet, "Çileli Bir Yazıncı Rıfat Ilgaz", *Ekin Sanat*, (6), Temmuz 2005.

Bayar, Zühtü, "Uzak Değil Önde", *Gelecek*, (2), Haziran 1971

Benal, Alaattin, "Çatal Matal Oyunu Üzerine", *Ordu İli Milli Eğitim Bülteni*, Aralık 1972.

Bezirci, Asım, "40 Kuşağı Deyince", *Yazko Somut*, (56), 8 Temmuz 1983.

——, "Akımlar, Eğilimler, Şairler", *Gösteri*, (52), Mart 1985.

——, "Rıfat Ilgaz İçin Kaynakça", *Varlık*, (979-980), Nisan 1989-Mayıs 1989.

——, "Rıfat Ilgaz'ın Şiirine Genel Bir Bakış", *Militan*, (6), Haziran 1976.

——, "Rıfat Ilgaz", *Papirüs*, (19), Aralık 1967.

——, "Rıfat Ilgaz ve Şiiri", *Çağdaş Türk Dili*, (67), Eylül 1993.

——, "Sınıf", *Biçem*, (5), Şubat 1992.

Bilen, Mehmet Yaşar, "Rıfat Ilgaz", *Kıyı*, Aralık 1988.

Boran, Behice, "Rıfat Ilgaz Üzerine", *Adımlar*, (1), Mayıs 1943 / *Militan*, (6), Haziran 1976.

Boratav, Pertev Naili, "Rıfat Ilgaz, Sınıf", *Yurt ve Dünya*, (40), 15 Mart 1944.

Buyrukçu, Muzaffer, "Sarı Yazma ya da Bir Hayattan Sayfalar", *Günümüzde Kitaplar*, (15), Mart 1985.

Büyükşekerci, Hilmi, "Karartma Geceleri", *İnsancıl*, (19), Mayıs 1992.

——, "Rıfat Ilgaz", *Adam Sanat*, (38), Ocak 1989.

Canberk, Eray, "Rıfat Ilgaz ile 80. Yaş Söyleşisi", *Varlık*, (1011), Aralık 1991.

——, "Bütün Bulduklarım Şiirde", *Milliyet Sanat*, (316), 15 Temmuz 1993.

Cılızoğlu, Tanju, "Rıfat Ilgaz'la Daday Ballıdağ Sanatoryumu'nda Romanımız Üstüne", *Sanat Edebiyat* 81, (3), Ağustos 1981.

——, "Sekiz Yıl Sanatoryumda Oniki Yıl Hapishanede Yattım", *Sanat Olayı*, (42), Kasım 1985.

Çetin, Yalçın, "Kendi Kalemlerinden Yazarlarımız", *Yeni Gün*, 17 Kasım 1970.

Çotuksöken, Yusuf, "Rıfat Ilgaz", *Güneş*, 15 Haziran 1988.

Değer, M. Emin, "Bir Toplum Savaşçısı, Rıfat Ilgaz", I-II-III, *Nasrullah-Kastamonu*, 18-20 Aralık 1991.

Demir, Fahrettin, "Öyküleriyle Rıfat Ilgaz", *Adam Öykü*, (53), Temmuz 2004.

Demirtepe, Ülkü, "Nasıl Yazar Oldular, Rıfat Ilgaz: Her Yaz Yazmasını Bilen Adam Sanatçı Değildir", *Gosteri*, (40), Mart 1984.

Derman, Hakan, "60. Sanat Yılı, Rıfat Ilgaz", *Düşün*, (27), Haziran 1986.

——, "Rıfat Ilgaz", *Düşün*, (27), Haziran 1986.

Dinamo, Hasan İzzettin, "Güvercinim Uyur mu?", *Yeni Ortam*, 8 Ekim 1974.

——, "Karartma Geceleri", *Yeni Ortam*, 24 Ağustos 1974.

Dinç, Okan, "Hababam Sınıfı", *Cumhuriyet Katalog*, Mart 1986.

Dólek, Sulhi, "Rıfat Ilgaz, Mizahın ve Hayatın Ustası", *Varlık*, (979), Nisan 1989.

——, "Çalış Usta, Yarınlar Senin!", *Varlık*, (1011), Aralık 1991.

Durbaş, Refik, "Ocak Katın Alagöz", *Cumhuriyet*, 14 Aralık 1988.

Durbaş, Refik, "Rıfat Baba Sen Çok Yaşa", *Cumhuriyet Kitap*, (94), 12 Aralık 1991.

——, "Sarı Yazma", *Edebiyat Cephesi*, (16), 16 Ekim-15 Kasım 1979.

Ekmekçi, Mustafa, "Öğretmenler Üstüne", *Cumhuriyet*, 28 Kasım 1977.

——, "Rıfat Ilgaz Günleri", *Cumhuriyet*, 12 Mart 1984.

Erbil, Leyla, "Rıfat Ilgaz'la Bir Konuşma", *Dost*, (16), Şubat 1966.

Ercan, Enver, "Rıfat Ilgaz ile Söyleşi", *Düştün*, (8) Kasım 1984.

Ercan, Özcan, "80. Yaşını Kutlayan Şair-Yazar Rıfat Ilgaz Başarısının Gizini Açıkladı", *Milliyet*, 15 Aralık 1991.

Erdoğan, Fatih, "Merdivenaltı Yayıncılık Ltd, Rıfat Ilgaz", *Cumhuriyet Kitap*, (124) 9 Temmuz 1992.

Ertop, Konur, "Rıfat Ilgaz'ın Yapıtında Çocuklar", *Varlık*, (1080), Eylül 1997.

Fatih, Mehmet, "74 Yaşında Dipdiri Bir Dimağ ve Rıfat Ilgaz", *Barış*, 16 Ocak 1985.

Fişekçi, Turgay, "Savaş Günlerinde Rıfat Ilgaz", *Cumhuriyet*, 26 Mart 2003.

——, "Rıfat Ilgaz'ın Anıları", *Cumhuriyet*, 11 Mayıs 2005.

Gençay, Güngör, "Rıfat Ilgaz Şiirinde Bilinçlendirme Olgusu", *Kar*, (15), Mayıs-Haziran 2008.

Gerçek, Ahmet, "Rıfat Ilgaz Yazarlığının Ellinci Yılında", *Akşam*, 25 Mayıs 1977.

Gök, Selahattin, "Hemşehrimiz Rıfat Ilgaz", *Nasrullah-Kastamonu*, 19 Aralık 1991.

Gündoğar, Sinan, "Rıfat Ilgaz'ın Şiirinde Karşıtlıklar", *Evrensel*, 10 Temmuz 2000.

Güner, Semih, "Rıfat Ilgaz ile Söyleşi", *Günümüzde Kitaplar*, (2), Şubat 1984.

Güngör, Gencay, "Toplumcu Sanatın Savaş Yıllarında Şair", *Evrensel Kültür*, (163), Temmuz 2005.

Güngör, Necati, "80 Yıllık Bir Çınar, Rıfat Ilgaz", I-IV, *Cumhuriyet*, 24 Nisan 1991-27 Nisan 1991.

——, "Karartma Geceleri", *Cumhuriyet Kitap*, (5), 9 Mart 1990.

Güvemli, Zahir, "Hababam Sınıfı Sınıfta Kaldı", *Dünya*, 18 Kasım 1969.

H.D., "Yârenlik", *Yürüyüş*, 25 Mart 1943.

Hatipoğlu, Aydın, "Şair Rıfat Ilgaz", *Varlık*, (979), Nisan 1989.

Hızlan, Doğan, "Bir Sanatçının 24 Saati; Rıfat Ilgaz", *Cumhuriyet*, 20 Ağustos 1977.

——, "Rıfat Ilgaz ile Söyleşi", *Gösteri*, (20), Temmuz 1982.

——, "Rıfat Ilgaz ile", *Cumhuriyet*, 16 Ağustos 1982.

——, "Rıfat Ilgaz", *Cumhuriyet*, 10 Haziran 1982.

——, "Rıfat Ilgaz", *Cumhuriyet*, 26 Ağustos 1981.

İncesu, Kadir, "Rıfat Ilgaz'ın 12 Eylül Anıları", Bizim Sanat, (?), Eylül 2006.

İyem, Nuri, "Rıfat Ilgaz ile Konuşma", *Türk Solu*, (14), 20 Şubat 1968.

Jülide Gülizar, "Rıfat Ilgaz", *Cumhuriyet*, 23 Ağustos 1983.

Kabacalı, Alpay, "Sabahattin Ali ve Rıfat Ilgaz", *Milliyet Sanat*, (193), 1 Haziran 1988.

Karaahmet, İbrahim, "Yusuf Kurçenli ile Karartma Geceleri Üstüne", *Gösteri*, (114), Mayıs 1990.

Karadoğan, Yaşar, "Yazın Ustalarıyla Söyleşi", *Kıbrıs Postası*, 1986.

Kaya, Zekeriya, "Sarı Yazma", *Cide Postası*, 26 Şubat 1982.

Keser, Turgay, "Rıfat Ilgaz'ın Gözaltı Anıları", *Özgür Haber*, 8 Eylül 2005.

Kocabay, Nihal, "Edebiyatın 25 Yıllık 'Çınar'ı", *Bizim Gazete*, 1 Mart 2008.

Kocagöz, Samim, "Kırklılar Kırk Yaşında", *Türk Dili*, (374), Şubat 1983

Koparan, Ergin, "Karartma Geceleri", *Günümüzde Kitaplar*, (3), Mart 1984.

Kutlu, Nazım, "Rıfat Ilgaz", *Varlık*, (968), Mayıs 1988.

Mehmed Kemal, "Nerde O Eski Dergiler", *Cumhuriyet*, 10 Haziran 1984.

——, "Pijamalılar", *Cumhuriyet*, 10 Nisan 1984.

Memet Fuat, "Başarısızlıktan Yana", *Varlık*, (544), 15 Şubat 1961.

——, "Hiçbir Yasaya Dayanmadan", *Politika*, 14 Nisan 1976.

——, "Rıfat Ilgaz İçin", *Cumhuriyet*, 10 Temmuz 1993.

——, Mutluay, Rauf, "1969'da Roman ve Hikâyemiz, (Karadeniz'in Kıyıcığında), Varlık Yıllığı 1970, Varlık Yayınları, İstanbul 1970.

——, "Sarı Yazma", *Cumhuriyet*, 5 Ağustos 1976.

Muzaffer Tayip (Uslu), "Rıfat Ilgaz'ın Şiir Kitabı, Yârenlik", *Karaelmas* (Zonguldak), 15 Aralık 1943.

Onaran, Mustafa Şerif, "Konuşma, Rıfat Ilgaz'la", *Türk Dili*, (366), Haziran 1982.

Onger, Fahir, "Kitaplar", *İnsan*, Mart 1943.

——, "Rıfat Ilgaz'ın Kişiliği", *Eylem*, (18-19), Ağustos-Eylül 1965.

Orhan Selim, "Rıfat Ilgaz", *Çorum Haber*, 16 Mart 1988

Öngören, Ferit, "Rıfat Ilgaz'ın Hayatı Mücadele ve Direniştir", *Varlık*, (979), Nisan 1989.

Özbilgen, Füsun, "Hababam Sınıfı'nın Debabam Öyküsü", 1-4, *Cumhuriyet*, 29 Temmuz 1985-1 Ağustos 1985.

Özdemirci, İlhan, "Dostla Konuşur Gibi, Rahat ve Ilık Şiirler", *Cumhuriyet*, 11 Ağustos 1983.

Özel, Siyami, "*Güvercinim Uyur mu?*", *Kastamonu*, 8 Eylül 1976.

——, "Rıfat Ilgaz ile Hababam Sınıfı Üzerine Bir Söyleşi", *Kastamonu*, 27 Nisan 1978.

Özer, Çetin, "Cezaevinde Sanat, Sanatçıda Cezaevi, Rıfat Ilgaz", *Sanat Olayı*, (58), Mart 1987.

Özer, Çetin, "76 Yaşındayım Bugüne Kadar Belleğim Bana Oyun Etmedi", *Sanat Olayı*, (63), Ağustos 1987.

Özgür, Mine, "Yöreselden Evrensele Yolculuk, Rıfat Ilgaz'ın Yapıtlarında Kastamonu'nun Etkisi", *Kastamonu Postası*, 27 Ekim 2009.

Özkırımlı, Atilla, "Onun Derdi İnsanlık", *Cumhuriyet*, 18 Temmuz 1988.

Özyalçıner, Adnan, "Şiirinde Mizah, Mizahında Şiir Olan Yazar: Rıfat Ilgaz", *Evrensel*, 7 Mayıs 2004.

Pekşen, Yalçın, "Gördük Konuştuk", *Cumhuriyet*, 13 Ekim 1984.

Pulur, Hasan, "Rıfat Ilgaz", *Milliyet*, 14 Aralık 1991

Sabahattin Ali, "Rıfat Ilgaz ve Son Yirmi Yılın Türk Şiiri", *Yurt ve Dünya*, (28), Mart 1943.

Sapaş, Neslihan, "Rıfat Ilgaz 80 Yaşında", *Milliyet Sanat*, (279), Ocak 1992.

Sar, M. Ali, "Rıfat Ilgaz Günlerinden Kesitler", *Cide Postası*, 6 Şubat 1985.

Savaşçı, Fethi, "Rıfat Ilgaz", *Tiyatro* 77, (41), 1977.

Say, M. Kemal, "Tarihsel Bir Anı, Bir Şiir", *Cide Postası*, 30 Kasım 1984.

Saydur, Mehmet, "Biz ve Yıldız Karayel", *Kastamonu*, 9 Ağustos 1982.

Saydur, Mehmet, "Bizim Ilgaz", *Kastamonu*, 19 Aralık 1991.

Saydur, Mehmet, "Hababam Sınıfı'nın Örnek Eğitimci Kel Mahmut'u, Nihat Dicle", *Kastamonu*, 12 Kasım 1983.

Saydur, Mehmet, "Rıfat Ilgaz'ın Şiir Anlayışı Üzerine", *Kastamonu*, I-II-III-IV, 11-15 Ocak 1991.

——, "Rıfat Hoca'nın İlk Şiiri", *Kastamonu*, 20 Aralık 1991.

——, "Rıfat Ilgaz 48 Yıl Sonra Hocası 'Kel Mahmut' Nihat Dicle ile Görüştü", *Cide Postası*, 30 Mart 1984.

——, "Rıfat Ilgaz ile Öğrencilik Günleri Üzerine", *Kastamonu*, 12 Mayıs 1990.

——, "Üç 'S' ile Rıfat Ilgaz ve Cadde Adı", *Kastamonu*, 25 Kasım 1990.

——, "Rıfat Ilgaz 85 Yaşında", *Berfin Bahar*, (11), Eylül 1996.

Sefa, R., "Rıfat Ilgaz'la Söyleşi", *Yazko Somut*, 11 Kasım 1983.

Selçuk, İlhan, "Hababam Sınıfı", *Cumhuriyet*, 24 Mayıs 1965.

——, "Hababam Sınıfı", *Cumhuriyet*, 31 Ocak 1966.

——, "İnce Hastalık", *Cumhuriyet*, 11 Ocak 1985.

——,, "Rıfat Ilgaz'ın Kitapları", *Cumhuriyet*, 18 Şubat 1984.

——, "Sınıf ve Dosyası", *Cumhuriyet*, 15 Aralık 1989.

Sevinç, Öner, "Karadeniz'in Kıyıcığında", *Cumhuriyet Katalog*, Eylül 1985.

——,, "Karadeniz'in Anatomisi: Yıldız Karayel", *Yazko Edebiyat*, (29), Mart 1983.

——, "Gerçekçi Şiirler Yıldızlardan da Söz Açar", *Gösteri*, (34), Eylül 1983.

——, Sezer, Sennur, "Bir Ozanın Portresi", *Günümüzde Kitaplar*, (15), Mart 1985.

——, "Yazarlar Dergilerde Kalmasın", *Hürriyet*, 26 Nisan 1988.

——, "Rıfat Ilgaz'ın Şiiri, Hüzün ve Alay", *Varlık*, (979), Nisan 1989.

——, "Rıfat Ilgaz'ın Şiiri ve Romanı", *Varlık*, (1011), Aralık 1991.

Sönmez, Tekin, "Ilgaz'ın Tipleri", *Cumhuriyet*, (Sanat-Edebiyat), 10 Eylül 1977.

Sülker, Kemal, "Cide'ye Çekilen Toplumcu Şair Rıfat Ilgaz", *Edebiyat Cephesi*, (24), 16-29 Şubat 1980.

——, "Rıfat Ilgaz", *Sanat Edebiyat 81*, (6), Kasım 1981.

——, "Rıfat Ilgaz'a Dair", *Sanat Edebiyat 81*, (21), Şubat 1983.

——, "Onurlu Yazarın Romanı", *Günaydın*, 6 Kasım 1984

Süsoy, Yener, "Rıfat Ilgaz'la Tatil Sohbeti", *Milliyet*, 28 Aralık 1986

Şahin, Osman, "Rıfat Ilgaz'la Söyleşi", *Aydınlık*, 22 Ocak 1980

Şener, Erman, "Dilekler arası Tiyatrosu'nda Çatal Matal Oyunu", *Ses*, (47), 15 Kasım 1969.

Tamer, Ülkü, "Çileli Bir Yaşamın Görgü Tanıklığı", *Milliyet*, 13 Haziran 2004.

Taner, Mustafa, "Rıfat Ilgaz'la Söyleşi", *Dönemeç*, (63), Ekim 1982.

Timuroğlu, Vecihi, "Direnen Bir Aileden gelen Şair, Rıfat Ilgaz", *Varlık*, (979), Nisan 1989.

——, "Rıfat Ilgaz", *Sanat Edebiyat 81*, (21), Şubat 1983.

Tokatlı, Atillâ, "Anlı Şanlı Unutulmaz Bir Yazar, Rıfat Ilgaz", *May*, (2), Kasım 1967.

Toprak, Bedirhan, "Kulağımız Kirişte", *Varlık*, (912), Eylül 1983.

Toprak, Ömer Faruk, "Rıfat Ilgaz", *İnkılâpçı Gençlik*, 14 Şubat 1942.

Turay, Anna, "Kitaplar Suç Ortağımız", *Cumhuriyet*, 17 Kasım 1990.

Tüfekçi, Remzi, "Ustaların Ustası Rıfat Ilgaz", *Batı Karadeniz Ekspres*, 8 Ekim 1983.

Uçar, Yılmaz, "Rıfat Ilgaz'la Sanat ve Yaşamı Üstüne", *Varlık*, (979), Nisan 1989.

——, "Rıfat Ilgaz: "Ellerinizde Kalsın, Son Sıcaklığım", *Berfin Bahar*, (8), Eylül 1995.

Ulunay, Refi Cevdet, "Yârenlik", *Tan*, 11 Şubat 1943.

Uskan, Arda, "Hababam Sınıfı Müzikal Olunca Neler Oldu?", *Nokta*, (11), 23-29 Nisan 1982.

——, "Rıfat Ilgaz Yeşilçam'a Ateş Püskürüyor", *Nokta*, (13), 14-20 Mayıs 1982.

Vassaf, Melih, "Hababam Sınıfı", *Ses*, (5), 29 Ocak 1966

Yağcı, Öner, "Rıfat Ilgaz'ı Anarken", *Berfin Bahar*, (11), Eylül 1996.

——, "Şair Rıfat Ilgaz", *Kar*, (15), Mayıs-Haziran 2008.

Yazıcı, Vedat, "'Sen Çocuklarım, Erken Büyümüşlüğüm' Rıfat Ilgaz'ın Şiirinde Çocuk İzleği", *Kar*, (15), Mayıs-Haziran 2008.

Y. Kenan, "Rıfat Ilgaz", *Ses*, 2 Ağustos 1943.

Y.Yalçın, "Rıfat Ilgaz: 'Yıldız Karayel'", *Varlık*, (897), Haziran 1982.

Yücel, Mehmet, "55. Sanat Yılında Rıfat Ilgaz", *Görünüm*, 1982.

——, "Yine Hababam Sınıfı", *Kelebek / Hürriyet*, 2 Haziran 1982.

——, "Adına Ödül Konan Rıfat Ilgaz", *Cumhuriyet*, 28 Haziran 1984.

——, "Çağdışı Kalmak Sanatın ve Sanatçının Ölümüdür", *Broy*, (7), Mayıs 1986.

——, "Hababam Sınıfı'nın Yaratıcısı Rıfat Ilgaz", *Haftanın Sesi*, 26 Temmuz 1985.

——, "Ilgaz Çifti Yoğun Çalışma İçinde", *Yeni Gazete*, 9 Eylül 1970.

——, "Rıfat Ilgaz ile Geçmişten Günümüze", *Günümüzde Kitaplar*, (14), Şubat 1985.

——, "Rıfat Ilgaz Konuşuyor", *Yelken*, (67), 1 Eylül 1962.

——, "Rıfat Ilgaz'a Sorular", *Yansıma*, (39), Mart 1975.

——, "Kitabı Toplanan Şair Rıfat Ilgaz", *Başdan*, (6), 14 Eylül 1948.

——, "Soruşturma: Türkiye'de Büyük Sermaye Gruplarının Kültür ve Sanat Alanlarına Yatırım Yapmalarını Nasıl Yorumluyorsunuz?", *Sanat Edebiyat 81*, (12), 1 Mayıs 1981.

——, "Şiir Soruşturmasına Katılan Sanatçılar, Rıfat Ilgaz", *Akşam*, 6 Kasım 1968.

——, "Rıfat Ilgaz'a Sorular", *Vatan*, 12-15 Eylül 1975.

——, "Edebiyat ile Gülmecenin Sınır Savaşları" (Rıfat Ilgaz'ın Yanıtları), *Varlık*, (1002), Mart 1991.

——, "Türk Hikâyeciliği Üstüne Düşünceler" (Rıfat Ilgaz'ınYanıtları), *Yansıma*, (6), Haziran 1972.

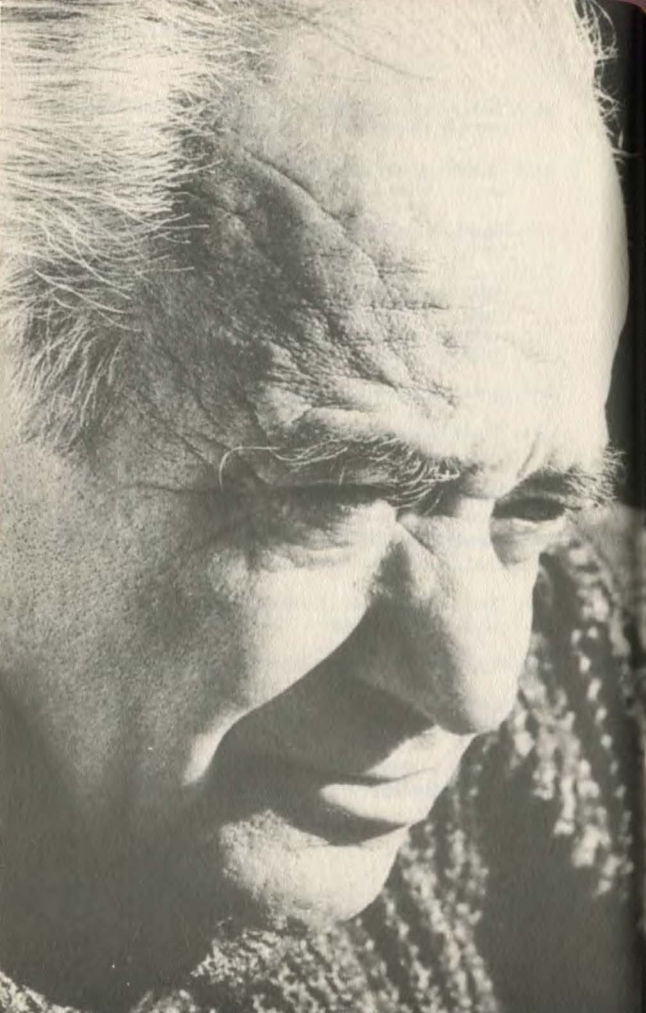

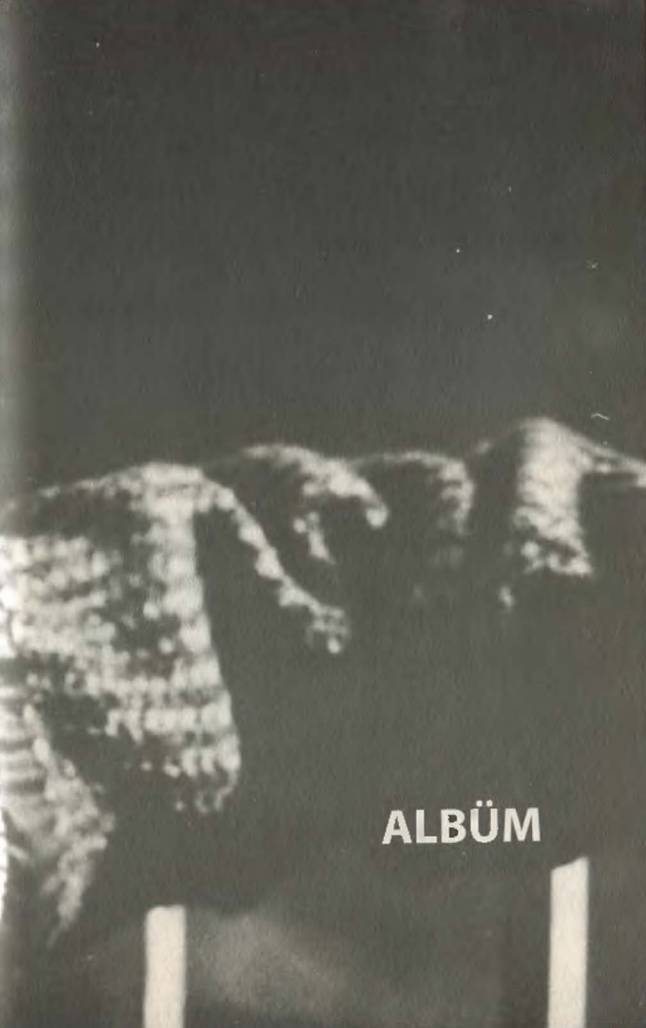
ALBÜM

Rıfat Ilgaz'ın doğduğu ev

Oğlu Aydın Ilgaz ile, Cide 1980

Gelini Nilgün Ilgaz, torunları Elif ve Kerem Ilgaz ile İstanbul 1983

Rikkat Ilgaz ile, Moda 1991

Öğrencileriyle, Akçakoca 1936 (Rıfat Ilgaz ortadaki papyonlu)

Cide Hastanesi'nde öğrencileriyle, Aralık 1991

İstanbul Üniversitesi öğrencilerinin açlık grevini desteklerken, 1989

İlhan Selçuk ile, Cumhuriyet Gazetesi'nde 1981

Can Yücel ve Nilgün Ilgaz ile, Dragos 1987

Hadi Ulu ve Ömer Özgeç ile Kadıköy Gençlik Kitabevi imza günü

Turhan Selçuk ile

İlhan Selçuk ile, Florya 1986

Aziz Nesin ile, Trabzon 1991

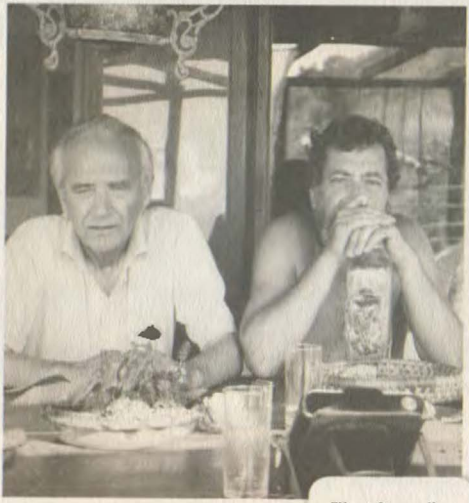

Fikret Otyam ile

Aydın Ilgaz ve Hikmet Altınkaynak Ile

Süleyman Salcı ile
(Minibüsçü Süleyman), Cide 1984

Patriot Hayati ile

Ataköy 1984

Ankara, Mart 1984

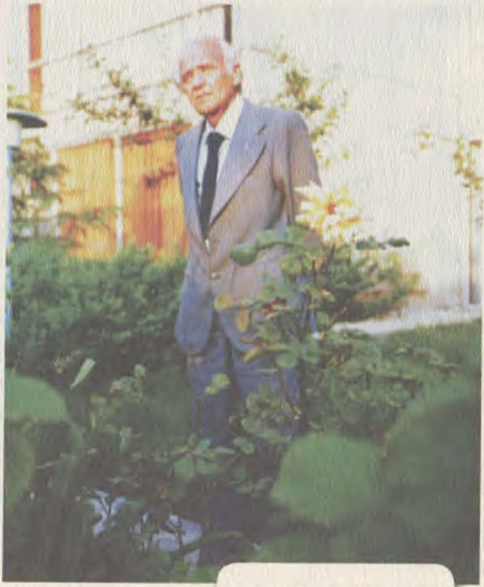

Ankara Stad Otel, Mart1984

Sultanahmet Cezaevi birkaç günlüğüne kültür merkezi haline getirildiğinde, 1991

Sultanahmet Cezaevi kültür merkezine dönüştürüldüğünde Rıfat Ilgaz'ın kaldığı koğuştan sarkıtılan Rıfat Ilgaz posteri, 1991

Tanju Cılızoğlu Rıfat Ilgaz'la Ballıdağ Sanatoryumu'nda romanımız üstüne söyleşirken, 1981

Asım Bezirci ile adının verildiği sokakta, Aralık 1991

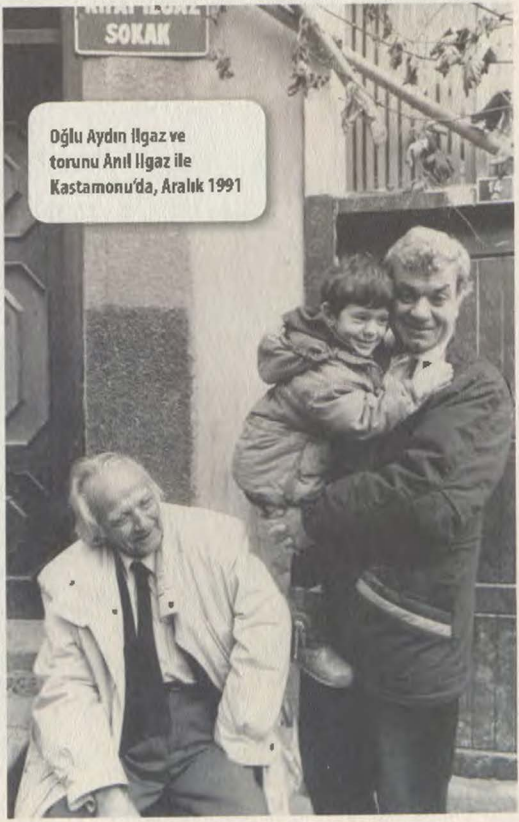

Oğlu Aydın Ilgaz ve torunu Anıl Ilgaz ile Kastamonu'da, Aralık 1991

Kastamonu Belediye Encümeni tarafından 1991'de öğrenciyken oturduğu Karaağaç'taki sokağına adı verilirken

RIFAT ILGAZ
SOKAK

Refik Durbaş, Konur Ertop, Asım Bezirci, Mehmet Saydur ve Rıfat Ilgaz adının verildiği sokakta, Aralık 1991

Muharrem Saydur, Metin Özkan, ?, Rıfat Ilgaz, ?, Mehmet Saydur, Kastamonu Merkez Ortaköy, Mayıs 1991

Fuat Gürşener (Merhaba Amca) ile, Cide 1976

Alper Akşam ile Karabük'te kitap imzalarken, 22 Haziran 1993

Latife Tekin ve Can Yücel'le kitaplarını imzalarken

Edip Akbayram'a kitap imzalarken, İzmir Kitap Fuarı 1986

Asım Bezirci ile

Küçük okurlarıyla,
Kastamonu Aralık 1991

İlhan Selçuk, Doğan Hızlan, Leyla Erbil, Şükran Kurdakul, Rıfat Ilgaz, 6 Aralık 1981

Aziz Nesin, İlhan Selçuk, Rıfat Ilgaz, Cumhuriyet Kitap Kulübü tarafından 16 Mart 1986'da İstanbul Kitap Fuarı'nda düzenlenen "Edebiyatımızda Mizah" konulu panelde

Rıfat Ilgaz, Suzan Uztan, Metin Akpınar, Tarık Akan, Kemal Sunal, Gülsen Tuncer ile İstanbul Şan Müzikholü'nde 55. sanat ve 70. yaş günü kutlaması, 6 Aralık 1981

Doğan Hızlan ile, İstanbul Şan Müzikholü'nde 55. sanat ve 70. yaş günü kutlaması, 6 Aralık 1981

Rıfat Ilgaz, Halil Ergun, Ahmet Uğurlu, Suzan Uztan, Metin Akpınar, Tarık Akan, Kemal Sunal ile İstanbul Şan Müzikholü'nde 55. sanat ve 70. yaş günü kutlaması 6 Aralık 1981

Atatürk Kültür Merkezi'nde cenaze töreni, 10 Temmuz 1993

Rıfat Ilgaz Çocuk Korosu, 7 Mayıs 2009

KÜLTÜR
ANMA VE ARMAĞAN
ESERLER

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI YAYINLARI

Bogazici University Library
39001106649141
14

Girdiğim çıktığım yerler tanığımdır
Kapımı çalanlar gece yarılarında
Okunan kararlar yüzüme karşı
Korkmuyorum duygusal bitişlerden
Tükenen kurşunkalemler tanığımdır

Ölümle burun buruna bir gençlik boyu
Sıtmasında vereminde Anadolu'nun
Dönülmez bekleme kamplarında
Suçsa suç sorguysa sorgu, hapisse hapis
Yaşamak gezin gözün arpacığın ucunda
Elimde hep böyle tükenen bardak

Yaşamak bir yürek işçiliği günümüzde
Ölümün anlamı değişti birden
Eskiden yataklarda beklerdik
Ders mi sınav mı görev mi belli değil
Gelecekse ayakta bulsun dimdik
Açılan bir sorumsuz yaylım ateş
Bir top karanfildir göğsümüzde

ISBN 978-975-17-3561-4
25 TL.